

**AZ 1914. ÉVI
OSZTRÁK-MAGYAR-
SZERB-
MONTENEGRÓI
HADJÁRAT**

A TÁBORI AKTÁK ÉS EGYÉB LEVÉLTÁRI ANYAG
FELHASZNÁLÁSÁVAL

ÍRTA

DOBERDÓI BREIT JÓZSEF
NY. ALTÁBORNAGY

5 drb melléklettel.

KIADJA
A MAGY. KIR. HADTÖRTÉNELMI LEVÉLTÁR
1926.

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII.. Szentkirályi-utca 28. — Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc

TARTALOMJEGYZÉK.

	Oldal
Előszó	5
I. A háború előzményei	6
II. A háború előkészítése. Erőviszonyok. Haditervek. Hadászati fel- vonulás	9
III. A valjevói első offenzíva 1914 aug. 12—23-ig.....	44
IV. A 6. hadsereg offenzívája Uzice felé 1914 aug. 12—22-ig.....	91
A visegrádi ütközet 1914 aug. 20. és 21-én.....	94
A priboji ütközet 1914 aug. 20—22-ig	96
V. Események Dél-Boszniában, Hercegovinában és a tengerpart men- tén 1914 aug. havában	97
VI. A balkán haderők átcsoportosítása a második offenzívához 1914 aug. 22-től szept. 1-ig	100
VII. A szerbek betörése a Szerémségbe és a Bánságba 1914 szept. 6-án 110	
VIII A balkán haderők második Drina-menti offenzívája.....	113
A) A Drina-menti csata bevezetése 1914 szept. 7—13-ig.....	113
B) A Krauss-csoport működése a Szerémségben szept. 9—14-ig	126
C) A Drina-menti csata folytatása szept. 14—26-ig.	128
D) A szerbek és montenegróiak betörése Boszniába és Herce- govinába. Visszaveretésük	147
a) Események szept. 4-től okt. 17-ig.....	147
b) Az ellenség kiűzése Boszniából 1914 okt. 18—30-ig. A ro- manja-planinai csata	152
E) Események a főerők körében a Drina-menti csata győzelmes befejezéséig 1914 szept.27-től nov. 9-ig	158
F) Üldözés Obrenovac-Ub-Valjevó vonaláig 1914 nov. 10—15-ig 175	
IX. A Kolubara és Ljig-menti csata 1914 nov. 16—30-ig.....	181
X. Belgrád megszállása 1914 dec. 2-án	201
XI. A szerbek ellentámadása. A górnai milanovac-arangelovaci csata 1914 dec. 3—9-ig	205
XII. A balkán haderők visszavétele a Száva északi partjára 1914 dec. 10—15-ig.....	219

ELŐSZÓ.

A világháború eseményei és azok keretén belül az osztrák - magyar-szerb-montenegrói hadjárat még sokkal közelebb állnak hozzánk, semhogy az azokra vonatkozó forrásanyag teljes egészében a történetíró rendelkezésére állhatna. Ha az események általános nagy vonásáról és lefolyásáról majdnem teljesen tiszta képünk is van már, egyes részleteket, kivált a szerb és montenegrói hadműveleteket, még mindig homály fedi, sőt — miután az azokra vonatkozó hivatalos akták és korhű feljegyzések az egész országot elvesztett ellenség sokszor gyors és fejnélküli visszavonulása folytán nagyobbára biztosan elvesztek, illetve elkallódtak — nem valószínű, hogy a bizonyára nagyon sok érdekes és tanulságos részletet fedő homályt és ködöt egyáltalában valaha fellebbenteni lehessen. Ezért magam is tisztában vagyok vele, hogy még a tanulság és okulás kedvéért feltétlenül szükségesnek látszó bíráló megjegyzések megtételénél, illetve az egyes eseményeket és személyeket illető kritika gyakorlásánál is a legnagyobbfokú óvatosság és mértéktartás van helyén.

Ezt az elvet igyekszem elejétől végig betartani és különösen hangsúlyozni kívánom, miszerint teljesen távol áll tőlem, hogy a szereplők közül, legyen az barát, avagy az ellenség táborából való, bárkit is jóhiszeműségében meggyanúsítani, tetteit és cselekvését lekicsinyelni, avagy pláne őt személyében megbántani akartam volna. Megjegyzéseim nem is a lezajlott eseményekben szereplő vezetőknek és -csapatoknak, hanem a megtörtént helyes és helytelen eseményekből tanulni és okulni óhajtó olvasónak szólnak. Errando discimus — hibázva, vagy még jobban mondva: saját kárunkon okulva tanulunk! E régi közmondás jusson mindenkinek eszébe, aki e történelmi tanulmányom elolvasása közben esetleg olyan megjegyzésre is akadna, amely az elkövetett vagy talán csak a rendelkezésre álló anyag hézagossága folytán elkövetettnek látszó hibát talán kelleténél jobban megnyomva és kiszínezve állítja az olvasó szemei' elé.

Budapest, 1925 november havában.

A szerző.

I. A háború előzményei.

Az 1904—05. évi orosz-japán háború kedvezőtlen kimenetele után Oroszország figyelme a távol keletről csakhamar újból a Balkán, illetve Törökország felé irányult, egyrészt, hogy magának a zárt Fekete tengerből megbízható kivezető utat biztosítson, másrészt, hogy egyik leghőbb vágyát megvalósíthassa, amely abból állott, hogy a konstantinápolyi Hágia Sofiára ismét az orthodox keresztet állíthassa vissza.

E célok elérése érdekében a hatalmas cári birodalom régi szókásához híven ismét csak a balkán államokat, elsősorban pedig Szerbiát állította katonai és politikai tekintetben előtérbe, ahonnan az egyideig szűkebb mederben mozgó nagy pánszláv propaganda újból hatalmas lángolással csapott át Ausztria-Magyarország összes szlávlakta vidékeire.

Még hatalmasabb lángra lobbantak a szenvedélyek, amidőn az 1908. évi török forradalom után Ausztria-Magyarország Boszniát és Hercegovinát formailag is annektálta és szinte csodával határos, hogy Ausztria-Magyarország s vele együtt a többi érdekelt hatalmak a második balkán krízis alkalmával a bonyodalmakba bele nem sodortattak.

A fenti programúiból kifolyólag a Balkán szlávjai az 1912—13. évi balkán háborúkat Oroszország protektorátusa és nagymérvű támogatása mellett vívták meg, de ennek dacára sem voltak képesek a török elemet és fennhatóságot Európából végleg kiszorítani. Oroszország ama másik törekvését, hogy a protektorátusa alatt létesült Balkánszövetség révén az Adriához szabad utat nyerjen, Ausztria-Magyarország hiúsította meg ama ténye által, hogy az 1913-iki londoni konferencián az önálló albán fejedelemség megalakítását keresztül vinnie sikerült. Ezenkívül nagyban keresztezte Oroszország és Szerbia vágyait és szándékait az osztrák-magyar monarchia trónörökösének, *Estei Ferencz Ferdinánd*-nak ama eltökélt szándéka is, hogy a monarchia délszlávjainak egyesítése mellett Ausztria-Magyarország államformáját az eddigi dualizmus helyett trializmussá, vagyis három egyenjogú állam szövetségévé változtatja át. Ez a terv, ha sikerül,

mindenekelőtt végkép meghiúsította volna Péter szerb királynak egy nagy délszláv állam alakítására vonatkozó törekvéseit. Ezért a nagy pánszláv aknamunka úgy a terv, mint annak legfőbb propagálója ellen hallatlan erőfeszítéssel és a félrevezetett és fanatizált emberek egész tömegével szállott síkra.

E fanatikuskok tipikus alakja volt Princip Gavriló szerb diák is, aki *Ferencz Ferdinándnak* és nejeének *Hohenberg Zsófiának* sarajevói látogatását arra használta fel, hogy ellenük 1914. évi június hó 24-én gyilkos merényletet kövessen el. Az alávaló gaz fickónak nyugodt és biztos keze lehetett, mert mindkét pisztolylövése halálos sebet ejtett kiszemelt áldozatain.

A vizsgálat adatai szerint az összeesküvés szálai, amelynek Princip tagja volt, Belgrádig nyúltak vissza és Francis Fülöp amerikai szenátornak a «Mihvauky Herald» 1921. évi április 7-iki számában közölt nyilatkozata szerint a szerb trónörökös egy alkalommal Londonban mámoros állapotában nyíltan ki is jelentette, miszerint az összeesküvésről és annak céljáról saját magának is tudomása volt.

Július 5-én, amidőn már a megejtett vizsgálat során kétségtelenül kiderült, hogy a merényletben Szerbia keze játszott a főszerepet, *Ferencz József* császár és király *Vilmos* német császárhoz intézett levelében kijelentette, hogy a szerbek aljas aknamunkáját tovább nem tűrheti és hogy a történekeért Ausztria-Magyarország kormánya Szerbiától elégtételt fog kérni.

A német császár és kormánya teljes mértékben osztozott királyunk felháborodásában és nyomban kijelentette, hogy «a további fejlemények minden eshetőségében teljes erejével, tekintélyével és a legvégsőbb konzekvenciáig» a monarchia oldalán áll.

Ebből kifolyólag július 23-án az osztrák-magyar követ Belgrádban a szerb kormánynak igen erős hangon megfogalmazott jegyzéket nyújtott át, amely követelte, miszerint a szerb kormány jelentse ki, hogy a nagy szerb propagandát elítéli és azt minden eszközzel el fogja nyomni. Azonkívül követelte a jegyzék a monarchia elleni gyűlöletszítás főfészkének, a «Narodna Odbrana»-nak (Nemzeti Szövetség) felosztatását, valamint azt is, hogy a gyilkos merényletnek szerb területen keresendő többi résztvevői ellen osztrák-magyar közegek részvételével vizsgálat indíttassék. A jegyzékre Szerbiának 48 órán belül kellett válaszolnia.

Szerbia szorultságában Oroszországhoz fordult tanácsért és *Szaszonov* külügyminiszter már június 24-én azt válaszolta a pétervári szerb követnek, hogy Oroszország Ausztria-Magyarország semmi néven nevezendő erőszakos fellépését Szerbia ellen nem fogja tűrni.

Ily körülmények között Szerbia válasza távolról sem tartal-

mazta azt, amit az osztrák-magyar jegyzék tőle követelt*, s így július 25-én a monarchia elrendelte a részleges mozgósítást, 28-án pedig megüzente Szerbiának a háborút.

Az osztrák-magyar ultimátum lejáratának napján, július 25-én, Oroszország európai egész területe számára «a háború előkészítésének időszakát», 30-án pedig az egész birodalom számára az általános mozgósítást rendelte el.

Erre a német kormány július 31-én este az osztrák-magyar monarchia külügyminiszterének tudomására hozta, miszerint a német császár már a délelőtt folyamán a német hadseregnek és a haditengerészetnek «afenyegető hadiállapotba» való helyezését rendelted, amit két nap múlva az általános mozgósítás elrendelése fog követni.

Ezzel egyidejűleg *Vilmos* német császár azt táviratozta *Ferencz József* császárnak és királynak, hogy az általános mozgósítás napjaul augusztus 2-ikát vette kilátásba és hogy a maga részéről «hajlandó, szövetségtársi kötelezettségeinek eleget teendő, Oroszország ellen a háborút azonnal megindítani. «Ebben a nehéz küzdelemben — fejezte be Vilmos császár táviratát — a legnagyobb fontosságú, hogy Ausztria főerejét Oroszország ellen vesse latba és hogy azt egy Szerbia ellen egyidejűleg intézendő támadással szíjjel ne forgácsolja. Ez annál fontosabb, mivel az én hadseregem nagy részét Franciaország köti le. Szerbia abban az óriási háborúban, amelybe most vállalva belépünk, egészen mellékes szerepet játszik, amely csak a legszükségesebb védelmi intézkedéseket kívánja meg. A háború sikerére és államaink fennállására csak úgy számíthatunk, ha mindketten teljes erővel a *hatalmas* ellenségekre vetjük magunkat». Távirata végén Vilmos császár Olaszországgal szemben, amennyire csak lehetséges, előzékenységet ajánl, hogy «a hármas szövetség együttesen léphessen be a háborúba».

Ugyan e napon este 11 órakor Németország szentpétervári követe Szaszonov tudomására hozta, hogyha Oroszország nem hagy fel Németország és Ausztria-Magyarország ellen irányuló katonai intézkedéseivel, úgy a német birodalom is kénytelen volna hadseregének mozgósítását elrendelni. Miután Szaszonov a válasszal adós maradt és Oroszország háborús előkészületeit tovább folytatta, Németország augusztus 1-én délután 5 óra 30-kor szintén elrendelte a mozgósítást és este 7 órakor megüzente a háborút Oroszországnak. Ezt két nappal később a francia hadüzenet követte és így most már alig lehetett többé kétség afölött, hogy hamarosan egész Európa lángbaborul. Mindenesetre érdekes, hogy Ausztria-Magyarország és

* Az osztrák-magyar ultimátum szövegét a Pester Lloyd 1914. évi július 24-iki száma, Szerbia választását pedig ugyan e lap július 28-iki száma tartalmazza szó szerinti szövegében.

Oroszország között, bár ezek rebbentették ki az általános európai konflagrációt, csak augusztus 6-án került hadüzenetre a dolog.

A hadüzenet átvétele után a szerb kormány az osztrák-magyar ágyuk torkában levő Belgrádból sietve Nisbe tette át székhelyét és egyidejűleg intézkedett, hogy a hadsereg zöme hátrább fekvő erődített állásokban várja be a kedvező pillanatot a támadólagos fellépésre. Mint érdekes epizód felemlítendő még, hogy a leányával íleichenbergben tartózkodó szerb vezérkari főnököt, vojvoda *Putrik Radomil* tábornokot, a háborús zajra Magyarországon át hazatérőben, július 25-én este, tehát már a mozgósítás közhírré tétele és a Szerbiának átnyújtott ultimátumban megállapított 48 órai terminus lejártá után, Budapesten feltartóztatták ugyan, de *Ferencz József* királynak önzetlen, nemes, és nagylelkűségéből fakadt és a legádázabb ellenséggel szemben is a legmesszebbmenő gavallér felfogásra és jóindulatra valló parancsára már másnap szabadon bocsátották s így Szerbia egyik legfontosabb és legkiválóbb vezetőférfiának, aki most már leányával együtt a rendelkezésére bocsátott külön vonaton szalonkocsiban folytathatta útját Belgrád felé, egy kis ijedtségen kívül egyéb bántódása nem akadt.

Hogy Szerbiához csakhamar Montenegró is csatlakozni fog, az minden kétségen felül állott.

II. A háború előkészítése. Erőviszonyok. Hadi-tervek. Hadászati felvonulás.

1. számú melléklet.

A bécsi vezérkar hadműveleti osztályában a Szerbia és Montenegro ellen vívandó háború esetére szóló előkészületeket «balkán hadjárat (Kriegsfall A)» gyűjtőnév alatt végezték. Ezek az előkészületek kétféle kombináción alapultak. Ha egyedül SzerbiáA'val és Montenegróval kellett volna hadakoznunk, akkor az úgynevezett «tisza balkánháború (reiner Kriegsfall A)» esete állott elő, ha pedig az említett két államon kívül egyidejűleg Oroszországgal, avagy Olaszországgal is le kellett számolnunk, ez esetben az «oroszl, illetve olasz hadjáratra (Kriegsfall II. beziehungsweise I.) szóló előkészületek» léptek érvénybe. Előbbi esetben részleges, utóbbiban általános mozgósítás elrendelése volt tervbe véve.

A kölcsönös erőviszonyok megállapításánál a bécsi vezérkar hadműveleti irodájában a következő kombináció szolgált alapul:

a) SZERBIA.

Az 1912—13. évi balkánháborúban Szerbia a következő csapatokkal vett részt:

1. vonal:	5 _____ hadosztály	80.000 puská,
180	gyorstüzelő _____ ágyú	
	6 tart. ezred	24.000 «
	összesen:	104.000 puská, 180 gyorstüzelő ágyú

2. vonal:	5.....hadosztály	60.000puská, 180
gyorstüzelő	ágyú	
	1 lovas hadosztály	2.400 lovas, 8 «
	«	
	nehéz tüzérség: 1 régi táb. tarackosezr. 20 drb 12 cm táb. tar.	
		6 « 15 « mozsár
		1 új táb. tarackosezr. 32 « 12 « táb. tar.
		8 « 15 « «
		«

3. vonal:	10 gyal. ezred	50.000 puská és 120—160 de Bange-löveg.
	A tábori csapatok összege ...	164.000 puská
	A 3. vonal összege	<u>50.000</u> «
	összesen:	214.000 puská.

A' háború befejezése után Szerbia hadseregének újjászervezését határozta el, mely szerint mindenekelőtt 10 elsővonalbeli, egyenként 16.000 puskát számláló hadosztályt és 10 másodvonalbeli, egyenként 8000 puskát számláló dandárt szándékozott felállítani. Később fokozatosan 10 első-, 10 második és ugyanannyi harmadik vonalbeli hadosztálynak felállítása vétetett tervbe, de 1914. év végéig ily nagyarányú kifejlesztés lehetőségével Bécsben egyáltalában nem, de még Belgrádban sem igen számítottak.

1914 őszén Szerbia 11 erős, jól kiképzett és felszerelt 1. és 2. vonalbeli gyalog- (I. és II. Duna, I. és II. Drina, I. és II. Timok, I. és II. Morava, I. és II. Sumadia és egy kombinált), továbbá egy lovas hadosztály felett rendelkezett s ezeknek állománya 180.000 főre, 8500 lovasra és 500 lövegre tehető. Ezenkívül rendelkezésre állott még öt 3. vonalbeli (népfölkelő) hadosztály összesen 100.000—150.000 főnyi létszámmal.

Az első vonalbeli hadosztályok összetétele a következő volt: 4 gyalogezred (á 4 zászlóalj és 1 hat géppuskából álló század), 3 lovaszázad, 9 kocsizó üteg (a 4 löveg), 3 hegyi üteg (á 4 löveg), 2 utászszázad; továbbá a szükséges táviró, egészségügyi és egyéb alakulások és vonatok. A másodvonalbeli hadosztályok csak 3 gyalogezredből és 2 lovasszázadból alakultak, tüzérségük azonban ugyanolyan volt, mint az első vonalbeliéké. A harmadvonalbeli hadosztályok egyelőre nem alakultak meg, de papíron mindegyikük 12 zászló-

aljból, 1 lovasszázadból és 6, régibb keletű anyaggal felszerelt ütegből állott volna.

A dandárkötelék a szerb hadseregben nem volt meg és az egyes hadosztályokat is a pillanatnyi szükséghez képest rendelték alá a hadseregearcnsnokságoknak, amelyeknek állománya ennekfolytán igen gyakori változásoknak volt alávetve. Az 1. hadsereg *Zivkovic*, a 2. *Bojovic*, a 3. pedig *Jurisic* parancsnoksága alatt állott. Az egész hadsereg fölött a főparancsnokságot a beteges *Péter* király helyett *Sándor* trónörökös gyakorolta, a hadsereg vezérkari főnöki teendőket pedig *Putnik* vojvoda végezte.

b) MONTENEGRÓ.

Montenegró a balkánháború elején 56 zászlóaljat állított ki 32.000 puskával. A háború folyamán 1 dandár alakult újonnan körülbelül 4000 puskával. Ez összesen 36.000 puskát tesz ki.

Ennél sokkal többet Montenegró az 1914. évi háború kitörésekor sem állíthatott sorompóba, úgy hogy nem igen tévedünk, ha annak haderejét 40.000 főre becsüljük, amely 4 gyaloghadosztálya (11 dandárba) volt beosztva.

Úgy a szerb, mint a montenegrói hadsereg háborús tapasztalatok felett bőven rendelkező, harcedzett, vitéz katonákból állott.

Említésre méltó, hogy a bécsi vezérkar hadműveleti osztálya még 1914-ben is az 1912—13. évi létszámviszonyokat vette kalkulációja és kombinációja alapjául, minek folytán a szerbeknek és montenegróiaknak a jövő háborúban fellépő erejét együttvéve 250.000 puskára becsülte.

Ezzel szemben Ausztria-Magyarország a balkán hadiszíntéren a következő haderők alkalmazását vette tervbe:

A) Csak balkánháború esetén.

6. hadsereg:

XV. hadt. (1. és 48. gy. ho. a 11. hegyi ddr. nélkül)	} a) <i>táb. csapatok</i> :
XVI. hadtest (18. és 47. gy. ho.)	
40. honv. gy. ho.	
109. népf. gy. ddr.	} (ehhez esetleg még :
Várőrségek	
15 menetzászlóalj	} b) <i>népf. és menetalakulások</i> :
(ehhez járult volna esetleg még a VIII. hadt. 19. hadosztálya 3 menetzászlóaljjal)	

76.000 p., 142 gp., 128. hegyi, l., 36. t. á.

(ehhez esetleg még :

12.000 p., 24 gp., 12. t. á.)

b) *népf. és menetalakulások* :

42.000 p.

(esetleg még :

3000 puska.)

5. hadsereg:

VIII. hadt. (9 gy. és 21. ldw. ho.)	} a) <i>táb. csapatok:</i>
XIII. hadt. (7. ho., 13. gy. ddr-a,	
36. gy. és 42. honv. gy. ho.)	
11. hegyi ddr. (a XV. hadtesttől)	
104. népf. ddr.	
VIII. és XIII. menet ddr.	} b) <i>népf. és menetalakulások:</i>
a 11. és 12. honv. menetezred.	
	64.000 p., 128. gp. 200 t. 32 hegyi l.
	16 neh. l.
	29.000 p.

2. hadsereg:

IV. hadt. (31. és 32. gy. ho.)	} a) <i>tábori csapatok:</i>
IX. hadt. (29. gy. és 26. landw. ho.)	
20. honv. gy. ho.	
23. honv. gy. ho.	
14. gy. ddr. (a 7. ho. törzsével)	
10. lov. ho.	
2 vártüzér zlj.	
Pétervárad védőrsége	
36. népf. ddr.	
IV. és IX. menet ddr.	
3., 4., 13. és 15. honv. menetezred	
VII. hadt.* (17. és 34. gy. ho.)	
1. lov. ho.	
11. honv. lov. ho.	
107. npf. gy. ddr.	
102. npf. gy. ddr.	
VII. menet ddr.	
	115.000 p., 230 gp., 354 t., 24 neh. l.,
	64 várágyú, 66 lov. század
	8 lovagló üteggel.
	b) <i>népf. és menetalakulások:</i>
	71.000 p.

B) Orosz háború esetén.**6. hadsereg:**

XV. hadt. (1. és 48. gy. ho. a 11.	} a) <i>tábori csapatok:</i>
hegyi ddr. nélkül)	
XVI. hadt. (18. és 47. gy. ho.)	
109. népf. gy. ddr.	
Várőrségek	
54 menetszázad	} b) <i>népf. és menetalakulások:</i>
	64.000 p., 128 gp., 128 hegyi löv.
	36.000 p.

* Ennek a hadtestnek a 2. hadsereghez való csatolása tervbe volt ugyan véve, de egyelőre még mint önálló seregtest szerepelt.

5 hadsereg :

XIII. hadt. (36. gy. és 42. h. ho.)	} bijelinai szakasz Zvorniktól Račaig	a) <i>tábori csapatok :</i>
11. hegyi ddr.		43.000 p., 86 gp., 120 t.,
104. népf. ddr.		40 h., 8 neh., 32 ostl.
XIII. menetddr.		b) <i>népf. és menetalak. :</i>
11. és 12. honv. menetezred		47.000 p.
20. honv. ho.	} szerémi szakasz Račától Belgrádig.	
7. gy. ho.		
2 várágús ezred		
Pétervárad védőrsége		
36. népf. ddr.		
13. és 15. honv. menetezred		
107. népf. ddr.	} hánsági szakasz Belgrádtól Orso- va—Adakalehig.	
2 vadász zászlóalj a VII. had- testtől		

Összegezés :**A) Csak balkánháború esetén.**

2. hads. + VIII. hadtest	115.000 p. + 71.000 p.
5. hads. + 11. hegyi ddr.	64.000 p. + 29.000 p.
6. hads.	76.000 p. + 42.000 p.
	(<u>esetleg + 12.000 p. + 3.000 p.</u>)
	összesen 255.000 p. + 142.000 p.
	főösszeg 397.000 p.
(a 19. hadosztállyal együtt)	412.000 p.

B) Orosz háború esetén.

5. hads.	43.000 p. + 47.000 p.
6. hads.	64.000 p. + 36.000 p.
	<u>összesen 107.000 p. + 83.000 p.</u>
	főösszeg 190.000 p.

Ezek szerint a két különböző háborús eshetőség erőkülönlete tábori csapatokban 160.000 puskát, népf. és menetalakulásokban pedig 62.000 puskát, vagyis összesen 222.000 puskát tett volna ki.

A kölcsönös erőviszonyokat mérlegelve, tisztán balkán háború esetén 250.000 ellenséges puskával szemben 397.000—412.000, orosz háború esetén pedig ugyanannyi ellenséges puskával szemben mindössze 190.000 puska állott volna. Első esetben Ausztria-Magyarország

javára mutatkozott volna 47.000—02.000 puskányi túlsúly, a másodikban pedig a szerbek és montenegróiak részére 00.000 puskányi többlet. Tisztán balkánháború esetén tehát a csak feltételesen számításba jövő 19. gyaloghadosztály nélkül az osztrák-magyar és szerb-montenegrói erők körülbelül úgy aránylottak egymáshoz, mint 5:4-liez.

Ha figyelembe vesszük, hogy a bosznia-hercegovinai aránylag fejletlen és nem nagyon teljesítőképességű vasút- és úthálózat az erőknek a határ mentén való gyors összpontosítását és készenlétbehelyezését úgyszólván lehetetlenné tette, továbbá, hogy a szerbek ellen tervezett támadó hadműveleteket hatalmas folyam akadályokon való átkeléssel kellett megkezdeni és hogy Szerbiába behatolva, mindinkább a védő helyzetét lényegesen megkönnyítő, a támadóét ellenben felette megnehezítő terepalakulatokkal kellett számolni, könnyen beláthatjuk, hogy ily csekély túlsúly mellett nem volt valami nagy a remény, hogy Szerbiával és Montenegróval hamarosan végezni lehessen.

Ez a körülmény vezette a mértékadó köröket arra a gondolatra, hogy tisztán balkán háború esetére a fenti erökhöz még a IX. hadtest 10. gyaloghadosztályát s később, hogy ezenfelül még egy hadtestet — a gráci III-ikat — is csatolják, miáltal a fenti arány 5:4-ről 3:2-re javult volna. De másrészt az sem volt kizárva, hogy a szerb-montenegrói erők egy részét Bulgária, illetve Albánia lekötve tartja s így a balkán haderő fenti megerősítése egyelőre csak kombináció és megfontolás tárgyát képezte, ami abban nyert kifejezést, hogy az említett hadtestet egyik hadsereg kötelékébe sem osztották be.*

A szerb-montenegrói hadiszintérré szánt erők felhasználását illetőleg az utolsó balkán háborúk óta lényegesen megváltozott a felfogás. Míg az 1912/13. évi felvonulási és hadműveleti terv szerint a szerbeknek 190.000 puskára, 228 géppuskára, 364 táborig és 40 hegyi lövegre becsült I—III. vonalbeli haderejével Ausztria-Magyarország 280.000 puskát, 316 géppuskát, 546 táborig és 32 hegyi löveget — a montenegróiak 43.000 puskára, 43 géppuskára és 68 lövegre becsült haderejével pedig 69.000 osztrák-magyar puskát, 138 géppuskát és 108 löveget állított volna szembe, ami a szerbekkel szemben 90.000 puska, 88 géppuska és 132 lövegnyi, a montenegróikkal szemben pedig 26.000 puska, 95 géppuska és 40 lövegnyi túlsúlyt jelentett Aolna, addig a legújabb balkán háború tapasztalatai nyomán most

* A gráci hadtest esetleg abban az esetben is a prágai helyébe lett volna hivatva lépni, ha ez utóbbinak megbízhatósága kérdésessé vált volna, mely eshetőségre a mértékadó körök már ekkor is el voltak készülve. (Lásd *Schwarte*, *Der grosse Krieg*, 5. köt., 18. old.)

már az intéző körök egészen másként értékelték a két ellenséges felet. A szerb hadseregről az az általános vélemény alakult ki, hogy az igen jól van kiképezve és felszerelve és hogy a céltudatosan és energikusan vezetett csapatok az egész háború folyamán általában igen jól és derekasan harcoltak. Ezzel szemben a montenegrói milichadsereg sok tekintetben nem felelt meg a beléje helyezett várakozásnak; habár a csapatok a hazai karsztföld védelmében dicséretreméltó ellentállást és energiát fejtettek ki, az ezen túlterjedő offenzív operációk végrehajtására a vezetők és csapatok egyaránt sem kellő képességet és ruganyosságot, de még hajlandóságot sem igen mutattak.

Ezért a bécsi vezérkar az 1912/13-iki hadműveleti tervet, amely a 6. hadsereg feladatává tette, hogy a montenegrói haderők lenyűgözése mellett egy Uzicén át irányítandó csoporttal Szerbia leküzdésében is részt vegyen, 1914 elején immár odamódosította, hogy tekintet nélkül arra, vajjon egyidejűleg Montenegrót is sikerül-e majd legyőzni, a (5. hadseregnek minél jelentékenyebb része a Szerbia ellen szándékolt döntés előidézésére használandó fel. Ez a szándék egyébként teljesen fedte *Potiorek* táborszernagy felfogását is, aki már 1911-ben a Zelena gorán, a montenegrói határ tözsomszéd-ságában megtartott gyakorlat alkalmával arról győződött meg, hogy a montenegróiak támadó fellépése bosnyák terület elfoglalása céljából jelentékeny akadályokba ütköznek s így attól nem igen kell tartani.

Az ily értelemben módosított hadműveleti terv szerint a XVI. hadtest lehető nagy részének és a XV. hadtestnek Valjcvó felé kellett előnyomulnia. Ezt megelőzőleg a Szerbia ellen szándékolt döntő támadásnak a 16. mozgósítási napon az 5. és 2. hadsereg Drina-Száva átkelésével kellett megkezdődnie olyanformán, hogy előbbi Raca, utóbbi pedig egy dandárral Bosut tájékán, [a IX. hadtesttel, a 23. honvéd gyalog és a 10. lováshadosztállyal pedig Mitrovica—Jarak között váltott volna partot, minek megtörténte után a két hadsereg belső szárnyainak szintén Valjevo irányában kellett előnyomulniok. A IV. hadtestet a 17. mozgósítási napon Hrtkovci—Klenak-nál kellett készenlétbe helyezni, a V. 7. hadosztály (14. gyalogdandár) pedig Belgráddal szemben maradt volna. Végül a VII. hadtest és a 11. honvéd-lovashadosztály akként volt a Bánságból a Szerémségbe átvonandó, hogy azok élei a 19. mozgósítási naptól kezdve szintén rendelkezésre álljanak.* A 20. mozgósítási

* Emellett a VII. hadtestnek arra nézve is előkészületeket kellett tennie, hogy esetleg a Dunán Vk. Gradiste és Pancsova között átkelhesse.

napon Indiánál beérkező 20. honvéd-gyaloghadosztály a hadsereg-főparancsnokság tartalékát képezte. A főerők fentemlített átkelésének támogatása és leplezése céljából az 5. hadseregnek .fanjától délre, a 2. hadseregnek pétiig Sabáctól keletre tüntetnie kellett.

A hadműveleti tervnek ily módon való megállapítására természetesen döntő befolyást gyakorolt az ellenség előrelátható magatartása is, mire nézve a bécsi hadműveleti irodában a következő eshetőségekkel számoltak:

a) A szerbek, egy szintén támadólag fellépő montenegrói csoport által támogatva, Uzice környékén összpontosítandó mintegy 4 hadosztállyal Visegradon át Sarajevo felé támadólag törnek előre s eközben a Duna-Száva mentén felvonult osztrák-magyar haderőkkel szemben védőleg viselkednek.

b) A szerbek Boszniával szemben védőleg viselkednek, illetve ebben az irányban csak kisebb erőkkel lépnek fel támadólag, míg főerejükkel a Duna-Száván átkelő osztrák-magyar csapatokra vetik magukat s ha azokat legyűrni nem tudnák, illetve ha azok előtt visszavonulniok kellene, akkor a már békében előkészített s a következő pontban megemlített állásokban fejtenek ki ellentállást.

c) A szerbek egyelőre az egész vonalon védőleg viselkednek és csak ha a nagyhatalmak közbelépése folytán Ausztria-Magyarországnak balkán haderejét lényegesen csökkenteni kellene, akkor lépnek fel védelemre berendezett erődített állásaikból akár az egyik, akár a másik irányban támadólag. Az e célra előkészített és szívos védelemre berendezett területek, illetve vonalak a következők voltak: Uzice, Valjevo és Kosmaj környéke, a Topola—Vuk. Plana—Zabare és e mögött a Kragujevac—Bagrdan—Medvegja által jelöltvonal.

Mint már előbb említettük, a szerbek nagyjában véve az utóbb említett magatartást követték, vagyis hadseregük zömét az említett központos állásban vonultatták fel és Semendria, Belgrád, Valjevo és Uzice tájékára erős biztosító csoportokat toltak előre, amelyeknek ellenséges támadás esetén lassan a központos állás felé kellett visszavonulniok.

A szerbeknek ez a passzív magatartása természetesen nagyban megkönnyítette az osztrák-magyar csapatok helyzetét.

Itt kell még megemlítenünk, hogy a szerbek már a háború kezdetén jóval nagyobb erővel léptek fel, mint ahogyan azt a bécsi vezérkar hadműveleti irodája 'a fentiek szerint kontemplálta. Az általuk mindjárt kezdetben sorompóba állított seregtestek a következők voltak:

Az I. és II. vonalbeli Duna-, Drina-, Timok-, Morava- és Sumadia-, az újonnan szervezett Bregalnica-, továbbá egy kombi-

nált gyalog- és egy lovashadosztály. Ezeknek ereje mintegy 180.000 főnyi gyalogságot, 8500 lovaszt és 700 löveget tett ki. Ez volt a szerbek tulajdonképeni elsővonalbeli hadserege, amely szervezés, kiképzés és felszerelés tekintetében, mint már fentebb is említettük, igen jónak volt minősíthető, e csapatok nagyrésze harcban és háborúban kipróbált, edzett elemekből és alakulásokból állott.

E hadsereg tartalékául a III. vonalbeli hadosztályok szolgáltak, amelyeknek létszáma 100—170.000 emberre volt becsülhető. Ezzel és egyéb harcra felhasználható alakulatokkal egy üti a szerb hadsereg létszámát mintegy 850.000 lőre tehetjük. A montenegróiak létszáma ellenben tényleg alig tett ki többet 35—40.000 embernél.

Ausztria-Magyarország tisztán csak balkán háború esetére Szerbia és Montenegró ellen 3 hadsereg alkalmazását vette tervbe. Ezek voltak: a már békében Bosznia, Hercegovina, Dalmáciában székelő sarajevói XV. és a raguzai XVI. hadtestből alakuló 6. *hadsereg Potiorek Oszkár* tábornokparancsnoksága alatt, aki már békében Sarajevóban a hadseregfelügyelői tisztséget töltötte be. Ennek a hadseregnek a Drina mentén Zvorniktól délre és tovább folytatólag nagyjában a bosznia—hercegovinai—dahnáciai határ mentén kellett felvonulnia. A Drina alsó folyása mentén *lovag Frank János* gyalogsági tábornokparancsnoksága alatt a prágai VIII. és a zágrábi XIII. hadtestből alakuló 5. *hadsereg*, a Szerémségben *Böhm-Ermoli* lovassági tábornokparancsnoksága alatt a budapesti IV. és a leitmerici IX. hadtestből és a 10. lovashadosztályból alakuló *hadsereg* s végül a Bánságban a temesvári VII. hadtestnek s attól keletre a cs. és kir. 1. és a m. kir. 11. honvéd-lovashadosztálynak kellett felvonulnia.*

A balkán háború esetére szóló részleges mozgósítás első napjának a hadseregfőparancsnokság július 28-át jelölte meg.

A fenti erőkkel a Szerbia északnyugati részében levő ellenséges haderőknek kettős átkarolása szándékoltatott. Ennek a tervnek a keretén belül *Potiorek* tábornokparancsnok haderejét minél gyorsabban Sarajevo körül szándékozott összpontosítani, hogy onnan erős jobbszárnyal montenegrói területen át előnyomulva, az Uzicénél feltételezett nagyszámú ellenséges erőket délről átkarolólag megtámadhassa.

A balkán haderő felvonulását a Duna mentén a VII. hadtestnek, a Száva mentén a megalakuló 2. hadsereg csapatainak, a Drina mentén és attól délre a (5. hadsereg csapatainak kellett biztosítaniuk, utóbbinak egyszersmind Bosznia-Hercegovina biztonságáról is kellett gondoskodnia.

* Lásd az 1. sz. mellékletet.

Feladatából kifolyólag *Potiorek* táborszernagy mint a (5. hadsereg parancsnoka már fentebb közölt terve értelmében július 30-án mindenekelőtt ennek a hadseregnek Sarajevo tájékán való összpontosítását rendelte el,* csak a 11. hegyi dandár maradt határbiztosítás és az 5. hadsereg felvonulásának leplezése céljából a Drina alsó folyása mentén (Zvorniktól északra, zömével Bijelinánál), az 1. hadosztály 7. és 8. hegyi dandára pedig a Drina-biztosítást a Zepa beömlésétől Foöaig (hadosztályparancsnokság Rogacicán) végezte.

A Drina alsó folyása mentén már július 30-ika folyamán megindultak az ellenségeskedések. Határvadászokból, csendőrökből, pénzügyőrökből és megbízható lakosokból összeállított védőcsapatok, melyek egyenruhát nem, hanem csak fekete-sárga karszalagot viseltek, derekasan segítették a nagy területen szétosztott 11. hegyi dandárt ellenséges bandák és kisebb osztagok visszaverésénél.

Épügy megállták helyüket az ekként hevenyében összeállított határbiztosító osztagok Rudo és Uvacnál is, amelyek augusztus 2. és 3-ika folyamán csak lépésről-lépésre hátráltak a mintegy 3 zászlóaljnyi, tüzérséggel is rendelkező szerb túlerő elől, melyet Dobrunjtól délre meg is állítottak. Miután azonban csakhamar Vardiste felől is bontakozni kezdett az ellenség, a mi gyenge osztagaink Visegrád felé voltak kénytelenek visszahúzódní. Ugyanekkor Rudo felől előnyomuló ellenséges járőrök Megjegje vasúti állomásig jutottak előre, ezeket azonban vasútbiztosító osztagaink könnyű szerrel elűzték.

Eközben hírül jött, hogy a szerbek Uzice tájékán jelentékeny csapatömegeket összpontosítanak, a montenegróiakról pedig az a vélemény alakult ki, hogy *Vukotic* tábornok vezette főerejük — az 5—6 hegyi dandárt számláló és nehéz tüzérséggel ellátott 3. hadsereg, amelyhez még 3 hegyi dandár csatlakozásban volt — Goransko-Krstac-Velimje területén (Avtovactól délkeletre, a Duga-barázdának nevezett szorosoktól kétoldalt) összpontosul. Azonkívül Plevljétől

* A háború kitörése idején a 6. hadsereg kötelékébe lépő XV. és XVI. hadtest összetétele és állomáshelyei a következők voltak:

XV. hadtest Sarajevo.

1. hadoszt. Sarajevo.
7. hegyi ddr. Visegrád,
8. hegyi ddr. Foca,
9. hegyi ddr. Sarajevo.
48. hadosztály Sarajevo.
10. hegyi ddr. Sarajevo,
11. hegyi ddr. Tuzla,
12. hegyi ddr. Bánj a Luka.

XVI. hadtest Ragusa.

18. hadosztály Mostar.
1. hegyi ddr. Mostar,
2. hegyi ddr. Trebinje,
3. hegyi ddr. Nevesinje,
6. hegyi ddr. Bileca,
13. hegyi ddr. Mostar.
47. hadosztály Castelnuovo.
4. hegyi ddr. Ragusa,
5. hegyi ddr. Spalato,
14. hegyi ddr. Castelnuovo.

északnyugatra, Metalka-Boljanic között, tüzéséggel ellátott 2000—3000 ember jelenlétét hozták hírül. A montenegróiak célszerű katonai szervezése erők gyors összpontosítását tette lehetővé s így azoknak a szerb offenzívával kapcsolatos mielőbbi támadólagos fellépésével kellett számolni.

Július 31-én d. u. 4 órakor vette kézhez *Potiorek* táborszernagy a hadseregfőparancsnokság táviratát, hogy Oroszország háborús magatartása folytán a részleges helyett az általános mozgósítás rendelkezett el s hogy ennek folytán a 2. hadsereg nem a balkán, hanem az orosz hadiszíntérre kerül. Miután azonban az említett hadsereg zöme ekkor már a Duna-Száva mentére felvonulófélben volt, a szállímányokat nagyjában továbbra is ebben az irányban engedték tovább, mivel az orosz határ felé vezető vasúti vonalak egyelőre a többi seregek szállítmányaival amúgyis teljes mértékben igénybe voltak véve; csupán a IX. hadtest 26. landwehr-hadosztályának és a VII. hadtesthez beosztott 20. honvéd-gyalghadosztálynak és a 102. népfőkelő-gyalogdandárnak, a 36. népfőkelődandárnak, a IV. és IX. menetdandárnak és a 13. és 15. honvéd-menetezredeknek, továbbá a csősz, és kir. 1. és a magy. kir. 11. lovashadosztálynak déli irányban való elirányítása lépett hatályon kívül, mely seregtestek később közvetlenül Galíciába jutottak el. Az ekként megcsappant 2. hadsereg állományát 90.000 tábori csapatbeli és 30.000 népfőkelő- és menetalakulásbeli puskára tehetjük.

Augusztus 2-án este *Potiorek* táborszernagy 93./op. szám alatt a következőket táviratozta a hadseregfőparancsnokságnak:

«Sarajevo körül augusztus 12-én estig 9 hegyidandárnak összpontosítása előreláthatólag befejezést nyer s akkor az előretolt 7. és 8. hegyidandárral együtt 11 hegyidandár felett rendelkezem. Utolsó hírek arra engednek következtetni, hogy Vardistenél, Uzicenél és attól keletre erős erők, a szerb szandzsák határ mentén pedig több mint egy hadosztály összpontosul. Montenegró ellenséges magatartása tekintetében ma már nem lehet kétség. Szándékom, hogy a XVI. hadtest főerejét Plevlje felé, a XV. hadtestet pedig Bajina Basta irányában indítom el, *de a Drinán általában csak akkor lépek át, ha majd az 5. hadsereg Valjevo környékét elérte.* Montenegrót a várak és a Nevesinje tájékán visszahagyott mozgódandár által szándékozom foglalkoztatni. A 14. dandár a Bocche di Cattaroban marad. A Drina foca—visegrádi szakaszának kéz bentartását a Sarajevo körül fel-

4-én éjjel beérkezett alábbi távirat még jobban meggyőzte Potiorek tábornagyot feltevéseinek és intézkedéseinek helyességéről: «Janovic tábornok állítólag Valjevórol Uzicére utazott el és úgy hírlík, hogy a szerbek Zvornik—Visegrad vonalából nyugati irányba előretörni szándékoznak».

E hírek és a szerbek fentemlített portyázásai következtében *Potiorek* tábornagy augusztus 4-én és 5-én Semecnél és Gorazdenál álló biztosító esapatjait megerősítvén, a határbiztosítást ezentúl akként szabályozta, hogy azt a Drina mentén Ustipracáig a XV. hadtestnek, onnan Vraniciig a 2. hegyidandárnak, még tovább délre pedig a 8. hegyidandárnak kellett végeznie. Ez az intézkedés természetesen egyér lel mű volt a Drinán túl fekvő országrész időleges feladásával, amit a szándékolt általános nagy offenzíva keretén belül vélt *Potiorek* tábornagy ismét jóvátehetni.

A montenegróiak fentközölt csoportosítása mellett még nagyobb nehézségekbe ütközönek látszott a hercegovinai határnak megvédése, finnek dacára *Potiorek* tábornagy augusztus 6-án kiadott rendeletével meghagyta a 18. hadosztályparancsnokságnak, hogy mozgósításának befejeztével augusztus 8. és 11-ike között Nevesinjéből Kalinovikra meneteljen. Hercegovina megvédése a 8. hegyi dandárnak tétetett feladatává, mi célból az utóbbinak parancsnoka *Pongrác*: vezérőrnagy a Hercegovinában visszamaradó összes csapatok felett (a mostari, trebinjei és bileki várőrségeket kivéve) rendelkezési jogot nyert, amelyekkel az volt a feladata, hogy kisebb ellenséges betöréseket támadólag visszaverjen, túlnyomó ellenséges erők előnyomulását pedig a lehetőséghez képest késleltesse. Végző esetben meg kellett hiúsítani az ellenségnek a Narentán való átkelést és az Iván-nvereg—Mostar—Metkovic által jelölt vasútszakasznak az elrombolását. Végül *Pongrácz* tábornoknak a legközelebbi időben arra is el kellett készülvén lennie, hogy a 6. hadseregparancsnokság parancsára széles arcvonalban Avtovac tété nyomuljon előre.

A Bocche di Cattaro biztosítására a 14. hegyi dandárral megerősített ottani védőrség elégségesnek látszott, bár a hadvezetőség nem minden gond és aggodalom nélkül várta a legközelebbi események kifejlődését.

A szerbek és montenegróiak részéről várt gyors cselekvés okozta aggodalom azonban egyelőre túlzottnak bizonyult, mert míg a montenegróiak egyelőre még csak meg sem kísérelték a határ átlépését, addig a bosnyák területre betört szerb osztagok augusztus 5-ke folyamán váratlanul ismét Vardiste, Uvac és Rudo környékére vonultak vissza.

Augusztus 6-án reggel a hadseregfőparancsnokság *Potiorek*

táborszernagyot 278/op. számú táviratával, melyet a vezérkar főnöke és Frigyes főherceg már augusztus 4-én parafáit, «a Balkánon levő összes haderők főparancsnokává» nevezte ki. Ez a távirat, amelyet Bécsben augusztus (i-án reggel 1^h 45-kor adtak fel és Sarajevoba reggel 7^h-kor érkezett meg, következőleg hangzott:

«A 6. hadsereg parancsnokságnak Sarajevo.

«A monarchiának és Németországnak hadbaszállása Oroszország és Franciaország ellen szükségessé teszi a 2. hadseregnek az északkeleti hadiszíntérre való elszállítását.

«A balkán hadiszíntéren a 6. hads.parancsnokság parancsnoksága alatt maradnak: a (5. hadsereg a 40. honvéd hadosztállal; az ő. íiads. a közölt hadrenddel (XIII. és VIII. hadtest). Az ő. hadsereg kötelékébe lépnek ezenfelül: a Szerémségben a 1/27. gyal. hadosztály, a (5. vartüzérezred I. és III. zászlóalja, Pétervárad biztonsági őrsége, a dunai fottila,* továbbá a műszaki csapatok külön kiadandó rendelkezés szerint; a Bánságban a 107. népfölkelő gyalogdandár.

«A balkán haderők minimális feladata, hogy az ellenségnek a monarchia területére, főképp Bécs vagy Budapest felé irányuló betörését megakadályozzák.

«Vájjon az ő. hadsereg a hadműködésre kész állapotba való helyezés után, vagyis augusztus 12-én a Drinán át előretörjön-e, avagy hogy annak részei a Drinától nyugatra alkalmaztassanak, hogy az ellenséges előretörést azonnal oldalba kapja, az a (5. hadseregparancsnokság belátására bízatik.

«Sikeres működésnek a szerb előretörés ellen jelenleg felette nagy horderejc volna.

«A 2.-liadsereg elszállítása az orosz hadiszíntérre előreláthatólag augusztus 18-án veszi kezdetét. Addig a hadseregnek helyileg korlátolt közreműködésére a hadseregfőparancsnokságnál javaslat tehető.

«A Száva—Dunán való átkelés a 2. hadsereg részére nincs tervbe véve.

«Nincs kizárva a lehetőség, hogy Bulgária Szerbia ellen közbe lép. Végleges határozat e tekintetben közölni fog.

«E parancs vétele táviratilag igazolandó.»

Hogy e parancs minő érzéseket váltott ki *Potiorek* táborszernagy lelkében, az naplójába írt következő szavaiból tűnik ki: «Örvendek ennek az új helyzetnek, mely bár rám nézve felette nehéz, de messzemenő önállóságot biztosít számomra. Mindenekelőtt *feltétlenül offenzív módon szándékozom cselekedni. Hogy hogyan, annak majd a legközelebbi napokban kell tisztázódnia.*

* 6 monitor, 4 őrnaszád összesen 12 nehéz, 8 könnyű löveggel és 20 géppuskával s végül a Boccheban levő flotta egy része.

A fenti parancsból kifolyólag augusztus 6-án délután *Potiorek* tábornaszernagy a Péterváradon levő 2. hadseregearcparancsnoksághoz kérdést intézett, mennyiben volna lehetséges, hogy ez a hadsereg annak augusztus 18-án kezdődő elszállításáig tüntetések által a balkán hadsereget támogassa. Egyben *Potiorek* tábornaszernagy ama óhajának is adott kifejezést, hogy Belgrád *átmenetileg* megszállassék és hogy immár az 5. hadsereghez tartozó 17. hadosztály legkésőbb augusztus 12-én Belgrádtól nyugatra a Száva-án való átkelésre utasíttassék. Erre a 2. hadseregearcparancsnokság azt válaszolta, hogy a tüntetésnek Belgrád egyidejű bombázása mellett *csak a Száva—Duna felé való tüntetésszerű előnyomulásra* szorítkozhatik, hogy az ellenség-nél az a benyomás keltessék, miszerint az említett folyamat forszírozása kezdetét veendi. Csak a visszamaradó 7. hadosztály áthaj ózását helyezte a 2. hadseregearcparancsnokság *Potiorek* tábornaszernagy kívánsága értelmében kilátásba, míg egyébként Belgrádtól nyugatra csak gyengébb erőknél kellett *átmenetileg* a Száva déli partján lábukat megvetniük.

Álláspontját a 2. hadseregearcparancsnokság a következőkkel indokolta:

A hadseregearcparancsnokág teljesen tisztában volt azzal, hogy az egész 2. hadseregnek előretörése a Száva—Dunán át, általános iránnyal Valjevo és Arangjelovac felé, az 5. és 6. hadsereg tervezett oifenzíváját a legjobban segítette volna elő és eredményt is ért volna el, mivel ezáltal az ellenség kénytelen lett volna, hogy mindkét irányban, ametyben komoly támadásunk lehetősége fennállott, *egyidejűleg* védőleges ellenintézkedéseket tegyen. Egy ily előretörés-nél azonban felette kérdésessé vált, vajjon nem-e vész el e mellett a cselekvés szabadsága. Ugyanis megközelítőleg sem lehetett előre látni, vajjon feltétlenül lehetséges lesz-e, hogy a csapatok a 2. hadsereg elszállítására kilátásba helyezett időpontig (az első lépcső számára augusztus 18-ika) ismét visszahozhatók lesznek-e a kijelölt bevagonirozási állomásokra, mert hogy egyáltalában és mikor lehet majd egy erősen angazsált erőcsoportot súlyos veszteségek és morális hátrányok nélkül az ütközetből kivonni, azt csak a harcviszonyoktól lehetett függővé tenni.

A hadseregearcparancsnokság felette kellemetlennek tartotta, hogy a csak az imént kivagonírozott hadsereget más hadiszíntérre való elszállítás céljából újból be kell vagoníroznia annélkül, hogy azt az ellenség elé vezethette volna. Azonban még kellemetlenebbnek látszott, hogy a hadsereget, még mielőtt az döntő eredményt elérhette volna, egy talán még nagyon harcképes ellenséggel szemben újból a Száva-Duna hatalmas akadályán át, meglevő hidak nélkül kelljen visszahozni és hogy ezenkívül talán a hadseregfőparancs-

nokság által a főhadiszíntéren elérni szándékolt siker a 2. hadsereg késedelmeskedése folytán kérdésessé válják.

Hasonló szempontok voltak mérvadók arra nézve is, hogy a 2. hadseregparancsnokság Potiorek tábornagynak Belgrádnak időleges birtokbavételére vonatkozó kérelmének sem vélt eleget tehetni*

A Száva-Duna forszírozása tekintetében a 2. hadseregparancsnokság a következő időbeli kalkulációt állította fel: Még ha az átkelést augusztus 12-ére vették volna tervbe (habár azt 12-ike előtt aligha lehetett volna végrehajtani), a megállapított elvonulás kezdetéig hét nap állott rendelkezésre. Feltéve, hogy a legdélibb bevagonirozási állomások Indija—Vinkovci vonalában feküdtek volna (mire nézve rendelkezések még nem voltak kiadva), akkor a bevagonirozást megelőzőleg a Szávától délre egy-két, attól északra két-három napi meneteljesítmény vált volna szükségessé, úgyhogy a Száván való átkelésre és az azt követő harcokra mindössze két-három nap állott volna rendelkezésre. (Augusztus 11., 12. és 13-ika). Legkésőbb 14-én a csapatokat ki kellett volna vonni a harcból, hogy a meneteket hátrafelé 15-ike folyamán megkezdhessék.

E kalkuláció alapján a 2. hadseregparancsnokságnak az volt a meggyőződése, hogy a 2. hadseregnek nem állott elegendő idő rendelkezésre, hogy itt döntő harcokba bocsátkozzék.

Potiorek tábornagya a 2. hadsereg véleményét és javaslatait augusztus 7-én tudomásul vette és azokról még a délelőtt folyamán jelentést tett a hadseregfőparancsnokságnak «a 2. hadsereg utasítása végett».

Itt közbevetőleg meg kell említeni, hogy *Potiorek* tábornagya ezidőtájt az ellenséges helyzetet a következőképpen ítélte meg: Uzice környékén az I. és II. vonalbeli Morava-hadosztályt és a II. és III. vonalbeli Duna-hadosztály részeit (a 4. gyalogezred II. és III. zászlóalját) tételezte fel; a Szandzsákban a két Sumadia és az I. vonalbeli Drina-hadosztály részeit; a montenegróiak részéről mintegy 6 zászlóalj a Szandzsákban, 28 zászlóalj a Avtovactól keletre és délkeletre és 7—8 zászlóalj a Grahovói medencében.

Később *Potiorek* tábornagya az oroszok állítólagos «Rückwartskonzentrierung»-járól hírt vevén, este azzal a kérelemmel fordult a hadseregfőparancsnoksághoz, hogy az mégis «legalább eleinte» engedné meg a 2. hadsereg közreműködését a Balkánon, legalább a Baljáiig való előnyomulás formájában.

Eközben azonban a 2. hadseregparancsnokságnak még a ½ 7. hadosztálynak izolált partváltása tekintetében is aggályai támadtak s azokat a délután folyamán Potiorek tábornaggyal és a hadseregfőparancsnoksággal is közölte.

Erre *Potiorek* tábornagya a következő távирattal válaszolt:

«A 7. hadosztály áthajózása és csatlakozása az 5. hadsereghez feltétlenül szükséges. A Száva—Duna szakasznak biztosításáról a 2. hadsereg elvonulása után magam gondoskodom».

Ezzel ellentétben a hadseregfőparancsnokságtól d. u. 4^h-kor beérkezett döntés úgy hangzott, hogy: «a 2. hadsereg és 7. gyaloghadosztály Száva—Duna átkelése teljesen kizárt dolog».

Ez a döntés igen kellemetlenül érintette Potiorek tábornagyot, aki naplójában ehhez az általa «meglehetősen kiilönös»-nek jelzett távirathoz a következő megjegyzést fűzte: «Azt hiszem, nem tévedek, ha feltételezem, miszerint ez burkolt tanács akar lenni, hogy a 6. hadsereggel védőleg viselkedjem és hogy az 5. hadsereget nem a Drinán át, hanem attól nyugatra, a 6. hadseregtől balra a szerb offenzíva jobb oldala ellen vessem latba». És Potiorek tábornagy tényleg eltalálta a hadseregfőparancsnokság erre vonatkozó gondolatmenetét, amint az a vezérkar főnökének egy augusztus 8-áról szóló, de csak augusztus 11-én kézhez vett leveléből egész határozottan kiderült.* Ámde Potiorek tábornagy más nézetten volt, mert folytatólag ezt írta naplójába: «Én azonban ily óvatos eljárást sem szükségesnek, sem célszerűnek nem tartok. Ha azt akarjuk, hogy csapataink valamit műveljenek, akkor *előre kell* őket vezetni».

Ennek megfelelőleg hangzott a hadseregfőparancsnokságnak nyomban elküldött választávirat: «A Gackoból jövő előretörés ellen a 3-ik, a Bocchéban pedig a 14-ik dandárt hagyom. A 6. és 5. hadsereg összes többi erejét a szerbek elleni offenzívára szántam, akiknek visszavetését döntő fontosságúnak tartom. Az 5. hadsereg augusztus 12-én kel át a Drinán és Valjevo és a tőle délnyugatra fekvő terület ellen, egy erős jobb oldaloszloppal pedig Zvornikról a

* Ennek a levélnek a bevezetése következőleg hangzott: «A Szerbiában és Montenegróban előforduló eseményekről Nagyméltóságod rendszerint gyorsabban és behatóbban értesül, mint én itt — s így abban a helyzetben van, hogy esetenként a dolgokat legcélszerűbben bírálja el. Ennek feltételezése dacára a következőkben röviden jellemezni kívánom, hogy én miként látom a helyzetet». A továbbiakban *báró Conrad* gyalogsági tábornok ama nézetének adott kifejezést, hogy a szerbek és montenegróiak rövidesen Sarajevo irányában előre fognak törni és azután így folytatja: «Úgy a katonai, de elsősorban kivált a politikai helyzetből kifolyólag a legnagyobb mértékben minden attól függ, hogy ez az ellenséges előretörés eklatáns módon szétveressék. Amennyire én innen a távolból megítélni tudom, célszerűnek mutatkoznék, hogy e célból az 5. hadseregnek jelentékeny része a Drinától nyugatra vettessék latba, hogy a Sarajevótól keletre fekvő harctéren minél erősebbek lehessünk. Ha ez a művelet sikerül, akkor nemcsak Bulgária és Románia áll a mi oldalunkra, hanem az is lehetővé válik, hogy a montenegróiak, hercegöcök és dalmaták előnyomulását megakasszjuk. Ha pedig Bulgária, amelynek mozgósítása küszöbön áll és állítólag körülbelül 8—10 napot fog igénybevenni, Szerbia ellen háborúba lép, akkor a mi további offenzívánk Szerbia ellen sikeresen fog előre haladni.»

Drinától kétoldalt Rogacica felé nyomul előre. A (5. hadsereg augusztus 13-án a foca—visegrad—bajina-bastai Drina-szakaszon és a mögött *erős jobbszárnyal* készen fog állani, hogy augusztus 14-én olfenzi-váját Plevlje—Uzice felé megkezdhesse. Ha ezt megelőzőleg a Szandzsákból és Uzice felől a l'ooa—visegrádi Drina-szakasz felé erős ellenséges előretérés következne be, úgy annak kivédésére az ottlevő erők untig elegendők. Újból kérem a szabad rendelkezési jog megadását az 5. hadsereghez tartozó 7. gyaloghadosztály lelett és egyidejűleg a 2. hadsereg utasítását, hogy a demonstrációkat végrehajtsa. Azonnali választ kérek, hogy az 5. hadsereget megfelelően utasíthassam.»*

Este 8^h-kor megjött a hadseregfőparancsnokság válasza, mely többek között hírül hozta, hogy Bulgária mellénk állva, a legközelebbi napokban mozgósítani fog. Egyebekben a hadseregfőparancsnokság a szándékolt offenzíva kezdetén a 2. hadsereg demonstratív működését megengedte ugyan, de a 7. gyaloghadosztálynak a Száván való átvonását a leghatározottabban megtiltotta. A Szerémségben és a Bánságban való helyzetet a hadseregfőparancsnokság meglehetősen fekete színben tüntette fel, annak egész lakosságát megbízhatatlannak jelezvén.

Potiorek táborszernagyot ezek a közlések nagyon kellemetlenül érintették; azokra vonatkozólag naplójába a következőket jegyezte be: «A földolog, hogy miért kell három felvonult hadtestnek (IX., IV. és VII.) ütoerejét tíz napig* kihasználatlanul hagyni, mert azután máshova kell menniök, úgy mint eddig továbbra is érthetetlen marad!» Hogy egyébként a legutóbbi események minő érzéseket váltottak ki *Potiorek* táborszernagy lelkében, az legjobban naplójának következő soraiból tűnik ki: «Egyébként aligha fogok sokat a főparancsnokságtól kérdezni, illetve annak javasolgatni, hanem legjobb tudomásom és akaratom szerint logok vezetni és parancsolni».

Időközben a montenegrói határ mentén is megkezdődtek az ellenségeskedések. *Nikita*, a montenegróiak királya ugyanis augusztus 5-én a monarchiával a diplomáciai érintkezést brüszk módon megszüntetvén, egyszersmind tudtul adta, hogy Cattarót a legközelebbi napokban bombáztatni fogja. Ehhez képest 8-án a montenegróiak tényleg megkezdték a tüzet a Lovcenről, azonban hatástalanul. Ezt megelőzőleg augusztus 7-én a Szandzsákból törtek be montenegrói osztagok bosnyák területre, minek folytán határvadászainknak Metalkát és Celebicet hősies ellentállás után ki kellett üríteniük. Augusztus 8-án Avtovactól és Trebinjétől keletre már szintén folytak kisebb csatározások.

* Ez persze túlzás (lásd a 2. hadseregnek erre vonatkozó helytálló fenti kalkulációját).

Igv nézett ki nagyjában az általános helyzet, amidőn augusztus 8-án a vezérkar főnöke, annak egyidejű közlése mellett, miszerint a 2. hadsereg Duna—Száva átkelése kizártnak tekintendő, de hogy az tüntetések végrehajtására utasítást nyert, Potiorek tábornagyot elhatározásának előterjesztésére felkérte.*

Potiorek tábornagyot a 2. hadseregnek küszbönálló s most már megmásíthatlannak látszó elszállítása a hadműveletek mielőbbi megkezdésére serkentette, mert ő úgy vélekedett, hogy amíg ez a hadsereg a Száva-Duna mentén van, addig az a szerb erők nagy részét magával szemben lekötve tartja s így az bizonyos tekintetben tehermentesítőleg hat a balkán haderő érdekében. Ámde az 5. hadseregpáncsnokság augusztus 6-án azt jelentette, hogy csapatjai «10-ike előtt» nem lehetnek hadműveletekre kész állapotban, de hogy «előreláthatólag 12-én» a Drinán való átkelés megkezdhető.

Ehhez képest *Potiorek* tábornagy hadművelési tervéről augusztus 8-án kiegészítőleg a következőket jelentette a hadsereg-főparancsnokságnak:

«Az 5. hadsereg az általam megállapított időpontban, vagyis augusztus 12-én kezdi meg támadólagos előnyomulását Valjevo irányában. Ezzel egyidejűleg a 6. hadsereg Kalinovik—Sarajevo—Varos vonalából kezdi meg előnyomulását és pedig a XVI. hadtest Foca—Megjegján át Plevlje—Uvac felé, a XV. hadtest a visegrádi és bajinabastai átkelő pontok felé, hogy onnan, mihelyt az 5. hadsereg Valjevót elérte, Uzice felé folytassák előnyomulásukat». A Drinán való átkelést a hadsereg jobb szárnyával (XVI. hadtest) Focánál augusztus 14-ikére, a hadsereg bal szárnyával (XV. hadtest) Visegrad—Bajina-Bastánál augusztus 18-ára tervezte a balkán haderők főparancsnoka. Tartalék gyanánt a Magyarországból még csak szállítás alatt levő 40. honvédhadosztálynak a 6. hadsereget kellett követnie.

Potiorek tábornagy előrelátta és számított is azzal, hogy az 5. hadsereg erős ellenséges erőket fog magára vonni, de ezt ő jónak és kívánatosnak is tartotta, mely felfogásának a 2. hadseregpáncsnoksággal és a hadsereg-főparancsnoksággal szemben kifejezést is adott.

A 2. hadseregpáncsnokság *Potiorek* tábornagy optimisztikus felfogásával ellentétben nem valami rózsásan ítélte meg a helyzetet és nagyon tartott attól, hogy az izoláltan előretörő 5. hadsereg esetleg a tétlenségre utalt 2. hadsereg szemeláttára vereséget szenvedhetne s így augusztus 9-én újból kérdést intézett a hadsereg-főparancsnoksághoz, hogy nem volna-e és ha igen, mennyi-

* Ez tulajdonképpen feleslegesnek tűnik fel, hiszen tudjuk, hogy *Potiorek* tábornagy már 7-én részletesen bejelentette elhatározását.

ben mégis lehetséges, hogy a 2. hadsereg legalább kezdetben az elrendelt demonstrációnál *hatásosabb* segítséget nyújtson az 5. hadseregnek. Erről *Böhm-Ermolli* Potiorek tábornagyot is értesítette.

A hadseregfőparancsnokságnak erre vonatkozó és augusztus 10-én beérkezett döntése akként szólt, hogy a 2. hadsereg közreműködésének csak szerb Mitrovica és Sabac lokális bevétele, tovább keletre pedig a folyón való átkelés mellőzésével, tisztán csak demonstrációkra kell szorítkoznia. Megnyugtatóként egyidejűleg azt is közölte a hadseregfőparancsnokság, hogy az 5. hadsereg támogatására augusztus 11-én az 1. népfőkelő- gyalogezred Péterváradra, augusztus 13-án és 14-én pedig 11 zászlóaljnyi népfőkelő és menetsapat érkezik majd vasúton Mitrovicára és Klenakra.

Ebből kifolyólag a 2. hadseregparancsnokság augusztus 10-én délután tudomására hozta Potiorek tábornagynak, hogy a Száva—Duna-front mentén a demonstrációs tűz augusztus 11-én d. u. 5^h kor, a demonstrációs átkelések Mitrovicától Kupinovoig pedig a május 11-ikéről 12-ikére hajló éjjel veendő kezdetüket.

Ezt megelőzőleg, augusztus 10-én hajnalban *Potiorek* tábornagy megkapta a hadseregfőparancsnokságtól 8-án előterjesztett hadművelési tervének jóváhagyását. Az offenzíva kezdetét a hadseregfőparancsnokság Potiorek tábornagy belátására bízta, de újból hangsúlyozta, hogy «abba semmi szín alatt sem szabad a 2. hadsereget belesodorni».

Jóval kellemetlenebből érintette *Potiorek* tábornagyot az 5. hadseregparancsnokságnak az az előterjesztése, hogy a Drinán való átkelés augusztus 12-ikéről 14-ikére halasztassék el. Indokul ehhez leginkább az augusztus 7-én Cepinnél (Eszéktől délnyugatra) és az augusztus 10-én Vinkovcinál történt vasúti balesetek szolgáltak, amelyek az 5. hadsereg felvonulását alaposan megzavarták. Ebből kifolyólag az 5. hadsereg csapatjait Samac—Zupanje—Brcko körletében, a vonatok egy részét pedig már Vinkovcinál kellett kivagyonirozni. Az 5. hadseregparancsnokság ugyan intézkedett, hogy a gyalogság egy része Jamenaig a Száván tovább szállíttassék, de ez nem sokat nyomott a latba. A csapatok nagyrészt gyalogmenetben kellett a felvonulás körletébe előrehozni, ami egészen 24 óráig terjedő késedelmet vont maga után. Emellett a nyomasztó hőség folytán az e területen uralgó vízhiány is felette kellemetlenül éreztette hatását, úgy hogy a kellő mennyiségű víznek hordókban való utanszállításáról kellett gondoskodni, ahogyan az a bosznia—hercegovinai csapatoknál már a békegyakorlatoknál is szokásos volt, de az ő. hadsereg kötelékébe tartozó VIII. és XIII. hadtest csapatainál e tekintetben előgondoskodás nem történt s így az erre vonatkozó impro-

vizációk, a kellő számú vizes és boroshordók előteremtése és előrevitele a Száva-Drina mentére nem történhetett meg augusztus 12—13-ánál előbb. A XIII. hadtest kötelékébe tartozó 13. dandárt a hadseregfőparancsnokság rendelkezései szerint a felvonulási körletben kellett «improvizált hegyi felszereléssel» ellátni, amit a fentemlített vasúti balesetek szintén kedvezőtlenül befolyásoltak. A legkellemetlenebb azonban az volt, hogy tűzeralakulások, lőszeroszlopok és a Drinán való átkeléshez okvetlenül szükséges hadihídkészletek is visszamaradtak. Végül kellemetlenül befolyásolta az ekként gyalogmenetekben a Drina felé előretörékvő csapatok felvonulását még az a körülmény is, hogy a Bijelina és Celic között álló 42. horvát honvédhadosztálynak a többi csapatok menetét keresztvezve, Pribojon át Zvornikra kellett menetelnie, hogy *Potiorek* tábornagyparancsa szerint a támadás megindításakor onnan a Drinán felfelé Ljubovijára nyomuljon előre.

Mind e kellemetlen incidenseket az ő. hadseregparancsnokság nemcsak táviratilag, hanem futár útján is jelentette *Potiorek* tábornagynak, aki azonban hajthatlan maradt s rövid megfontolás után a következő távirati parancsot küldte az 5. hadseregparancsnokságnak: «A 2. és 6. hadseregbe való tekintettel a Drinán való átkelésnek 12-ikéről 14-ikére való eltolása lehetetlen. Egyébként *az ellenség a Drina mentén nem oly erős*, hogy a 21. landwehr-hadosztály a folyón való átkelésnél nélkülözhetlen volna. A jobboldalcsoportnak (42. honvédgyaloghadosztály) gyülekezése Zvorniknál és a főerőnek Zvornikon alul elrendelt átkelésének augusztus 12-én meg kell történnie. A 21. landwehr-hadosztály túlerőtetés nélkül csatlakozhatik a főerőhöz».

Az eredetileg megállapított terminushoz való görcsös ragaszkodását *Potiorek* tábornagyparancsnok naplójában a fentiekén kívül még azzal is indokolja, hogy feltétlenül szükségesnek vélte, miszerint a 2. hadseregnek csak rövid ideig tartó jelenléte kihasználtságát, másrészt, hogy a 6. hadseregnek Uzice irányában tervezett támadása annál inkább megkönnyíthessék, mivel itt a terep alakulata jóval kedvezőbb volt az ellenségre nézve, mint az ő. hadsereg előnyomulási körletében. Ugyanis Valjevóig *Potiorek* tábornagyparancsa az 5. hadsereg feladatát az említett terepviszonyoknál fogva és azért is elég könnyűnek vélte, mert nem tételezte fel, hogy a szerbek az alsó Drina—Száva mentén felvonult osztrák-magyar haderők által átkarolt legészaknyugatibb országrészbe, mint biztos egérfogóba, nagyobb erőket irányítani merészkednének. E tévhit annyira erőt vett rajta, hogy a 21. landwer-hadosztály visszamaradása folytán már amúgy is meggyengített 5. hadseregből még egy másik hadosztályt, a 42.

honvédhadosztályt is elvonta oly célzattal, hogy az Zvorniktól a Drina mentén felfelé haladva, Rogacica tájékán keljen majd át a Drinán, hogy onnan, ha kell, az Uzice mellől a 6. hadsereg felé előnyomulól ellenség oldalába is hathasson. «Azonkívül már tekintélyem fenntartása érdekében sem járulhattam hozzá előbb kiadott parancsom megváltoztatásához» — fejezi he Potiorek táborszernagy elég különös módon e tárgyra vonatkozó érveléseit naplójában.

E nagyhorderejű elhatározás idején az *1. számú melléklet* szerint felvonult osztrák-magyar halkán haderők összetétele a következő képet mutatta:

A balkán haderők főparancsnoka:

Potiorek Oszkár táborszernagy; vezérkari főnöke: *Bolt*; tábornok.

2. HADSEREG*

Parancsnoka: *Böhm-Ermolli* lovassági tábornok.

Vezérkari főnöke: *Mecenseffy* tábornok.

IV. hadtest. Parancsnoka: *Tersztyánszky* lovassági tábornok. Vezérkari főnöke: *Dani* ezredes. Állománya: 27—5¼—16).**

31. gyaloghadosztály: *József főherceg* altábornagy. 61. gyalogdandár: *Le Bean* tábornok. 62. gyalogdandár: *Báni* tábornok.

32. gyaloghadosztály: *Fail-Griesler* altábornagy. 63. gyalogdandár: *Podhoránszky* tábornok. 64. gyalogdandár: *Mallász* tábornok. 4. menetdandár (14—1—0.): *Zluhber* ezredes.

VII. hadtest. Parancsnoka: *Meixner Hugó* gyal. tábornok. Vezérkari főnöke: *Schilhawszky* ezredes. Állománya: 30—5—16.

17. gyaloghadosztály: *Henriquez* altábornagy. 33. gyalogdandár: *Barbini* tábornok. 34. gyalogdandár: *Resch* tábornok.

34. gyaloghadosztály: *Krautwald* altábornagy. 67. gyalogdandár: *Lauingen* tábornok. 68. gyalogdandár: *Iiössler* tábornok.

M. kir 107. népi, gyalogdandár (12—4—1.): *Breit József* tábornok. 7. menetdandár (8—1—0): *Kermpotich* tábornok.

IX. hadtest. Parancsnoka: *Hortstein* gyal. tábornok. Vezérkari főnöke: *Martinek* ezredes. Állománya: 13—2½—9.

29. gyaloghadosztály: *Zedtwitz* gróf altábornagy, 57. gyalogdandár: *Schön* tábornok. 58. gyalogdandár: *Poleschensky* tábornok.

10. lovashadosztály: (0—21—3): *Mayr* altábornagy. 4. lovasdandár: *Loseth* ezredes. 8. lovasdandár: *Baner* ezredes.

* Augusztus 18-tól kezdve az orosz hadiszíntérre, Galiciába szállítatik.

** 27—5¼—16= 27 zlj—5¼ lov. század—16 úteg.

7. gyaloghadosztály (8—1—5): *Lütendorf br.* altábornagy.
 14. gyalogdandár: *Baumgartner* ezredes.
 23. honv. gyaloghadosztály (12—2—6): *Dámpf* altábornagy.
 45. honv. gyalogdandár: *Seide* tábornok. 46. honv. gyalogdandár: *Festi* tábornok.
 Pétervárad biztonsági védőrsége: 7—0—0.
 8. menetdandár (4—1—0): *Schreitter* tábornok.
 A 2. hadsereg állománya: 135—43³/₄—56.

5. HADSEREG.

- Parancsnoka: *Lovag Frank Liborius* gyal. tábornok.
 Vezérkari főnöke: *Csicserics* tábornok.
 VIII. hadtest.* Parancsnoka: *Giesel br.* lov. tábornok. Vezérkari főnöke: *Sündermann* ezredes. Állománya: 26—5¹/_{-*}—17.
 9. gyaloghadosztály: *Schenchenstuel* altábornagy. 17. gyalogdandár: *Dániel* tábornok. 18. gyalogdandár: *Mayrhofer* ezredes.
 21. landwehr gyaloghadosztály: *Przyborski* altábornagy. 41. gyalogdandár: *Panesch* tábornok. 42. gyalogdandár: *Podhayski* tábornok.
 Komb. dandár (S¹/₂—1—1): *Letowsky* tábornok.
 XIII. hadtest. Parancsnoka: *Rhemen br.* gyal. tábornok. Vezérkari főnöke: *Zeidler* ezredes. Állománya: 26—4¹/₄—15.
 36. gyaloghadosztály: *Czibulka* altábornagy. 71. gyalogdandár: *Stdis gróf* tábornok. 72. gyalogdandár: *Luxardo* ezredes. 42. honv. (horvát) gyaloghadosztály: *Sarkodé* altábornagy. 83. honv. gyalogdandár: *Istoanooié* tábornok. 84. honv. gyalogdandár: *Kolak* tábornok.
 13. gyalogdandár (7—2—3): *Stracker* tábornok.
 11. hegyi dandár (6—1—2): *Mivrowsky* tábornok.
 M. kir. 104. népf. (horvát) gyalogdandár (5—1—1): *Bekic* tbk.
 13. menetdandár: (6—1—0).
 Az 5. hadsereg állománya: 79¹/₂—15¹/₂—39.

6. HADSEREG.

- Parancsnoka: *Potiorek* táborszernagy, egyúttal a balkán had-erők főparancsnoka.
 Vezérkari főnöke: *Böltz* tábornok.
 XV. hadtest. Parancsnoka: *Appel* gyal. tábornok. Vezérkari főnöke: *Mihaljevic* ezredes. Állománya: 19—1—12.
 1. gyaloghadosztály: *Bogát* altábornagy. 7. hegyi dandár: *Sertic* tábornok. 9. hegyi dandár: *Hrozny* ezredes.

* A VIII. hadtest e szerint megmaradt az 5. hadsereg kötelékében, bár orosz hadjárat esetére abból ki kellett volna válnia. (Lásd a 12. oldalon közölt hadrendet.)

48. gyaloghadosztály: *Eisler* altábornagy. 10. hegyi dandár: *Schmarda* ezredes. 12. hegyi dandár: *Kalser* tábornok.

XVI. hadtest. Parancsnoka: *Wurm* gyal. tábornok. Vezérkari főnöke: *Loefen* ezredes. Állománya: $26\frac{1}{2}$ —2—14.

2. hegyi dandár: *Gábriel* tábornok.

1. hegyi dandár: *Novak* ezredes.

13. hegyi dandár: *Berchthold gróf* ezredes.

18. gyaloghadosztály: *Trollmann* altábornagy. 8. hegyi dandár:

Andrián tábornok. 6. hegyi dandár: *Goiginger Henrik* tábornok.

4. hegyi dandár: *Konopitzky* ezredes. 5. hegyi dandár: *Nöhring* ezredes.

3. hegyi dandár ($5-\frac{1}{2}$ —2): *Pongrácz* tábornok.

47. gyaloghadosztály (5—: *Novak* altábornagy. 14. hegyi dandár: *Wrkljan* ezredes.

40. hóm', gyaloghadosztály* (12—2—8): *Braun* altábornagy.

79. gyalogdandár: *Tabajdi* tábornok. 80. honv. gyalogdandár: *Háber* ezredes.

M. kir. 109. népf. gyalogdandár (6—0—1): *Czeiszberger* ezr.

Várak védősége: Sarajevo, Mostar, Trebinje, Bileca, Kalinovik, Gorazde, Stolac, cattaroi hadikikötő: 2OV₂—0—13.

A 6. hadsereg állománya: 94— $5\frac{1}{2}$ —53.

Mindhárom hadsereg összes állománya:

2. hadsereg: 135 — $43\frac{1}{4}$ — 56

5. « : $7\frac{1}{2}$ — $15\frac{1}{2}$ — 39

6. « : 94 — 572 — 53

Összesen: $308\frac{1}{2}$ — $64\frac{3}{4}$ — 148

Az 5. hadsereg létszáma 93.000 embert tett ki; azonkívül be volt még hozzá osztva: a dunai flotilla 2 monitora és 1 őrnaszáda a Száván, továbbá 20 hadihídkészlet. A 6. hadsereg létszáma a hozzá beosztott 122 határvadással együtt kereken 118.000 emberből állott.

A Szerbia leverésére szánt mobil haderők összege tehát kereken 210.000 emberre tehető. Ezzel szemben csupán a szerb 1. és 2. vonalbeli csapatok ereje mintegy 190.000-re, vagyis nem sokkal kevesebbre rúgott. Ha pedig a szerb 3. vonalbeli csapatokat (100.000—150.000 puska) is figyelembe vesszük, akkor a szerbek javára 80.000—130.000 főnyi túlsúlyt kapunk.

Igaz, hogy ezek és a montenegrói haderők ezidőtájt, vagyis

* A 40. honvéd gyaloghadosztálynak is ki kellett volna válnia orosz háború esetén a 6. hadsereg kötelékéből, de a VIII. hadtesthez hasonlóan ez is visszamaradt a balkán hadiszíntéren. (Lásd ugyancsak a 12. oldalon közölt hadrendet.)

augusztus 10-ike körül, a hadseregfőparancsnoksághoz, illetve a balkán haderők főparancsnokához beérkezett hírek szerint, amint az az *1. számú meltékletből* is kivehető, meglehetősen széles és mély területen voltak elosztva, azaz majdnem szétforgácsoltaknak voltak tekinthetők. Ez a körülmény még jobban megerősítette *Potiorek* táborszernagyot abban a hiszemben, hogy jóval jobban összpontosított erőinek lehetőleg gyors támadásától feltétlenül sikert várhat.

Ezzel ellentétben az 5. hadseregparancsnokság sehogy sem tudott beletörődni *Potiorek* táborszernagy ama döntésébe, hogy a támadás, dacára annak, hogy a hadsereg csapatjai még nem voltak együtt, már 12-én megkezdessék. Aggályait a hadseregparancsnokság 220/op. szám alatt augusztus 11-én a hadsereglőparancsnoksággal is közölte, mondván: «A Száva—Drina mentén a szerbek 3. korosztálybeli csapatjait, úgy látszik, 1. és 2. vonalbeli csapatok váltották fel. Válg evő környékén 2, Arangjelovac—Palanka—Rudnik területén 3 hadosztály, Uzicenél 1, a Szandzsákban 1 szerb és 1 montenegrói hadosztály. Ennélfogva az ő. hadseregnek Valjevóra előnyomuló 4 hadosztálya ott előreláthatólag legalább 3 hadosztállyal ütközik össze, amelyeket valószínűleg a központból előrehozott további 3 hadosztály és mihelyt a 2. hadsereg elvonulása az ellenség tudomására jut, előreláthatólag még több hadosztály fog meg erősíteni.»

Ezt a jelentést a hadseregfőparancsnokság augusztus 12-én, délelőtt 9^h-kor kapta meg s arra — teljesen *Potiorek* táborszernagynak augusztus 10-én jelentett álláspontjára helyezkedve (lásd a 20. oldalon) — öf>3/op. szám alatt a következő választ adta és azt a balkán haderők főparancsnokával is közölte:

«Minél több szerb erő harcol majd az ő. hadsereg északi szárnya ellen, annál hatásosai)) lesz a 6. hadsereg támadása Uzice tájékán. A cél az marad, hogy az ellenség leküzdessék és országának szívéig ható dőfés által megakadályoztassék abban, hogy a monarchiába betörhessen».

A hadseregfőparancsnokságnak ezt a felfogását *Potiorek* táborszernagy nyomban szószerint megtáviratozta a 2. hadseregparancsnokságnak, azt egyidejűleg újból felszólítván, miszerint az 5. hadseregnek folyamatban levő offenzíváját tőle telhelőleg támogassa.

A hadseregfőparancsnokság legújabb állásfoglalása nagy örömet okozott *Potiorek* táborszernagynak, aki még aznap hosszabb levélben fejtette ki *báró Conrad* gyal. tábornok előtt a legközelebbi hadműveletekre vonatkozó terveit. A vezérkar főnöke erre augusztus 14-én a következő levéllel reagált, amely augusztus 16-án reggel érkezett Sarajevo:

«Sietek, hogy 12-iki b. levelére küldött távirati köszönetemet írásbelileg is megismételjem.

«Amint azt már táviratomban is jeleztem, augusztus 8- és 9-iki leveleim csakis a Drinán át végrehajtott erős ellenséges betörésre vonatkoztak, amire az akkor itt rendelkezésre álló hírek szerint számítani kellett és amelynek eklatáns kivédésére hatalmas offenzív ellenlökés formájában számos erők összpontosítása szükségesnek látszott.

«Miután azonban ez a szerb betörés nem következett be, a Drinán át intézendő offenzíva az 5. és 6. hadsereg számára kijutó feladat megoldására a leghatásosabb eszköznek mutatkozik és a Nagyméltóságod által választott pillanat is a leghelyesebbnek látszik, mivel ennél a siker szempontjából a 2. hadsereg is latba esik jelenléte és a Száva—Drina mentén végrehajtható tüntetései által. Nagyméltóságod rendelkezései ennél fogva teljesen födik a hadseregparancsnokságéit, mely utóbbi azokhoz hozzájárulván, egyúttal a teljes felelősséget is magára vállalja.

«A Nagyméltóságod 12-iki levelében a szerb háború további vezetésére vonatkozólag foglalt nézetek szintén teljesen azonosak az itteni nézetekkel. Amíg az ellenség az országa szívében jelenlevő 5. és 6. hadsereg által le van kötve, nincs meg a lehetősége, hogy a monarchia területére betörjön, legfőképp pedig, hogy Budapest felé vegyen irányt, ami felette érzékenyen érintene bennünket.

«Azonkívül — amint azt Nagyméltóságod is említi — ily eljárás mellett még leginkább remélhetjük, hogy Bulgáriát végre mégis a hozzánk való csatlakozásra bírjuk, amire szakadatlanul törekszem.

«Hogy a Nagyméltóságod által szándékoltt operálás módjához az 5. és 6. hadsereg minél nagyobb erőinek Szerbiába való vonása magától értetődő, ahhoz nem férhet kétség, ennél fogva a Szerémség és a déli Bánság kellő biztonságáról külön és kielégítőleg kell gondoskodni, hogy ott esetleges felkelési kísérletek feltétlenül csirájukban elfojthatók legyenek, mivel ily kísérletek a 2. hadsereg elvonulása után nagyon valószínűek. Hogy Hercegovina és Dalmácia (léli részeinek biztosítását gyenge erőkre kell bízni, magától értetődik, mert nem lehet az ember mindenütt túlsúlyban. Ha azonban Szerbiában a nagy döntés megtörtént, akkor a montenegróiak annál szelídebbek lesznek, miután ők úgy, sem valami nagy kedvvel mentek bele ebbe a háborúba. Épen most beszéltem a bolgár katonai attaséval és behatóan megmagyaráztam neki, hogy Bulgária öngyilkosságot követ el, ha nem vonul azonnal hadba Szerbia ellen; erre ő megígérte, hogy nyomban sürgönyöz Szófiába.

«És most nemcsak a nagy ügy érdekében, hanem személyes

barátságomnál fogva is kívánom, bárha Nagyméltóságodnak megengedtetnék, hogy fényes sikereket érjen el.»

Megjegyzések.

A világháborút megelőző külügyi politikánkat nemcsak idegenek, hanem saját mértékadó köreink részéről is sokszor és nem minden alap nélkül érte gáncs és szemrehányás. Nekem nem célom, de még kedvem sincs hozzá, hogy a ránk erőszakolt világháborúnak külpolitikai vonatkozásait hosszabban taglalgassam, de diplomáciánk ama ügyefogyottságára feltétlenül rá kell mutatnom, hogy úgylátszik még 1914. évi július 23-án, a Szerbiának szóló ultimátum átnyújtása napján, illetve július 25-én, a részleges mozgósítás elrendelésekor, de még a felvonulási szállítmányok elindításának kezdetén, azaz július vége felé sem volt tisztában vele, miszerint az oroszokkal való háborúnk immár elkerülhetlenné vált, habár mind polgári, mind katonai körökben, de legkivált a katonai sajtóban már hetek óta sokat beszéltek Oroszország nagyarányú, készülődéseiről és csapatszállítmányairól az ország belsejéből az osztrák-magyar, illetve a német határ felé, július 30-án pedig Oroszország már az egész birodalom számára elrendelte a mozgósítást, amit augusztus 3-án a francia mozgósítás elrendelése követett. A helyzet komolyságának ez a félreismerése és a diplomáciánkat az utolsó pillanatig uraló az az optimisztikus felfogás, hogy Szerbia mégis meggondolja magát és teljes egészében megadja nekünk a tőle követelt elégtételt, igen sok bajnak vált kútforrásává. Ezek közül bennünket a szerb háború szempontjából elsősorban az érdekel, hogy a külpolitikai helyzetnek merően téves megítélése volt oka annak is, hogy a döntő katonai lépések, illetve előkészületek Szerbia ellen nem a kellő gyorsasággal hajtottak végre. A trónörökös párgy meggyilkolása óta ép egy teljes hónapnak kellett elmúlnia, míg végre Szerbia megkapta a kérdőrevonatas számba menő ultimátumot.

De nemcsak külpolitikai, hanem katonai téren is mindinkább lábrakapott a határozatlanság. Eleinte a hadsereg főparancsnokság maga akarta a Szerbia elleni hadműveletek vezetését a 15. oldalon vázolt hadműveleti terv szerint kezébe venni, mely szándéka mellett eleinte az orosz hadüzenet dacára is megmaradt, remélve, hogy a szerbekkel és montenegróiakkal gyorsan végezve, még mindig elég ideje marad az Oroszország elleni műveletek vezetésének átvételére. Közben múltott az idő és a szerb hadiszíntéren sehogy sem haladt előre a dolog.*

* Erre nézve a mindenesetre sokszor túlerősen szűrös tollú *Kraass Alfréd* gyalogsági tábornok «Die Ursachen unserer Niederlage» című művében többek között ezeket mondja: «Die Zeit verstrich, es geschah im Süden nichts. Alles hatte

Ennek a kezdettől fogva bizonytalan, tapogatózó eljárásnak és állapotnak volt a következménye, hogy az orosz konfliktus esetére az orosz hadiszíntérre szánt 2. hadsereget mégis a Duna-Száva mellé instradálták, ahonnan aztán sok ingadozás és huza-vona után tulajdonképpen dolgavégezetlen és anélkül, hogy megjelenésével a balkán hadiszíntéren valami sokat használt volna, mégis csak az orosz hadiszíntérre került, de olyanformán, hogy a csapatok egyrészét a vagonokból való kiszállás után elhirtelenkedve, nyomban harcba kellett dobni. A bizonytalanság és ingadozás szülte félrendszabály tehát, mint rendesen, itt is alaposan megbosszulta magát. Hogy ennek káros következménye nemcsak a csapatok, hanem a magasabb vezetők és parancsnokságok felfogására, magatartására és együttműködésére is elkedvetlenítőleg, zavarólag és bénítólag hatott, az világosan kitűnik *Potiorek* tábornagynak a hadsereg- főparancsnoksághoz és a 2. hadseregearcparancsnoksághoz intézett, ez utóbbi csapatjainak harcbadobását célzó ismételt rekriminációiból és követeléseiből, valamint a 2. hadseregearcparancsnokságnak hosszabb indokolásából, amelyekkel a maga álláspontját igazolni igyekszik s amelyek élénk tanúságot tesznek arról, hogy ez a két szék közé került magasabb parancsnokság minő kényelmetlennek és elhibázottnak tartotta a ráerőszakolt, minden pozitív és eredményes munkát már eleve kizáró helyzetet és működési tevékenységet.

A határozatlanságnak, bizonytalanságnak, hogy ne mondjuk, kapkodásnak egy bizonyos foka tükröződik vissza a bécsi vezérkar hadművelleti irodájának ama kicsinyeskedő és krajcároskodás számba menő elhatározásain és intézkedésein is, hogy a magasabb szerves kötelékek megbontásával hadosztályok, sőt dandárok ide-oda csatolásával igyekezett az egyes hadseregeknél, illetve csoportoknál a csapatokkal való dotáció helyes mértékét elérni. (Lásd erre nézve a hadsereg kötelékein kívül maradt III. hadtest, a X. hadtest kötelékéből kiragadt 19. hadosztály és a megcsonkított 7. hadosztály feltételes beosztását az egyes csoportokhoz.)

Másrészt azonban nem szabad figyelmen kívül hagynunk, hogy a mi monarchiánk a korlátolt erőkre és hadieszközökre való tekintettel már kezdettől fogva felette nehéz és kényes helyzetben volt s így nem szabad túlságosan csodálkoznunk azon, hogy a mi vezér-

erwartet, dass nach der langen politischen Entwicklung die Faust der Grossmacht Österreich-Ungarns mit niederschmetternder Wucht auf Serbien niedersausen würde, in Berlin soll man täglich auf die Nachricht von der Wegnahme Belgrads gewartet haben; auch der englische Minister des Äussern hatte mit der sofortigen Besetzung von Belgrad gerechnet und erhoffte nach seinen eigenen Worten auf Grund dieser Tatsache eine Beilegung der Krise».

karunk, ha itt-ott a paplan túlrövidnek bizonyult, sokszor «a szegény ember vízzel főz» elvét alkalmazta s így szintén nem lephet meg bennünket, hogy ettől aztán az alárendelt magasabb parancsnokságoknak gyakran megcsömörlött a gyomra. Az az egy azonban kétségen kívül áll, hogy vezérkarunk az ellene úton-útfélen felhangzó kemény vádakat és lekicsinylést nem érdemli meg, mert a világháború folyamán sokszor a leghetlelenebbnek látszó helyzetekben is megállta a helyét és gyakran a legbonyolultabb helyzetekben is megtalálta a megoldásnak aránylag nem könnyen felismerhető célszerű, sőt nem ritkán legcélszerűbb módját is. Erre a hadjárat egyes részleteinek fejtegetése közben gyakran lesz alkalmunk rámutatni, de viszont az elkövetett hibákat sem fogjuk elhallgatni.

A kölcsönös erőviszonyok mérlegelésénél a vezérkar hadművelleti osztálya az ellenség, de kivált a szerbek erejét, amint arra már felhívtuk a figyelmet, túlságosan alacsonyra becsülte. Az eltérés a becslés és valóság számadatai között igen jelentékenynek mondható. A becslés 214.000 szerb és 36.000 montenegrói puskáról beszél, inig a valóságban már a háború kezdetén 350.000 szerb és mintegy 40.000 montenegrói puska állott harcra készen s így a keltő közötti különbség 140.000 puskát tesz ki, ami nem kevesebb mint 56%-os becslési hibának felel meg. De ne csodálkozzunk ezen. Hányszor kicsinyeltük mi le valamennyien még a saját magunk erejét is nemcsak a háborúban, hanem annak utána is! A bécsi vezérkar hadművelleti irodájának ez a becslési hibája okozta, hogy a kölcsönös erőviszonyokra alapított kalkulációja szintén hamisnak bizonyult, mert az osztrák-magyar haderő a csak ideiglenesen néhány napig ott tartózkodó 2. hadsereggel együtt már a hadászati felvonulás idején nem gyengébb, hanem a legjobb esetben körülbelül egyenlő erejű ellenséggel állott szemben.*

Ez a rideg valóság egyszerűen halomra döntötte a bécsi vezérkarnak a 10—11. oldalon közölt felette optimisztikus kalkulációját, mert dacára annak, hogy az elmaradt III. hadtest és 10. hadosztály helyett a VIII. hadtest és a 40. honvédhadosztály került a balkán hadiszíntérre, az elérni szándékolt arányt 3:2-höz távolról sem érték el, sőt ellenkezőleg minden valószínűség szerint már kezdettől fogva” nem mi, hanem az ellenséges csapatok voltak számbelileg túlsúlyban.

* Osztrák-magyar haderő :
 5. hads. 93.000 puska
 6. hads. 118.000 puska
 2. hads. 120.000 puska
 Összesen: 331.000 puska

Ellenséges haderő:

Szerb 1. és II. vonal 190.000 puska
 Szerb III. vonal 100—150.000 puska
 Montenegróiak 40.000 puska
 Összesen: 330—380.000 puska.

A kölcsönös erőviszonyoknak eme hibás becsléséből egy másik alapvető, még amannál is súlyosabb hiba keletkezett: a hadműveleti tervnek téves alapon, tehát szintén hibás módon történt megállapítása.

A feltételezett, ha nem is jelentékeny, de mégis számottevő túlsúlyra támaszkodva, a bécsi vezérkar hadműveleti osztálya tisztán balkán hadjárat esetére a mi csapatjainknak támadó magatartást írt elő. Ezt az alapgondolatot magáévá tette és megtartotta Potiorek tábornagy még akkor is, amikor már biztosan tudta, hogy a küszöbön álló orosz háborúra való tekintettel a 2. hadsereg tevékeny közreműködésére már nem számíthat és amikor a hadseregfőparancsnokság — talán időközben belátván számításbeli tévedéseit — már csak védőleges formában vélte az ő. és (5. hadsereggel a szerb-montenegrói hadsereg előnyomulásának feltartóztatását megoldhatónak. Ezt a felette fontos és a háború egész menetét befolyásoló tervmódosítást a vezérkar főnöke elkésvé bár, de elvégre levél alakjában tudtára adta a balkán haderők főparancsnokának, aki egyelőre e tekintetben csak véletlenül helyeseknek bizonyult találgatásokra volt utalva. A hadseregfőparancsnokságnak ez a nem elég nyílt és határozott eljárása mindenesetre megkönnyítette Potiorek tábornagnak a dolgot, hogy magát utóbbinak csak sejtett, de valójában még sem ismert elhatározásától és szándékától teljesen függetlenítse. A felfogások és elhatározások eme divergenciájáért Potiorek tábornagyot azonban nem szabad a priori túlságosan elítélni, mert elvégre a győzelem biztos záloga nemcsak a számbeli túlerőben, hanem a fölényes vezetésben, a csapatok fizikai és erkölcsi derékségében, nem utoljára a szerencsés véletlenben és sok más egyéb mellékkörülményben is rejlik. Sajnos, azonban a jelen esetben ezek az előfeltételek csak korlátolt mértékben voltak meg; hiányzott ugyanis a fölényes vezetés és a siker egyik lényeges kelléke, a hadiszerencse.

Hogy Potiorek tábornagnak a hadseregfőparancsnokság előtt is ismert túlcsapongó képzelete és korlátlan önállóságra és cselekvésre való törekvése legalább némi korlátok közé szorítottassék, nemcsak célszerű, hanem feltétlenül szükséges is lett volna, hogy a hadseregfőparancsnokság őt, mint alárendelt közeget, legközelebbi céljai és intenciói felől idejekorán tájékoztassa, vagyis legalább azt adja tudtára, hogy a rendelkezésére álló haderővel támadólag, avagy egyelőre védőleg viselkedjék-e. Annál is inkább meg kellett volna ezt tenni, mert az én nézetem szerint a jelen esetben úgy állott a dolog, hogy határozott, gyors sikert ígérő támadásra a rendelkezésre bocsátott erők elégtelenek voltak, arra pedig, hogy csakis az ellen-

ségnek a monarchia területére való nagyobbarányú betörése megátoltassák, azok túlbőven voltak megszabva. Ezért további konzekvencia gyanánt mindjárt azt is leszögezem, hogy a védőleges magatartás által megtakarítható 1—2 hadtestnyi erőkülönletet jobb lett volna a döntő hadiszíntéren latbavetni s az ekként elvonandó erők pótlására néhány népfölkelő alakulattal többet a balkán csoporthoz beosztani.

A -tiszta védelem szempontjából túlbő erőkiszabatnak a jelen esetben igen messzemenő és sajnos, felette káros következményei voltak. Ez a felesleges erőttöbblet adta meg az impulzust Potiorek tábornagynak, hogy mindenáron támadjon és hogy úgyszólván fejje a falnak nekimenjen. Tudjuk, hogy eleinte a hadseregfőparancsnokságnak ezzel ellentétes volt az álláspontja, de nemsokára annyira befolyásoltatta és elragadtatta magát Potiorek tábornagy optimizmusa és heve által, hogy a legfelsőbb hadvezetőség nemsokára őt is túlszárnyalta, amidőn elrendelte, hogy — bár csak az 5. és (5. hadsereg feletti rendelkezési jogot adta meg neki — az ellenség szívéig ható dőfést hajtson végre. Nyilvánvaló tehát, hogy ezúttal a hadseregfőparancsnokság teljesen indokolatlanul az egyik szélsőségből a másikba, a védelemből a legerélyesebb támadás gondolatmenetébe csapott át.

Hogy a jelen esetben a hadviselésnek melyik formája volt indokolt, annak megállapítása céljából mindenekelőtt avval kell tisztában lennünk, bõgi' mi is volt tulajdonképen a balkán haderők feladata?

Ennek megállapításánál lényeges különbséget kapunk, vájjon a monarchiának a Szerbiával támadt konfliktust önállóan, avagy orosz háborúval kapcsolatosan sikerül-e és kell-e megoldani. Első esetben, amelyet a következőkben rövidség kedvéért *a)* esetnek nevezünk, már a nagyhatalmi presztízs megóvása szempontjából is a végső sikert feltétlenül garantáló elegendő számú erőket kellett feltétlenül támadólagos tendenciával latba vetni. Most utólag, tudván azt, hogy a vezérkar létszámkalkulációja téves volt, bátran azt mondhatjuk, hogy tisztán balkán háború esetére az okvetlenül szükséges osztrák-magyar főerő még csak papíron sem volt meg és így mi ezúttal is úgy jártunk volna, mint Bosznia-Hercegovina 1878-iki okkupációja alkalmával, vagy mint annakidején az angolok a búrokkal szemben, akiknek végső leveréséhez az eredetileg latbavetni szándékolta haderőknek több mint tízszeresére volt szükség.

A második, röviden *b)*-nek nevezendő esetben, bár kívánatosnak látszott, nem volt feltétlenül szükséges, hogy Szerbiával szemben a háború offenzív módon viseltessék, már csak azért sem, meri

hiszen tulajdonképen a szerb háború sorsának is a fontosabbik hadiszíntéren, az orosz hadsereggel szemben kellett eldőlnie. A szerb hadjáratnak támadólagos avagy védőleges szellemben való viselésének kérdése tisztán csak a rendelkezésre álló, illetőleg a balkán hadiszíntéren latbavethető erők számától függött. Az azonban kétségtelen, hogy Oroszország kolosszális haderejére való tekintettel Szerbia leverését alárendeltebb jelentőségű ügynek kellett tekinteni s így ezzel az ellenséggel szemben csak az épen szükséges haderőket kellett visszahagyni, a többieket pedig mind a döntő fontosságú hadiszíntéren összpontosítani.

Az *a)* esetben a balkán haderő célja és feladata az volt, hogy a szerb hadsereget s azzal együtt a szerbek országát is minél gyorsabban leverje, tönkretegye; a *b)* esetben ellenben csak azt várhatuk a jelentékenyen gyengébbre szabott balkán hadseregcsoporttól, hogy az ellenségnek a monarchiába való betörését megakadályozza. Előbbi esetben haderőinknek feltétlenül támadólag kellett fellépniük, a *b)* esetben ellenben a feladat a rendelkezésre álló erők nagyságához képest ép úgy támadólag, mint védőleg volt megoldható.

A hadseregfőparancsnokság az *a)* esetben szintén támadással, még pedig kettős átkaroló támadással akarta a feladatot megoldani; a *b)* esetre nézve csak a feladatot szabta meg, amely abból állott, hogy a szerbeknek a monarchia belsejébe, *főkép Becs vagy Budapest irányában való előnyomulása* megakadályoztassék, ellenben teljesen szabad kezét engedett a kivitel módjára nézve, hogy t. i. támadólag avagy védőleg viselkedjék-e a balkán haderő. Potiorek táborszer-nagy, mint tudjuk, bizonyos tekintetben fölényes bravurozitással a támadólagos fellépés mellett döntött.

A hadseregfőparancsnokság által az *a)* esetre kilátásba helyezett kettős átkarolásnak kétségkívül felette hatékony neme leginkább akkor jogosult, ha tetemes túlerő áll rendelkezésünkre. Hogy ez a jelen esetben nem volt meg, azt fentebb kimutattuk. Meg kívánom még jegyezni, hogy nézetem szerint a szándékolt kettős átkarolás sokkal hatékonyabbnak bizonyult volna, ha a 6. hadsereg — amint tervezve is volt — Uzicén át, a 2. hadsereg pedig Belgrád-Semendrián ál választotta volna meg a főtámadási irányt. Ehhez persze a hadászati felvonulás képét is megfelelően meg kellett volna változtatni. A 6. hadsereg maradhatott volna úgy, ahogy van; az 5. hadsereg helyét és feladatát csak egy hadtestnek (esetleg egy gyalog- és egy lovashadosztálynak) adhatta volna át, ennek a hadseregnek többi részét pedig a 2. hadsereggel egy hatalmas támadó csoporttá kellett volna egyesíteni, amely a Duna-Száván való átkelés után az ellenséges hadsereget lenyűgöző és letipró fölényvel oldalában és hátá-

bán találta volna. Ellenben a vezérkar hadműveleti osztályának ama tervét, hogy a 2. és 5. hadsereget a Raca és Bosut közötti mocsarak és hihetetlenül szűk területen át keresztülerősokolja, fel-tétlenül elhibázottnak és keresztülvihetetlennek tartom.

Miután a kettős átkaroláshoz szükséges túlerő rendelkezésre nem állott, annak kérdése lépett előtérbe, hogy a döntő támadás melyik irányból, Bosznia avagy a Duna-Száva felől intéztessék-e V E kérdés eldöntése fölött már békében sokan törték a fejüket. A földrajzi és közlekedési viszonyok, a támadás közben áthatolandó terep minősége és járhatósága határozottan a Duna-Száva menti irány mellett szólt, ellenben Bosznia-Hercegovina biztosításának kívánalma és az a körülmény, hogy a hegyi felszereléssel ellátott és a szerb hadiszíntér által involvált hegyiharcra legjobban képesített, Bosznia-Hercegovinában állomásozó XV. és XVI. hadtestbeli csapatokat legkönnyebben és leggyorsabban mégis csak a Drina mentén lehetett összpontosítani és felvonultatni, sajnos, azt a gondolatot juttatta felszínre, hogy a döntő támadás nem észak-déli, hanem Sarajevo körletéből nyugat-keleti irányban hajtassák végre.

A haditervnek, illetve főttámadási iránynak ily módon való megállapítása merő ellentétben állott az eddigi hadítapasztalatokkal, mert már évszázadok óta Belgrád—Semendria környéke és további folytatásként a Morava völgye jelezte a minden alkalommal használt betörési irányt; itt áll rendelkezésre az egyetlen rendes nyomtávú vasút és a már fentebb említett, aránylag legjobban kifejlődött úthálózat és a kisebbmértvű terepnehézségek folytán ebben az irányban lehetett mindig és lehet most is a legkönnyebben és leggyorsabban Szerbia szíve: Kragujevae, Kraljevo, Krusevac és onnan az ország második fővárosa, Nis felé előrejutni.

A *b)* esetben, ha egyáltalában arról lehetett szó, hogy a feladat támadólagos szellemben oldassék meg, a támadási irány megválasztása tekintetében ugyancsak a fenti megfontolások maradtak mérvadók és csakis a támadásra szánt csapatok zömének, a XV. és XVI. hadtestnek békeelhelyezésére és arra való tekintettel, hogy e két hadtestet legkönnyebben és leggyorsabban a Drina mentén lehetett felvonultatni, lépett előtérbe az a gondolat, hogy a támadás nagybanvéve nyugat-keleti irányban hajtassék végre. Ennél a főfeladat a (5. hadseregre hárult, míg az 5. hadseregnek inkább a segítő szerep jutott, főképp ha a 2. hadseregnek amúgyis csak ideig-óráig tartó és ezért csak zavarólag ható jelenlététől eltekintünk. Ha az utóbb említett hadsereg egyáltalán nem szállítatott volna a Drina—Száva mentére, akkor az 5. hadseregnek megfelelő részeit kellett volna a Szerémségben és esetleg a Bánságban is felvonultatni.

Hogy a rendelkezésre álló erők elégtelensége és a kedvezőtlen támadási irány folytán egyáltalában lehetséges volt-e a támadólagos megoldás, arra inkább nemmel, mint igennel válaszolhatunk. Az azonban feltétlenül biztos, hogy a Potiorek tábornagy által elhatározott támadásnak és a hadseregfőparancsnokság által elrendelt hadászati felvonulásnak módja nem állott összhangzásban az ugyancsak a hadseregfőparancsnokság által megállapított feladattal, amely, mint tudjuk, a szerbeknek főképp Bécs vagy Budapest felé való előnyomulásának megakadályozását hagyta meg. Ha a szerbek a 2. hadsereg elvonulása után erre nézve tényleg komoly kísérletet tettek volna, úgy valóban nem tudom, hogy Potiorek tábornagy miként állhatta volna azoknak útját, mert a Bánságban egyedül visszamaradt 107. népfőlkelő gyalogdandár és a Szerémségben volt felette gyenge erők aligha akadályozhatták volna meg a szerbeknek a Duna—Száván való átkelését és a Bánságon és a Bácskán át Bécs, illetve Budapest felé irányuló gyors előnyomulását, a Drina mellől pedig Potiorek tábornagy hiába szalasztotta volna utánuk akár az egész 5. hadsereget; ez egymagában nem vehette volna fel a szerbekkel a küzdelmet, még ha utói is érte volna őket.

Tudta, érezte Potiorek tábornagy ennek a ferde helyzetnek és a fennálló körülményeknek felette kellemetlen és veszélyes voltát, ezért akarta ő az általa szándékolt támadást minél gyorsabban, még a 2. hadsereg itt tartózkodásának ideje alatt végrehajtani. Az említett hadsereg elvonulása után a szerbeknek a monarchia fővárosai felé való előretörése vagy egyáltalában nem, vagy ha igen, sokkal nehezebb viszonyok között és csak közvetve megint csak azáltal volt, ha nem is megakadályozható, de legalább némileg ellensúlyozható, ha a támadás a Drina mellől Uzice—Valjevo irányában az ellenség oldalába és hátába minél gyorsabban és minél elszántabban hajtott volna végre. Ugyanez volt a teendő, ha az ellenség esetleg az alsó Drinán át szándékozott volna nagyobb erővel előretörni.

Szerencsére azonban a szerbek, habár bátran megtehették volna, egyik irányban sem gondoltak nagyobb szabású támadólagos előretörésre, holott azzal valóban nagy zavarba hozhatták volna nemcsak magát a közvetlenül megtámadott csoportot, hanem a balkán haderők főparancsnokságát is.

Potiorek tábornagnak ama elhatározását, hogy ennek a támadásnak az érdekében minden mellékcél és tekintet félretolása mellett a 6. hadseregnek úgyszólván összes erejét Sarajevo körül összpontosította, határozottan helyesnek kell elismernünk. A montenegrói haderőket úgylátszik úgy ő, mint a hadseregfőparancsnokság nagyon lebecsülhette; utóbbi a balkán haderők számára szóló s azok fel-

adatát precizírozó parancsában még csak meg sem emlékezik róluk, Potiorek táborszernagy pedig mindössze 2 hegyi dandárt, a 3-at és 14-et, hagyja velük szemben egymástól 100 km-nyi távolságban és előbbinek azonfelül még támadólagos előnyomulást is helyezett kilátásba. A hadseregfőparancsnokság meg pláne egy ideig azt remélte, hogy Montenegró egyáltalán nem fog a szerbek oldalára állani, hanem semleges marad.

Kevésbé érthetünk egyet Potiorek táborszernaggyal támadó tervének egyes részleteire nézve. A legfőbb hibát abban leljük, hogy az ő. hadsereg támadását térbelileg és időbelileg túlságosan előretolta, úgy hogy azt, mint később látni fogjuk, az általa túl gyengének hitt szembenálló ellenség izoláltan visszavethette. Nem a legkedvezőbb színben tünteti fel Potiorek táborszernagyot az 5. hadseregparancsnoksággal szemben kifejezésre jutott makacssága sem és legkevésbé naplójának ama valóban furcsán hangzó passzusa, hogy tekintélyének fenntartása érdekében sem járulhatott hozzá előbb kiadott parancsának módosításához, holott a fennforgó esetben a parancsmódosítást a közbejött akadályok, amelyekről az előbbi parancs kiadása alkalmával sem neki, sem az 5. hadseregparancsnokságnak természetesen fogalma sem lehetett, teljesen indokolttá tették.

Az alárendelt 5. hadseregparancsnoksággal mindjárt kezdetben felmerült súrlódás, az alája nem rendelt 2. hadseregparancsnoksággal, valamint a hadseregfőparancsnoksággal egyelőre még csak bensőleg, naplófeljegyzések formájában folytatott és gyakran az erőszakoskodás színezetét magukon viselő vitatkozások és csipős élű megjegyzések már előrevetették a magasabb parancsnokságok között később keletkezett nagyarányú, kellemetlen súrlódások és torzsalkodások árnyékát.

Ki tagadhatná, hogy magasabb vezetónél különösen szép a minél nagyobb fokban kifejlődött önállóság és önbizalom érzete, de az, ami Potiorek táborszernagy naplójegyzeteinek ama soraiból, hogy ezután a főparancsnokság meglehetősen fitymálása mellett «legjobb tudása és akarata szerint fog vezetni és parancsolni», kicsillámlik, már mégis túlmegy a megengedett határon, mert az ilyen magatartás már a feltétlenül szükséges egyetértés és összhang rovására megy. Enélkül pedig eredményes hadvezetés el sem képzelhető.

A 2. hadsereg csapatainak határozott beavatkozás helyett csak a Száva-Dunáig kontemplált előnyomulása kézzelfogható eredményt nem mutathatott fel, mert amíg csapatjaink a Dunán és Száván át nem keltek, addig az ellenség e folyók mögött és azok védelme alatt teljes biztonságban érezhette magát. Az elrendelt tüntetőleges felvonulások tehát úgyszólván csak a saját csapatok fárasztását eredményezték minden praktikus haszon nélkül.

Végül még egy sokat vitatott kérdésről néhány szót. Mértékadó körökben sokszor volt róla szó, hogy a háború kitörésekor a szerbeknek a legszélső országhatáron fekvő fővárosát, Belgrádot, meglepőleg bombázni és rajtaütésszerűen megtámadni kellene, épúgy, ahogyan azt a japánok Port-Arthurral, a németek pedig a világháború kezdetén Lüttichchel tették. A vezérkar hadművelleti irodája egyidőben foglalkozott is ezzel a gondolattal, de ép az 1914. évi háború kitörése előtt, elállott tőle azzal az indokolással, hogy a szerbek erre ügy is el vannak készülve és fővárosuk védelmére a Belgrádot délről környező, védelemre is kiválóan alkalmas magaslatokon bizonyára jelentékeny nehéz tüzérségei helyeztek készenlétbe s így egy ily rajtaütésszerű támadásnak aligha lehet sikere, sőt ellenkezőleg az a benne résztvevő csapatokra még veszélyessé is válhatna. Most utólag tisztában vagyunk vele, hogy ez a feltevés nem felelt meg a valóságnak és egy rajtaütésszerű támadás minden bizonnyal könnyűszerrel kezünkre juttatta volna az ellenséges ország fővárosát az ott felhalmozott felbecsülhetetlen értékű és fontosságú anyagokkal együtt.

A szerbek és montenegróiak hadászati felvonulása nagyjából a következő képet mutatja:

A szerb hadosztályok egyharmada (4 a 12-ből) a Duna mentén áll a főerővel Pozarevac és Belgrád között összpontosítva; e mögött Arangelovac—Grn. Milanovac között még 2 hadosztály, vagyis összesen 6 hadosztály áll készen arra, hogy az esetleg a Dunán átkelő 2. osztrák-magyar hadsereggel szembeszálljon. Frank Liborius » hadseregével szemben egyelőre csak 2 hadosztály áll Ubnál, illetve Valjevonál, amelyeknek megerősítésére legkönnyebben ugyancsak az arangelovac—grn. milanovaci csoport vonható előre. A (5. hadsereggel szemben a szerbek részéről Uzicenél 1, a régi Szandzsákban pedig 2 hadosztály áll. Előbbi támogatására a Morava völgyében, Kraljevo—Gacak tájékán, egy további hadosztály állott készenlétben. A szerb balszárnyhoz csatlakozva, a montenegróiak plevljei csoportja szállhatott még közvetlenül a (5. hadsereggel harcba, amelyben ez utóbbi eszerint jelentékeny számbeli túlsúllyal léphetett fel. A montenegróiak többi ereje a mienkhez képest jelentékeny számbeli túlerővel tartotta a határt megszállva.

Kivált a szerbeknek fentemlített szaggatott, szétszórt csoportosításából a leghatározottabban arra lehet következtetni, hogy ők egyelőre várakozó állásonra helyezkedtek az osztrák-magyar hadsereg részéről biztosra vett támadólagos fellépéssel szemben. Támadó gondolat a szerbek részén ebből az első felvonulásból egyáltalában nem olvasható ki.

III. A valjevói első offenzíva.

1914 augusztus 12-től 23-ig.

2. számú melléklet.

Augusztus 12-ike.

Az augusztus 12-ikére elrendelt Drinarátkeléssel kapcsolatos támadásnál az 5. hadseregparancsnokság kivált Loznica környékén számított erősebb ellenséges ellentállással s ez alapon a folyón való átkelésre nézve következőleg intézkedett:

A VIII. hadtestnek virradatkor Amajlijánál kellett a folyón átkelnie, hogy aztán dél felé előnyomulva, oldalozólag hasson a Ijesnicai magaslatokat megszállva tartó ellenség ellen, hogy ekként a XIII. hadtestnek aránylag nehezebbnek vélt feladata megkönnyíttessék.

Utóbbi hadtest 36. hadosztályának a Batarnál verendő hadihídon, a 13. gyalog dandárnak az eredeti terv szerint Sepak turskinál, a 11. hegyi dandárnak pedig Skocicnál kellett volna a Drinán átgázolnia, de miután utóbb kiderült, hogy az átgázolás az aránylag alacsony vízállás mellett sem lehetséges, e két dandár szintén a batari hadihíd felé irányított.

A XIII. hadtest kötelékébe tartozó 42. horvát honvédhadosztálynak, *Potiorek* tábornagyparancsa szerint, tudvalevőleg Zvonik felé kellett elvonulnia, hogy ott a folyón átkelve, a 6. hadsereg támogatására rendelkezésre álljon.

Végül a 2. hadsereggel való összeköttetés, illetve e hadsereg sabaci csoportjának leváltása céljából, mely hadseregnek parancsnoksága kilátásba helyezte, hogy augusztus 12-én szerb Mitrovicát és Sabacot megszállja, az ő. hadsereg parancsnoksága augusztus 8-án *Letowsky* tábornok parancsnoksága alatt a felvonuló körletben levő 3 honvéd menet- és népfölkelőzászlóaljából, 1 lovasszázadból és 1 ütegből egy kombinált dandárt alakított, amelynek Bosut tájékán kellett volna a Drinán átkelnie, hogy ekként a VIII. hadtest átkelése észak felől is megkönnyíttessék és biztosíttassék. A kedvezőtlen helyi viszonyokra való tekintettel azonban a hadseregparancsnokság később ettől a tervétől is elállott és a *Letowsky* kombinált dandárnak, a VIII. hadtestet követve, szintén Amajlijánál kellett a Drinán átkelnie.

Miután az 5. hadseregparancsnokság rendelkezésére álló hadihídkészletek (20 készlet) egy része még csak menetben volt a Drina felé, úgy Amajlijánál mint Batarnál egyelőre csak 1—1 hadihíd verése volt kilátásba vehető.

Ily körülmények között az augusztus 11-ike folyamán a Janja völgyébe, Zabergjébe előrevonult 5. hadseregpáncsnokság nem valami nagy lelki nyugalommal nézett a másnapi események elé.

A folyón való átkelést reggel 4^h-kor mindkét hadtest körletében felvett élénk tűzérési tűz vezette be. Ennek oltalma alatt a 9. hadosztálynak a beneschau 102. gyalogezred osztagaiból alakított éllépesője reggel 7^h-ig aránylag könnyen kelt át a Drina főágán a fűzfabokrok, ligetek és kukoricások által felette áttekinthetlenné vált úgynevezett Osminsib-szigetre, amelynek teljes megtisztítása délig tartó munkát igényelt. A hadihídanyagnak ezután következő előretolása a mellékág felé két km hosszúságú oszlopútnak az elkészítését tette szükségessé, ami jóval inkább hátráltatta a hídverést, mint az ellenség, melyet a Drina mellékágánál a délután folyamán átgázolt 2 zászlóalj rövid harc után hamarosan elkergetett a folyó közvetlen közeléből.

Déltájban *Giesl báró* lovassági tábornok még biztosra vette, hogy 12-én estig hadtestét, a 9. hadosztállyal arccal Novoselo felé, a 21. landwehr-hadosztállyal pedig ettől keletre, lépcsős viszonyban balra hátul, arccal Prnjavor felé csoportosíthatja, hogy 13-án hajnalban a Ijesnicai magaslatok felé előnyomulhasson.

Az erről d. u. 3^h 30'-kor az 5. hadseregpáncsnokshoz beérkezett jelentés utóbbit meglehetősen elkedvetlenítette. *Frank* gyalogsági tábornok ugyanis a VIII. hadtesthez kiküldött tudósító jelentéséből, hogy a hídverés d. e. 11^h tájban befejezést nyer, eleinte azt a vérmes reményt táplálta, hogy már 12-ike folyamán a VIII. és XIII. hadtest együttműködésére kerülhet a sor. Csak később derült ki, hogy az előbb említett 11 órai időpont csak a főágon vert hadihídra vonatkozott.

Még nagyobb lett az elkedvetlenedés az ő. hadsereg törzsénél, amidőn később kiderült, hogy időközben *Giesl* hadtestparancsnok fentközölt reménye is hiú ábrándnak bizonyult, miután a mellékágon eszközölt hídverés minden várakozás ellenére mélyen belenyúlt az éjszakába s így végeredményben csak a 9. hadosztály elővéde éjjelezhetett a Drina keleti partján, míg az említett hadosztály zöme és a *Letowsky-dandár* a szigeten a 21. landwehr-hadosztály pedig még mindig a nyugati parton állott. Utóbbinak csapatjai az augusztus 11. és 12-iki fárasztó menetek folytán nagyon ki voltak merülve.

A XIII. hadtest sem volt képes a partváltást teljes egészében végrehajtani.

Az ellenséges tűzben áthajózott fél 36. hadosztálynak (71. dandár — 1 zászlóalj) a keleti parton két komoly ellentámadást kellett

kivédenie. És bár kivált a Dobric és Runjani felől jövő ellenséges tüzérségi tűz felette zavarólag hatott, mindazonáltal a hadihíd verése elég szépen haladt előre és estig a 3(5. hadosztály Batar és Sor között hídfőszerű állásban helyezkedhetett el. A 13. gyalog és a 11. hegyi dandár ellenben még a folyó balpartján éjjelezett.

Az a körülmény, hogy a XIII. hadtestnek a jobbparton szándékolt gyülekezése nem sikerült, hogy a csapatok meglehetősen fáradtak voltak és a VIII. hadtest olyannyira hátramaradt, eredményezte, hogy *br. Rhemen* lovassági tábormok az augusztus 12-én d. u. 5^h-ra tervezett támadást a Loznicától északkeletre fekvő magaslatok ellen augusztus 13-ikára halasztotta el. Ezt a támadást Rhemen lovassági tábormok, arra való tekintettel, hogy Lipnica—Íiozjaknál legalább 10 zászlóaljra becsült ellenség jelenléte tételeztetett fel jól előkészített állásokban, a VIII. hadtest előrejutásához képest erős balszárnyal szándékozott végrehajtani.

A 42. honvéd gyaloghadosztály előcsapatait Zvorniknál hajózta át s azok védelme alatt d. u. 3^h-kor megkezdődött a hidverés Jardtól keletre. Estig a hadosztály zöme Zvorniknál gyülekezett.

A 2. hadsereg egész arcvonala mentén a tüzérség már augusztus 11-én este nyitotta meg a tüzet szerb Mitrovica, Sabac, Skela és Obrenovac ellen, a 10. lovashadosztály pedig tüntetés és félrevezetés céljából a Száva mentén álló biztosító osztagait feltűnően és jelentékenyen megerősítette. Mindezt az ellenség némán tűrte. A fél 7. hadosztály Belgrádot lőtte. Az ellenség erre is csak gyengén válaszolt, csak a dunai llotillát árasztotta el heves tűzzel.

Az új folyamán a (58. ezred 1 százada 1 géppuskás osztaggal a Belgrádtól délnyugatra fekvő Ostrovo-Ciganlia szigetre hajóztatott át, Ostruznicánál pedig tüntető átkelési kísérletek hajtottak végre.

A Duna mentén a VII. hadtest tartott fenn heves tüzet Pancsova és Kevevára (Temeskubin) tájékán; utóbbi helyen nehéz szerb tüzérség válaszolt.

Augusztus 12-én a IX. hadtest körletében Mitrovicánál, *Poleschenszky* tábormok parancsnoksága alatt 4 zászlóaljból, 1 géppuskás osztagból és 1 lövegszakaszból álló különítmény hajóztatott át. Ez ellentállásra nem találván, előcsapatait Nocaj—Ravnje vonaláig toltta előre. E községek lefegyverzésénél a lakosság, az asszonyokat sem véve ki, az egyes házak ablakaiból lőttek gyenge osztagainkra, ami azokban természetesen nagy elkeseredést szült.

A IV. hadtest egy gyengébb osztagot a Drenovactól délre fekvő szigetre hajóztatott át, amely ott állítólag szorongatott helyzetbe jutott. Ennek ellensúlyozására a IX. hadtest részéről *Schön* tábormok parancsnoksága alatt a 92. ezred 2 zászlóalja Jaraknál áthajóz-

atván, azok Drenovac községet megtisztították a komitácsi-
nevezett fegyveres bandáktól, amelyek déli irányban vonultak el.
Ennek dacára a drenovaci szigeten levő osztag parancsnoka azt
jelentette, hogy túlerős ellenséggel áll szemben. Ez az állítás ugyan
hamisnak bizonyult és később kiderült, hogy a jelentéstevő hirte-
len keletkezett elmezavarában látott mindent sokszoros nagyítás-
ban, bár a jelentés logikus szerkezete erre nézve semmiféle gyanúra
sem szolgáltatott okot.

Ez a túlzott jelentés arra bírta a 2. hadsereg parancsnokát,
hogy mind a IV., mind a IX. hadtest parancsnokságát telefonon
utasítsa az állítólag nagymértékben veszélyeztetett osztag támo-
gására. Ebből kifolyólag a IX. hadtest nyomban 2 zászlóaljat és
1 tarackos üteget Javakról Hrtkovcin át, a *Poleschensky-különít-*
ményt pedig szerb Mitrovicáról, ahol csak 1 zászlóalj maradt vissza,
a Száva jobb partján vezető töltésúton irányította Drenovac felé,
utóbbi azonban csak a Bitváig juthatott előre, amelynek hidját
elrombolva találta, az útról pedig a mocsaras mellékterepre letérni
lehetetlen volt. Még mielőtt a híd elkészítéséhez szükséges faanyag
kivágva és együtt lett volna, érkezett be Schön tábornoktól az értesít-
és, hogy a Poleschensky-különítmény további előnyomulására szük-
ség nincsen s így utóbbi tikkasztó hőségben végrehajtott igen fárasztó
menet után, éjjel után teljesen kimerülve érkezett vissza szerb
Mitrovicára.

Schön tábornok csoportját a d. u. 3^htól Javakon időző IX. had-
testparancsnokság az említett helyiségnél újból a Száva északi part-
jára vonta vissza.

A IV. hadtest parancsnoksága a fentemlített telefonutasításra
Klenakra vonult előre és az 5. hadseregparancsnokságtól átengedett
2 monitor, 1 őrnaszád, 1 vontató- és 1 kórházhajó védelme alatt
Klenaknál 1 ágyús üteget, Sabacnál pedig d. u. 2^h 15'-től kezdve a
44. gyalogezredet és a 32. ezred I. zászlóalját hajóztatta át *Báni*
Balázs tábornok ezzel a csoporttal d. u. 5^h 30'-ig jelentékeny vesz-
teségek nélkül elfoglalta Sabacot, miután gyenge ellenséges oszta-
gok déli irányban vonultak vissza. Annál több kellemetlenséget
okozott a csapatoknak a fanatizált lakosság, amelynek ellenséges
magatartása arra készítette Dáni tábornokot, hogy a városban vissza-
maradtakat a magas rács által körülvelt templomterre internálja.
Miután a templom tornya a további harcok folyamán magára vonta
a szerb tüzérség tüzét, ettől természetesen az internált lakosság is
szenvedett, ami az ellenségnek alkalmul szolgált, hogy nagyfokú
kegyetlenséggel vádolja meg az osztrák-magyar hadvezetőséget,
holott az internálás csak azért történt, mivel alattomos módon a

lakosság is résztvett a harcokban és legjobban bizonyítja az internálás szükségességét ama körülmény, hogy amidőn Dáni tábornok különítményével éjjel több déli és délnyugati irányból jövő ellenséges támadást visszaverni kényszerült, ezalatt a szerb lakosság kísérletet tett, hogy az internálás helyéről kitörve, Dáni tábornok csapatait hátban támadja meg. Augusztus 15-én a 2. hadseregparancsnokság a szerb lakosságnak Rumára való evakuálását rendelte el.

Az ellenség erejéről és csoportosításáról a balkán haderők főparancsnoksága és a hadseregparancsnokságok nagyjában úgy voltak tájékozva, ahogyan az az *1. sz. mellékleten* fel van tüntetve. Az ellenség szándékát illetőleg a szófiai katonai attasé a nap folyamán azt jelentette, hogy a szerbek állítólag a Száva—Dunán át támadólag szándékoznak fellépni.

Erre való tekintettel a 2. hadseregparancsnokság engedélyt kért a hadseregfőparancsnokságtól, hogy a már felrobbantott, de gyalogság által még mindig használható zimonyi hidat teljesen használhatatlanná tehesse, utóbbi azonban ehhez nem járult hozzá, mert hiszen abból az ellenség teljes biztonsággal következtetést vonhatott volna arra, hogy részünkről a Száva—Duna mentéről támadás nem fenyegeti.

Hogy az ellenség fentemlített támadólagos fellépésével szemben a 2. hadsereg biztosabb sikerrel léphessen fel, *Böhm-Ermolli* lovassági tábornok az erőknek három csoportban, Tovernik, Zimov és Pancovánál való kompaktabb összevonását rendelte el.

Megjegyzések.

Potiorek tábornok türelmetlensége, amellyel az 5. hadseregparancsnokságot a még eléggé elő nem készített hadműveletek megkezdésére hajszolta, mindjárt első nap megbosszulta magát. Dacára annak, hogy az ellenség a Drinán való átkeléssel szemben számottevő ellentállást sehol sem fejtett ki, ez az átkelés mégis sok bajjal járt és az egész vonalon a kellemetlen meglepetések és a csálódott remények egész sorozatát juttatta felszínre.

Az első körülmény, amely az 5. hadseregparancsnokság hadműveleti tervét úgyszólván halomra döntötte, az volt, hogy a Drina főága mindenütt átgázolhatatlannak bizonyult, vagy legalább is olyannak tüntették fel az érdekelt parancsnokok, bár később az augusztus 25-iki események megbeszélésénél látni fogjuk, hogy a 13. gyalogdandár minden nagyobb nehézség nélkül gázolt át Colopek tájékán a Drinán. Az eredeti terv megmásítása folytán az egész 5. hadsereg ahelyett, hogy mint eredetileg tervezve volt, egyszerre öt

helyen, vagyis széles arcvonalban kelt volna át a folyón, az átkelésnek mindössze két helyre kellett szorítkoznia, ami egyrészt nagyon meglátszotta a csapatoknak a túlsó partra való átjutást, másrészt felette veszélyessé is válhatott volna, ha a szerbek a két hadihíd irányában csak kissé határozottabban léptek volna fel.

Különben a Drina alsó folyásán való átkelés egyébként sem volt valami könnyen végrehajtható operációnak minősíthető. Loznicától kezdve az átlag 2'5 m mély és 24 m széles folyó a legtöbb helyen számos ágra szakad és lomha folyásúvá válik. Mellékterepe mindenütt erősen fődött (kiterjedt ligetek és magasszárú kukoricások, amelyek az áttekintést a legnagyobb fokban megnehezítik), sőt helyel-közzel mocsaras is. Ezek a körülmények elsősorban a tűzérőség hatóképességét befolyásolják legkedvezőtlenebbül, a gyalogságot pedig messzemenő biztosító és egyéb óvintézkedések megtételére készíteti s így előnyomulása fárasztóvá, vontatottá válik. E nem eléggé méltányolt hátráltató körülmények folytán az 5. hadsereg elsőnapjára teljesítőképessége és eredménye messze elmaradt attól, amit a magasabb parancsnokságok tőle vártak s ez viszont nagyfokú elkedvetlenedést, izgatottságot és zavart okozott. Általában mondhatjuk, hogy a hadtestparancsnokoktól fölfelé valamennyi magasabb parancsnok túl optimisztikusan ítélte meg a helyzetet s így nem csoda, hogy erősen felcsigázott várakozásukat lépten-nyomon nagyfokú csalódás érte.

Ez azonban csak az 5. hadsereg körletére vonatkozik, míg a 2. hadsereg teljes mértékben elérte a hadműveletek első napjára kitűzött, de egyszersmind szőkébbre is szabott célját, Sabac és szerb Mitrovica megszállását. Hogy itt is történtek félreértések és túlzott, hamis jelentés folytán a csapatokat ok nélkül fárasztó és azok kedvét szegő hiábavaló ide-oda menetelések, az talán főképp a háború okozta első láz és nyugtalanság rovására írható. Azonban a drenovaci eset kétségkívül érdekes és jellemző például szolgálhat arra nézve, hogy ellenség előtt egyetlen egy meghibbant embernek a jelentése végeredményben mennyi hiábavaló munkát, fáradságot és nyugtalanságot okozhat az összes fórumokon keresztül egészen a hadseregfőparancsnokságig.

A Schön- és Poleschenskv-dandároknak a Száva északi partjára való visszavonását feltétlenül hibásnak kell jelezni. A 2. hadseregparancsnokságnak örülnie kellett volna, hogy oly könnyen jutott a két kiválóan fontos pontnak, Sabacnak és szerb Mitrovicának birtokába, mely előnyt semmi körülmények között sem lett volna szabad, pláne ok nélkül, ismét kiadni a kézből és az felelt volna meg legjobban a célnak, ha az említett két dandár minél

előbb legalább a Crnabara—Bogatic—Belotic—Stitar által jelöli vonalig tolatott volna előre.

Augusztus 13-ika.

Augusztus 13-án az ő. hadsereg két hadteste még mindig nem volt abban a helyzetben, hogy komolyan hozzáláthatott volna a Ljesnica—Loznicától keletre fekvő magaslatok ellen tervezett egységes támadáshoz. Kivált a VIII. hadtest nagyon távol állott attól, hogy már 13-án hajnalban nekimenjen a szerb állásoknak, ahogyan azt *Giesl báró* lovassági tábornok 12-én déltájban még oly szépen kicirkalmazta magának. Valójában úgy festett a dolog, hogy e hadtest két hadosztályának 13-ára hajló éjjel előbb libasorban az Amajlijánál vert két hadihídon át kellett kelnie, mely hidak közül az egyik csak késő éjjelre készülhetett el. Ennek tulajdonítható, hogy reggel 6^h 30-kor a 21. landwehr-hadosztály zöme és a tüzérség nagy része még mindig nem fejezte volt be partváltását, pedig a XIII. hadtest már hajnal óta türelmetlenül támadásra készen várta a VIII. hadtest kilátásba helyezett «mielőbbi beavatkozását».

Az ő. hadseregparancsnokságnál szintén nem voltak tájékozva a VIII. hadtest körletében felmerült nehézségekről s ezért a hadseregparancsnokság d. e. 10^h30^l-kor kiadott intézkedésével következőleg szabályozta a két hadtest összműködését: A VIII. hadtest mindenekelőtt elfoglalja a Ljesnieától délkeletre fekvő magaslatokat, azután kivált Grn. Dobric ellen irányítandó tüzérségi tüzzel támogatja a XIII. hadtestnek *ezután* megindítandó támadását, mely hadtestnek balszárnya az utóbb említett helység felé lesz irányítva. A Lctowsky-dandár parancsot kapott, hogy még 13-ika folyamán Sabacot élje el.

Ámde a XIII. hadtest e parancs vétele után is egész napon át hiába várta ugrásra készen a prágai hadtest harcászallását: a Ljesnicai magaslatokon úgy mint eddig, ezután is minden csendes maradt. A VIII. hadtest ugyanis a felette fedett, semmi áttekintést nem nyújtó, komitácsi bandákkal megspékelt terepen csak igen lassan és óvatosan jutott előre, miközben a csapatok a rekkenő hőség és nagyarányú vízhiány iolytán nagyon hamar kimerültek. Végre délután 2^h tájban a támadáshoz való csoportosítás befejezést nyervén, az előnyomulás kezdetét vehette, de a 9. hadosztály Ljesnica északi szegélyénél, a 21. landwehr-hadosztály pedig Novoselonál nem juthatott tovább előre, holott a hadtestparancsnokság eredeti intézkedése szerint e napon a 9. hadosztálynak a Vidojevica-magaslatot, a 21. landwehr-hadosztálynak pedig az ezen magaslat és az 527. trigonometrikus pont közötti nyeret kellett volna elérnie.

A balszárnyhadtestnek e nagyfokú visszamaradása okozta,

hogy a XIII. hadtest a hadseregparancsnokság rendeleté értelmében augusztus 13-án is egész napon át tétlenségre volt kárhoztathva.

A 42. honvéd gyaloghadosztály az említett nap folyamán előcsapatjait Culine környékére tolta előre, a hadosztály zöme ellenben még mindig a Drinjaca beömlésétől egészen Zvornik tájékaig terült el.

A 2. hadseregnek küszöbön álló elszállítására való tekintettel az 5. hadseregparancsnokságnak aggályai támadtak a további hadműveletek folyamán délkeleti irányjában előnyomuló hadsereg északi szárnyának nagymérvű veszélyeztetése miatt, miért is megkereste a 2. hadseregparancsnokságot, hogy a hadseregfőparancsnokság által Mitrovicára és Klenakra irányított menetalakulásokat, amelyekről már előbb megemlékeztünk, Sabacra irányítsa. Ugyanide volt *báró Lütgendorf* altábornagy által a 14. dandár egy ezrede két ágyús üteggel irányítandó, mely különítmény a Dáni-csoportot volt hivatva felváltani. A Péterváradra irányított 1. népfőkelő gyalogezredet az f. hadseregparancsnokság szintén a Száva mellé irányította előre.

A 2. hadseregparancsnokság teljes mértékben csatlakozott Frank gyalogsági tábornok felfogásához s ezért még túl is tett a fenti kérelmen, amennyiben a sabaci csoportot *báró Lütgendorf* altábornagy parancsnoksága alatt alakította meg, habár utóbbi a hadseregfőparancsnokság augusztus 13-iki rendelkezése szerint arra volt hivatva, hogy a 2. hadsereg elvonulása után «a szerémségi és bánági csoportparancsnokság»-ot vegye át. Az új sabaci csoportparancsnoknak a 2. hadseregparancsnokság *Dáni Balázs* tábornoknak immár öt zászlóaljából, egy ütegből és egy szaporőrszázadból álló különítményét is alárendelte. Ezekkel az erőkkel «Sabacot minden körülmények között tartani» kellett. Azonkívül a 31. hadosztály, amelynek a 29. hadosztály 92. ezrede is alárendeltetett, parancsot kapott, hogy összes rendelkezésre álló erejét akként tartsa készen, hogy a sabaci csoportnak visszavonulása feltétlenül megakadályoztassék. Mindazonáltal további erőknek a Száván túlra való irányítását a 2. hadseregparancsnokság magának tartotta fenn és a IV. hadtestparancsnokságnak határozottan megtiltotta, hogy a Dáni-csoporton kívül más csapatokat a Száva déli partjára elindítson. A szerb Mitrovicánál levő zászlóalj továbbra is ottmaradt, a IX. hadtest pedig egyidejűleg parancsot kapott, hogy a 14-én bevaggonirozás céljából Vukovár—Vinkovcára elvonuló 10. lovashadosztály felváltása iránt intézkedjék. Végül a VII. hadtest zöme Pancsova—Dolova—Ferenchalom (Franzfeld) körletében egyesített és a pancsova—orszói Dunaszakaszcson védelmére *Lauingen* tábornok parancsnoksága alatt egy kilenc zászlóaljából, a 4. népfőkelő ezredből és négy ütegből álló csoport alakított.

Arra a hírrre, hogy a szerbek augusztus 14-ére virradó éjjel Orsovánál a Dunán átkelni szándékoznak, *Hess altábornagy*, a temesvári katonai parancsnok, Lúgosról még két pót- és egy népf. zászlóaljat küldött vasúton Orsovára, ahol estefelé tényleg keletkezett egy kis csete-paté, de nagyobbarányú ellenséges átkelésről nem volt szó.

Megjegyzések.

Az 5. hadsereg kebelén belül augusztus 13-án történt események a drinamenti hadműveleteknek egészen különleges és tipikus formáját tükröztetik vissza. Ugyanis *Potiorek* tábornagy és *Frank* gyalogsági tábornok hadművelési terve, természetesen az erőkhöz mért megfelelően nagyobb, illetve kisebb keretben, lényegileg ugyanazt a képet mutatja; amannál a 6. hadseregnek kellett mindaddig várakozó állásponton megmaradnia, míg az 5. hadsereg Valjevo magasságáig előrejut, emennél pedig a XIII. hadtest volt a szomszédos VIII. hadtest kellő térnyeréséig tétlenségre kárhozthatva. Hogy ez az eljárás nem a legszerencsésebb gondolon alapszik, az hosszabb bizonyításra nem igen szorul. Épúgy nem lehet kétségünk aziránt sem, hogy a VIII. hadtestnél a vezetésben megnyilatkozó nehézség a hadművelési tervben rejlő hibát és az ebből keletkező hátrányokat még jobban fokozta és kiélesítette. Hogy a *báró Giesl* lovassági tábornok és törzsének optimisztikus felfogása és a csapatok teljesítőképessége között állandóan és következetesen oly nagy volt a különbség, az már szinte tipikus jelenséggé kezdett válni. Pedig nincs rosszabb és fegyelemrontóbb annál, mint hogyha a parancsnokok állandóan többet követelnek a csapatoktól, mint amennyit azok normális körülmények között elvégezni és teljesíteni képesek. Az osztrák hadvezetőség kebelében sokszor hangoztatott és követett azt az elvet, hogy az alárendeltekől következetesen lehetlent kell követelni, hogy így belőlük, ha nem is a lehetlent, de legalább a minden tőlük kitelhetőt kipréseljük, én nem tartom sem jónak, sem célszerűnek, sőt határozottan károsnak és veszedelmesnek. Pedig sajnos, ez volt *Potiorek* tábornagnak is — amint azt gyakrabban lesz alkalmunk kimutatni — egyik legsajnálraméltóbb kardinális hibája. Szó sincs róla, a harc és háború különleges viszonyai gyakran szükségessé tehetik, hogy a csapatoktól elvételek úgy szólván emberfölötti teljesítményeket is követeljünk, de ennek sarkalatos alapfeltétele, hogy a csapat is bensőleg meg legyen győződve róla, hogy ezekre a rendkívüli követelésekre és erőfeszítésekre valóban szükség van. De ha a csapat rájön, hogy ez a túlkövetelés és túlterhelés nagyobbára csak az előljáró önkényére, szeszélyére, meg gondolatlanságára, felületességére, vagy pláne egyéni érvényesülésére

megalapozni kívánó stréberségére vezethető vissza, akkor ettől a csapattól mihamar még csak átlagteljesítményeket sem lehet többé várni

Frank gyalogsági tábornok hadműveleti tervével, amely szerint a két hadtest egymás mellett lépett akcióba, ami az egész harcvonal mentén úgyszólván egyenletes erőelosztást eredményezett, nem érthetünk egyet. A levegőben lógó balszárnyra való tekintettel ide kellett volna a fősúlyt s így az erők legnagyobb részét is helyezni. Nagyon megkönnyítette volna a diszponálást e tekintetben, ha *Potiorek* tábornok a 42. honvéd gyaloghadosztályt az ügyis csak később akcióba lépő 6. hadsereg támogatására legalább egyelőre oly messze délre el nem irányította volna, amit feltétlenül hibáztatnunk kell. De ha már ez a hiba megtörtént, akkor az 5. hadseregpáncsnokság nézetem szerint célszerűbben cselekedett volna, ha Loznica és a Jadar között csak körülbelül egy hadosztályt, a ljescnicai magaslatokat megszállva tartó ellenség ellen pedig három hadosztályt vetett volna harcba. Ezáltal a hadseregnek annyira érzékeny és joggal féltett északi szárnya is sokkal jobban meg lett volna védhető.

Ép e szárnynak nagyfokú érzékenységét tekintetbe véve, nem tudom helyeselni, hogy az 5. hadseregpáncsnokság még a Letowsky-dandárt is a messze fekvő Sabacba, ahol már amúgy is jelentékeny erők gyülekezése volt folyamatban, rendelte. Sokkal jobb lett volna ezt a dandárt a 21. landwehr-hadosztály mögött balra hátul tartalékviszonyban és szárny biztosíték gyanánt alkalmazni.

A 2. hadseregpáncsnokság e napi intézkedései különös megjegyzésekre nem szolgálnak okot. Hogy a sabaci csoportot lehetőleg erőssé akarta tenni, ez saját jól felfogott érdekével sem igen ellenkezett. A VII. hadtest zömének Belgrád közelébe való eltolása valószínűleg azért történt, hogy az ellenségnek a Száva—Dunán át való esetleges előretörése esetén ezek az erők is jobban kéznél legyenek.

Augusztus 14-ike.

Augusztus 14-én hajnalban a VIII. hadtest végre megkezdte támadó előnyomulását és d. e. 9^h-ig az előcsapatok hatalmukba kerítették a Vidojevica és a Őer magaslatokat, a hadosztályok zömének feljutása azonban csak igen lassan haladt előre.

Miután a ljescnicai magaslatok elfoglalása aránylag könnyen ment, d. e. 11^h 20'-kor a XIII. hadtest is, nem várva be a prágai hadtest zömének és tüzéségének támogató közbelépését Górní Dobric felé, nekiment a loznica-i magaslatokat megszállva tartó ellenségnek, amelynek ereje szintén nem becsültetett valami túlnagyra.

Ez a támadás azonban már néni ment oly simán, mert az

ellenség kivált a Jadar-völgy szoros bejáratánál Kozjak tájékán a már békében előkészített állásaiban szívós ellentállást fejtett ki, amelyet a késő délutánig sem sikerült megtörni, amidőn a szomszédos hadtest 9. hadosztálya Slatináról Jadranska Ljesnicára folytatta előnyomulását, a 21. landwehr-hadosztály pedig teljes egészében a Ljesnicai magaslatok gerincének, a fier—527 trig.—Uvala által jelölt vonalnak birtokában volt.

Az 5. hadseregpárancsnokság mindazonáltal bízott a végső sikerben s a délután folyamán kiadott parancsával alárendelt két hadtestének augusztus 15-re a krupanj—zavlaka—tekerisi műút elérését hagyta meg, mihez a XIII. hadtestnek a 11. hegyi- és a 13. gyalogdandárral Krupanjra, a 36. hadosztállyal a Jadar völgyében, a VIII. hadtestnek pedig a 9. hadosztállyal a Ljesnica völgyében s végül a 21. landwehr-hadosztállyal a Cer planinán át kellett előnyomulnia. A Coviciig és az ettől 4½ km-re északkeletre fekvő Lipnikoig előrejutott 42. hadosztály közreműködésére a hadseregpárancsnokság egyelőre nem számított.

Miután az ellenség ellentállása estefelé alábbhagyott, a vett parancs értelmében a 11. hegyidandár nyomban a loznici magaslatokat, a 36. hadosztály pedig hozzácsatlakozva, balszárnyával a Jadranska Ljesnicától délnyugatra fekvő gorni-dobriei magaslat lábát szállotta meg. Utóbbi csoportot azonban az ellenség meglepő ellentámadással hamarosan újból egészen a vasútvonalig szorította vissza. De itt a szerbek nem sokáig örülhettek időlegesen kivívott sikerüknek, mert az elveszett magaslatot a 36. hadosztálybeli csapatok még az éj folyamán újból elfoglalták, mely alkalommal különösen a varasdi 16. horvát gyalogezred tüntette ki magát.

Ezek után az ellenség — állítólag a két Drina-hadosztály öt ezrede és egy Móravá hadosztálybeli ezred — a további ellenállással felhagyva, keleti irányban vonult vissza.

Ezzel az 5. hadsereg körletében a harcok e napon befejezést nyertek és még csak a sabaci csoport e napi tevékenységéről kell megemlékeznünk.

A szerbek úglátszik hamar tisztába jöttek azzal, hogy a drinamenti és nem a száva—dunamenti osztrák-magyar csoport a veszedelmesebb ellenfél számukra s alighanem az sem volt már titok előttük, hogy a 2. hadsereg hamarosan az orosz hadiszíntérre vonul el. Ezért részben talán már augusztus 13-án, 14-én pedig egész biztosan duna—szávamenti arcvonalukról jelentékeny erőket vontak el és toltak át drinai csoportjuk megerősítésére.

Hogy itt a Drina-arcvonalon szabadkezet nyerjenek, mindenké előtt a sabaci ellenséges csoporttal akartak leszámolni, nehogy az

a Drina felé való támadások alkalmával oldalukba és hátukba kerülhessen. Ehhez képest körülbelül egy hadosztályra becsült csoportjuk augusztus 14-ike folyamán ismételtén megtámadta *Dáni* tábornok sabaci csoportját, amelynek az időközben beérkezett *Letowsky-dan*-dárral együtt sikerült ezeket a támadásokat kivédenie.

A 2. hadsereg parancsnoksága már előre számított ennek a támadásnak a nehézségével s ezért d. e. 9^h 30'-kor meghagyta a IX. hadtest parancsnokságnak, hogy «összes rendelkezésre álló erejét Sabac felé irányítsa és hogy a Macvát a Crnabara—Bogatic—Sabac által jelölt vonalig a fellázadt lakosságtól megtisztítsa». Az előző napon kiadott ama parancs, hogy a 10. lovashadosztály felváltassék, revokáltatott, miután az említett lovashadosztály bevagonizását a hadseregfőparancsnokság újabban az augusztus 18—20-ika közötti időre halasztotta el.

A nap folyamán vette a 2. hadseregparancsnokság *Potiorek* tábornoszernagy ama felszólítását, hogy a Kevevárával, Pancsovával és Zimonnyal szemben fekvő magaslatokat újból erőteljesen bombáztassa, hogy ezáltal a szerbeknek fővárosuk miatti aggodalma lokoztatassék. Habár a beérkezett jelentések szerint a Duna déli partjának eddigi lövetése meglehetősen eredménytelen maradt és arról is érkezett hír, hogy a szerbek neszét véve a 2. hadsereg küszöbön álló elszállításának, dunamenti csapatjaikat máris másfelé tolják el, azért a 2. hadseregparancsnokság mégis eleget tett *Potiorek* tábornoszernagy kívánságának és 15-ikére a IV. és VII. hadtest tüzérsége számára fokozott tevékenységet írt elő.

Azonkívül még arra is kérte *Potiorek* tábornoszernagy a hadseregparancsnokságot, hogy Sabácnál «legfeljebb három zászlóalj és két üteg számára futólagos hídfőt» építtessen.

Megjegyzések.

Abból a körülményből, hogy a VIII. hadtesthez tartozó hadosztályok elővédeinek aránylag oly könnyen sikerült a Ijesnicai magaslatokra feljutniok, arra kell következtetni, hogy a drinamenti előretolt állásokat még augusztus 14-ikén is csak alárendeltebb erejű szerb csapatok tartották megszállva. A jadarvölgymenti szívósabb ellenséges ellentállás szintén nem döntheti meg e feltevés helyességét, mert hiszen itt és Loznicával szemben már békében kiépített erős állások voltak, amelyekben kisebb erők még túlerővel szemben is aránylag hosszabb ideig sikerrel tarthatták magukat. Ily körülmények között jogosan állíthatjuk, hogy az 5. hadsereg mindkét hadteste túlnehézkiesen és csak tapogatódzva fogott hozzá támadó hadműveleteinek keresztülviteléhez. Az augusztusi forró nap melege

és a vízhiány természetesen szintén sokat nyomott a latba, de ezek a körülmények még mindig nem tették indokolttá, hogy a VIII. hadtestbeli hadosztályok zömei csak oly nehézkesen tudtak elővédeik nyomában az előttük levő, kiválóan fontos magaslatokra felvergődni. Amit itt a VIII. hadtest csapatainál augusztus 12-től 14-ig észlelünk, az a határozott nehézkesség és kunktátoroskodás bélyegét viseli magán. Ilyen előzmények után az 5. hadseregparancsnokságnak nem volt sem oka, sem joga hozzá, hogy augusztus 15-re oly messze, több mint 20 km-nyire elől fekvő menetcélokat jelöljön ki. A krupanj—zavlaka—tekerisi műutat a csapatok egy napi menettel már a nehéz terepviszonyokra, hőségre és vízhiányra való tekintettel még akkor is csak nagy nehezen érhették volna el, ha az ellenség egyáltalában nem állta volna útjukat.

Az a lecke, amelyben a 36. hadosztály balszárnya részesült, azt mutatta, hogy itt ravasz, alattomos ellenséggel állunk szemben, akit még ott és akkor sem szabad lekicsinyelni és könnyen venni, ha látszólag számbeli kisebbségben áll is csapatainkkal szemben. A derék horvát csapatok dicséretére válik, hogy ezt az első csorbát oly hamar és oly derekasan kiköszörülték.

Kiemelendő és említésreméltó az összes magasabb parancsnokok egyöntetű felfogása Sabac fontosságát illetőleg. *Potiorek* tábor-szernagy ugyan csak gyenge hídfővé akarja kiépíttetni, ellenben *Frank* és *Böhm-Ermolli* hadseregparancsnokok szinte égnék a vágytól, hogy hamarjában minél több csapatot gyűjtsenek itt e fontos helyen össze. Hogy *Böhm-Ermolli* miért nem rendelte a IV. hadtest kötelékébe tartozó Dáni-különítmény támogatására a közelebb álló s ugyancsak a IV. hadtest szerves egységét képező 31. hadosztályt, hanem a 29. hadosztályt Sabacba előre, miáltal a harcászati kötelékek nagymérvű összekeveredését idézte elő, annak ő és vezérkari főnöke a megmondhatója.

A tekintetben egyetérthetünk a 2. hadseregparancsnoksággal, hogy a szávamenti szerb állásoknak *Potiorek* követelte lövetésének immár semmi praktikus haszna nem volt. Valóban kár volt a sok muni-cióért, amelyet itt hiába elpuffogtattak és a szerbek nagyon okosan cselekedtek, hogy e nagy hű-hóra úgyszólván alig reagáltak.

Augusztus 15-ike.

Az augusztus 14/15-i éjjelen a sabaci csoportnak meg-megújuló elég kemény harcokat kellett vívnia, amelyeknek folyamán *Dani* tábornok is megsebesült.

Amidőn augusztus 15-én hajnalban *báró Lütgendorf* altábornagy Sabacra érkezett, ott a következő csapatokat találta állásban a város széléhez tapadva:

Dani tábornok volt csoportját, most már *Milm-*

<i>novic</i> ezredes parancsnoksága alatt	5 zászlóalj, 2 üteg
Letowsky kombinált dandára	— 3 »
Menetzászlóalj	<u>3</u> »
Összesen	11 zászlóalj, 2 üteg.

Útban voltak Sabac felé:

A 7. hadosztálytól a 38. gy.-ezred	3 zászlóalj,
A 29. hadosztálytól Klenakon át a 92. és 94. gy.-e.	8 » 5 üteg
A 29. hadosztálytól Drenovacon át a 74. gy.-e.	2 »
A 29. hadosztálytól Beloticon át a 42. gy.-ezred	<u>1</u> »
A sabaci erők összege	25 zászlóalj, 7 üteg.

Ezek közül a 74. és 42. ezredbeli zászlóaljok beérkezésére csak estefelé lehetett számítani. A macvabeli községek megtisztítása céljából Mitrovicán csak 1 zászlóalj maradt vissza, amelynek feladata befejeztével Beloticba kellett bevonulnia.

Végül a IV. hadtest állományából még két utász század küldött kocsikon Sabacba, melyek azonnal hozzáfogtak a hídveréshez.

Báró Lütgendorf altábornagy a csapatok által elfoglalt területet szűknek találván, támadásra határozta el magát, mihez a 2. hadseregpáncsnokság hozzájárulván, meghagyta neki, hogy a «IV. és IX. hadtestnek Sabacra irányított csapataival az ellenséget döntőleg verje meg, anélkül azonban, hogy további hadműveletekbe bocsátkoznék, miután a IV. és IX. hadtesteknek a legközelebbi időben az elrendelt elszállítás céljából feltétlenül és teljes egészükben rendelkezésre kell államok.»

Kevéssel reggel 7^h után a IX. hadtest parancsnoksága érkezett be Sabacba és most *Hortstein* gyalogsági tábornok maga vette át saját iniciatívájából a Sabacon levő összes csapatok lelett a parancsnokságot, minek jogosultságát nevezett tábornok később azzal indokolta, hogy tulajdonképpen összes csapatai immár Sabacon voltak, mivel a hadtest másik két hadosztálya már eredetileg Galíciába szállítottott.

Az ellenség erejét Sabac körül a magasabb parancsnokságok ekkor már «csak több zászlóaljra és több 12 cm-es ágyúra és 15 cm-es tarackra» becsülték, de úgy hírelt, hogy Valjevo felől újabb szerb erők vannak útban.

Bár *Hortstein* gyalogsági tábornok szintén jónak látta volna a támadás azonnali megindítását, hogy a szerbek által a város körül tont gyűrű újabb ellenséges erők beérkezte előtt szétrobbantassék, de a saját csapatok fáradtságára való tekintettel, melyek egy része csak estefelé érkezhettek he, utóbb a támadást augusztus 16-ára

halasztotta el, hogy azt *egyesített erővel* és némileg kipihent csapatokkal lehessen végrehajtani.

A 2. hadtestparancsnokság eleinte a támadásnak mielőbbi megindítása mellett emelt szót, de este 6^h-kor ő is beleegyezett, hogy az 16-án hajnalban hajtassék végre és egyidejűleg hozzátette, hogy a IV. hadtestbeli csapatoknak 16-ika folyamán újból Hiénákon kell lenniük.

Egyébként a nap Sabac. tájékán elég nyugodtan telt el. A végül már csak mintegy két zászlóaljra és némi tüzérségre becsült ellenség lassan déli és délkeleti irányba húzódott vissza. Erre *Hortstein* gyalogsági tábornok nyomban intézkedett az Obrenovac, Koceljevo és Valjevo felé való felderítésre és az 5. hadsereggel való összeköttetés helyreállítására. Ezt a 2. hadseregparancsnokság örömmel vette tudomásul, mert eddig nagyobbára csak kémjejelentésekre lévén utalva, saját bevallása szerint «nagyon is a sötétben tapogatózott».

Este 7^h 30'-kor a hadseregfőparancsnokság kérdést intézett a 2. hadseregparancsnoksághoz, hogy mit lehetne a már kiadott elszállítási terv betartása mellett «a nehezen küzdő 5. hadsereg támogatása érdekében mégis megtenni». A hadseregfőparancsnokság a maga részéről «leginkább az északi partról leadandó tüzérségi tüzet» ajánlotta. Egy másik táviratban határozottan kijelentette a hadseregfőparancsnokság, hogy a 10. lovashadosztály, a 23. honvédgyalogsági hadosztály és a VII. hadtest elszállítását semmi körülmények között sem szabad elodáztatni. Miután e táviratban a IV. és IX. hadtestekről nem esett szó, ezt a 2. hadseregparancsnokság «közvetett engedély gyanánt» fogta fel a nevezett hadtesteknek Sabacnál esetleg szükségessé váló felhasználására, illetve harcbadobására.

Este 8^h-kor *Potiorek* tábornok azt táviratozta a 2. hadseregparancsnokságnak, hogy az 5. hadsereg helyzete nagyon kívánatosá teszi, hogy a 2. hadsereg Sabacnál és Kupinovonál haladéktalanul minél nagyobb erővel energikus tevékenységet fejtsen ki.

Az 5. hadsereg körletében ugyanis időközben következőleg alakultak a viszonyok:

A XIII. hadtest csapatjait a 15-ikére hajló éjjeli harcok annyira igénybe vették, hogy báró *Ehemen* gyalogsági tábornoknak a további előnyomulást délig el kellett halasztania. A csak lassan állásról-állásra visszavonuló ellenséggel szemben a csapatok előnyomulása sem lehetett folyékony s így a 36. hadosztály folytonos harcok közben estefelé csakis Brezjak, a 11. hegyi- és a 13. gyalogdandár pedig mindössze Grncara—Trsic tájékáig juthatott előre. Hol voltak ettől az aznapra kijelölt menetcélok: Zavlaka és Krupanj!

Utóbbi helység azonban augusztus 15-én véletlenül mégis a mi csapataink kezébe került. *Sarkotic* altábornagy ugyanis tekintettel arra, hogy e napon a 6. hadsereg arcvonala előtt még nyugalom uralkodott, önszántából arra az elhatározásra jutott, hogy újból az 5. hadsereg felé keres csatlakozást s e célból a Krupanjnál levő ellenséget megtámadja. Elhatározásából kifolyólag egy ezreddel Lipniko—Jagodnján át, a hadosztály zömével pedig délelőtt 9^h-kor Mhn. Policról elindulva és az ismételten állást foglalt ellenséget maga előtt üzve, este Krupanjt meg is szállotta.

A VIII. hadtest körletében a 9. hadosztály elővédje a délelőtt folyamán Josevától délre gyengébb ellenséges erőkre talált, amelyeket visszavetett ugyan, de a csapatok fáradtságára és a nagy hőségre való tekintettel a hadosztály csak délután 3^h-kor folytatta menetét. Milinától nyugatra egy ellenséges ezred tüzérséggel újból útját állotta a hadosztálynak, amely csak estefelé volt képes a szerbek ellentállását megtörni.

A 21. landwehr-hadosztálynál a Cerplaninán *Panesch* tábornok alatt előnyomuló 3 gyalogezred estefelé a Traján rom környékét, a *Hinke* ezredes parancsnoksága alatt Petkovicáról elindult 1 gyalogezred a hadosztály összes tüzérségével pedig Grusicot érte el. Kivált az előbb említett oszlopnak a nagy hőség, a víz- és élelemhiány (konyhakocsik lemaradtak), a folyton fel-lelukkanó fegyveres bandák és a terepnehézségek folytán igen nagy nehézségekkel kellett megküzdenie. Nagyrészt ennek volt tulajdonítható, hogy a csapatok a menet cél elérése után a kellő biztosító és óvórendszabályok megletéiét elmulasztották, ami alkalmat adott az ellenségnek, hogy a sötétség beállta után a hadosztály ellen meglepő támadást intézzen. Egy hirtelenül keletkezett és folytonos villámlással és dörgéssel kapcsolatos égiháború még súlyosabbá tette a landwehr-ezredek helyzetét, amelyeken — az ellenség által folyton oldalba és hátba kapva — csakhamar rettenetes pánik vett erőt, úgyhogy mindhárom ezred rövid idő múlva teljesen felbomlott állapotban zúdult vissza Novoselora. Itt ugyan sikerült a legénység egy részét újból gyülekeztetni, de a 3 ezred több napra teljesen elvesztette harcképességét.

Ezzel egyidejűleg az ellenség a grusici oszlopon is rajtaütött s bár azt annyira szétvernie nem sikerült, azért annak is lassan vissza kellett vonulnia.

Megjegyzések.

A szerbeknek augusztus 14-én este a 36. hadosztály balszárnya ellen végrehajtott meglepő támadása a XIII. hadtest intéző köreit úgy látszik felette óvatossá tette. Hogy egy szétveretése után egész éjen

át harcoló csapat másnap nem folytathatja támadó előnyomulását, ahhoz kétség nem férhet. A lőszer, élelem kiegészítése és az éjszakai fáradoalmak kipihenése céljából a 36. hadosztály balszárnny csapatjainak feltétlenül szükségük volt arra, hogy augusztus 15-én délelőtt kíméletben részesüljenek. Az azonban indokolatlannak látszik, hogy miattuk a hadtest zömét képező többi csapatok is az egész délelőtt folyamán tétlenségre lettek kárhozthatva. Én azon a nézeten vagyok, hogy a hadtest zöme bátran megkezdhette volna már 15-én reggel az előnyomulást, ami többek között azzal az előnnyel is járt volna, hogy a csapatok a napnak legforróbb részét nem menetelve, hanem pihelve töltötték volna el. Az éjjeli harcban kifáradt részek aztán, bár kelletténél kissé jobban elmaradva, de legalább teljes biztonságban követhették volna az elől levő, már déltájban nyugalomra kerülő csapattesteket, melyek ha nem is érték volna el a hadseregparancsnokság által kijelölt túlmessze előlfekvő menetcéljaikat, de legalább félig-meddig elfogadható menetteljesítményeket mutathattak volna fel. Utóbbiak tekintetében feltűnő, hogy míg a megelőző éjjeli harcok által elcsigázott 36. hadosztály augusztus 15-én mintegy 10 km-nyire jutott előre, addig a mostanáig meg nem viselt, teljesen pihent és útközben nagyobb ellentállásra sem talált 11. és 13. dandár e napon mindössze mintegy 5 km-nyi utat tesz meg. Hogy ennek mi lehet a magyarázata, arra nézve adatok nem állanak rendelkezésemre, de nincs kizárva, hogy a szerbek előző napi sikerült rajtaütése az említett két dandár csapatjait sokkal elővigyázóbbakká, óvatosabbakká és nehézkesebbekké tette, mint azokat, amelyek az ellenség rajtaütésszerű támadásának közvetlenül ki voltak téve.

A VIII. hadtestbeli csapatok e napon, bár szintén óvatosan és nehézkesen, de a nehéz terepre való tekintettel aránylag még egész szépen jutottak előre; átlagos menetteljesítményük 12—14 km-nek felel meg. De ami aztán a menet befejezése után a 21. landwehr-hadosztállal történt, az valóban szomorú és megszágyenítő a vezetőkre és csapatokra egyaránt. Eleinte futótűzként terjedt el a híre annak, hogy a hadseregünket ért nagy szégyen már a jelen esetben is a cseh csapatok árulására vezethető vissza, később azonban kiderült, hogy ez nagyrészt rosszakaratú ráfogás volt, mert a háború elején a cseh csapatok még nem ragadtatták el magukat nyílt árulásra és csak később, néhány hét múlva váltak a csehek arról híresekké, hogy soraikon át a legkönnyebben törhetett magának utat az ellenség a más nemzetiségű csapatok oldala és háta felé, miért is ez időtől kezdve minden magyar, német és horvát csapat szinte irtózott a cseh csapatok szomszédságától. A jelen esetben a csapatok

nagyfokú kimerülése, gondatlansága és a földterítő- és biztosítószolgálatokkal való nemtörődömsége okozta a katasztrófát. Hiszen tudjuk, hogy előtte való napon a horvát csapatok is épúgy megjárták, de azok legalább tüstént megemberelték magukat és nem is nyugodtak addig, amíg a rajtuk ejtett csorbát ki nem köszörülték.*

A horvát és cseh csapatokkal szemben egymásután végrehajtott szerb rajtaütések sikere többé semmi kétséget sem hagyott fenn arra nézve, hogy hadseregünknek ezen a hadiszíntéren is ravasz, elszánt, ügyesen vezetett, egyszóval felette komoly ellenféllel van dolga. Ez a majdnem mondhatni nyomasztó érzés tükröződik vissza az 5. hadseregpáncsnokság és a Potiorek tábornagy által augusztus 15-én este a 2. hadseregpáncsnokshoz intézett táviratokból is, bár akkor még nevezetteknek nem lehetett tudomásuk a 21. landwehr-hadosztályt ért katasztrófáról.

Nem sokkal jobb volt az érzés és hangulat a sabaci csoportnál sem, amelynek eddig nem sikerült annyi tért nyernie, hogy legalább a legkínosabb falhozszorítás lidércnyomásától megszabadulhatott volna. Ezért támadt mind *báró Lütgendorf* altábornagynak, mind *Hortstein* gyalogsági tábornoknak mindjárt odaérkezésük első pillanatában az a kétségtelenül helyes gondolatuk, hogy támadásba átmenve, magukat és csapatjaikat egy kis levegőhöz és mozgási szabadsághoz juttassák. Hogy ezt a helyes elhatározást mindjárt maga a tett nem követte, az mindenesetre eléggé sajnálatos, pedig a kölcsönös erőviszonyok határozottan az azonnali cselekvés mellett szólották. *Báró Lütgendorf* altábornagy megérkezése idején 11 zászlóalj és 2 üteg már is helyben volt, ugyanannyi zászlóaljnak és még további 5 ütegnak beérkezésére pedig már a legközelebbi időben számítani lehetett. Ezzel a 22 zászlóaljjal és 7 üteggel *báró Liitgendorf* altábornagy, illetve a nemsokára szintén Sabacba érkezett *Hortstein* gyalogsági tábornok bátran nyomban megindíthatta volna

* *Magern* alezredes a 21. landwehr-hadosztály itteni magatartására nézve a következőket írja:

«Was das Versagen der Prager 21. Landwehr-Infanteriedivision betrifft, sei erwähnt, dass es keineswegs auf nationale Motive, sondern in erster Linie auf die Ermüdung durch die langen Anmärsche an die Drina vor dem Übergang zurückzuführen war.

«Die Regimenter dieser Division hielten sich in den späteren Kämpfen sehr gut. Zu Beginn des Krieges bekannten sich alle Nationen für den Bestand der versunkenen Monarchie. Wer das läugnet, fälscht die Geschichte und versündigt sich schwer an all den Männern, die als brave Soldaten tapfer für die Erhaltung des gemeinsamen Vaterlandes kämpften.

«Erst als die Blüte der ausmarschierten Armee zum grossen Teil unter dem Rasen lag, wurde das bei einzelnen Regimentern anders.»

a támadást a saját csapatoknál sokkal gyengébbre becsült s bizonyára épen gyengeségének érzetében fokozatosan mindig több erőt a harcvonalból kivonó s végül végkép Sabac alól elvonuló ellenség ellen. Minél későbbre halasztatott ez a támadás, annál több idő és alkalom adatott a szerbeknek, hogy sabaci csoportjukat akár a Duna—Száva mellől, akár Valjevo környékéről odairányítandó csapatokkal lényegesen megerősítsék. Ennek az indokolatlan, kínos halogatásnak legfőbb okát én abban látom, hogy a szerbeknek eddigi sikereikkel máris sikerült bizonyos fölényre szert tenni, úgyhogy a mi magasabb parancsnokaink máris a kellő respektussal fogtak hozzá a rájuk háramló feladatok végrehajtásához. Igen szép és dicséretreméltó kivételt képez e tekintetben *Sarkodé* altábornagy, aki saját elhatározásából indul a fontos Krupanj felé útnak, bár az ő marsrutája nem is ide, hanem az egyelőre még teljes nyugalomban levő és a csapatoknak több kényelmet is ígérő Ljubovija, illetve a 6. hadsereg balszárnyának környékére szólt.

Augusztus 16-ika.

Dolgukat a VIII. hadtesttel szemben ilyen eredményesen elvégezvén, a szerbek most már még egy házzal odébb álltak s legközelebbi cél gyanánt a sabaci csoport meglépését és tönkretételét tűzték ki, amelyet az új folyamán csak gyengébb szerb bandák zavartak meg.

Augusztus 16-án *Hortstein* gyalogsági tábornok a szerbek támadását déli és délkeleti irányból várta s hogy azok nyugati szárnyát meglepőleg megtámadhassa, akként intézkedett, hogy *báró Lütgendorf* altábornagy a volt Dáni csoporttal és a 29. hadosztály 92. gyalogezredével Sabac délkeleti szegélyét tartsa, míg *Schön* tábornoknak a 29. hadosztály 94. ezredével és a 7. hadosztály 38. ezredével Sábádból reggel 6^h-kor indulva Dobricba, *Poleschensky* tábornoknak pedig a 42. és 74. ezreddel ugyancsak reggel 6^h-kor elindulva, Bogosavacra kellett vonulnia, hogy ott kelet felé arcot váltva, Jevremovac—Várna felé nyomuljanak előre.

Mialatt a Poleschensky-dandárnak Maovitól északra elhaladva, ellenséges behatás nélkül sikerült a jevremovac—slatinai országutat elérnie, a tőle délre előnyomuló Schön-dandárt, amelynél *Zedtwitz gróf* altábornagy hadosztályparancsnok is tartózkodott, a szerbek a nagykiterjedésű kukoricások leple alatt meglepően oldalba és hátba fogták, ami a csapatok soraiban nagy zűrzavart, pánikszerű visszavonulást és sok veszteséget okozott.

Erre való tekintettel *Zedtwit*: altábornagy — feladatát, hogy az 5. hadsereg tehermentesítése céljából lehetőleg sok ellenséges erőt magára vonjon, sikeresen befejezettnek vélvén — a harc félbeszakítását rendelte el. Hogy ez simábban menjen, Poleschensky tábornok

parancsot kapott, hogy a műút mentén déli irányban Várná felé törjön előre, ami tényleg meg is történt s e támadás elől az ellenség Slatinán át déli irányban húzódott vissza. A hadosztály csapatjai erre Várná környékén csoportosultak azzal a szándékkal, hogy 17-én a támadólagos előnyomulás folytatása által az e napi csorbát kiköszörüljék. A IX. hadtest parancsnoksága ellenben akként intézkedett, hogy a hadosztály csapatjai hajnali szürkületkor a Sahac keleti szegélyén levő lövészárkokba vonassanak vissza.

Délután; 3^h 30'-kor *Potiorek* tábornagy a 2. hadseregparancsnoksághoz intézett táviratában ama reményének adott kifejezést, hogy hamarosan hírt vesz a Sabácnál álló ellenséges csoport teljes tönkretételéről. Hogy azonban erre a 2. hadseregparancsnokság nem valami komolyan törekedett, az abból is kiviláglik, hogy este 8^h-kor a IX. hadtestparancsnokságnak tudomására hozta, miszerint a hadtest csapatainak túlságos előretörése a 29. hadosztály elszállítására való tekintettel mellőzendő.

Az 5. hadsereg körletében e napon a 9. hadosztály Tekerisig, a 36. hadosztály pedig — körülbelül hasonló erejű ellenséget maga előtt űzve — Jarebice környékéig jutott előre. *Sarkotic* altábornagy csoportja ugyancsak hasonló erejű ellenséggel szemben zömével is Krupanj tájékát érte el, ahova a 11. hegyi és a 13. gyalogdandár is útban volt Loznica felől.

Augusztus 17-ikére az 5. hadseregparancsnokság a XIII. és VIII. hadtestparancsnokság ama határozott kijelentésére, hogy' a csapatok fáradtak s hogy a lőszer és élelem kiegészítése sürgősen szükséges, akként intézkedett, hogy a 9. és 36. hadosztály elfoglalt állásaikban maradjanak meg, míg *Sarkotic* altábornagy parancsot kapott, hogy' csoportjának balszárnyával a XIII. hadtesthez csatlakozzék, jobb szárnyával pedig Zavlaka felé nyomuljon előre, hogy a 36. és 9. hadosztályt megtámadó ellenség oldalába kerüljön. Végül a 6. hadsereghez tartozó, de időlegesen az 5. hadseregparancsnokságnak alárendelt és Lujbovija felé előnyomuló 12. hegyidandár, amelynél a 48. hadosztály parancsnoka, *Eisler* altábornagy is tartózkodott, parancsot kapott, hogy a hadsereg déli oldalának fedezése céljából Pecka felé a 688-as Proslop magaslatig nyomuljon előre, de ezt a parancsot *Potiorek* tábornagy hatályon kívül helyezte és a 12. hegyi dandárt újból a 6. hadsereg rendelkezésére bocsátván, *Eisler* altábornagy a 6. hadseregparancsnokság ellenvetése dacára parancsot kapott, hogy a 12. hegyidandárral Rogacica—Dub irányában nyomuljon előre.

Megjegyzések.

Hortstein gyalogsági tábornok támadó terve elméletileg határozottan szépnek mondható. Ennek a tervnek azonban az volt a legfőbb baja, hogy a szerbek nem azt tették, amit *Hortstein* tőlük várt, hogy t. i. augusztus 16-án Sabacot tényleg délről és délkeletről meg fogják támadni, mely esetben a Schön- és Poleschensky-dandárok valóban azok oldalába és hátába kerültek volna. A valóságban azonban épen ennek ellenkezője történt: az egyelőre kellő távolságra várakozó álláspontra helyezkedett ellenség ép a legelőnyösebb, illetve a Schön-dandárra nézve a legkritikusabb pillanatban, vagyis akkor vetette magát rá utóbb említett dandár oldalára és részben hátába, amidőn az délnyugati irányból kelet felé akarta arcváltását végrehajtani. A mieink részén a mesterkélttség volt tehát a jelen esetben az, amely elég csúfondáros kudarcot vallott.

Hogy a Schön-dandárt minő erők támadták meg és hozták rendetlenségbe, az még megközelítőleg sem állapítható meg. De hogy itt valami nagy szerb erőről nem lehetett szó, az abból is kitűnik, hogy a Poleschensky-dandárnak egyszerű megmozdulása elegendő volt ahhoz, hogy a szerbek Slatinán át a legsürgősebben kereket oldjanak. A kudarc oka ennél fogva elsősorban a hiányos vezetésre és az elégtelen földérítő és biztosító szolgálatra vezethető vissza.

Miután a Polesehensky-dandár kétségtelenül helyes 'latbavetésével a helyzetet aránylag oly könnyűszerrel ismét helyreállítani sikerült, határozottan hibának minősíthető, hogy *Zedlwitz* altábornagy ahelyett, hogy az e napon oly szépen tért nyert 5. hadseregbeli csapatoknak kezet nyújtandó és azokkal az összekötetést helyreállítandó, támadását most már délnyugati irányban tovább folytatta, vagy legalább is állásában kitartott volna, megint csak a sabaci szűk ketrecszerű állásba húzódott vissza, ami ellen hihetetlen módon *Hortstein* gyalogsági tábornoknak sem volt kifogása, sőt azt, alighanem a sikerült szerb rajtaütés fakasztotta nyomasztó érzés hatása alatt, ő maga később a saját maga rendeletével is szankcionálta, pedig a 29. hadosztály csapatjai akkor már kiheverték volt a meglepetés okozta zűrzavar kellemetlen következményeit és maguk is égték a vágtyól, hogy⁷ az őket ért csúfságért mielőbb bosszút álljanak az ellenségben.

A 2. hadseregpáncsnokság már kezdettől lógva sem lévén barátja a Száván túlterjedő messzebbmenő hadműveleteknek, *Potiorek* tábornaszernagy határozott fellépést és eredményt sürgető távirata dacára, a maga részéről is a *Zedhvit* és *Hortstein* tábornokok által jónak látott lanyhább cselekvés álláspontjára helyezkedett. Ezáltal

a szerbek ismét teljes cselekvési szabadságot nyervén, könnyűszerrel és a legszebb eredménnyel folytathatták, központias állásukból hol egyik, hol másik csoportunk ellen meglepőleg fölbukkanva, határozottan ügyesen tervezett és vezetett hadműveleteiket.

A 9. és 36. hadosztály csapatainak rekkenő hőségben és részben igen nehéz terepen végrehajtott e napi teljesítményei feltétlenül elismerésre, *Sarkotic* altábornagy e napi műveletei pedig határozottan dicséretre méltók.

Úgyszintén teljesen egyetérthetünk az 5. hadseregparancsnokság aug. 17-ére szóló intézkedésével is, míg *Potiorek* tábornagynak a 12. hegyi dandárt illető okvetetlenkedését legalább is különösnek kell minősítenünk.

Hogy a 9. és 36. hadosztály egyelőre Jarcbice—Tekeris vonalán túli nem folytatta előnyomulását, azt részben a sabaci csoport ingatag magatartása is indokoltta tette. Ha utóbbi augusztus 17-én a crniljevoi országút mentén a Metlic és Gradojevic között fekvő Klak magaslatig folytatta volna előnyomulását, akkor e napon 2. és 5. hadseregünk a szerbekkel szemben igen szép, sőt mondhatni döntő sikereket ért volna el. Ezzel ellentétben a sabaci csoport tétova, majd kifejezetten retrográd hadműködése, mint mindjárt látni fogjuk, a legszebb eredménnyel kecsegtető siker helyett végeredményben úgy-szólván katasztrófális visszaesést eredményezett.

Augusztus 17-ike.

Az 5. hadseregparancsnokságnál az augusztus 16-án estig beérkezett hírek alapján a szemben levő ellenség erejét négy-öt hadosztályén (az I., II. III. Drina, I. Morava, a kombinált hadosztály és talán az I. Timok-hadosztály részei) becsülték. Az I. és II. Drina-hadosztály többi csapatjait és az I. Duna-hadosztály részeit az ő. hadseregparancsnokság Sabac, tájékán tételezte fel, ahova állítólag már mindkét Duna-hadosztály részei útban voltak.

Eszerint az 5. hadsereg most már legalább egyenlő erejű ellenséggel állott szemben, de annak parancsnoksága ennek dacára megmaradt erős elhatározása mellett, hogy a főerőkkel Valjevo—Povljen felé a támadást folytatni fogja. Ezt hajnali 3^h3^ü-kor azzal közölte a 2. hadseregparancsnoksággal, hogy «a 2. hadsereg részéről továbbra is *sürgősen* szükséges az erőteljes tüntetés».

Ezt megelőzőleg *Hortstein* gyalogsági tábornok éjfél tájban legalább egy hadosztálynyi segítséget kért a 2. hadseregparancsnokságtól, mire az nyomban az egész IV. hadtestet feliasztatta, meghagyván *Tersztyánszky* lovassági tábornoknak, hogy «összes rendelkezésre álló erejével Sabac felé útba induljon».

Reggel 4-kor a 2. hadseregparancsnokság elrendelte, hogy «Hortstein gyalogsági tábornok a Száva déli partján tartsa magát és a frontban nem használható összes menet- és népfölkelőzászlóaljkat a folyó északi partjára tolja át». Ugyané parancs szerint a feliasztott IV. hadtestnek egyelőre a Platicevo—Grabovci által jelölt vonalig kellett előnyomulnia és Tersztyánszky lovassági tábornoknak a sabaci állapotokról jelentést téve, javaslatot kellett tennie hadtestének esetleges harcbevételét illetően.

Reggel 6^h 15'-kor a 2. hadseregparancsnokság kérdést intézett az 5. hadseregparancsnokhoz, hogy mi van a 21. landwehr-hadosztállal és hogy még mindig kell-e segítség Sabac irányából? Azonban az ö. hadseregparancsnokság igenlő válasza dacára a 2. hadseregparancsnokság reggel 8^h 30'-kor augusztus 17. és 18-ikára kiadott intézkedésével csupán Sabac megtartását rendelte el.

Miután időközben a Tekerisnél álló 9. hadosztály balszárnyát számottevő ellenséges erők részéről átkaroló támadás fenyegette, d. e. 10^h 10'-kor az 5. hadseregparancsnokság újból sürgősen segítséget kért a 2. hadseregparancsnoktól, mire ez azt válaszolta, hogy az időközben beállott helyzet folytán a Slatinán át való előretörés immár lehetetlenné vált. Ugyanis alig hogy a 29. hadosztály csapatjai Várná mellől Jevremovac alá értek, hogy onnan tovább folytassák visszavonulásukat Sabac déli szegélye felé, a Misaron és Cerovacon át vezető utakon erős szerb oszlopok nyomultak előre Sabac megtámadására. Ezek tüzésége a gyalogságot megelőzve, pusztító tüzet indított a város és az attól északra összpontosított és kitűnő célt nyújtó vonatok ellen, amelyek pánikszerűen és a legnagyobb rendetlenségben zúdultak vissza a jaraki hadihíd felé.

Sabac bombázását, ahol a csoportparancsnokságot időközben gróf Zedtvitz altábornagy vette át, miután Hortstein gyalogsági tábornoknak a IX. hadtest törzsével Klenakról bevagonírozás céljából el kellett mennie, a szerbek változatlan hevességgel még a délután folyamán is folytatták.

D. u. 3^h-kor a 2. hadseregparancsnokság parancsot adott Tersztyánszky lovassági tábornoknak, hogy hadtestével és a sabaci csoporttal a csapatoknak már elrendelt bevagonírozására való tekintet nélkül az ellenséget támadja meg és vesse vissza. Nemsokára ezután, d. u. 4^h felé a hadseregfőparancsnokság az itteni helyzetről tájékoztatást szerezvén, telefonon elrendelte, hogy «amennyiben a IV. hadtestnek harcbadobása Sabacnál sikeres fordulat előidézése céljából szükségesnek mutatkoznék, akkor annak meg kell történnie».

Ugyanekkor Potiorek tábornagytól azt a felhívást kapta a 2. hadsereg parancsnoksága, hogy erőit ne csöppenként vesse be,

ne maradjon tétlen szemlélője az 5. hadsereg küzdelmének és ne csak Sábácnál, hanem Kupinovonál is toljon át csapatokat a folyó déli partjára», de ezt az eszmét a 2. hadseregparancsnokságnál mint céltalant és felesleges veszteségekre és vérontásra vezető elvetették.

Eközben Sabacnál változatlan hevességgel tovább folyt, kivált a tüzérségi harc, melyben ottlevő két monitorunk, estefelé pedig már a IV. hadtest tüzérsége is tevékeny részt vett. A szerb tüzérség főtörekvése a sabaci hadihíd tönkretételére irányult, ami precíz tüzelésével a legteljesebb mértékben sikerült is neki.

Az esthomály beálltával a harc heve fokozatosan alább szállt, az éj pedig nagyban véve nyugodtan telt el.

A 2. hadseregparancsnokság intézkedése szerint a 31. hadosztálllyal Grabovciba, a 32. hadosztálllyal pedig Vitojevciba érkezett IV. hadtestnek az éj folyamán újból helyreállítandó hadihídon át 18-án reggel Sabacnál a Száván átkelve, a 32. hadosztálllyal Misaron, a 31. hadosztálllyal Pricinovicon, a 29. hadosztálllynak pedig Jevremovacon át kellett támadólag előnyomulnia. A 38. és 44. gyalogezredeknek hadtesttartalék viszonyban a Kamicak-patak mentén a hadtest jobbszárnyát lépcsőviszonyban kellett követniük.

Az 5. hadsereg legszélső jobb szárnyán *Sarkodé* altábornagy az ellenség ellenállása, a csapatok nagymérvű kimerülése és az utánszállítás nehézségei folytán e napon estig csak a Krupanj és Zavlaka között félúton fekvő 460 trig. pontig juthatott előre. A 11. hegyi- és a 13. gyalogdandár Krupanjba vonultak be.

A 9. hadosztály — bár a szerbek mindig újabb és újabb csapatokat dobtak vele szemben harcba — e napon még megtartotta már természetétől fogva is erős állásait.

A 6. hadsereg e napon abban a hiszemben, hogy az ő. hadseregnek nemsokára sikerülni fog vele egymagasságba jutni, nagyjából még mindig várakozó álláspontot tanúsított. Ellenben az ő. hadseregparancsnokság *Potiorek* tábornagy unszolására és annak reményében, hogy *Tersztyánszky* lovassági tábornok 3 hadosztálllyal másnap az 5. hadsereg működését lényegesen megkönnyíti, délután kiadott intézkedésével meghagyta, hogy augusztus 18-án a XIII. hadtest a Bastavsko b. — Marjanovica vis által jelölt magaslati vonalat, a VIII. hadtest pedig a Vlastic planinának Cvetuljától keletre fekvő 462. trig. pontja és a Tekeristől 2 km-re keletre fekvő 330. pont által jelölt vonalat érje el. A VIII. hadtest erre azt jelentette, hogy a kapott feladat végrehajtására egyedül a 9. hadosztálllyal képtelennek érzi magát, a 21. landwebr-badosztály csapatjaira pedig egyelőre számítani nem lehet s így az 5. hadseregparancsnokság augusztus 17-én este előbb kiadott parancsát oda módosította, hogy

18-án a 9. hadosztálynak nem kell előnyomulnia, hanem elfoglalt állásában tartson ki.

Megjegyzések.

A *Potiorek*, *Frank* és *Böhm-Ermolli* tábornokok által e napon is folytatott meddő vitaközlés és az ennek révén keletkezett, illetve tovább folytatott huzavona végre végkép megérlelte a helyzetet arra, hogy a szerbek felhagyva eddigi passzív magatartásukkal, immár pozitív sikerek elérésére törekedjenek. Erre vonatkozó tervük, amilyen egyszerűnek, époly helyesnek is mondható: sahaci csoportunk fékentartása mindaddig, amíg főerejük 5. hadseregünk oltalom nélkül maradt balszárnyával végleg leszámol. Hadászati nyelven a szerbek által itt alkalmazott hadműveleti formát a belső vonalon való hadműködésnek hívják. Azonban ezúttal sem a hadművelet választott formája, hanem az agilitás, az erély, a tetterő győzött a mi részünkön a háború kezdete óta a magasabb parancsnokok részén megnyilatkozó kunktátoroskodás, habozás, egyenetlenkedés, viszálykodás és a céltudatosságot nélkülöző, kapkodó és többnyire mesterkéltnél hadműveleti vezetés felett. Az augusztus 17-iki műveletek csak kezdetét jelzik a szerb általános nagy hadműveleti tervnek, de már ez is elég ahhoz, hogy jogos számot tartson a végleges és teljes sikerre.

Augusztus 18-ika.

E napon már korán reggel a szerbek mintegy 5 gyalogezreddel a 9. hadosztályra vetették magukat, azt úgy arcban, mint baloldalában megtámadván. Ezáltal a nevezett hadosztály helyzete csakhamar kritikussá vált, mert a 21. landwehr-hadosztály részéről még mindig csak alárendelt csapatrészeket lehetett a Cer planinán előrehozni, a Tersztyánszky-csoport pedig távolságánál fogva még egyáltalában nem gyakorolhatott befolyást az itteni harcviszonyokra.

Midőn már a reggeli órákban a Todorov rt. 706-os magaslaton ellenséges osztagok jelentek meg, a 9. hadosztály azok elűzésére 2 zászlóaljot rendelt ki és további szárnybiztosításul az ugyancsak hevesen megtámadott arcvonalból a 102. gyalogezredet vonta ki. Ámde a hadosztály jobbszárnya sem volt kellőképpen biztosítva. Közte és a 36. hadosztály között egy 10 km széles űr tátongott, amelynek betöltésére egyáltalában nem állott csapat rendelkezésre s így a szerb 2. hadsereg csakhamar a hadosztály mindkét szárnyát átkarolhatta.

Ezzel szemben a XIII. hadtest körletében egyelőre elég kedvezően állottak a viszonyok. A Jarebice környékéről előnyomuló 36. hadosztálynak a délután folyamán sikerült a Marjanovica vis

magaslatot elfoglalni, a 42. honvédgyaloghadosztály pedig láthatólag tért nyert a Bastavsko b. magaslat ellen.

A délután folyamán azonban itt is fordulat állott be. A XIII. hadtest jobb szárnycsoportját képező 13. gyalogdandár, amely Krupanjból a Mramor-magaslaton át ugyancsak a Bastavsko b. magaslat felé tartott, Sokolska irányából egy ellenséges csoport által oldalban megtámadtatván, a Mramor-magaslatra volt kénytelen visszahúzódni, minek folytán a 42. honvédhadosztály sem folytathatta támadását a Bastavsko b. ellen, hanem jobbszárnyát visszaltanyarítani volt kénytelen.

Eközben a 9. hadosztálynál óráról-órára kritikussá vált a helyzet s elvégre a hadosztály közepét a Minától keletre fekvő magaslatokra kellett visszavonni. Az új vonalban a hadosztály csapatjai a IV. hadtest közeli segítségével bízva, minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy tovább ne kelljen visszavonulniuk és e törekvésüket a nap folyamán siker is koronázta.

Ámde a IV. hadtest közeli segítségébe vetett bizalom hiú ábrándnak bizonyult, mert annak csapatjai 18-án este még mindig egy teljes napi távolságra álltak a 9. hadosztály balszárnyától.

Az említett hadtest éjjel 2^h 40'-kor kezdte meg az átkelést az újonnan helyreállított hadihidon. Reggel 5^h 45'-kor a szerbek újból felvették a harcot, amelynek folyamán a hadihíd ismét megsérült, miért is a IV. hadtest egyes részeit gőzkompokon kellett a déli partra átszállítani, ami természetesen idővesztéssel járt, úgy hogy a támadás csak reggel 7^h 20'-kor vehette kezdetét.

Ez időtájt a 9. hadosztályt, mint tudjuk, már erősen szorongatta az ellenség, miért is az 5. hadseregpáncsnokság reggel 7^h 50'-kor «felette sürgős» támogatást kért Slatinán át, amit a 2. hadseregpáncsnokság nyomban közölt *Tersztyánszky* lovassági tábornokkal. Utóbbinak oszlopai előtt az ellenség lassan visszahúzódott. Jevremovachoz érve, a 29. hadosztály, miután a 31. hadosztály kissé elmaradt, pihenőt akart tartani. Ezt azonban a szerb tüzérség csakhamar megzavarta. Ennek folytán a hadosztály pihenőjét félbeszakítva, Maovi felé tért ki. Az augusztus 16-iki kellemetlen incidensre visszaemlékező csapatok a rengeteg kiterjedésű, sűrű, embermagasságot meghaladó kukoricásokban csak lassan és felette óvatosan nyomultak elő, ami sok veszéllyel és időpazarlással járt, úgy hogy a hadosztály estig alig jutott tovább Maovinál.

A IV. hadtestnek az éjjeli átkelés folytán fáradt csapatjai szintén csak nehezen és lassan jutottak előre, habár az ellenség *Tersztyánszky* lovassági tábornok jelentése szerint, előtte mindenütt «teljes visszavonulásban» volt. Az erről szóló és a 2. hadseregpáncs-

nokság által az 5. hadseregpáncsnokságnak továbbadott hírek úgy itt, mint a 9. hadosztály körletében felette megörültek, nemkülönben *Tersztyánszky* ama közlésének is, hogy támadását e napon Dobric—Várna—Slatina—190. m. p.—Cerovac—Zabar vonaláig szándékozik folytatni. Ezt a jelentést a 2. hadseregpáncsnokság készpénznek vette s ily értelemben adta azt tovább a hadsereg főparancsnokságnak, valamint az 5. és 6. hadseregpáncsnokságnak is és még hozzátette, hogy 19-én *Tersztyánszky* a támadást Slatina—Zablance vonalából a lehető legkorábban fogja Tekeris felé folytatni, hogy a 9. hadosztályt mielőbb tehermentesítse.

Ámde közben *Tersztyánszky* mást gondolt és hogy különben is fáradt csapatjait még az est beállta előtt teljes biztonságba helyezze, az előnyomulást már Maovi—Ml.-Vranjska—Cerovac—Misar vonalában beszüntette, amiről a 2. hadseregpáncsnokság csak 19-én reggel kapott jelentést.

Az augusztus 18-iki kölcsönös helyzetet a 2. számú melléklet mutatja.

Megjegyzések.

Az e napi események közül elsősorban a IV. hadtest nem egészen helytálló jelentései érdemelnek figyelmet, amelyek eleinte felvillanyozólag hatottak ugyan, de aztán annál keserűbb csalódást váltottak ki. Az ily kiszínezett, a valódi, gyakran kellemetlen helyzeteket szépíteni akaró jelentésektől minden rangú és rendű parancsnoknak tartózkodnia kell.

A másik érdekes jelenség, a kivált cseh nemzetiségű csapatokból álló 9. hadosztálynak elég szívós kitartása, ami másrészt arra enged következtetni, hogy a szerbek még sem léphettek fel vele szemben valami nagy túlerővel.

Kiemelendő továbbá, hogy a szerbek úgy itt a 9. hadosztállyal, mint a legdélibb szárnyon a 13. gyalogdandárral szemben, tehát mindenütt a szárnyak átkarolására törekedtek, ami végeredményben sikerrel is járt.

Augusztus 19-ike.

Augusztus 19-én éjfél tájban a szerbek döntő támadást intéztek az állásait már előző napon is csak nagy erőfeszítés árán tartott 9. hadosztály ellen, minek folytán a Todorov rt. 706-os magaslat irányából oldalában erősen veszélyeztetett hadosztály csapatjait reggel felé a 367. trig.—426. ni. p. által jelölt vonalba kellett visszavonni, sőt a jobbszárnyak déltájban a 367. trig.-ről a Bobijamagaslatra és nemsokára ezután még tovább egészen a 406-os magaslatig kellett hátrálnia. Hiába igyekezett a szintén kemény harc-

bán álló 36. hadosztály 2 zászlóaljnak Jugovicin át az ellenség oldalába való dirigálása által a harchelyzetet újból helyreállítani és nem sokat lendített az általános helyzeten az sem, hogy a 21. landwehr-hadosztály fél zászlóalja a Todorov rt. magaslaton felvonult ellenséges üteget ideiglenesen elkergette, a VIII. hadtest sorsa már a kora délutáni órákban meg volt pecsételve.

Miután időközben a szerbek a XIII. hadtest jobb szárnya, illetve oldala ellen is újabb sikereket értek el, a Loznicától északra, Sorban tartózkodó 5. hadseregparancsnokság d. u. 3 és 4^h között kiadott intézkedésével meghagyta, hogy a VIII. hadtest a Jadranska Ljesnica—Vidojevica 404. trig.—244. trig. által jelölt vonalat tartsa, míg a XIII. hadtestnek a Grncarától délkeletre fekvő 253. m. p. — Preljevka erkva vonaláig kellett visszavonulnia.

A hadsereg főparancsnokság a helyzet kedvezőtlen alakulásáról értesülvén, d. u. 2^h-kor telefonon kitérítésre hívta fel az 5. hadseregparancsnokságot s annak a Rogacicára irányított 12. hegyidandárt újból alárendelte s egyúttal kilátásba helyezte, hogy a Szerémségből a fél 7. hadosztály részeit nehéz tüzérséggel, továbbá az Újvidéknél álló VIII. hadtestbeli menetdandárt is sürgősen a harctérre irányítja.

Potiorek tábornagy d. u. 6^h 30'-kor szintén azt táviratozta, hogy «minden áron ki kell tartani, amíg északról és délről segítség beérkezik». Déli segítség alatt a Ljubovijára visszarendelt 12. hegyidandárt, északi alatt pedig a *báró Lütgendorf* altábornagy parancsnoksága alatt a 2. hadsereg elvonulása után a Szerémségben megmaradó csapatokat, továbbá a 10. lovashadosztályt és a 23. honvéd gyaloghadosztályt értette *Potiorek* tábornagy, amelyeknek Sabacon át való harcbadobására a hadsereg főparancsnokságtól ismétlen engedélyt kért, de eredmény nélkül.

Ennek dacára *Potiorek* tábornagy augusztus 20. és 21-ikére kiadott intézkedésében, melyet a 2. hadseregparancsnokság 19-én este felé kapott kézhez, az 5. hadseregparancsnokságnak további előnyomulást parancsolt, amelynek balszárnyához a IV. hadtestnek Ub irányában kellett volna csatlakoznia.

Ámde a VIII. hadtestparancsnokság erre azt jelentette, miszerint nemcsak hogy tovább előnyomulni nem képes, hanem a Diánától keletre hosszabb ideig már egyáltalában nem maradhat, miért is az 5. hadseregparancsnokság este felé a Drina mögé való általános visszavonulást rendelte el.

Nagyban hozzájárult az 5. hadseregparancsnokság ez elhatározásához a Tersztyánszky-csoportról beérkezett kedvezőtlen hír. Ennél a 31. és 32. hadosztállyal szemben a szerbek elég szívós ellent-

állást fejtettek ki, sőt a 31. hadosztályt időlegesen vissza is szorították, úgy hogy annak segítségére a Maovin túlra, a Beli kamen tájékára ért 29. hadosztályt kellett kirendelni. Amidőn ennek kelet felé eltolt csapatjai Grn.-Vranjska tájékára értek, az ellenség további ellentállásával felhagyva, déli irányban visszavonult, mire a 29. hadosztály is újból Várná—Slatina felé vett irányt, ahol az szoros érintkezésben az ellenséggel az éjszakái is töltötte. Este felé az 5. hadseregparancsnokság arról értesítette a 2. hadseregparancsnokságot, hogy miután az ő. hadsereg a Drina mögé húzódik vissza, a IV. hadtest szakítsa lassan félbe a harcot és vonuljon a Száva mögé. Ehhez képest a 2. hadseregparancsnokság *Potiorek* táborszernagynak fentemlített, túlhaladottnak és tárgytalannak vélt parancsát nem is közölte *Tersztyánszky* lovassági tábornokkal, hanem azt az 5. hadseregparancsnokság fenti rendelkezése értelmében való cselekvésre utasította.

Megjegyzések.

A szerbek augusztus 19-iki sikereikre méltán büszkék lehetnek. Bámulatosan helyes szimattal sikerült nekik az ellenség leggyengébb frontrészét kipuhatolni, amelyre elementáris erővel reávetvén magukat, azt visszavonulásra kényszerítették. Ezáltal az osztrák-magyar front áttöretvén, úgy hadászatiilag, mint harcászatiilag egész kiterjedésében tarthatlanná vált. Ezzel a szerb magasabb vezetés gyönyörű sikert könyvelhetett el a maga javára.

Elénk ellentétben állt ezzel az osztrák-magyar magasabb vezetés. Most, hogy a baj megtörtént, úgy *Potiorek* táborszernagy, mint a hadseregfőparancsnokság, eddigi tartózkodó, rideg álláspontjukat feladva, szinte vetekednek, hogy minél több erőt dobjanak a veszélyezettett pontra. De már késő; idejekorán sehonnan sem érhet he segítség s a mi csapatjainknak szégyenszemre mindenütt a határfolyók mögött fekvő eredeti állásokba kell visszatakarodniok.

Hogy a magasabb parancsnokságok felfogása és rendelkezései oly lényeges eltérést mutattak, az még jobban megnehezítette a helyzetet és elég kellemetlen félreértésekre és rekriminációkra adott alkalmat; ezek pedig tudvalevőleg a sikeres hadvezetésnek igen kellemetlen kerékkötői szoktak lenni.

Augusztus 20-ika.

A 2. hadseregparancsnokságtól vett parancs folytán *Tersztyánszky* lovassági tábornok csapatainak augusztus 20-ára a Száva mögé való visszavonulását és Sabac kiürítését hagyta meg. Ép az erre vonatkozó intézkedések kiadása közben, hajnali 3^h 30'-kor kapta meg a IV. hadtest *Potiorek* táborszernagy alábbi parancsát:

«5. hadsereg megkezde a visszavonulást. Parancsot kapott tőlem, hogy Vidojevica—Jadranska-Ljesnica—Carigrad vonalát minden áron tartsa. A hadsereg jobb szárnyának támogatására az intézkedések innen tétettek meg. A IV. hadtestnek az offenzívát déli irányjában folytatnia kell s ehhez a Sabácnál levő összes erőket is vonja magához. A 14. dandár és a nehéz tüzérség Zimonyból Sabacba iránvittattak. 8. menetdandár ugyancsak odaillenetek Ha szerb területen való megmaradás lehetetlen, akkor a Száva mögé kell visszavonulni».

Miután ez a parancs a 2. hadseregparancsnokságtól kaptott teljes ellentétben állott, *Tersztyánszky* lovassági tábornok utóbbihoz kérdést intézett, hogy melyik parancsnak tegyen eleget? A válasz úgy hangzott, hogy *Potiorek* tábornagy rendelkezése marad érvényben, aki hajnali 3^h 40'-kor arról értesítette a 2. liadseregparancsnokságot, hogy a IV. hadtest immár közvetlen neki rendeltetett alá s igv semmiféle máshonnan jövő parancsnak nem szabad eleget tennie. Ehhez képest *Tersztyánszky* lovassági tábornok reggel 4^h 45'-kor kiadott intézkedésével a 29. hadosztályt Várná—Sinosevicon át, a 81. hadosztályt Vukosicon át a Nakucanitól keletre fekvő 205. m. p., a 32. hadosztályt pedig Cerovacon és Lojanicen át a 209. m. p. felé rendelte előre. A 3 oszlopnak reggel 7^h-kor kellett volna az előnyomulást megkezdenie. Ámde félórával ezt megelőzőleg Sarajevóból a következő újabb módosító parancs érkezett a IV. hadtestparancsnoksághoz:

«5. hadsereg visszavonult a Drina mögé s így a *Tersztyánszky*-csoport offenzívája egyelőre szintén céltalan. Utóbbi vonuljon a Száva mögé, Sabacot lehetőleg tartsa kézben. Vegye át a parancsnokságot a 2. hadsereg körletében visszamaradó összes erők felett s akadályozza meg az ellenségnek a Duna—Száván való átkelést».

Ebből kifolyólag *Tersztyánszky* lovassági tábornok a IV. hadtest két hadosztályát a Száva mögé rendelte vissza, míg gróf *Zedtwitz* altábornagynak a 29. hadosztállyal, valamint a menet- és népfelkelő alakulásokkal továbbra is Sabacot kellett tartania.

Ezt az intézkedést a 2. hadseregparancsnokság jóváhagyólag tudomásul vette, hozzátevén, hogy a IV. hadtest jelenléte a Száva északi partján már azért is kívánatos, mivel a szerbek Belgrád és Kupinovo között a Szerémségbe betörni készülnek. Az ellenség ugyanis az Ostrovo-Ciganliján levő 3 zászlóaljunkat oly hevesen támadta meg, hogy már az említett szigetnek kiürítését is tervbe kellett venni.

Délelőtt 10 h-kor leadod táviratával a 2. hadseregparancsnokság is tudomására hozta *Tersztyánszky* lovassági tábornoknak a had-

seregfőparancsnokság ama döntését, hogy az 5. hadsereg visszavonulására való tekintettel, a IV. hadtest izolált előretörése immár céltalanná vált s ezért a Tersztyánszky-csoportnak ezentúl az 5. hadseregearcparancsnokság utasításai szerint kell cselekednie, amely parancsnokságnak az egyúttal alárendeltetik.

Már ezt megelőzőleg, reggel 7^h 45-kor kapta *Tersztyánszky* lovassági tábornok az 5. hadseregearcparancsnokságtól a parancsot, hogy «szakítsa félbe a harcot és vonuljon a Száva mögé».

Hogy e sokféle rendelkezés a Tersztyánszky-csoport magatartását nagyon megnehezítette, ahhoz nem kell bővebb kommentár és legjobban jellemzi a zűrzavaros állapotot az a körülmény, hogy d. e. 10^h 45'-kor a 2. hadseregearcparancsnokság kérdést intézett *Tersztyánszky* lovassági tábornokhoz, vajjon csoportja előre vagy hátra menetel-e és hogy Sabacot tartani avagy feladni szándékozik?

Épígy nem tudta, hogy hányadán van az 5. hadseregearcparancsnokság sem. Ez már korán reggel kérte a hadseregfőparancsnokságot a parancsnoklási viszonyok szabályozására. Ez alkalommal a nevezett parancsnokság azt a telefonértesítést kapta, amely d. e. 11^h 45'-kor táviratilag, déli 12^h 15'-kor pedig írásbelileg is megismételtetett, hogy a Tersztyánszky-csoport teljes egészében neki rendeltetik alá.

Ezzel ellentétben d. e. 11^h 45'-kor az 5. hadseregearcparancsnokság a következő távirati parancsot kapta *Potiorek* tábornagyától: «A Tersztyánszky-csoport az én közvetlen parancsnokságom alatt marad. Megtiltom, hogy a nevezett csoportnak parancsokat osztogasson. Az 5. hadseregearcparancsnokságnak nem Brckora, hanem Bjelinába kell jutnia».

Eközben *Potiorek* tábornagy d. e. 9^h-kor és később ismételtén rá akarta bírni a hadseregfőparancsnokságot, adná meg az engedélyt «a 2. hadsereg összes részeinek» latbavetésére. Ezt a kérést a hadseregfőparancsnokság d. u. 3^h-kor el utasította s ezt az elutasító végzését este 6^h 45'-kor megismételvén, hozzátette, *hogy a IV. hadtest és a 29. hadosztály csak átmenetileg maradhatnak a déli hadszíntéren.*

D. e. 11^h tájban *Tersztyánszky* lovassági tábornok azt a kérdést intézte *Potiorek* tábornagyhoz, vajjon nagy súlyt helyez-c Sabac megtartására, miután ott a helyi viszonyok a védelmet felette kedvezőtlenül befolyásolják. Erre *Potiorek* tábornagy este 8^h-kor azt válaszolta, hogy *Sabac megtartása* és a IV. hadtestnek lehetőleg szoros együttartása Klenak tájékán *kiválóan fontos*, mert az általános helyzetből kifolyólag Sabacon át végrehajtandó támadó előtörések válhatnak szükségessé. *Ezért Sabac, mint hídfő, megszállva tartandó.*

Ebből kifolyólag *Tersztyánszky* lovassági tábornok a város körül 2—3 km-re fekvő erődített támpontok létesítését rendelte el, ami egy 15 km hosszúságú védővonalat eredményezett. Ennek megszállására a *Letowsky-dandárral* megerősített 29. hadosztály utasított, amely az ellenséggel az érintkezést könnyen megszakítván, augusztus 20-án este Pricinovictól és Jevremovactól délre, a 31. hadosztály Hiénáktól keletre, a 32. hadosztály pedig a nevezett helységtől délkeletre a Tursko groblje tájékán ütött tábort.

Az ellenség nem valami hevesen követte csapatainkat és az éj is nyugodtan telt el.

Közben a hadseregfőparancsnokság *Potiorek* tábornagy előterjesztésére előbb kiadott intézkedésének megmáskosítása mellett a délután folyamán elrendelte, *hogy a Tersztijánszky-csoport már nem az 5. hadseregparancsnokságnak, hanem közvetlenül Potiorek tábornagynak marad alárendelve.*

Az 5. hadseregparancsnokság, mint tudjuk, szintén nem tehetett eleget *Potiorek* tábornagy eredeti kívánságának, hogy mindössze a Vidojevica—Jadranska Ljesnica—Carigrad által jelölt vonalig vonuljon vissza. Az erről szóló jelentésre *Potiorek* tábornagy a reggel fél 7^h tájban *Tersztyánszky* lovassági tábornoknak kiadott intézkedéssel egyidejűleg meghagyta, hogy a VIII. hadtest az augusztus 15-én Janjánál vert hadihídat feltétlenül a Drina keleti partján biztosítsa, a XIII. hadtestnek pedig mindenáron a Loznica—Sortól keletre fekvő magaslatok birtokában kellett volna maradnia. A 12. helyi dandár Zvornikra irányított.

Ámde a magasabb parancsnokságok és csapatok kevés hajlandóságot mutattak a Drina keleti partján való megmaradásra és a VIII. hadtest egy oszloppal az Amajlijánál, egy másikkal a Janjánál vert hadihídnak vett irányt. Utóbbi oszlopot kb. egy ellenséges dandár követte anélkül, hogy nagyon szorongatta volna. A megtörtént átkelés után a hadihídat az ellenség tüze folytán már nem lehetett lebontani, miért is azt utászaink felrobbantották. A másik oszlop átkelését a szerbek nem zavarták meg és a hadihídat az éj folyamán minden nehézség nélkül sikerült lebontani.

A XIII. hadtest, amelyet kb. egy ellenséges, nagyobb nyomást egyáltalán nem gyakorló hadosztály követett, teljes rendben hajtotta végre visszavonulását s midőn az 5. hadseregparancsnokság megtudta, hogy *Potiorek* tábornagy a IV. hadtest offensíváját beszüntette, augusztus 21-ikére a XIII. hadtestnek is a Drina túlsó partjára való visszavonulását rendelte el.

Ez ellen most már *Potiorek* tábornagynak sem volt kifogása, amint az a délután folyamán kiadott alábbi táviratából is kitűnik:

«5. hadsereg visszavonulóban a Drina mögé. A Tersztyánszky-csoport parancsot kapott, hogy a Száva mögé vonuljon és Sabacot tartsa. 12. hegyű dandár Ljubovijánál marad. XV. hadtest a 40. honvédhadosztályal parancsot kapott, hogy az ellenséget támadja meg. XVI. hadtest a Lim folyót fogja forszírozni; 8. hegyi dandár valószínűleg előnyomulóban Prjepolje felé».

Megjegyzések.

Az augusztus 20-iki események valóban végzetszerű kapkodás: az ordre, contreordre, désordre jegyében játszódtak le és sajnos, tartózkodás nélkül ki kell jelentenünk, hogy osztrák-magyar részen a magasabb vezetés e napon a legteljesebb mértékben felmondta a szolgálatot. E szemrehányás alól még a hadseregfőparancsnokság sem mentesíthető, mert az alárendelt parancsnokságok által befolyásolva, ez sem tudott rendelkezéseiben konzekvens maradni.

Potiorek tábornagynagy rendelkezéseit sok, gyakran túlsók erély jellemzi, mindenesetre figyelemreméltó és felette nagy tetterőre vall, hogy az 5. hadsereg kudarcát még azon melegében a 6. hadsereg által végrehajtandó támadólagos visszavágás által akarta helyrehozni. Hogy utóbb ez a terv is füstté vált, az mindenesetre elég sajnálatos.

Hogy *Potiorek* tábornagynagynak folyton előretörő és előretuszkoló tendenciája, avagy az 5. hadseregnek és kivált a VIII. hadtestnek folyton inkább hátra, mint előre kandikáló és gravitáló tevékenysége képviselte-e az adott körülmények között a helyes álláspontot, arra ugyan nehéz apodiktikusan helyes választ adni és én csupán ama nézetemnek akarok kifejezést adni, hogy sem az ellenség számereje — a VIII. hadtesttel szemben egy dandár, a XIII. hadtesttel szemben egy hadosztály — sem pedig annak üldözési módja — ha ugyan a jelen esetben üldözésről egyáltalában beszélhetünk — nem tette indokolttá a mi csapatjainknak oly gyors, minden további ellentállásról lemondó visszavonulását a Drina nyugati parijára.

Augusztus 21-ike.

Augusztus 21-én estig a XIII. hadtest is befejezte partváltását. A 36. hadosztály Batarnál, a 42. honvédhadosztály és a 11. hegyű dandár pedig Han Palatornál kelt át az ottani hadihídon, amelyek este lebontattak. Visszavonulás közben a 42. honvédhadosztály Loznícánál eredményes utóvédharcot vívott, ami nagyban megkönnyítette a 13. gyalogdandárnak a Gucevo magaslaton át végrehajtott visszavonulását, minek megtörténte után a nevezett dandár az első délutáni órákban Colopek tájékán gázolt át a Drinán.

A Drina mögött az 5. hadsereg csapatjai néhány napi békét és

nyugalmat élveztek, amire azoknak valóban szükségük is volt. Mindenekelőtt az erősen megcsappant létszámok kiegészítéséről kellett gondoskodni; a hiányok egyik-másik ezrednél az 50%-ot is elérték. A csapatok felszerelése is sok pótlást igényelt. Az 5. hadsereg csapatainál alkalmazott vegyes hegyi felszerelés egyáltalában nem vált be s a csapatok legtöbbször sem a lőszeret, sem az élelmet nem kapták meg a kellő időben, úgy, hogy egyes részek napokig csak szilvából, nyers káposztatorzsából és kukoricából éltek.

Míg az 5. hadsereg csapatai augusztus 22-ikétől kezdve a Drina mögött nyugodtan retablírozhattak, Sabácnál váratlanul újból fel-lángolt a harc heve.

Tersztyánszky lovassági tábornok *Potiorek* tábornagy fentebb közölt rendelkezése dacára, hogy a IV. hadtest Ivlenak tájékán együtt tartandó, a 2. hadseregearancsnokságtól vett ama értesítés folytán, hogy a szerbek Belgrád és Kupinovo között alighanem a Szerémségbe betörni készülnek, még 20-án este akként intézkedett, hogy augusztus 21-én a 31. hadosztály Subotiste—Brestacra, a 32 hadosztály pedig Tovarnik—Ogarra meneteljen; innen 22-én a 31. hadosztálynak Prhovo—Ogarra, a 32. hadosztálynak pedig Simonocvi—Dec—Ugrinovcira kellett volna menetelnie.

A 29. hadosztály parancsnokától *Tersztyánszky* lovassági tábornok, mint «a szerémségi hadseregcsoport parancsnokáétól búcsúzott el, miközben a IV. hadtest közeli elszállításáról is tett említést.

A beszélgetésnek ezt a formáját és tartalmát arra magyarázta *gróf Zedtwitz* altábornagy, hogy most már — úgymint eddig a IV. hadtest parancsnoka — ő is közvetlenül *Potiorek* tábornagy parancsnoksága alatt áll. Alighogy *Tersztyánszky* lovassági tábornok és a IV. hadtest csapatai Klenak tájékáról elvonultak, *gróf Zedtwitz* altábornagy d. e. 9^h-kor a következő sürgönyt menesztette Sarajevóba: «Sabac nem tartható, csak a legfutólagosabban van megerősítve; mindenniinnen uralva van, kilövés nincs. Aero- és kémjelentés szerint ellenség (3 hadosztály) Obrenovacból és Ubból előnyomulóban, tegnap még 36 km távolságra volt. — Ma délután jelzi az utolsó terminust, amikor a hadosztályt még visszavonni lehet».

Összekötőtisztjétől e távirat tartalmáról tudomást szerezvén, *Tersztyánszky* lovassági tábornok az 5. hadseregearancsnokságnál *gróf Zedtwitz* altábornagy azonnali eltávolítását eszközölte ki, aki helyett a 29. hadosztály parancsnokságát *Zanantoni* tábornok, tüzérandárparancsnok vette át.

Gróf Zedtwitz altábornagy táviratát *Potiorek* tábornagy d. u. 2^h 30'-kor kapta meg s arra d. u. 5^h 15'-kor következőleg válaszolt:

«A 29. hadosztály *Tersztyánszky* lovassági tábornok parancsnoksága alatt áll; kérjen tőle parancsot és semmi esetre se vonuljon vissza; ha kell, válasszon előbbrefekvő jobb állást».

Tersztyánszky lovassági tábornoknak egyidejűleg a következőket táviratozta *Pottiorek* tábornok: «A 29. hadosztály kérdést intézett hozzám, hogy szabad-e Sabacot feladni, mert Uh—Obrenovac felől 3 hadosztály közeledik. Azt válaszoltam, hogy a hadosztály Nagyméltóságodnak van alárendelve, hogy parancs nélkül semmi esetre sem szabad hátrálnia és ha kell, előbbrefekvő jobb állást válasszon. *Ha az ellenség nem volna nagy túlsúlyban, akkor egész erejével vegye fel a harcot Sabáctól délre.* 6. hadsereg tegnap és ma erős ellenséget vetett vissza Visegrádira, a határon át».

E parancs dacára *Tersztyánszky* lovassági tábornok egyelőre nem változtatott a hadteste számára kiadott intézkedéseken, sőt a 2. hadseregparancsnoksággal déltájban folytatott telefonbeszélgetése szerint fellelt szándéka volt, hogy a IV. hadtestet teljesen kivonja az itteni ellenség körletéből és hogy a 29. hadosztályt a IV. hadtest volt körletébe a Száva mögé vonja vissza.

Délután a szerbek tényleg megtámadták Sabacot. Erről *Zanantoni* tábornok este 6^h 45'-kor a következőket jelentette a IV. hadtestparancsnokságnak: «Az ellenség d. u. 3^h óta bombázza Sabacot. A híd még érintetlen. A harc körülbelül egy hadosztállyal főjük. További ellenséges erők közeli távolságban közeledőben.»

A IV. hadtest törzsénél úgy ítélték meg a helyzetet hogy a távolságnál fogva a IV. hadtest csapatjai 22. reggel előtt a 29. hadosztályt nem támogathatják s miután egy hadosztálynak intakt állapotban való megtartása többre becsültetett Sabac kézbentartásánál, ennél fogva *Zanantoni* tábornok parancsot kapott, *hogy az éj folyamán Sabacot ürítse ki.*

Kevéssel éjfél után a IV. hadtestnek Sabacon levő tudósítója a következőket táviratozta a nevezett hadtest parancsnokságának: «Ha a kiürítésre vonatkozó parancs nem hadászati tekintetből, hanem a d. u. 6^h 45¹'kor innen leadott helyzetjelentés következtében adatott ki, *akkor Zanantoni tábornok kéri, hogy Sabacot még tarthassa és hogy a visszavonulás időpontjának meghatározása öreá bizassék.*»

Este ugyanis Sabac körül ismét teljes nyugalom állott be és ez bírta rá *Zanantoni* tábornokot elhatározása megmászására, amihez a IV. hadtestparancsnokság hozzá is járult.

Időközben *Tersztyánszky* lovassági tábornok a Sarajevóból érkezett nyomásnak engedve, arra az elhatározásra jutott, hogy a 29. hadosztálynak szükség esetén mégis segítségére siet a IV. hadtest részeivel s e célból meghagyta a 31. hadosztálynak, hogy 22-én

ismét Grabovci—Platicevora meneteljen, a 32. hadosztály ellenben Tovarnik—Ogarnál hagyatott meg.

Megjegyzések.

E napon *Tersztyánszky* lovassági tábornok és az elrendelt hadműveletekért felelősségben vele osztozkodó hadtestvezérkari főnök a súlyos hibák egész sorozatát követte el. A 2. hadseregpáncsnokságtól augusztus 20-án hajnali 3^h 30'-kor kapott értesítés nem hagyhatott fenn kétséget aziránt, hogy *Tersztyánszky* lovassági tábornoknak kizárólag *Potiorek* tábornaszernagy parancsainak kell engedelmessé válnia. Amíg ez a rendelkezés fennállott, addig a 2. hadseregpáncsnokság megszűnt *Tersztyánszky* lovassági tábornok felettes hatósága lenni. Az 5. hadseregpáncsnokságnak történt ideiglenes alárendelés, amely azonban nemsokára revokáltatott, még inkább meggyőzhette volna *Tersztyánszky* lovassági tábornokot és vezérkari főnökét, hogy rájuk nézve egyes-egyedül *Potiorek* tábornaszernagy, illetve *Frank* gyalogsági tábornok rendelkezései mérvadók. Nagyon különös tehát, hogy a IV. hadtest vezetősége dacára a *Potiorek* tábornaszernagytól augusztus 20-án este 8^h-kor vett ama parancsnak, hogy Sabac megtartása és a IV. hadtestnek Klenak tájékán való együtt tartása kiválóan fontos, ezt a parancsot semmibe sem véve, a hadtest összes csapatjait jó messzire elszórtatja csak azért, mert a volt hadseregpáncsnok, *Böhm-Ermolli* lovassági tábornok, ama nézetének adott kifejezést, hogy nincs kizárva, miszerint a szerbek a Szerémségbe betörni készülnek. Tetézte *Tersztyánszky* lovassági tábornok és vezérkari főnöke az elkövetett hibát még azzal, hogy a *Potiorek* tábornaszernagy által augusztus 21-én délután 5^h 15'-kor kiadott rendelkezés dacára a IV. hadtestet még mindig nem irányította vissza Klenak felé. Ugyancsak súlyos hibául róható fel az is, hogy *Potiorek* tábornaszernagy ellenkező parancsa dacára *Zanantoni* tábornoknak megadatott a felhatalmazás Sabac kiürítésére.

Afölött mindenesetre lehetne vitatkozni, hogy célszerű és okos dolog volt-e Sabac megszállva tartásához ragaszkodni, mert hiszen nyilvánvaló volt, hogy az 5. hadsereg elvonulása után a szerbek minden tőlük telhető el fognak követni, hogy Sabacot is megtisztítsák az ellenségtől, de mivel *Potiorek* tábornaszernagy ismételt és a leghatározottabban a megszálltatást rendelte el, az ebből származó következményekért a felelősség egyes-egyedül őt terhelte, a neki alárendelt parancsnokságoknak pedig a vett parancsnak feltétlenül engedelmessé válni kellett volna.

Tersztyánszky lovassági tábornoknak a gróf *Zedtwitz* altábornagy felmentését maga után vont intervenciója alig minősíthető

másnak, mint önkényű erőszakos eljárásnak, mert hiszen a nevezett altábornagy azzal, hogy tulajdonképpen a valóságnak megfelelő jelentést adott le közvetlennek hitt felettes parancsnokságának, főbenjáró bünt vagy legalább is olyat nem követett el, ami miatt őt annyira megszegényíteni, megbántani és pellengérré állítani kellett volna.

Augusztus 22-ike.

E napon reggel a IV. hadtest a sabaci helyzetről a következő kedvező hírt vette: «Az éjszaka nyugodtan telt el. Az ellenség az egész arcvonal mentén visszavonult. Csapatjaink mindenütt az elől-levő állásokba vonulnak előre».

Ily körülmények között a hadtestparancsnokság gondtalanul folytatta útját Ópázuáról Péterváradra, az újonnan alakított szerémi csoportparanesnokág állomáshelyére. Ide azonban *Zanantoni* tábornoktól nemsokára a kellemetlen hírek egész sorozata érkezett be, amelyek szerint a szerbek Jevremovactól nyugatra támadásba átmenvén, a 29. hadosztály csapatjait a város széléig szorították vissza. Majd délután azt jelentette *Zanantoni* tábornok, hogy utolsó tartalékait is bevetette s ha azok kedvező fordulatot előidézni képesek nem volnának, úgy az éj folyamán Sabacot ki fogja üríteni.

Erre *Tersztyánszky* lovassági tábornok elhatározta, hogy az egész IV. hadtestet újból átvezeti a Száván, hogy ott az ellenséget, ha gyengébb volna, annyira megtépázza, hogy az legalább addig hagyja nyugton a 29. hadosztályt, amíg annak alkalmá nyílik a város környékét annyira megerősíteni, hogy ott túlerővel szemben is tarthassa magát, vagy pedig, ha az ellenség túlerővel lépne fel, akkor legalább a 29. hadosztály nyugodt visszavonulását tegye lehetővé a Száva északi partjára. E célból este 7^h-kor mindkét hadosztályát felriasztván, a 31-iket Sabacra, a 32-iket pedig egyelőre Klenakra irányította, ahova éjfél tájban a hadtestparancsnokság is útnak indult.

Megjegyzések.

Az enapi hadműveletek egyik érdekes jelensége a szerbek reggeli visszavonulása. Hogy ez miért, az ellenség félrevezetése vagy más okból történt-e, arra nézve nincsen támpontom, de hogy ez a manőver igen ügyes fogásnak bizonyult, ahhoz kétség nem férhet. Nincs kizárva, sőt valószínű, hogy a szerbek ezzel azt akarták elérni, hogy az osztrák-magyar csapatok őket déli irányban kövessék, hogy ilyenformán Jevremovactól nyugatra felvonult főttámadó csoportjuk annál könnyebben és meglepőbben vethesse magát rá azok jobboldalára és hátába.

Ez újabb csalafintaságukat *Tersztyánszky* lovassági tábornok, úgy látszik nagyon zokon vehette s ezért határozta el, hogy a IV. hadtest végleges elvonulása előtt előbb még jól elveri a port rajtuk. Miután ez az elhatározás egyébként is egybevágott *Potiorek* tábornagyparancsával, ennél fogva azzal a magunk részéről teljesen egyetérthetünk, bár praktikus oldaláról tekintve a dolgot, talán jobb lett volna megmaradni ama elhatározás mellett, hogy a 29. hadosztály a Száva északi partjára vonassék vissza.

Augusztus 23-ika.

A kapott parancs folytán a 31. hadosztály az éj folyamán, 23-án reggel 6^h 30'-től kezdve pedig már a 32. hadosztály is megkezdte 2 oszlopban a folyón való átkelést. A 29. hadosztály a Misar és Jevremovacra vezető utak között a város szélétől 2—3 km-nyire, tovább nyugatra pedig a város szélén emelt erődítések tartotta megszállva. A szerbek az éj folyamán teljesen nyugodtan viselkedtek.

A 31. hadosztály támadása a délelőtt folyamán a hadtestparancsnokság sürgetése dacára sehogy sem tudott előbbre jutni. Erre a 32. hadosztály is harchoz fejlődött a 31. hadosztály és a jevremovaci út között és délután 3^h-kor megindult a IV. hadtest egységes támadása, amelyhez a 29. hadosztály jobbszárnyán levő 6 zászlóalj is csatlakozott.

Este 6^h-ig a szerbek erős ellentámadása elől a IV. hadtestnek kissé hátrább kellett vonulnia s ekkor a szerb nehéz tüzérség megkezdte a város és a hidak bombázását.

Miután a IV. hadtest csapatjai az éjjeli menet és az eddigi harcok folytán már nagyon ki voltak fáradva, *Tersztyánszky* lovassági tábornok e napon már nem találta helyénvalónak a támadás folytatását, sőt nemsokára rá arról is lemondott, hogy másnap az 5 zászlóaljnyi hadtesttartalék bevetésével keresse a döntés előidézését, hanem arra az elhatározásra jutott, hogy hadtestét az éj folyamán ismét a Száva északi partjára vonja vissza, melyet aztán a 29. hadosztálynak is követnie kellett.

Ennek az elhatározásnak a végrehajtását a szerbek, csodálatos módon, elég nyugodtan túrték. A város és a hidak bombázása a késő éjjeli órákba is belenyúlt, azonban anélkül, hogy abból jelentékeny kár keletkezett volna. Mire a IV. hadtest és vonatok a hidakon átkeltek, már teljesen világos nappal lett. Ekkor fogott csak hozzá a 29. hadosztály gyenge reggeli köd leple alatt a visszavonuláshoz, amelyet a szerbek szintén nem zavartak meg. Jól és ügyesen elosztott és alkalmazott tüzérségi tűzzel sikerült ugyanis őket tévedésbe ejteni, úgy, hogy még a hidak lebontása idején is, délelőtt 8^h 45 perc

táján, a szerb tüzéség még mindig a mi csapatjaink által rég elhagyott városszéli fedezékeket lövöldözte. Csak déltájban irányították a szerbek tüzéségi tüzüket a Száva északi partjára.

Megjegyzések.

Augusztus 23-án reggel szerb területen már nem állottak osztrák-magyar csapatok és amely örömmel kürtölhették világgá ezt a szerbek, époly fájdalmasan érinthetett bennünket a tulajdonképeni nagy háború előestéjén a mell ékhadi színtéren szenvedett alapos kudarc.

Hogy a csapatok visszavonulása úgy a Drina, mint a Száva mögé aránylag oly feltűnően simán ment, az elsősorban a szerbek tétlenségének volt köszönhető, akik egyik helyen sem szorongattak minket, hanem úgyszólván nyugodtan nézték és túrték csapatjaink partváltását. Sabácnál azonkívül nagy mértékben hozzájárult a visszavonulás sima lebonyolításához csapatjaink ügyessége és az általuk alkalmazott megtévesztés is. Az ellenség kissé nagyobb tevékenedése és határozott, merész fellépése mellett a folyókon való visszavonulás csapatainknak felette érzékeny veszteségeket okozhatott volna.

Az augusztus 23-iki események keretében *Tersztyánszky* lovasági tábornok kapkodása és határozatlansága felette kellemetlen benyomást kelt. Ez a csapatoknak a nagy és kellemetlen erkölcsi kudarcról eltekintve, igen sok hiábavaló fáradságot és veszteségeket is okozott.

A szenvedett kudarcért itt tehát elsősorban megint a magasabb vezetőséget kell okolnunk. Hogy e téren nálunk mily rosszul állottak egyáltalában a viszonyok, annak illusztrálására pótlólag még a következőket kell őszintén és nyíltan feltárnunk.

A viszony Őfelsége katonai irodája és a hadseregfőparancsnokság, illetve az utóbbi és a balkán haderők főparancsnoksága között már kezdettől fogva nem a legkellemesebb, sőt mondhatni elég feszült és súrlódásokkal teli volt. Ennek illusztrálására hadd álljanak itt a következő adatok:

Báró Bolfras gyalogsági tábornok, Őfelsége katonai irodájának főnöke, augusztus 14-én kelt és Potiorek tábornagynak sajátkezűleg írt levelében arról panaszkodik, hogy a hadseregfőparancsnokság túlságosan zárkózott vele szemben. «Ily körülmények között — fejezte be báró Bolfras gyalogsági tábornok levelét — jogosnak tartom abbéli kérelmemet Hozzád, lennél szíves a Te hadiszínterredre vonatkozó legfontosabb adatokat Őfelségének való legalázatosabb előterjesztés végett a legszűkebb szavakkal nekem közvetlenül megtáviratozni, feltéve, hogy ez Neked kimondottan meg nem tiltatott volna. A titoktartást részemről nem is kell külön hangsúlyoznom.»

Valóban sokatmondó, érdekes sorok ezek, melyek első pillanatra feltárják előttünk a legmagasabb vezetőkörök és személyiségek között fennálló egészségtelen állapotot. Szinte hihetetlen és megfoghatatlan, hogy még a Legfelsőbb Hadúr is csak kerülő úton tudhatja meg, hogy mi történik az egyes hadiszíntereken!

E felszólítás folytán *Potiorek* tábornaszernagy augusztus 18-tól kezdve esetről-esetre küldött is közvetlen jelentéseket *báró Bolfrasnak* amelyekre aztán a katonai iroda főnöke nyomban válaszolt.

Augusztus 18-án *Potiorek* tábornaszernagy ezeket írta sajátkezűleg *báró Bolfras* gyalogsági tábornoknak:

«Kegyelmes Uram! Hálásan köszönöm a folyó hó 14-én kell és ma kézhez vett levelet. Mire e válaszom beérkezik, addigra bizonyára a mai napon megkezdett napi jelentéseimnek egész sorozata már ott fekszik Nagyméltóságod előtt. A mai napig azért nem írtam, mert parancsom úgy szól *anélkül, hogy a közvetlen jelentéstételt nekem megtiltották volna*, hogy a hadseregfőparancsnokságnak jelentsek és én magától értetődőnek tartottam, hogy utóbbi Őfelsége katonai irodáját az összes eseményekről kellőleg informálja. A G. hadsereg bár lassan, de eddig jól megy előre, míg ellenben az 5. hadsereg tegnapelőtt óta némi gondot okoz nekem. Ez támadása által, amint az előrelátható volt, a szerbek lőerejét magára vonta és ez nem szerencsétlenség. Azonban balszárnya, a 21. landwehr-hadosztály már egyszer felmondta a szolgálatot, a szerbek pedig nagyon ügyesek. Reméljük, hogy Tersztyánszkynek a mai napon 3 hadosztállal végrehajtott lökeme az ott fenyegető veszedelmet végleg el fogja hárítani. *Nagy fáradtságomba került, hogy ehhez az engedélyt megkapjam.*

«Azt nagyon jól megérthetem, hogy a 2. hadsereg az északi hadiszínterre vonatik. De hogy miért kell ennek a hadseregnek ez elhatározás időpontjától (augusztus 6. reggel) annak csak augusztus 20-án kezdődő elszállításáig az itteni harcok tétlen szemlélőjének lenni, azt nem tudom felfogni. Ennek következményeként az 5. hadseregnek igen nehéz munkája van és a 2. hadsereg IV. hadteste végeredményben csak igen nehezen fog innen szabadulhatni.

«Kiváló nagyrabecsüléssel és tisztelettel maradok Nagyméltóságodnak legalázatosabb híve

Augusztus 18. délután. *Potiorek* tábornaszernagy».

Augusztus 20-án délben ezeket írta *Potiorek* tábornaszernagy báró Bolfras gyalogsági tábornoknak:

«Augusztus 19-ike rosszul telt el. Miután az 5. hadsereg és Tersztyánszky lovassági tábornok előtt az ellenség további erősítéseket vont magához, utóbbi csak lassan tudott tért nyerni. Azon-

kívül az 5. hadsereg északi szárnyán a 21. landwehradosztály, mely — egy augusztus 15-én este ellene intézett meglepő rajtaütéssel, melynek következményeit csak tegnap jelentették nekem — teljesen szét-szórattott, még augusztus 19-én sem lépett akcióba, miért is az 5. hadseregparancsnokság délután a Drina felé a visszavonulást, este pedig, ama *parancs ellenére*, hogy mindenáron a folyó jobbpartján kitartson, a Drina folyón való átkelést rendelte el. A csapatok állítólag teljes rendben vannak, de nagy veszteségeket szenvedtek, kivált a 9. hadosztály. Miután az 5. hadseregnek a Drina mögé való visszavonulása folytán Tersztyánszky támadása egyelőre céltalanná vált, e csoportnak Sabac felé való visszavonulását rendeltem el. A XVI. hadtest zöme augusztus 19-én Rudotól délnyugatra a Lim folyót érte el. Augusztus 20-án a XV. hadtest Visegradról, a XVI. hadtest pedig Rúdon át támad, hogy az ellenség határozott visszaszorítása által a 6. hadsereg az 5. hadsereg támogatására szabaddá téessék. Plevljét augusztus 18-án egy kisebb különítmény elérte, miután 10.000 montenegrói minden további ellentállás nélkül dél felé visszavonult. Hercegovinában és a Boccheban semmi különös esemény. *Potiorek* tábornoszernagy».

Ezt kiegészítőleg augusztus 20-án este a következőket írta *Potiorek* tábornoszernagy:

«Helyzet ma, 20-án este, amennyire eddig ismeretes:

«A Tersztyánszky-csoportból, mely csak nehéz szívvel szüntette be támadását, a 29. hadosztály Sabacon, a IV. hadtest annak háta mögött Klenakon van; ez a csoport Sabacot tartani fogja és a 3 hadosztály zömét közelben tartja, mert támadólökések szükségessé válhatnak.

«5. hadsereg a VIII. hadtesttel Ljesnicánál a Drina mögé vonult. Loznicánál, ahol az egész XIII. hadtest átkelt, az átkelés csak 21-én délelőtt fejeztetik be. A hadsereg parancsot kapott, hogy a Drina-vonalat feltétlenül tartsa.

«5. hadsereg hosszabb idő múlva újólág támadásra képes lesz. Ezért a 6. hadsereg, melynek támadása Visegrad—Rudonál jól halad előre, a szembenálló ellenség visszaverése után azzal szemben csak 1 hadosztályt hagy hátra és északnyugat felé irányt véve, a XV. hadtesttel Vlasenica, a XVI. hadtesttel pedig Podromanja felé támad, hogy az esetleg az 5. hadsereg harcmezejéről Sarajevo irányában előnyomuló ellenséges oszlopokra vesse magát. Ez az előnyomulás legkésőbb 22-én reggel veszi kezdetét.

«Vájjon az 5. hadseregparancsnokság tegnapi visszavonulási parancsa, mely a mostani helyzetet szülte, indokolt volt-e, azt még biztosan nem tudom. *Mindazonáltal a legteljesebb mértékben remélem,*

hogy a déli hadiszíntéren reám hármló feladatnak eleget tehetek, ha azok a frikciók teljesen megszűnnek, amelyek abból támadtak és még most is érezhetők, hogy a hadseregfőparancsnokság az utóbbi napokban közvetlen befolyást gyakorolt az 5. hadsereg és a Tersztyánszky-csoport műveleteire».

Ugyané napon más oldalról is érte gáncs és támadás a liad-seregfőparancsnokságot. A monarchia külügyminisztere, *gróf Berchtold*, a katonai iroda főnöke előtt szintén károsnak jelezte a hadseregfőparancsnokság beavatkozását a déli hadiszíntéri operációk vezetésébe és a maga részéről is hangoztatta Potiorek táborszernagy önállósításának szükségét olyanformán, hogy «jövőben a hadseregfőparancsnokság Potiorek táborszernagy intézkedéseit ne kereshesse».

Ennek eredményeképp Őfelsége augusztus 21-én este a következő parancsot adatta ki a katonai iroda által a hadseregfőparancsnokságnak:

«Mióután szükségesnek tartom, hogy a Balkánon küzdő haderők egy parancsnokságnak rendeltessenek alá, ennél fogva elrendelem, hogy Potiorek táborszernagy vegye át önállóan a főparancsnokságot a Szerbia és Montenegró ellen küzdő összes seregtestek felett, amelyeknek csökkentését semmi szili alatt sem tartom célszerűnek. *Ferenc József* s. k.»

Potiorek táborszernagy önállósítását kérte különben *gróf Tisza István* miniszterelnök is egy Őfelségéhez augusztus 23-án intézett előterjesztésében, nem tudván még, hogy ez már két nappal előbb megtörtént.

Mindezeknek a különleges viszonyoknak és külső befolyásoknak köszönhetően *Potiorek* táborszernagy, hogy a bekövetkezett önállósítás által hatalmi körét ép akkor bővítették ki oly jelentékenyen, amidőn az általa vezetett déli hadsereg tulajdonképpen csúfondáros kudarcot vallott. Hogy ezt a kudarcot legfelsőbb helyen és a legmértékadóbb politikai körökben elsősorban a hadseregfőparancsnokság számlájára írták, az határozottan téves információkra vezethető vissza.

Meg kell továbbá jegyeznünk, hogy a parancsnoklási viszonyoknak ez az új szabályozása annyiban semmi esetre sem mondható szerencsésnek, mivel *Potiorek* táborszernagy főparancsnoki minősége mellett továbbra megmaradt a 6. hadsereg parancsnoka is, ami már eddig sem bizonyult célszerűnek.

Augusztus 21-én, tehát még mielőtt önállósításáról hírt kapott volna, *Potiorek* táborszernagy a következőket írta báró Bolfras gyalogsági tábornoknak:

«13. res. számra (melyben a katonai iroda felhívta Potiorek tábornagyt, hogy az 5. és G. hadsereg, valamint a IV. hadtest helyzetéről jelentést tegyen):

«5. hadsereg a 9. és 21. hadosztályokból alakult VIII. hadtestből, a 36. és 42. hadosztályokból alakult XIII. hadtestből, továbbá a 13. gyalog- és a 11. hegyi dandárból, a VIII. és XIII. hadtest menetdandáraiból, nemkülönben a 104. népfelkelődandárból áll. Augusztus 19-ike óta az 5. hadseregparancsnokság a 6. hadsereg 48. hadosztályparancsnoksága és 12. hegyi dandára felett is rendelkezik.

«A 12. hegyi dandár még érintetlen, a 104. népfelkelődandár az első vonalban még nem használható, a 21. landwehrhadosztály pedig már nagyon gyenge és nem teljes értékű. A többi seregtestek létszáma nagy⁷ veszteségek folytán szintén lepadt, de nem annyira, hogy harcképességük megtörtnek volna tekinthető. A visszavonulás alkalmával tanúsított rendről és fegyelemről szóló egyhangú jelentések szintén arról tanúskodnak, hogy a hadsereg zömének ütőereje megtörve nincsen. 5. hadseregparancsnokság utasított, hogy⁷ retablizációját a leggyorsabban, ha kell, a legszigorúbb eszközökkel is hajtsa végre, hogy⁷ a 21. landwehrhadosztálynál történeteket vizsgálat tárgyává tegye és hogy ajánlatot tegyen vezetésre képtelen vagy kishitű magasabb parancsnokok felváltására.

«Jelenleg az 5. hadsereg a 104. népfelkelődandárral Brodacnál, a VIII. hadtesttel Bjelinánál, a XIII. hadtesttel Banjicánál (Loznicától északnyugatra) és a 48. hadosztályparancsnoksággal, melynek a 12. hegyi dandáron kívül a 13. gyalog- és a 11. hegyi dandár is alárendeltetett, Zvorniktól északnyugatra és Drinjacánál csoportosul.

«A 2. hadseregből annak parancsnoksága ma elindult. A 10. lovashadosztály⁷, a IX. hadtest a 23. landwehrhadosztállyal elszállításban észak felé. A VII. hadtest elszállítása a 17. és 34. hadosztállyal a Bánságból augusztus 22-én veszi kezdetét. A Szerémségben és Bánságban ennél fogva a 2. hadsereg részéről rendelkezésemre állanak: a 29. hadosztály Sabacon, a IV. hadtest a 31. és 32. hadosztállyal Klenaknál, 7. hadosztályparancsnokság a 14. gyalogdandárral Zimonynál. Azonkívül a Szerémségben még egy nehéz tüzércsoport, Péterváradon 6 népfelkelőzászlóalj mint várőrség s végül a Bánságban a 107. népfelkelődandár.

«A hadseregfőparancsnokság azonban tudatta velem, hogy a 29. hadosztályt és a IV. hadtestet csak átmenetileg akarja a déli hadiszíntéren meghagyni s ezért kétségkívül továbbra is befolyást fog gyakorolni az e csapatok alkalmazására vonatkozó rendelkezésekre.

«Az 5. és 6. hadseregen kívül a 2. hadseregből a Szerémség-

ben és a Bánságban visszamaradt csoport is alám rendeltetett. Azonban nincs meg a biztonságom, hogy nem fog-e ez a csoport még tovább gyengítettetni, még mielőtt az 5. hadsereg retablírozása után a 6. hadsereg és a Tersztyánszky-csoport részvételével az augusztus 19-iki csorba kiköszörültetnék. *Ehhez nekem teljes rendelkezési szabadság kell a nevezett csoport felett* és a biztosíték, hogy jövőben a hadseregfőparancsnokság nekem *szabad kezet* enged ama általános feladatom végrehajtásában, hogy a szerb hadseregnek a monarchia belsejébe való előnyomulását megakadályozzam, hogy a hadseregfőparancsnokság intézkedéseimre befolyást ne gyakoroljon és hogy tartózkodjék a nekem alárendelt parancsnokságokkal való közvetlen érintkezéstől.

«Este 6^h-ig tudomásomra jutott mai események:

«A XV. hadtest a vele szemben előkészített állásban levő exős ellenség visszavetését délben a Dobrunjtól északra fekvő határmagaslatok elfoglalása által befejezte s ezzel nagy eredményt ért el. Az összes csapatok magatartása kiváló. Saját veszteség körülbelül 1000 ember.

«XVI. hadtest délben a Bjelo Brdo—Priboj-arcvonalból a határmagaslatokra való előnyomulásnál gyengébb ellenséggel állott harcban.

«8. dandár valószínűleg Prjepoljén éjjelez.

«A 6. hadsereg által kivívott siker kiaknázása, sajnos, lehetetlen, mivel a 6. hadseregnek, mint már jelentettem, az általános helyzetre való tekintettel holnap északnyugat felé kell, hogy irányt vegyen.

«A Tersztyánszky-csoportról csak azt jelenthetem, hogy a csoportparancsnokság *indokolt* előterjesztésére a hadseregfőparancsnokságnál Zedtwitz altábornagynak a 29. hadosztályparancsnokság alóli végleges felmentését hoztam javaslatba, mivel Sabacot kiüríteni akarta».

Erre nézve megjegyzendő, hogy *gróf Zedtwitz* altábornagy tulajdonképpen csak javaslatot tett a kiürítésre, de erre vonatkozó rendelkezéseket még nem tett. A későbbi események tulajdonképpen igazat adtak gróf Zedtwitz altábornagynak, mert mint tudjuk, Sabacot nemcsak hogy a 29. hadosztály, hanem azzal együtt a IV. hadtest sem bírta megtartani.

Még mielőtt *bárá Bolfras* gyalogsági tábornok *Potiorek* tábornagynagy lenti levelét megkapta volna, augusztus 22-én ő utóbbinak az alábbi levelet küldte el:

«Őfelsége katonai irodája. Titkos.

«Kegyelmes Uram! Igen tisztelt Barátom!

«Ismételten és kivált augusztus hó 18-án kelt becses levedre való tekintettel (melyet ép most kaptam kézhez) ki kell jelentenem,

hogy legfelsőbb helyen felette hálásak a Te körletedben lejátszódó eseményekről szóló tudósításaid miatt. Ezek ott árasztanak világosságot, ahol az másutt csak derengeni kezd.

«A hadseregfőparancsnokság egyébként bizonyára indokolt titoktartás iránti törekvésében annyira megy, hogy legfelsőbb helyen úgyszólván semmit sem tudtak meg a saját katonai helyzetéről. *Ha egy cs. és kir. hadvezér és annak törzse valaha legfelsőbb helyről a végtelenségig önálló és teljesen befolyás nélkül maradt, akkor ez az eset most áll fenn.*

«Vannak azonban extremitások, amelyek nagyon veszélyesekké válhatnak. A helyzet a hadseregfőparancsnokságnak északra való elmenetelével annyiban javult, hogy az itteni kérésre megígérte, miszerint naponként este egy távirati napijelentést küld majd Ófelsége számára. Ez azonban csak este 9^h-kor, néha még később érkezik he, amikor már a Te sokkal kimerítőbb és világosabb jelentésed régen rendelkezésre áll. Itt aztán összehasonlítások tételnek, amelyekből elég sok egyenetlenségre jövünk rá. A bevezetésben említett augusztus 18-iki leveled is sokat tud erről regélni. Itt nem tudtuk megállapítani, vajjon ja Drinán át vezetett hadműveletek és a IV. hadtest közreműködése tartamára egységes fővezetés fenállott-e? 5 hadseregparancsnokság? Ugyanez áll a visszavonulásra stb-re nézve.

«Emiatt a hadseregfőparancsnokság legfelsőbb helyről megjegyzést kapott, fő kép azt is, hogy Ő felsége nem találja célszerűnek ama haderőink redukálását, amelyek jelenleg Neked alárendelvék. Vajjon fognak-e és mi kép erre reagálni, azt még nem tudom, de én észszerűt remélek!

«Az 5. hadsereg által szenvedett, teljesen el nem tagadható kudarc mellett vigaszt kelt XV. hadtestednek kiváló magatartása. Remélhetőleg nemsokára az 5. hadsereg is újból lélekezethez jut. Északról, hála Istennek, ép most elég örvendetes líretek érkeztek he.

«Nagyszerű a németek győzelme Metznél stb. Ez nekünk, Minerva mostohagyermekének is szerencsét jelent!

«No, majd csak jobban megy minden; a világ kerek s így forognia kell.

«Isten Veled és derék harcosaiddal!

«Sietve és szívből üdvözlő a Téged nagyrabecsülő

Bolfras gy. tbk.»

A katonai iroda útján közvetített augusztus 21-iki fentközölt legfelsőbb parancsra *Frigyes főherceg* augusztus 24-én azt jelentette, hogy a IV. hadtest eltolása az északi hadiszíntérre feltétlenül szükséges. Ez az eltolás, sajnos, újból halasztást szenvedett, mivel az említett hadtest «most ismét céltalanul és eredménytelenül anga-

zsáltatott Sabácnál». Potiorek tábornagynagy — fejezte be Frigyes főierceg jelentését — a IV. hadtesten kívül 12 hadosztály (felett rendelkezik, mely erők helyes felhasználás mellett elegendők arra, hogy feladatának eleget tegyen.

Ezzel egyidejűleg a hadseregőparancsnokság *Potiorek* tábornagynagynak augusztus 24-én a következő, elég szemrehányó hangon írt táviratot adatta le:

«A kijelölt feladat megoldására szóló hadműveletek vezetése Nagyméltóságod belátására bízatik. A IV. hadtest azonban a további balkán hadműveletekre vonatkozó minden kalkulációnál figyelmen kívül hagyandó. Ennek a hadtestnek lokális célokra Sabácnál való harcbadobása felesleges és ily nagy erők felhasználása Sabac megadására céltalan és ártalmas. Észak felé való sürgős elszállítás céljából a IV. hadtestet a Száva mögött készenlétbe kell helyezni, minek megtörténte ide haladék nélkül jelentendő».

Az e távirat által okozott kellemetlen érzést nagy mértékben ellensúlyozta *báró Bolfras* gy. tábornoknak augusztus 25-én kelt és Sarajevóba augusztus 28-án reggel (5^h-kor beérkezett alábbi sajátkezdő levele:

«Nagvrabecsiilt Barátom!

«Távirati napijelentéseidért ismételtelen köszönetemet kell kifejeznem. Ezek a jelentések legfelsőbb helyen igen értékes tájékozást nyújtanak, amelyet csak sok északai óra után követ a hadseregőparancsnokság (sokkal szűkszavúbb) napijelentése.

«Ennek dacára autentikusan nem sokat tudunk a végzetes augusztus 16-iki eseményekről, ellenben annál több pletykát hallani róla, amely nagyobbára ideérkezett sebesültektől származik és nem valami felemelőleg hangolja az embert.

A Te önállóságod, remélem, immár végleg biztosítva van és pedig kivált mióta a IV. hadtest északra elvonul, ahol olyannyira szükség van reá.

«*Tehát önálló az ember! (Alsó selbst ist dér Maim!)*»

Ezt a félbemaradt levelet *báró Bolfras* gy. tábornok augusztus 26-án következőleg folytatta:

«Ma az 5. hadseregről, illetve 21. landwehr-hadosztályról beérkezett utolsó hírek hatása alatt folytatom leveletem s azt kérdezem magamtól: Quid nune?»

«A diplomácia eredményeket követel, amelyeket mi nem nyújthatunk, mi pedig a Balkánon diplomáciai utón konstellációkat kívánunk, amelyek nekünk *katonailag* a nagy feladatot megkönnyítik!

«*Circulus vitiosus!*

«Szerencsére egyelőre északról kielégítő híreink vannak; Kelet-

Poroszországban a parancsnok, úgy látszik, oly helyzetben van, amely Bosznia-Hercegovinára emlékeztet, természetesen magasabb értelemben véve a dolgot.

«Sietek befejezni, Neked legbensőbb iidvkívánatainkat tolmácsolván.

«Meleg kézszorítással maradok a Téged nagyrabecstülő

hú Bolfrasod»

Ezzel egyelőre lezárjuk a Bolfras—Potiorek-féle levelezés aktáit, amelyekből eléggé világosan kitűnik, hogy a mi legfelsőbb hadvezetőségünk a lehető legkedvezőtlenebb auspiciumok között ment bele a nagy világégésbe. Mert valóban, ahol politikai és katonai ügyek legmagasabb reprezentálói egymás ellen annyira telítve vannak a kölcsönös gyanúsításnak, féltékenységnek és bizalmatlanságnak, a helyes Ítéloképességet és normális munkát teljesen lehetlenné tevő átkos kórságával, ott eredményes együttműködésre nem igen számíthatunk. Ennek a bajnak kútforrása már békében akkor kezdődött, amikor *báró Bed:* vezérkari főnök visszalépése alkalmával *Potiorel:* táborszernagy' és nem *Conrad* gyalogsági tábornok, az újonnan kinevezett vezérkari főnök volt *báró Bolfrasnak*, a király bizalmasának favorizált embere. A Bolfras és Conrad között fennálló animozitás a háború kitörésekor, sajnos, nem hogy csökkent, hanem még inkább fokozódott. Ez okozta aztán, hogy a legmagasabb hadúr, annak környezete és a kinevezett hadseregfőparancsnokság között oly nagy tátongó úr keletkezett, aminek aztán elsősorban a hadsereg, végeredményben pedig az egész monarchia itta meg a levét. És valljuk meg őszintén, ahol a monarchia ügyeit legfelsőbb [fokon intéző személyiségek között ily megliasonlás és oly nagyfokú egyenetlenségek dúltak, ott eredményes, súrlódásmentes vezetés ily, különben is felette súlyos viszonyok között már a priori ki volt zárva. Ezért jogosan leszögezhetjük tény gyanánt, hogy hibát követett el a hadseregfőparancsnokság, amidőn titoktartás ürügye alatt, hogy ne mondjuk, áltitkolódzásból, még a legfelsőbb hadurat is az események, helyzetek és hadműveletek felől következetesen teljes tájékoztatlanságban hagyta; hibát követett el báró Bolfras gyalogsági tábornok, amidőn a szükséges felvilágosításokat kerülő úton, a hadseregfőparancsnokság tudtán kívül és annak megkerülésével szerezte meg; hibát követett el Potiorek táborszernagy, hogy báró Bolfras gyalogsági tábornokkal való kedvező összeköttetéseit ismételten arra használta fel, hogy a hadseregfőparancsnokságtól való teljes önállósítását kierőszakolja; hibát követett el a monarchia külügyminisztere és Magyarország miniszterelnöke is, hogy tisztán katonai és hadműveleti dolgokba beleavatkozva, Potio-

rek tábornagy javára, illetve a liadsereg főparancsnokság hátrányára legfelsőbb helyen interveniáltak. Ahol pedig mindjárt kezdetben ennyi kardinális hiba történik, ott nem csoda, ha a legfelsőbb vezetésnek amúgy is nyikorgós, nehézkes szekere hamarosan feneketlen kátyúba jut.

IV. A 6. hadsereg offenzívája Uzice felé.

1914 augusztus 12-től 22-ig.

Az 5. hadseregnek az alsó Drinán való átkelésével egyidejűleg a 6. hadsereg az említett folyó felső folyása felé kezdte meg előnyomulását, hogy az általános nagy hadműveleti terv értelmében (lásd a 24. oldalon) Uzice irányában Szerbiába betörjön.

Ehhez a XVI. hadtest egy-egy oszloppal Focán és Gorazdén át nyomult előre, hogy mindenekelőtt a határig terjedő, időközben feladott terület megtisztíttassék a benyomult ellenségtől. Eközben augusztus 15-én Cajnicánál, 16-án pedig Celebic megrohanásánál került említésreméltó harcokra a dolog. Utóbbemlített napon csapataink a Cajnicától délkeletre fekvő Metalka-nyerget is újból megszállták.

A celebici ütközet után a 8. hegyi dandár Plevlje—Prjepoljén át Nova városnak vett irányt s aug. 19-én nagyobb ellentállás nélkül szállotta meg Plevljét. Ezalatt a hadtest zöme a Rudótól 6—8 km-re nyugatra és délnyugatra fekvő magaslatok (Volovica 1178—Javorje pl. 1487.) — Pljes által jelölt vonalig jutott előre.

A XV. hadtest körletében a szerbek augusztus 16-án több oszlopban nyomultak Staribrod és Visegrad között a Drina felé előre, hogy az ottani átkelési pontokat hatalmukba kerítsék. Visegradnál az 1. hadosztály két dandára (7. és 9.), Staribrodnál pedig a 10. hegyidandár hiúsította meg az ellenség szándékát.

Ezek a harcok bírták rá *Potiorek* tábornagyot, hogy az augusztus 15-én az 5. hadseregparancsnokságnak átutalt 12. hegyidandárt, amely időközben Ljubovián át Pecka felé rendeltetett előre, újból a XV. hadtesthez rendelje vissza s annak a 48. hadosztályparancsnokának, *Eisler* altábornagynak parancsnoksága alatt aug. 17-én Rogacica—Dubon át kellett előretörnie, hogy ezáltal a hadtest zömének helyzetét megkönnyítse. Augusztus 19-én, amidőn az 5. hadsereg visszavonulását megkezdte, *Eisler* altábornagy mint tudjuk (lásd 71. old.), *Potiorek* tábornagytól újból azt az utasítást kapta, hogy az 5. hadsereghez térjen vissza.

A XV. hadtest zömének a *Potiorek* tábornagytól vett parancs szerint a döntő támadást augusztus 18-án kellett volna végrehajtania, a hadtest parancsnoka azonban augusztus 17-én azt

az előterjesztést tette, hogy a támadás augusztus 20-ikára halasztassék el, amidőn az kipihent csapatokkal, támogatva az időközben beérkező 40. honvédegyalghadosztály által, balról átkarolólag lett volna végrehajtandó. Éhez *Potiorek* tábornagyhoz is járult.

Augusztus 18. és 19-ikét a XV. hadtest a támadáshoz való csoportosítás felvételére használta fel, mi mellett megjegyzendő, hogy a 40. honvédegyalghadosztály augusztus 18-án igen fárasztó menet után csak Rogaticáig juthatott előre.

Az ellenség, körülbelül egy, nehéz tüzérséggel ellátott hadosztály, ezeket az előkészületeket nem zavarta, hanem úgy 18., mint 19-én csakis tüzérségi tűz fenntartására szorítkozott főképp Visegrad tájékán.

Ez volt nagyjában a (5. hadsereg két hadtesténél a helyzet, amidőn augusztus 19-én *Potiorek* tábornagyhoz az 5. hadsereg helyzetéről óráról-óra mindig kritikusabb jelentések érkeztek be, amelyek arra bírták a tábornagyot, hogy délután 1^h 4;Y-kor a XV. hadtestnek azt a parancsot adja, hogy az a támadást, ha csak lehet, még 19-én kezdje meg, hogy «hamarosan az észak felé való elvonulásra» rendelkezésre álljon. A XVI. hadtest egyidejűleg utasított, hogy Rudo felé való előnyomulását szintén meggyorsítsa.

Ennek dacára augusztus 19-ike csak a támadáshoz való előkészületekkel telt el és délután 7^h 45'-kor *Potiorek* tábornagy, mint a (i. hadsereg parancsnoka augusztus 20. és 21-ikére «irányelveket» adott ki, amelyek szerint a XV. hadtestnek augusztus 21-ig Vardiste tájékáig, a XVI. hadtestnek pedig Rudo és Ustibarnál a Lim folyón átkelve, a határmagaslatoikig kellett előnyomulnia.

Amidőn *Potiorek* tábornagy délután az 5. hadsereg visszavonulásáról hírt vett, 5^h 50'-kor kiegészítőleg még elrendelte, hogy a XV. hadtest, bár *határozottan* támadjon, de azért 21-én mégis kész legyen arra, hogy zömével Vlasenica irányában elvonulhasson. A XV. hadtest utasított, hogy egész erejét gyorsan Rudo—Priboj tájékára vigye előre és szintén *határozottan* támadjon.

Megjegyzések.

Potiorek tábornagy eredeti hadművelati terve szerint (lásd a 24. és 25. oldalon) a (5. hadseregnek augusztus 17-ig, — számítván arra, hogy e napig az 5. hadsereg Valjcvó környékét elérheti — a Plevlje—Uvac—Visegrad—Rajina llasta által jelölt vonal mentén kellett csoportosulnia, hogy onnan másnap, augusztus 18-án támadását Pzice felé folytassa.

Az ellenség e terv megvalósítása elé túlságosan nagy akadá-

lyokat nem gördített. A Szandzsákban felvonult montenegrói had-erők a celebici kis verekedés után a 8. hegyidandár megkerülő oldalmozdulata által befolyásolva, úgyszólván ellentállás kifejtése nélkül engedték át a határ mentén elfoglalt állásaikat, sőt még Plevljét is. A Nova város — Sjenica tájékán megmaradt II. Sumadia-hadosztály Rudo—Uvacnál már számottevőbb ellentállást fejtett ki, leghatározottabban pedig a Visegrád tájékára eltolt I. Sumadia hadosztály lépett fel, amely egészen a Diánaig előnyomulva, ott 16-án komoly támadás jellegével bíró tüntetést hajtott végre, bizonyára csak azért, hogy a szerb lőerőnek helyzetét 5. hadseregünkkel szemben minél inkább megkönnyítse. Hogy a szerbeknek ez az intézkedése és szándéka helyes volt, ahhoz alig férhet kétség, az pedig, hogy az uzicei hadosztály tüntetése minő eredménnyel járt, annak legjobb bizonyítéka, hogy az XV. hadtest parancsnoka a maga erejét kevésre becsülte, hogy a 18-ikára elrendelt támadást végre is hajtsa s így részint a támadásnak jobb előkészítése, részben az eredetileg hadseregként kijelölt 40. honvédhadosztálynak mint segítőcsapatnak beérkezhetése érdekében a támadás elnapolását hozta javaslatba. *Potiorek* táborszernagy ehhez a javaslatához, bár az kívált a helyzetnek mostani utólagos áttekintése mellett egyáltalában nem mondható indokoltnak, szónélkül hozzájárult, míg az 5. hadseregparancsnokság hasonló célú és elég alaposan megindokolt javaslatát néhány nappal előbb, mint tudjuk, ridegen visszautasította. Sőt az egyszer még azt is eltűrte a mindenható és ellentmondást nem tűró *Potiorek* táborszernagy, miszerint határozott parancsát, hogy mindkét hadtest a támadást már augusztus 19-én megkezdje, egyszerűen semmibe se vegyék.

De nemcsak a XV. hadtest parancsnokának, hanem magának *Potiorek* táborszernagynak is imponált az uzicei ellenséges hadosztály kétségtelenül merész, sőt mondhatni vakmerő fellépése. Ez indította *Potiorek* táborszernagyot arra, hogy a 12. hegyidandárt ismét Uzice felé lerendelje, amiből aztán ennek a dandárnak ide-odatologatása keletkezett, ami viszont nemcsak a vezetés presztígen ejtett csorbát, hanem a csapatok ok nélküli fārasztásával is járt.

Potiorek táborszernagy hadművelti tervében a döntő szerepet a 6. hadseregnek szánta, amelynek csapatjait a hegyi háborúra való felszerelésük és jobb kiképzésük folytán sokkal megfelelőbbeknek és derekasabbaknak tartotta az e hadiszínterén felvonult többi csapatoknál. Az 5. hadseregnek *Potiorek* táborszernagy inkább előkészítő és segítő szerepet szánt. Azonban, sajnos, alig hogy az 5. hadsereg megkezdte működését, az annak körében szenvedett kudarc nyomában a 6. hadsereget degradálja segítő csoporttá, mert *Potiorek*

táborszernagy — bár eleinte még mindkét hadtestnek határozott támadást parancsol — kevéssel utóbb már arra az elhatározásra jut, hogy a XV. hadtestnek egy jelentékeny részét Vlasenicán át, vagyis nem előre, hanem balra hátrafelé az 5. hadsereg közvetlen támogatására tolja el. Azt kérdem én, szükséges és indokolt volt-e erre a nagyfokú megrökönyödésre és nem-e lett volna célszerűbb az 5. hadsereg degagirozása céljából a támadást minél erőteljesebben a XV. hadtesttel Rogacicán és Ljuboviján át Valjevo felé, a XVI. hadtesttel pedig Uvacon és Visegradon át Uzice felé folytatni? A kölcsönös erőviszonyok és a szemben álló ellenség eddigi lagymatag magatartása ezt minden esetre indokolttá tették volna. És én azt hiszem, hogy az Uzice—Valjevo tájkán a 6. hadsereg csapatai által elért sikeren felbuzdulva, az 5. hadsereg csapatai is hamarosan újból megemberelték volna magukat s ismét a Drinán áttörve, nagy bizalommal és lelkesedéssel vetették volna rá magukat a délnyugat felől erősen szorongatott ellenség jobboldalába és hátába.

A VISEGRÁDI ÜTKÖZET.

1914 augusztus 20. és 21-én.

2. számú melléklet.

Az augusztus 19-iki felderítés adatai szerint a Visegradtól keletre fekvő magaslatokon, Gostilja—Panaliste 814—Panos 979—Suha gora 1128 vonalában az I. Sumadia-hadosztálymak mintegy 20 zászlóaljja állott gondosan megerősített állásokban.

A támadás végrehajtására a következő csoportosítás vétetett fel:

Tabajdi tábornok a 79. honvédgyalogdandárral Staribrodról Vlahovicon át Zaovine felé az ellenség északi szárnyának átkarolására; a 10. hegyidandár Staribrodról a Panoson át Panaliste 814 felé. *Bogát* altábornagy, az 1. gyaloghadosztállyal 2 oszlopban a Panos-magaslat felé és pedig a 9. hegyidandárral Haluge környékéről, a 7. hegyidandárral Visegradról. Utóbb említett helyen *Braun* altábornagy maradt vissza a 80. honvédgyalogdandárral és a kocsizó tüzérséggel, míg a hegyi útegeket a dandárok magukkal vitték. Az Uzicére vezető úttól délre csak egyes századok küldettek Visegradról Drinskon át a Suha Gora felé előre, ahonnan az ellenség időközben elvonult.

A Panos birtokáért vívott harc reggel 5^h 30'-tól délután 4^h 30'-ig tartott, amidőn a több egymás mögött megerősített vonalban el lentállást kifejtő ellenséget, amely rendszerint a kézitusáig kitarított állásában, végre elűzni sikerült.

A Panaliste-magaslatot megszállva tartó szerbek kevésbé

szívósan védekeztek s így a magaslat már déltájban a mieink birtokába került, miután oda utólag Visegradról a 19. honvédegyalogezred 2 zászlóalja is felrendeltetett.

Az északi szárnyon estig tartott a harc s a 10. hegyi dandár Gostiljáig, a 79. dandár pedig valamivel Vlahovicon túlig jutott előre. Estig az ellenség — az I. Sumadia-hadosztály 4., 10., 12. és 19. gyalogezrede négy ideggel — a határmagaslatokig húzódott vissza. Ekkor a XV. hadtest parancsnoka, *Appel* gy. tábornok azt jelentette, hogy *teljes* siker csak 21-ike folyamán érhető el, mire *Potiorek* tábornagy a mondott napra a támadásnak *teljes* erővel való folytatását rendelte el. Erre azonban már nem került a dolog, mert az ellenség nagyobb ellentállás kifejtése nélkül kiűrtette a határmagaslatokon elfoglalt állását, melyet délig egész kiterjedésében a mi csapatjaink foglaltak el.

E közben *Potiorek* tábornagy már d. e. 9^h-kor kiadta a már előző napon előkészített parancsot, hogy a 6. hadsereg a megvert ellenséget nem fogja üldözni, hanem északnyugati irányban el fog tolatni, hogy az 5. hadsereghez csatlakozva a Szerbia északnyugati részében levő ellenség ellen fordulhasson. Visegradnál a XV. hadtestből csak az 1. gyaloghadosztálynak, a XVI. hadtestből pedig a 8. hegyidandárnak kellett visszamaradnia.

Megjegyzések.

Az a szívósság, amellyel az I. Sumadia-hadosztály Visegrad körül a mieink nagy túlereje dacára kitartott, mindenesetre ügyelemreméltó. Erre a szívós kitartásra a szerb főerő baloldalának és hátának biztosítása céljából feltétlenül szükség volt. Viszont a XV. hadtest parancsnoka is helyesen cselekedett, vagy legalább is nem lehetett tőle rossz néven venni, hogy az első nagyszabású összehittetésre alaposan előkészüli A csapatjaink által itt és Pribojnál elért örvendetes siker legalább némi rekompenzációt nyújtott az f. hadsereg körletében szenvedett kudarcért.

Hogy *Potiorek* tábornagy a már elhatározott elvonulás dacára a XV. hadtestnek 21-ikére a támadásnak teljes erővel való folytatását hagyta meg, az, ha kissé különösnek tűnik is, azért mindenesetre jó volt. így legalább az elvonulást zavartalanabban lehetett végrehajtani és egyúttal határozottan kivívott sikerről is lehetett beszélni.

A PRIBOJI ÜTKÖZET.

1914- augusztus 20-tól 22-ig.

2. sz. melléklet.

A XVI. hadtest a vett parancs folytán aug. 20-án Rudo és Sokolovic között az ellenséget rövid, de heves harccal visszavetvén, estig *Trollmann* altábornagy a 6. hegyidandárral Pribojig, a 4. hegyidandár pedig Uvacig jutott előre. A *Gábrriel* tábornok parancsnoksága alatt álló 13. hegyidandár Trnovcit, az 1. a Rovno b.-t, a 2. pedig a Vk. Vardartól délkeletre fekvő 1145. m. p.-ot érte el. A hadtestparancsnokság az 5. hegyidandárral Rudóban éjjelezett.

Aug. 21-ére a hadtest azt a feladatot kapta, hogy az uvac—visegrádi minit és a határ közti területet is megtisztítsa az ellenségtől, hogy ezáltal a 6. hadsereg a legközelebbi időre hátában mozgási szabadságot nyerjen.

A támadáshoz a hadtest a következő csoportosítást vette föl: *Trollmann* altábornagy a 4. és 6. hegyidandárral Pribojról és Uvacról a Pribojtól keletre fekvő Crni vrh magaslatra nyomult előre, ahova az ellenség előző napon visszahúzódott, míg *Gábrriel* tábornok csoportja a Goles 1014 és a 977-es magaslaton erődített állásokban levő ellenséget támadta meg. Az 5. dandár a Gabriel-csoport balszárnyán kívül Bjelo Brdon át átkaroló támadásra rendeltetett.

Estig sikerült az ellenséges állásokat elfoglalni, de a szerbek ellentállása még nem volt megtörve, mert azok a határtól nyugatra újból állást foglaltak. Ennek folytán a hadtest másnap korán reggel folytatta támadását és 9^h tájban a kedvező döntés is közeinek látzott már, amidőn *Potiorek* táborszernagynak a harc félbeszakítására és az északnyugati irányban való elvonulásra vonatkozó fentebb közölt parancsa beérkezett. Ennek dacára *Wurm* táborszernagy a támadást tovább engedte folyni és a délelőtt folyamán sikerült az ellenséget teljesen a határ mögé visszaverni. Délután *Wurm* táborszernagy az üldözést beszüntette és intézkedett hadtestének elvonulása iránt.

A legdélibb szárnyon a 8. hegyidandár [Nova városig jutott előre. Az általános helyzetre való tekintettel ez a dandár, mint fentebb említettük, a szintén visszamaradó 1. gyaloghadosztálynak alárendelve, önként megkezdte visszavonulását Foca—Gorazde vonalára.

Megjegyzések.

A priboji ütközet nagyjában véve hasonló körülmények között folyt le, mint a visegrádi s ezért ottani megjegyzéseink általában erre az ütközetre is érvényesek.

Wurm tábornagynak ama elhatározásával, hogy a harc félbeszakítását elrendelő parancsa dacára a támadást csak a végleges siker bekövetkezte után szüntette meg, egyetérthetünk.

A visegrádi és priboji sikerek és ama körülmény, hogy a raontenegróiak úgyszólván kardcsapás nélkül adták fel a gondjaikra bízott területeket, nagyon valószínűvé teszik ama fentebbi nézetein helyességét, hogy a 6. hadsereggel, az 5. hadsereg visszavonulása dacára, bátran és nagy, döntő sikerre való kilátással lehetett volna az offenzívát Uzice—Valjevo felé folytatni.

V. Események Dél-Boszniában, Hercegovinában és a tengerpart mentén.

1914 augusztus, havában és szeptember elején.

1. számú melléklet.

Dél-Boszniával, Hercegovinával és Cattaróval szemben, mely területek biztosítására, mint tudjuk, csak minimális erők maradtak vissza,* a montenegróiak számottevő túlerővel vonultak fel a határ mentén, amint az az *1. sz. mellékleten* látható.

Midőn a szerbek augusztus első napjaiban Visegrad és Rudo—Uvac tájékán a határt átlépték,** nemsokára, augusztus 7-én egy, géppuskával és két hegyilöveggel ellátott 1000 főnyi montenegrói csoport Celebicnél álló két határvadászszakaszunkat hatórai harc után Foca felé szorította vissza. Ugyané napon Dalmáciának Cattarótól délkeletre fekvő kiürített keskeny sávját egy 2—3 zászlóaljából álló montenegrói csoport szállotta meg.

Augusztus 8-án egy erősebb ellenséges csoport Trebinje felé tört előre, a Lovcenről pedig megkezdődött a nehéz tüzérségi tűz Cattaro ellen, amelyet az erődök lövegei és az öbölben horgonyzó hadiflotta viszonoztak.

Hajóhadunk augusztus 16-ig az albán-montenegrói partot blokád alatt is tartotta, aminek azonban a francia hajóhadnak a mondott napon Ragusa előtti váratlan megjelenése, amely Zenta cirkálónk elsülvedését vonta maga után, véget vetett. Ennek dacára flottánk egyes részei ismételen eredménnyel törtek ki a Buduánál elsáncolt montenegróiak és Anti vari lövetése céljából. Az öböl bejárata előtt Punta d'Ostrónál a francia flotta első ízben szeptember 1-én jelent meg anélkül, hogy említésreméltó eredményt ért volna el.

Augusztus 9-én a Trebinje felé előretörő montenegrói csoport

* Lásd a 20. oldalon.

** Lásd a 18. oldalon.

Lastva—Kojnsko vonalában megállót, de ugyanaz nap egy-egy erősebb csoport Avtovacot és Bileket támadta meg.

Augusztus 11-én *Potiorek* tábornagy akként intézkedett, hogy a Bocche di Cattaróban levő 14. hegyidandár offenzív módon használandó fel, a 3. hegyidandárnak pedig meghagyta, hogy 12-én Avtovac felé előnyomulva, támadólagos fellépése által a Goransko—Krstacnál álló ellenséges csoportot lekösse. Utóbb említett dandár ebből kifolyólag 12-én Fojnicát, 13-án pedig Avtovac környékét érte el, ahonnan a montenegróiak sietve a határ felé húzódtak vissza.

Augusztus 13-án a 14. hegyidandár Crkvicén, Trebinje védőrsége pedig Konjskón át nyomult támadólag előre. Az augusztus 16-ig tartó csatározásoknak az lett az eredménye, hogy' a montenegróiak itt is a határ felé húzódtak vissza.

A legnagyobb erővel és intenzitással a montenegróiak, nagyobb számú nehéz tüzérség latbavetésével is, Bilek vára ellen léptek fel, de annak ügyesen vezetett védőrsége szintén távol tudta tartani az ellenséget magától.

Az eddigi harcok következmények ép augusztus 18-ig csapalaink mindenütt újból határmenti állásaikat foglalták el. (Lásd az *1. számú mellékletet.*)

Bilek ostromával azonban az ellenség csak nem akart felhagyni. Ezért a 3. hegyidandár parancsnoka, *Pongrácz* tábornok elhatározta, hogy a fenyegetett vár segítségére siet. Hogy azonban ezt megtehesse, előbb augusztus 23-án Kazancin át egy erős támadó lökemet intézett a vele szemben álló orosz tiszték által vezetett montenegrói csoport felé, amelyet 14 órai erős küzdelem után augusztus 24-én jóval a határon túl vetett vissza. Erre *Pongrácz* tábornok dandárával Planára nyomult előre és oda augusztus 30-án beérkezve harchoz fejlődött, amelyben a Prijedorig előretört bileki várórség is tevékeny részt vett. Augusztus 31-én *Pongrácz* tábornok — mialatt a rebinjei várórség és a 14. hegyidandár a határon át erőteljes tüntető támadó mozdulatot hajtottak végre — döntő támadást intézett a Bileket ostromló ellenség ellen és azt szeptember 1-én és 2-án a határon túlra vetvén vissza, azt jódarabon montenegrói területen is üldözte. Ezzel egyidejűleg a 14. dandár is behatolt a Grahovoi-medencébe, ahonnan az ellenség szintén kénytelen volt hátrább húzódni.

Ennek a szép sikernek a kiaknázását lehetetlenné tette *Potiorek* tábornagnak szeptember 3-iki, ama alább még bővebben részletezendő rendelkezése, hogy úgy a 3., mint a 14. hegyidandár a főerők erősítése céljából 3—3 zászlóalj és 1—1 üteget, a bileki várórség pedig 1 zászlóalj indítson útba Vlasenica felé. Kárpót-

lásul ezért *Pongrácz* tábornok mindössze egy népfölkelőzászlóaljot kapott.

Ily körülmények között *Pongrácz*: tábornok kénytelen volt újból a Gackopoljébe, illetve Avtovacra visszahúzódní, ahol szeptember 9-étől kezdve ismét kiújultak a harcok az időközben újból mozgolódó montenegróiakkal.

Megjegyzések.

Hogy a montenegróiak túlerejük dacára csak gyenge kísérleteket tettek a Hercegovinába való betörésre, az egyrészt annak tulajdonítható, hogy hadseregük nagyobb szabású offenzív operációkra egyáltalában nem volt berendezkedve. Amily szívós és kitartó a montenegrói lakosság és katonaság hazája rögének megvédelmezésében, époly nehezen lehet azt idegen területekre való kalandozásokra rábírní. Ezért nagyon helyes volt *Potiorek* táborszernagynak ama érzéke és elhatározása, hogy a hadiszíntér e részén valóban csak a legminimálisabb erőket hagyta vissza.

A cattarói öbölnek védett volta és a cattarói erődök célszerű fekvése és nagy ellentálló képessége természetesen még inkább megkönnyítették partvidékmenti területeinknek felette csekély erőekkel való biztos megvédését. Ezekkel a természeti előnyökkel szemben még a hatalmas francia hadiflotta is úgyszólván tanácstalannak és tehetetlennek érezte magát.

Potiorek táborszernagynak a 3. és 14. hegyidandárt támadólagos fellépésre utasító intézkedése minden tekintetben elismerésre érdemes. Épígy osztatlan dicséretet és elismerést érdemel *Pongrácz* tábornoknak a legszebb támadólagos szellemtől áthatott igen helyes és célszerű magatartása és mintaszerű magasabb csapatvezetése, amelynek keretén belül figyelemreméltó az az erős akarat és összhang, amelyet a két hegyidandár és a várórségek a közös cél elérése érdekében válllvetve és egymást támogatva kifejtettek. Ez, csakis ez volt az egyedüli módja, hogy esapatjaink oly hosszú ideig és oly szép módon úrrá lehettek a sokkalta erősebb, hadviselt, vitéz ellenség felett.

Hogy *Potiorek* táborszernagy a további csapatelvonások által a máris elért gyönyörű sikerek kiaknázását lehetetlenné tette, az mindenesetre sajnálatos, de miután ez az intézkedése a főcél és a végső döntést előídzni hivatott főerő erősbítese érdekében történt, ezért a legkisebb szemrehányás sem illetheti őt.

VI. A balkán haderők átcsoportosítása a második offenzívához.

1914 augusztus 22-től szeptember 1-ig.

3. számú melléklet.

A 6. hadsereg eltolása a XV. hadtestnél augusztus 22-én, a XVI. hadtestnél augusztus 23-án vette kezdetét Augusztus 25-ig a XV. hadtest zöme Vlasenica—Miliciig, a neki alárendelt 109. népfőlkelődandár, Srebrenicáig jutott előre. A XVI. hadtest zöme (1., 3., 4., 13. hegyidandár és az összes vonatok) 45 kilométeres menet-hosszúságban Rogaticát, a hadtestparancsnokság a 6. hegyidandárral Piaca dlt, az 5. hegyidandár pedig Han Gromilét érte el.

Augusztus 25-én *Potiorek* tábornagy a balkáni haderők következő csoportosítását rendelte el:

Báró Lütgendorf altábornagy csoportja a Szávától északra:

107. népfőlkelődandár, Homokbálványos (Bavaniste);

V. 7. gyaloghadosztály, Zimony;

29. hadosztály (sabac—mitrovicai szakasz), Platicevo.

5. *hadsereg* az alsó Drina mentén és a Szávától északra Mitrovicáig:

XIII. hadtest (36. gyalog- és 42. honvédgyaloghadosztály) Bjelina:

VIII. hadtest és az annak megerősítésére rendelt 104. népfőlkelődandár, Raca.

A határbiztosítást a Duna—Száva-mentén népfelkelőalakulatok végezték.

6. *hadsereg:*

XV. hadtest a loznica—zvorniki Drina-szakasztól nyugatra és pedig a 48. hadosztály első /vonalon, a 13. hegyidandárral Loznicával szemben, a zömmel (10., 11. és 12. hegyidandár) Zvornikkal szemben, mögötte a 40. honvédgyaloghadosztály.

XVI. hadtest Vlasenicán, a 109. népfőlkelődandár Srebrenicára előretolva a határbiztosítás végrehajtására, csendőrséggel, pénzügyőrökkel és határvadászokkal megerősítve.

Az 1. *gyaloghadosztálynak* (7., 9. és 8. hegyidandár) továbbra is a Drinát kellett elzárnia Visegradtól Focáig.

Ezt a csoportosítást szeptember 1-ig kellett elfoglalni, amely időpontig az 5. hadsereg is befejezhette retablíhozását.

Az ellenség egyáltalában nem zavarta meg a fenti csoportosítás felvételét. A szerbek, akik az 5. hadsereggel vívott harcokban bizonyára szintén erős veszteségeket szenvedtek, egyelőre teljesen nyu-

godtan viselkedtek és szintén csapatjaik retablirozásával voltak elfoglalva. Csoportosításukról a balkán haderők főparancsnoka ez időtájt következőleg volt tájékozva: a Macvában 3 hadosztály, ugyanannyi a Ljesnica—Loznica—Zavlaka által jelölt területen, 1 hadosztály Krupanjnál, 2 Valjevonál, 2 Obrenovacnál; utóbbiak egy része menetben Sabac felé, végül 1 hadosztály Uzicénél. Hogy ezek az erők védelemre avagy támadásra készülnek-e, arra nézve egyelőre minden támpont hiányzott.

Hogy *Potiorek* tábornaszernagy miképen ítélte meg a helyzetet s mik voltak legközelebbi céljai, az legjobban augusztus 27-én reggel és este *báró Bolfrashoz* írt alábbi leveleiből tűnik ki, megjegyezvén, hogy akkor még *Potiorek* tábornaszernagy nem kapta volt meg *báró Bolfras* fentebb közölt, augusztus 25-ikéről datált levelét, amely az ő teljes önállósításáról szóló hírt tartalmazta.

«Balkán haderők parancsnoksága. 206/f. p. hdm. szám. Ófelsége katonai irodája főnökének személyéhez, Bécs. Rejtjeles távirat. Sarajevo, 1914 aug. 27-én reggel. 22. számra: Jelenlegi helyzet. *Szerénység—bánsági csoport*. 107. népfelkelőandár Bavaniste, 7² 7. hadosztály nehéz tüzérséggel és a flotilla zömével Zimonymál, 29. hadosztály nehéz tüzérséggel Sabáctól északra. Platicevonál és Grabovcinál azonkívül még az észak felé elvonuló IV. hadtest, épúgy a Bánságban még a VII. hadtest részei. A Szerénységben és Bánságban Tersztyánszky lovassági tábornok elvonulása után a parancsnokságot báró Lütgendorf altábornagy veszi át. E csoportnak összes csapatjai eddig csak kevés veszteséget szenvedtek és teljes értékűek.

5. *hadsereg*: 104. népfelkelőandár Raca mellett, VIII. hadtest a 21. hadosztállyal Bjelinánál, a 9. hadosztállyal attól délre, XIII. hadtest a 36. hadosztállyal délnyugatra. Az ő. hadseregnek időlegesen alárendelve volt 48. hadosztályparancsnokság a 12. hegyi- és 13. gyalogdandárral Zvorniknál és attól északnyugatra. Ennél a csoportnál a 6. hadsereghez tartozó 12. és valószínűleg a 11. hegyidandár is teljes értékű. Az 5. hadseregparancsnokság jelentése szerint az alája rendelt többi csapatok szelleme kitűnő, mire nézve csak a 21. landwehr-hadosztályt illetőleg vannak kételyeim. Azonban ezek a csapatok tisztekben nagy veszteségeket szenvedtek és redukált, zászlóaljanként 600—750 főnyi állományuk van s azonkívül, kivált a VIII. hadtestnél, 42 löveg is hiányzik. Miután a 8. és 13. menetdandárok beérkeznek, az állományok, a 21. landwehr-hadosztályt kivéve, legkésőbb szeptember 1-ig teljesek lesznek, amely időpontig a hadseregparancsnokság jelentése szerint az 5. hadsereg egyébként is teljesen retablirozva leend. 6. *hadsereg*: XV. hadtestparancsnokság 40. honvédhadosztállyal Vlasenicánál és 10. hegyidandárral Milicinél. Ez a

hegyidandár újból a 48. hadosztály kötelékébe lép, amely teljes egészében a XV. hadtestnek rendeltetik alá. XVI. hadtest a Gábriel tábornok parancsnoksága alatt álló 2., 1. és 18. hegyidandárrak, továbbá a Troli mami al tábornagnak alárendelt 4., (i. és 5. hegyidandárral Han Gromilénél és attól keletre. Az 1. gyaloghadosztály, amely a főparancsnokságnak közvetlenül van alárendelve, a 7., 9. és 8. hegyi dandárral a visegrad—focai Drina-szakasz mentén és attól keletre. 109. népfelkelő dandár Srebrenicánál, 3. hegyidandár a Hercegovinában Avtovactól délre, a 14. hegyidandár a Bocchéban. Az egész 0. hadsereg, dacára a XV. és XVI. hadtestnek az offenzíva folyamán és a Visegradtól keletre vívott csatában (?) szenvedett veszteségeknek, teljes állományon és kitűnő állapotban van.

«Szept. 1-ig a haderők következőleg csoportosulnak:

«Lütgendorf altábornagy úgy marad mint eddig.

«5. hadsereg a VIII. hadtesttel és a 104. népfelkelődandárral Rácánál, a XIII. hadtesttel Bjelinánál.

«6. hadsereg: XV. hadtest a 13. gyalogdandárral és a 40. honvédhadosztállyal Loznicától nyugatra, a 48. hadosztállyal, azaz a 10., 11. és 12. hegyidandárral Zvorniknál. XVI. hadtest a Gábriel- és Trolimann-csoportokkal Vlasenica-MiHeinél.

«1. gyaloghadosztály, 109. népfelkelődandár, 3. és 14. hegyidandár úgy maradnak, mint eddig.

«Ezt a szeptember 1-ig befejezendő új csoportosítást, mely az 5. hadsereget jobban összetolja és azt síkabb terepre átvive, közvetlen csatlakozásba hozza a 6. hadsereggel, augusztus 25-én este *további szándékommal* együtt a hadsereg főparancsnokságnak bejelentettem.

«*Szándékom: Esetleges ellenséges betörésekkel a Száva—Dunán át keleti irányban az alsó Drinán át a Szávától délre, az 5. hadsereg balszárnyával a szükséghez képest a Szávától északra is végrehajtandó támadólagos fellépés által szembeállni; ezt az offenzívát, ha az ellenség engem korábban meg nem támad, szeptember első hetében szándékozom megkezdeni.* Miután emellett az 5. és 6. hadsereg egyesítve 8 hadosztállyal lép fel, az ellenséges főerőt még a legrosszabb esetben is annyira lekötöm, hogy a Bánságba és a Szerémségbe irányuló nagy és távolterjedő ellenséges betörésektől nem kell tartani. Gyengébb erőknek a Száva—Duna-mentén való közvetlen feltartóztatására Lütgendorf altábornagy csoportjának is elégnek kell lennie.

«Észak felé irányuló nagyobb szabású szerb offenzívának megakadályozására alkalmas minden más manőver a IV. és VII. hadtest elvonása által lehetetlenné tétetett. Én azonban meg vagyok győződve, hogy az általam szándékolt operáció célját teljesen el

fogja érni, mi mellett igaz, hogy az Uzicétől nyugatra álló, inár egyszer megvert ellenséggel szemben csak egy 3 hegyidandárt szám-láló hadosztályt hagyhatok vissza s ezért azzal az eshetőséggel kell számolnom, hogy az uzicei csoport újabb offenzívája csak Sarajevo vára előtt állítható meg.

«Én az offenzíva vezetése céljából a 6. hadseregparanoksággal a jövő hét elején Dobojba megyek.» (Ez aug. 30-án meg is történt.)

Az ugyanaznap este megírt levél következőleg hangzott:

«Kegyelmes Uram!

«A 22-iki levelet a legalázatosabban és legmelegebben köszönöm. Ehhez a köszönethez a következő, a távirati közlekedés által mindenesetre túlhaladott sorokat abból az okból fűzöm] hozzá, miután a ma éjjel kézhez vett táviratból azt veszem ki, hogy egy Délmagyarországba irányuló szerb offenzívától félnek. Emellett a már egyszer hangsúlyozottakat újból megismétlem, hogy én teljesen megértem a 2. hadseregnek a döntő északi hadiszíntéren való elszállítást, azonban épúgy, mint előbb, most sem tudom felfogni, hogy miért kellett e hadsereg erőinek az egyes seregtetek tényleg bekövetkezett elszállításának kezdetéig tétlen szemlélőknek maradni és miért kell azoknak még most is lígy viselkedniük?

«Ha annyi értékes ütőerő eddig parlagon nem heveri volna, akkor a helyzet e hadiszíntéren már egy hét óta olyan volna, amely minden szerb sikert kizárna. Azonban ezt adott lénynek tekintem s ezért a IV. hadtest még meg nem kezdett elszállításának abbahagyását, már csak azért sem ajánlanám, mivel északon a tényleges helyzetet nem ismerem, sőt azt az ottani általános ismeretek alapján igen nehéznek, sőt talán még veszélyesnek is kell tartanom.

«Én azt hiszem, hogy a hadseregfőparancsnokság által kiutalt főlei adatoknak, miszerint a szerb hadseregnek a monarchia belsejébe, főképp Budapest irányába való előnyomulását megakadályozzam, a IV. hadtest nélkül is képes leszek eleget tenni.

«Ez mindenesetre most már valószínűleg csak Bosznia délkeleti részének s annak további folyománya gyanánt egyúttal Hercegovina déli részének időleges feladásának árán válik lehetségessé, mi mellett az ellenségnek kisebbszabású betörései a Szerény-ségbe és a Bánságba szintén nincsenek kizárva. Azonban azok a határterületen túl nem terjedhetnek és nem is fognak terjedni [hasonlót pedig szabad és lehet eltérni, míg a francia és orosz hadszíntéren a nagy döntő harcok meg nem vívattak, vagy amíg én magam nagy sikert nem aratok, amire még mindig összes erőmmel töreksem és az ellenséges túlerő dacára remélem, hogy azt ki is vívom.

Ennek azonban előfeltétele, hogy a hadseregfőparancsnokság nekem hadműveleti lég szabad kezet engedjen, amit az bizonyára meg is fog tenni.

«Második feltétel, hogy a 6. hadsereg szellemét, amely nem-sokára az 5. hadseregére is átragad, a mostani nívón meg tudom tartani. Ehhez hozzátartozik mindenrangú tisztek Kiváló teljesítményeinek gyors megjutalmazása is. Ez jelenleg ki van zárva, mivel a hadseregfőparancsnokság úgy intézkedett, hogy az összes tisztí kitüntetési javaslatokat elvileg írásban és pedig a hadseregfőparancsnokság útján kell előterjesztenem. Hogy ez a Galicián és Oroszországon át vivő kerülő út heteket fog igénybe venni, magától értetődik.

«Kiváló tisztelettel és nagybecsüléssel maradok,

Nagyméltóságod legalázatosabb híve

Potiorek tábornagy.

Még mielőtt báró Bolfras gyalogsági tábornoktól augusztus 31-én délután az erre vonatkozó válasz beérkezett volna, a hadseregfőparancsnokság Potiorek tábornagnak ama távirati kérdésére, hogy mi van Bulgáriával, még ugyanaznap, augusztus 29-én a következő távirattal válaszolt:

«Az eddigi tapasztalatokból következően, jelenleg ilulgária mozgósítására és aktív beavatkozására nem lehet számítani. Az athéni szerb követ kijelentette, miszerint a szerb offenzíva a monarchia ellen küszöbön áll.

«Semmi szín alatt sem szabad olyat kilátásba venni, ami új kudarca vezethetne és a hadseregfőparancsnokság jóváhagyásának kikérése nélkül sem mire sem szabad vállalkozni».

Miután Potiorek tábornagy báró Bolfras gyalogsági tábornok és gróf Tisza István miniszterelnök közléseiből tudta, hogy Ő felsége őt a hadműveletek tekintetében a hadseregfőparancsnokságtól teljesen függetlenítette, mely utóbbi augusztus 24-én, mint tudjuk, szintén azt táviratozta neki, hogy a hadműveletek vezetése tekintetében szabadkezet nyer — a balkán haderők főparancsnoka ezt az újabb korlátozást nem jószívvvel vette tudomásul, miért is a fenti távirati parancsot augusztus 30-án Ő felsége katonai irodájának terjesztette elő.

Az ottani mértékadó személyiségeket azonban időközben a hadseregfőparancsnokság annak szükségéről győzte meg, hogy a hadműveletek vezetésére vonatkozó összes szálaknak mégis csak egy helyre, a hadseregfőparancsnoksághoz kell hogy befussanak s így a katonai iroda egyelőre az újabb alárendelés kérdésének tisztázásába nem avatkozott be és Potiorek tábornagy felterjesztését válasz nélkül hagyta.

Ilyenformán most az a furcsa helyzet állott elő, hogy bár az augusztus 21. és 24-iki parancsok Potiorek tábornagynak teljes önállóságot biztosítottak, a katonai iroda most hallgatólagosan mégis belenyugodott abba, hogy a déli hadszíntéren a hadműveletek vezetésének gyepelőit bizonyos mértékben mégis csak a hadsereg-főparancsnokság ragadja magához.

Közben Potiorek tábornagy augusztus 30-án délután megkapta báró Bolfras gyalogsági tábornok alábbi levelét, amely azonban augusztus 29-ikéről lévén datálva, természetesen még nem tartalmazhatott választ augusztus 30-iki felterjesztésére. *Báró Bolfras* gyalogsági tábornok levele következőleg hangzott:

«Kegyelmes Uram! Mélyen tisztelt Barátom!

«Tegnap éjjel 10 óra tájban vettem kézhez f. hó 27-iki oly annyira értékes leveledet. Hálás köszönet érte.

«Az a bizalom, amellyel Te mindig nehezebbé váló feladatok megoldásához fogsz, Legfelsőbb helyen nagyon megnyugtatólag hat, ami annál fontosabb, mivel gróf Tisza ismételt segélykéréseivel szemben, hogy a szerbeknek a Száva-Dunán át való betörése megakadályoztassék, innen kell a kellő megnyugtatót megadni. Ezért én tegnap délelőtt (tehát mielőtt augusztus 27-iki leveled kezemben volt) Legfelsőbb parancsra oly szellemben írtam gróf Tisza Istvánnak, amely teljesen födi a Te nézetedet a helyzetről és a Te szándékaidat, mindenestre arra való utalás nélkül, hogy Bosznia-Hercegovina délkeleti részét átmenetileg esetleg fel kell adnunk.

«Ma a súlypont az északi hadszíntéren van és előreláthatólag még sokáig marad így, miután nem nagyon könnyen repülhetünk a győzelem szárnyain.

«A német, szinte kábító hadiszerencsének azonban rajtunk is kell, hogy segítsen; már kezdettől fogva nekünk jutott a nehezebb és kevésbé hálados feladat, amelynek vállalása azonban előfeltétele volt a német hatalmas ütéseknél.

«Bulgáriát illetőleg csak azt mondhatom (amit különben a hadsereg-főparancsnokságtól is meg fogsz tudni), hogy mi ennek az országnak bárminemű közreműködésére a mi érdekünkben (Szerbia ellen) *nem* számíthatunk.

«A Te kalkulációdnak is tehát ehhez kell igazodnia.

«Kiváló cselekedetek gyors elismerése tekintetében Legfelsőbb helyen a legkegyelmesebb intenciók állanak fenn; a javaslatoknál azonban a hadsereg-főparancsnokságot nem igen lehet majd megkerülni.

«E tekintetben segédeszközül szolgálhatna, ha Te az illetőket azonnal megdicséred hadseregparancsilag és amelletts dekorációra is javaslatba hoznád őket.

«*Becses soraidat felolvastam Őfelségének; Ő felsége a legkegyel-
sebben üdvözöltet és a legteljesebb mértékben bízik Benned.*

«Mi, itt a frontok mögött tekintetünkkel és sóvárgó kívánsá-
gainkkal azok (t. i. a frontok) felé fordulunk — Neked, mélyen
tisztelt Barátom, ezúttal a legmélyebb jókívánatokat kifejezve, ma-
radok meleg kézszorítással és őszinte tisztelettel

kész híved

Bolfras gyalogsági tábornok».

Miután *Potiorek* tábornoszernagy előterjesztésére a katonai irodá-
tól augusztus 31-ike folyamán sem kapott választ, szeptember 1-én
6^h-kor ja következő jelentést küldte el a hadsereg főparancsnokság-
nak, amit szószerint a katonai irodának is bejelentett: J

«Számos repülő és egyéb megbízható jelentésből kitűnik, hogy
a szerb hadsereg zöme a Drina mentén és a Sabac—Valjevo-vonal-
tól nyugatra összpontosult és nem lehetetlen, hogy a legközelebbi
napokban kísérletet tesz az alsó Diánán vagy Raca és Mitrovica
között a Száván való átkelésre.

«*Szándékom, hogy erre a szerb offenzívára az immár egyesült,
az ellenséggel számerő tekintetében majdnem egyenlő és teljesen ütő-
képes hadsereggel 5. és 6. támadólag reagálok, mely támadást jóvá-
hagyás esetén és feltéve, hogy további erők elszállítása az északi hadi-
színtérenem szándékolatik, szeptember 3-án vagy 4-én indítanám meg.*

«Az 5. és (5. hadsereg összpontosítása holnap, szeptember 2-án
befejezést nyer.»

A katonai iroda erre a táviratra sem reagált, ellenben a had-
sereg főparancsnokságtól szeptember 2-án hajnali 2^h 40-kor a követ-
kező távirat érkezett be:

«Nagyméltóságod feladatát az augusztus 6-án kelt 273/op. szám
precizirozza; ehhez Nagyméltóságod semminemű más erőkre nem
számíthat mint azokra, amelyek jelenleg rendelkezésére állanak.

«*Legfőbb állami érdek, hogy Szerbiával szemben minden kudarc
(Echec) elkerültessék, Magyméltóságodnak ennél fogva elsősorban a had-
művelet biztonságára kell tekintettel lennie. Ez itteni felfogás szerint
leginkább azáltal garantáltatnék, ha a műveletet akként tervezné,
hogy abban az időpontban vesse magát rá támadólag az ellenségre,
amelyben az-a folyón való átkelést végrehajlja.*

Ez a megkötés sehogy sem volt *Potiorek* tábornoszernagy ínyére
s ezért szeptember 3-án este 8 órakor a következő távirattal fordult
a vezérkar főnökéhez, báró *Conrad* gyalogsági tábornokhoz:

«Ma Frank gyalogsági tábornok által személyesen informál tat-
tam magam az 5. hadsereg állapotáról. Ő azon a véleményen van,
hogy hadseregét bátran újból alkalmazásra késznek jelentheti ki.

«Az 5. hadsereg parancsnoksága írásban szintén bejelentette, hogy a hadsereg materiális tekintetben ismét hadműködésre kész állapotban van.

«Az 5. és (5. hadsereg, valamint a Lütgendorf-csoport szeptember 9-ikétől kezdve összesen 174 zászlóaljjal, ezek közül 138 hadseregbeli és honvédségi zászlóaljjal, hadműveletekre kész állapotban állanak északnyugati Szerbiával szemben és — kivált a 6. hadsereg — csak úgy ég a vágtyól, hogy *előre* vitessék.

«Az 1. hadosztálytól még 7 zászlóalj 2 üteggel, a Hercegovinában csak mellékcélokot szolgáló csapatoktól szintén még 7 zászlóalj tüzérséggel vonható fel vasúton.

«*Mi most magunkat elég erőseknek érezzük és kérem, ne hagyjanak bennünket addig várni, amíg a szerbek megkezdik a támadást.* Ok ezt talán az alsó Drina mentén és a Száva-raca—belgrádi szakaszában egyáltalában meg sem teszik és csak néhány hadosztállyal törnek be a Bánságba, ahol mintegy három hétig nem találnának egyenértékű ellenségre. A várakozás mindenesetre megnehezíti a később szükségessé váló ellentámadást, miután a szerbek eddigi állásaikat folyton tökéletesítik.

«A sikert csak a mi offenzívánkban kereshetjük.

«Kérem Nagyméltóságod közbenjárását Ő császári Fenségénél, engedné meg a balkáni haderőknek, hogy azok feladatukat támadás által oldják meg.

«Várakozó védelmi magatartás céljaira a déli hadiszíntéren túlságos sok erő köttetnék le s ez esetben célszerűbb volna, ha további erők elszállítatnának a döntő északi hadiszíntérré».

Erre szeptember 4-én *Potiorek* táborszernagy azt az értesítést kapta a hadsereg főparancsnokától, hogy «az otlenziva meg van engedve».

Ebből kifolyólag *Potiorek* táborszernagy e napon este kiadta «az otlenziva megkezdésére vonatkozó intézkedés»-ét.

Mielőtt ennek tartalmát leírnók, a táborszernagy egyéb, időközben tett rendelkezéseiről kell még röviden megemlékeznünk.

Szeptember 1-én a 40. honvédgyaloghadosztály a 48. gyaloghadosztálytól északra az első vonalba Bjelosevac—Dl. Krcina környékére vonatott előre, az 5. hadsereg pedig kissé jobban eltoltott, illetve összevonatott észak felé.

Szeptember 2-án az 1. gyaloghadosztálynak Visegrádra parancs küldetett, hogy a hadosztály zömével — a hadosztályparancsnoksággal, a 9. hegyidandárral és a 7. és 8. hegyidandártól veendő további 3—4 zászlóaljjal — Vlasenica irányába elinduljon. A felső Drina mentén *Andrian* tábornok parancsnoksága alatt csak az

1. gyaloghadosztály fennmaradó része hagyatott meg. *Potiorek* tábornaszernagy ettől a rendelkezéstől még akkor sem állott el, amidőn szeptember 4-én a szerbek Visegrad és Gorazde felé támadólag léptek fel.

Szeptember 3-án azonkívül *Potiorek* tábornaszernagy parancsot adott, hogy Hercegovinában *Snjaric* tábornok parancsnoksága alatt egy új dandár alakíttassék, amelynek szeptember 10-ig szintén Vlasenicától délre kellett beérkeznie. Ehhez — mint már fentebb említettük — (lásd a 98. oldalon) a 14. és a 3. hegyidandárnak 3—3 zászlóaljat és 1—1 hegyiüteget kellett leadnia.

A szeptember 4-én este kiadott intézkedés szerint *Potiorek* tábornaszernagy a szerbek jelenlegi csoportosítása folytán nem tartotta kizártnak, hogy azok az alsó Drinán vagy a Száván át Raca és Mitrovica között át fognak kelni, ezért abból a célból, *hogy saját offenzívájával az ellenséget megelőzze*, elhatározta, miszerint a Sabac—Valjevótól nyugatra álló szerb löőrök ellen a támadást szeptember 7-én megkezdi.

Ennél a 6. hadseregnél a XV. hadtest északi szárnyának szeptember 7-én egyelőre csak tüntetnie kellett, miután azzal szemben különösen erősen megerősített szerb állások voltak, míg a 48. hadosztálynak Zvorniknál a Drinán át kellett kelnie, hogy a mintegy tíz kilométerre keletre és északkeletre fekvő magaslatokat birtokába vegye, hogy aztán délfelől megnyilvánuló átkaroló előnyomulás által a hadtest északi szárnyának is lehetővé tegye a folyón való átkelést.

A XVI. hadtestnek a drinjacai átkelés után a zömmel Valjevo felé kellett azzal a tendenciával előretörnie, hogy az ellenség déli oldalába kerüljön.

A 109. népfölkelődandárnak a déli Drina-szakasz és a hadsereg jobboldalának biztosítását offenzív módon kellett végrehajtania.

Ezzel egyidejűleg az 5. hadseregnek észak felé folytatólag Bosutig a Drina és Száván át széles arcvonalban kellett átkelnie, hogy azután a Jadartól északra Valjevo felé előnyomuljon.

Az augusztus 29-ike óta az 5. hadseregparancsnokságnak alárendelt 29. hadosztálynak, melynek parancsnokságát 28-án *Krauss Alfréd* altábornagy vette át, Sabáctól északra kellett a Száván átkelnie s aztán az 5. hadsereg balszárnyához csatlakoznia.

Báró Lütgendorf altábornagynak a legjobb kondíciójú és tüzérséggel erősen dotált erőekkel (*Zeidler* tábornok parancsnoksága alatt legalább 6 zászlóalj és 8 üteg) Sabacon át kellett az 5. hadsereg harcába beavatkoznia, mi mellett egyidejűleg saját körletében az ellenségnek a Száva—Dunán való átkelését is meg kellett akadályoznia.

Ilyenformán most már meg volt az intézkedés is az offenzíva megkezdésére, midőn egyszerre újabb bajok jelentkeztek; hiába áltatta magát *Potiorek* tábornagy és hiába jelentette a katonai irodának és a hadsereg főparancsnokságnak, hogy minden annyira elő van készítve, hogy már szeptember 3-án vagy 4-én bátran neki-mehet az ellenségnek, utolsó pillanatban nemcsak az 5. hadseregnek, hanem a XV. hadtestnek is azt kellett jelentenie, hogy csak szeptember 9-ikére hajló éjjel lesz abban az állapotban, hogy a folyón átkelhessen. Ezért *Potiorek* tábornagy szeptember 6-án reggel, amely napon, mint alább látni fogjuk, a szerbek mentek át offenzívába, a támadás kezdetét szeptember 9-ikére halasztotta el.

Megjegyzések.

Potiorek tábornagy a válj evői első offenzíva kudarcából mindenekelőtt azt a következtetést vonta le, hogy ez az offenzíva Plevlje—Uzice—Valjvön át túlságosan széles alapra volt fektetve, aminek következménye az volt, hogy az 5. hadsereg vereséget szenvedhetett anélkül, hogy a szomszédos 6. hadsereg előbbinek sorsára idejekorán döntő és kedvező befolyást gyakorolhatott volna. Ezért a balkán haderők főparancsnokának legelső törekvése odairányult, hogy ütésre szánt haderőit a most már sokkal kompaktabban együtt levő ellenséges haderőkkel szemben lehetőleg szűk téren egyesítse, amelyből azok egymással szoros [kapcsolatban voltak hivatva az ellenséges főerőt délről átkarolólag megtámadni. Mig az első offenzíva alkalmával a 6. hadsereg Uzicére, az 5. pedig Valjevóra volt irányítva, addig most már az összes rendelkezésre álló haderők koncentrikusan Valjevo tété rendeltettek előre. A támadás iránya eszerint nagyban véve most is nyugatról kelet felé irányult, mire nézve nézetünket már az első hadműveleti terv megbeszélése alkalmával kifejtettük. Abból a szempontból azonban ez az új hadműveleti terv valóban figyelmet érdemel, hogy *Potiorek* tábornagy ezúttal minden mellékcél negligálása mellett az összes rendelkezésre álló erőket a döntő hadműveletek számára kiszemelt színhely közélébe rendeli előre, miáltal Boszniát és Hercegovinát az eddig féltve őrzött Sarajevóval együtt úgyszólván csapatok nélkül hagyva, a legnagyobb bizonytalanságnak teszi ki. *Potiorek* tábornagnak ez a mindenekelőtt a főcél szemelőtt tartó elhatározása, amely mérésnek és veszélyesnek, époly szépnek is mondható. Ennél több csapatot a döntő mérkőzéshez egyesíteni valóban aligha lehetett volna és ez kétségkívül *Potiorek* tábornagy érdeme.

Hogy a Száva—Drina mentén összpontosított összes erőket egységesen és egyszerre akarta *Potiorek* tábornagy az ellenségnek

nekivinni, azt is helyeselnünk kell, de hozzá kell tennünk, hogy ennek nem voltak meg az előfeltételei; egyelőre sem az 5. hadsereg, sem a Lütgendorf-csoport még nem volt abban a helyzetben, hogy *Potiorek* tábornagy kissé túlvérmes kívánságának eleget tegyen. A túlságos nagy hév és türelmetlenség jellemzi tehát ezúttal is a balkán had-erők főparancsnokságának minden teltét, minden rendelkezését.

A támadás formája gyanánt ezúttal is az átkarolást választotta *Potiorek* tábornagy, melynél a terhek oroszlánrésze már a rendkívül nehéz terepviszonyokra való tekintettel is a XV. hadtest jobbszárnyát képező 48. hadosztályra és a XVI. hadtestre hárult. Sőt bizonyos tekintetben az északi szárnyon, a Lütgendorf-csoport által is valami átkarolásfélét akart *Potiorek* tábornagy inscenáltatni, de ez tulajdonképpen csak gyenge kísérletnek minősíthető, mert ezektől a hevenyében összeszedett csapatoktól még annyit sem lehetett elvárni, mint az első támadás alkalmával a 29. hadosztállyal meg-erősített IV. hadtesttől.

Alapjában véve a mostani támadási tervnek a képe is olyan volt, mint az elsőé, csak hogy az egésznek szűkebb téren kellett lejátszódnia. Az első támadási tervre tett észrevételek ennél fogva nagyjában véve erre az új támadási tervre is vonatkoztathatók.

A Potiorek—Bolhás—Conrad-féle folytatatólagos levélváltásokra újabb megjegyzésem nincsen, mert szinte jobbnak tartom, hogy erre nézve mindenki minden befolyásolás nélkül alkossa meg a maga nézetét.

VII. A szerbek betörése a Szerémségbe és a Bánságba.

1914- szeptember 6-án.

3. számú melléklet.

Szeptember 6-án reggel a szerbek a Belgrádtól Rácáig terjedő Száva-szakaszban tüzéréjük élénk tüzelése mellett több helyen megkísérelték a Száván való átkelést. Az alsó Drinán Megjasinál akartak a szerbek átkelni, de ezt a XIII. hadtest ottlevő csapatjai megakadályozták. Kupinovótól kétoldalt Boljevcinél és Novoselónál voltak nagyobb átkelési kísérletek, de azokat egyelőre a szemben levő határelzáró és biztosító szolgálatot teljesítő népfölkelőosztagok hiúsították meg. Ellenben az I. Timok-liadosztálynak Jarak és Mitrovica között nemcsak az átkelés, hanem a hídverés is sikerült. A Szávának e szakaszában eredetileg a 29. gyaloghadosztály teljesített bizton-sági szolgálatot. Amint azonban augusztus 29-én a hadosztálynak újonnan kinevezett parancsnoka, *Krauss Alfréd* altábornagy had-

osztálya körletében beérkezett, nyomban intézkedett csapatainak a biztonsági szolgálatból való kivonása és azoknak népfölkelőosztagok által való felváltása iránt, ami 31-én a 12. népfölkelőezred beérkezése alkalmával meg is történt.

Szeptember hó 4-éig *Krauss* altábornagy hadosztályát, a Száva mentén Grabovci és Mitrovica között 7 zászlóaljjal és a hozzá beosztott tüzérséggel biztosító szolgálatot teljesítő 12. népfölkelőezred mögött, következőleg csoportosította: Hadosztályparancsnokság a 94. gyalogezreddel Ruma; 58. gyalogdandárparancsnokság a 74. gyalogezreddel és a tarackos osztállyal Sasinci; 57. gyalogdandárparancsnokság a 42. gyalogezreddel Budjanovci; 92. gyalogezred az ágyús osztállyal Nikinek.

Krauss altábornagy eredetileg *báró Lütendorf* altábornagy csoportjának volt alárendelve, de miután ez rangban fiatalabb volt, *Krauss* altábornagy közvetlenül az 5. hadsereg parancsnokságának rendeltetett alá, amelytől szeptember 4-én azt a parancsot kapta, hogy a szintén neki rendelkezésre bocsátott és szeptember 6-án Rumára és Platicevóra vasúton beérkező fél 7. hadosztállyal szeptember 7-én Jaraknál a Száván átkeljen.

Ennek az átkelésnek az előkészítése közben, amelyhez *Krauss* altábornagy a 29. hadosztályt Jarak, Hrtkovci, Nikinci, Budjanovci területén akarta összpontosítani, szeptember (5-án hajnali 2^h 40'-től kezdve mind sűrűbb hírek érkeztek be arról, hogy Mitrovica és Jarak között erősebb ellenséges erőknek sikerült a Száván átkelniük. A még Sasinciban levő 74. ezred parancsnoka, *Lutschnonig* alezredes d. e. 9^h kor ép a vasárnapi mise befejezte után vette a hírt a szerbek betöréséről, mire ahelyett, hogy ezredével a vett parancs szerint Budjanovcira menetelt volna, önként elhatározta, hogy a hátráló népfölkelőosztagok segítségére sietve, a betört és időközben már a jarak—mitrovicai utat Voganj vasúti állomás irányában átlépett ellenségnek útját állja. Ebből kifolyólag az ezred nálánál jóval erősebb ellenséggel igen veszteségteljes kemény harcba sodródott, de a hatórai szívós kitartásnak az lett az eredménye, hogy a hadosztály többi esapatjai a harc színhelyére beérkezve, végeredményben az ellenségnek fényes sikert arathattak.

Az ellentámadás végrehajtására *Krauss* altábornagy következőleg intézkedett: A 74. ezred feladata az ellenséget lehetőleg közel a Szávához lekötve tartani. A 94. ezrednek a Konav-patak mentén előnyomulva és a 74-esekhez csatlakozva, az ellenséget nyugatról kellett átkarolnia. Az 57. dandár parancsot kapott, hogy Jarakon át vegyüljön a harcba és hogy a 74. ezred és a Száva közötti keskeny területen át az ellenség jobboldalába törjön.

Este 6^h-áig az 58. dandár egyedül állott harcban a Timok-hadosztállal anélkül, hogy bármelyik fél javára döntés következett volna be. Ekkor kezdett érvényesülni az 57. dandár, mely a holdfényes északán a nagy kukoricások okozta nehézségeket legyőzve, a mieink javára billentette az egyensúlyt A 92. ezred egy osztagának *Cavalár* főhadnagy parancsnoksága alatt a szerbek hídjáig sikerült eljutnia, ezáltal az ellenség visszavonulását elvágván. Ilymódon (12 tiszt, 4800 ember, 4 löveg és 10 géppuska került a győzők kezébe, ami azt jelentette, hogy úgyszólván az egész I. Timok-hadosztály megsemmisült. Lutschnonig alezredes és Cavalár főhadnagy hősi viselkedésükért a Mária Terézia-rend lovagkeresztjét kapták jutalmul.

A délutáni nehéz harchelyzetről vett jelentésre az 5. hadseregparancsnokság Bosut tájékról a 104. népfőkelődandárt indította el a 29. hadosztály támogatására, de ennek beavatkozására már nem került a sor.

Mialatt a 29. hadosztály ily fényes sikert aratott, tovább keletre a szerbek az első nehézségek leküzdése után mégis sikert arattak. A Skelánál és a Podgoricka-Adán áthajózott osztagok a 32. népfőkelőezredet visszaszorítván, nyugat felé bekanyarodtak s ezáltal a Sabaccal szemben álló 12. népfőkelőezredet is visszavonulásra bírták. Ezek után a szerbek Skelánál és Novoselónál hidat verve, nagyobb tömegekben keltek át és estig egy hadosztálycsoportjuk Asanja környékét érte el, előcsapatjait Suréin—Tovarnik vonaláig tolván előre.

Megjegyzések.

Első valjevói offenzívánk meghiúsulta után a szerbek minden tőlük telhetőt elkövettek, hogy a szükséges kiegészítések és előkészületek befejezte után minél gyorsabban saját maguk mehessenek át offenzívába. Hogy ez helyes és célszerű törekvés és elhatározás volt, ahhoz nem férhet kétség.

Az elhatározott támadás vagy északi, vagy nyugati irányban volt végrehajtható. Hogy ők az északi irány mellett döntöttek, azt szintén mindenképen helyeselnünk kell. A 2. hadseregnek bizonyára előttük is ismert elvonulása után itt aránylag gyengébb ellenséges erőkre találtak és a folyókon való átkelés nehézségeit leszámítva, itt voltak legkedvezőbbek a terepviszonyok is, eltekintve attól, hogy ez az irány jelezte a legrövidebb vonalat, ha arról volt szó, hogy Budapest, illetve Bécs mielőbb eléressék. De már ezt megelőzőleg, a mindenféle javakban felette gazdag Bánságnak és Szerémségnek. vagy azok akárcsak egy részének megszállása is már óriási előnyöket jelentett a szerbekre nézve. Aránylag még könnyebb és még

hatásosabb lett volna, ha a szerbek ezt az offenzív előretörést nem Belgrádtól nyugatra a Száván át, hanem Belgrád és Bázias között a Dunán át hajtották volna végre, amihez azonban a Száva—Drina közben máris összpontosult főerőnek időtrabló átcsoportosítása, illetve keleti irányban való eltolása vált volna szükségessé, ami egyszersmind a Kolubara és Drina közti terület időleges feladását is jelentette volna, ami mindenesetre meggondolandó volt.

A Száván való átkelés általában szintén helyesen volt inscenálva. Az egész vonal mentén élénk tűzérségi tűz, lehetőleg sok helyen tüntetés, mialatt a kiszemelt helyeken a hídverés és a folyón való átkelés elég szép energiával és vervevel hajtatik végre.

Hogy a tervezett offenzív hadművelet végeredményben még sem sikerült, az kizárólag a 29. hadosztály kiválóan derék és ügyes viselkedésének köszönhető s e tekintetben elsősorban a hadosztály parancsnokát, *Krauss* altábornagyot illeti dicséret és elismerés.

VIII. A balkán haderők második drinamenti offenzívája.

A) A drinamenti csata bevezetése 1914- szept. 7-től 13-ig.

3. sz. melléklet.

Szeptember 7-ike.

A szerb betörés hírére az 5. hadseregparancsnokság a balkán haderők főparancsnokságánál az offenzívának már szeptember 8-án való megkezdését javasolta, míg *Potiorek* tábornagy annak kezdetét szeptember 6-án este kiadott parancsával már 7-ére rendelte el.

Ez a parancs következőleg hangzott:

«Két ellenséges hadosztálynak átkelése tényé vált. Holnap, szeptember 7-én, az 5. és 6. hadsereg általános támadásba mennek át. A XV. hadtest, amely csak 8-án este kelhet át a Drinán, erélyesen tüntessen.

«A Lütgendorf-csoport minden energiával tegye lehetetlenné az ellenségnek további előnyomulását. Belgrád lövethető».

Ámde ez a parancs nagyjában véve csak írott malaszt maradt. Nemcsak a XV., hanem a XVI. hadtest sem kezdte meg 7-én a Drinán való átkelést, mivel estig csak az ahhoz való csoportosítást vette fel. A hozzá csatlakozófélben levő 1. gyalghadosztály e napon Vlasenica tájékát érte el, a *Snjaric-dandár* pedig vasúti szállítás alatt állott. Az 5. hadsereg a mondott napon szintén csak a tűzérségi és technikai előkészítést hajtotta végre és az áthajózás megkezdését szeptember 8-ikára a hajnali órákra halasztotta.

A 29. hadosztály szintén nem kapott parancsot a Száván való átkelésre, csak a Lütgendorf-csoport keleti szárnya nyomult már 7-ike folyamán a szerbek elé, miből a délutáni órákban Zimony és Dec között, kivált a Galovica-csatorna mentén egyelőre még látszólag hasonló erejű ellenséggel kemény harcokra került a dolog. Déli irányból sűrűn és magasan felszálló porfelhők arra engedtek következtetést, hogy máris tetemes ellenséges erők keltek át a Száván. És tényleg úgyis volt, mert a Száván való átkelés, illetve áthajózás Sabac és Belgrád között, kivált Boljevcinél és az Ostrovo Ciganliján keresztül egész napon át megszakítás nélkül folyt, úgyhogy estig mintegy $1\frac{1}{2}$ hadosztály (az I. és $\frac{1}{2}$ II. Duna-hadosztály) állott a Surcin—Tovarnik által jelölt vonal mentén, illetve attól délre.

Ezzel szemben a mi részünkről Zeidler tábornok parancsnoksága alatt a kombinált 7. hadosztályból a zimony—surcini fennsíkon a 14. gyalogdandár 7 zászlóalja,* $\frac{3}{4}$ lovasszáhad, 2 tábori üteg és a nehéz tüzérség, tovább nyugatra pedig még további 7 zászlóalj,** 2 lovasszáhad és 4 üteg állott.

Hogy a Szerémségben az egységes vezetés biztosíttassék, szeptember 7-én a Zeidler-csoport az 5. hadseregparancsnokságnak rendeltetett alá, amely viszont azt Krauss Alfréd altábornagynak utalta át.

Az osztrák-magyar haderők csoportosítását szeptember 7-én este a 3. sz. melléklet mutatja.

Megjegyzések.

A szerbek támadólagos fellépése és betörése a Szerémségbe egy csapásra megváltoztatta, hogy ne mondjuk, széjjeltépte Potiorek tábornoszernagy egységes támadási tervét, amely szerint ő a Drina—Száva-szögben összpontosult szerb erőket egyszerre kettős átkarolással akarta megrohanni és tönkretenni. Az eredetileg 7-ikére tervezett, majd 9-ikére halasztott, közben az 5. hadseregparancsnokság által 8-ikára javasolt és Potiorek tábornoszernagy által megint csak 7-ikére elrendelt támadás azonban az alparancsnokok passzív rezisztenciája miatt 7-én alig indult meg, mert a Zeidler-csoport vállalkozása, anélkül, hogy annak érdeméből bármit is levonni akarnánk, egymagában valami túlsókat nem nyomhatott a latba. Hogy az olyannyira határozott, sokszor makacs és erőszakos Potiorek tábornoszernagy ezúttal szó nélkül tűrte, hogy kiadott parancsát semmibe se vegyék, azon valóban csodálkoznunk kell.

* A 38. és 68. ezredek 1—1 zászlóalja, a 21. vadászzászlóalj és 4 menet-zászlóalj.

** A 38. ezred 2, a 68. ezred 3 zászlóalja, továbbá a 23. és 28. vadászzászlóalj.

Szeptember 8-ika.

Szeptember 8-án korán reggel az 5. hadsereg csapatjai hozzáláttak a folyón való átkelés végrehajtásához, mit a túlsó parton jól megerősített állásokban ügyesen elhelyezett szerb előcsapatok nagyon megnehezítettek. Az ellenségnek fatorlaszokkal és drótkadályokkal hőven ellátott fővédelmi állása a Badovincéről Crnabaran át Ravnjére vezető út mentén húzódott.

A XIII. hadtest körletében a 36. hadosztály éllépcsője (a 79. ezred 2 zászlóalja) Megjasinál kezdte meg az átkelést, de ezt a szerbek ellentámadása csakhamar megghiúsította. Az utászok is hiába fáradoztak a híd építése körül, a szerb tüzérség tömegesen szedte áldozatait gyorsan ritkuló soraikból s így a munkálatokat csakhamar be kellett szüntetni.

A VIII. hadtestnél kissé jobban ment a dolog. A 9. hadosztály délig Salásnál 9 zászlóaljat, a 21. landwehr-hadosztály Todorovcinál (Bosuttól délre) 3 ezredet hajózott át. Ezek az erők azonban a délután folyamán az erős ellenséges állások megtámadása közben annyira kimerültek, hogy azok este felé újból a Drina nyugati partjára rendeltettek vissza. Úgyszintén hiába próbálkozott a 104. népfőlkelődandár háromszor is Bosutnál a Száván való átkeléssel, fáradozása mindvégig meddő maradt.

Az 5. hadseregnél eszerint az egész napi fáradozás hiábavalónak bizonyult, ami annál kellemetlenebb volt, mert a csapatok igen érzékeny veszteségeket szenvedtek és pedig a 9. hadosztálynál 2000, a 21. landwehr-hadosztálynál 800, a 36. hadosztálynál (főképp a 79. ezrednél) pedig 1600 embert.

A 6. hadsereg körletében sokkal kedvezőbbek voltak az átkelési viszonyok, amennyiben itt a Drinán sok helyütt át lehetett gázolni.

Mindazonáltal a XV. hadtestből szeptember 8-án csak a 11. hegyidandár kelt át Zvorniknál és nyomban megvetette lábát a keleti parton fekvő magaslatokon. Az északi szakaszban *Braun* altábornagy a 79. honvédgyalog- és a honvédmenetdandárral Glavicicenél csak tüntetett, míg a hadtest zöme jobban dél felé tömörült össze, még pedig került: a 12. hegyidandár Jardantól délre, a 10. attól északra; a 13. gyalogdandár Colopekre, a 80. honvédgyalogdandár Trsiére.

A XVI. hadtestnél a *Gábriel*-csoport (4. és 5. hegyidandár) a Drinjaca beömlésétől kétoldalt kelt át a Drinán és pedig az ő. hegyidandár a folyón átgázolva, íitluknál vetette meg a lábát, míg a 4. hegyidandár Sopotniknál áthajóztatván, a Culinenél elsáncolt ellenség felé nyomult előre. A TVoZ/ma/m-csoportnál az 1. hegyi-

dandár Zelinjetől keletre gázolt át a folyón s aztán Gojsavica felé nyomult előre. Az 1. hegyidandárt követő 6. hegyidandár Stojic felé vett irányt, a 13. gyalogdandár pedig Crncáig jutott előre. A 2. hegyidandár a számára kijelölt helyen nem tudott a folyón át-gázolni s így a Ljubovijánál átkelt 109. népfölkelődandárt követte, mely utóbbi az ott állásban volt szerb zászlóaljtag meglepve, attól 2 löveget és 3 géppuskát zsákmányolt.

A nap folyamán a hadtest zöme heves harcok közben a Crnca — ☉ 609 — ☉ 743 — amajici templom által jelölt vonalig jutott előre.

Az 1. gyaloghadosztály — 9. és 7. hegyidandár — e napon Nv. Kasabat érte el, ahol a hadtestparancsnokság is éjjelezett. A 9. dandár nyomban a Drinjacáig tolatott előre.

A 6. hadsereg szeptember 8-án az 5. hadsereg 4400 emberével szemben mindössze 700—800 embert vesztett.

Megjegyzések.

A szerbek magatartása tekintetében mindenekelőtt feltűnő, hogy míg augusztusi első offenzívánk alkalmával csapatjaink a Drinán való átkelés közben úgyszólván alig találtak hevesebb ellentállásra, most azok, kivált az 5. hadsereg körletében, mindenütt gondosan előkészített és jól megerősített ellenséges állásokra bukkantak. Ennek megvan a magyarázata. A szerbek ugyanis főerejükkel a Száván át északi irányban akarván előretörni, feltétlenül szükségesnek látszott, hogy ennek a főtámadó csoportnak az oldala, illetve háta a Drina mentén álló osztrák-magyar csapatokkal szemben kirendelt csapatok részéről kifejtendő legszívósabb ellentállás által biztosíttassák. Hogy ezek a drinamenti csapatok tőlük telhetőleg igyekeztek a terepnyújtotta előnyöket a maguk számára kiaknázni, ez amily természetes, époly helyes is volt. Ennek a helyes intézkedésnek és viselkedésnek meg is volt az eredménye, amennyiben az ö. hadsereg hiába igyekezett a folyón átkelni s az elég fáradságos és nehéz nap estéjén a Drina túlsó partján úgyszólván egy talpalatnyi földet sem vallhatott a magáénak.

A 6. hadsereg balszárnyát képező XV. hadtest még e napon sem látott hozzá komolyan a folyón való átkeléshez, a csapatok zöme még mindig átcsoportosítással és rokirozással tölti el az egész napot és szinte önkéntelenül felvetődik a kérdés, hogy miért kellett ezeket a csapatokat ily messzire északra elsétáltatni, ha az átkelés jóval délebbre szándékoltatott? Avagy tisztán csak az ellenség tévútra vezetése céljából történt ez az ide-odasétálgatás?

Ebből a rokirozásból még az a hátrány is származott, hogy

az 5. és 6. hadsereg között újból egy hatalmas űr keletkezett, ami a magára maradt 5. hadsereg helyzetét és feladatának végrehajtását még jobban megnehezítette. A *Braun-csoport* tüntetése ezen vajmi keveset változtatott; ez legfeljebb a XV. hadtest folyamatban lévő rokírozását segítette némileg elő.

Ezzel ellentétben a XVI. hadtest által e napon elért eredmény valóban elismerésreméltó. A hadtest összes csapatjai nemcsak hogy átkeltek a Drinán, hanem az azt jobbról kísérő magaslatokon is szépen tért nyerve, a partváltást immár teljesen biztosítottak tekinthették.

Hogy a 6. hadsereg és az alája rendelt hadtestek eddigi és ezutáni működését kellőleg elbírálhassuk, mindenekelőtt e seregtestek feladatával és ebből kifolyó hadművelati tervével kell tisztába jönnünk. *Potiorek* általános nagy hadművelati tervének keretén belül a (5. hadsereg legközelebbi feladata abból állott, hogy a Krupanj—Loznica vonalától délnyugatra fekvő hegyvonulatot mielőbb birtokába ejtse. Ennek keretén belül a XV. hadtestnek a Gucevo-magaslatot kellett elfoglalnia. Hogy vajjon ennek a feladatnak a megoldására tényleg a választott támadási terv — erős jobbszárnyal végrehajtott arctámadás — felelt-e meg a legjobban, ahhoz legalább is kétség fér. Részemről azt hiszem, hogy sokkal könnyebben és gyorsabban lehetett volna a Gucevo-magaslat birtokába jutni, ha annak északnyugati nyúlványa ellen a koviljacai Drinahajlás környékéről talán inkább erős balszárnyal átkaroló támadás intéztetett volna.

A XVI. hadtest főfeladata a Krupanjtól délre és délnyugatra fekvő magaslatok birtokbavételében csúcsosodott ki, amit viszont nézetem szerint legcélszerűbben a Zdrelán át erős jobbszárnyal végrehajtott átkaroló támadás által lehetett volna elérni. Ehelyett mindkét hadtest tisztán arcban, úgyszólván fejvel a falnak ment neki a hatalmas hegy vonulatnak, ami nemcsak hogy jóval több időbe került, hanem derék csapatjainktól ok nélkül rettenetes fáradságot és kimondhatlanul nagyobb véráldozatokat is követelt.

Szeptember 9-ike.

Szeptember 9-ikén a XVI. hadtestnek az egész vonalon tovább sikerült tért nyernie; a 109. népfölkelődandár Donjáig, a 2. hegyidandár Sv. Pelarig, a 13., illetve 6. hegyidandár a Lipnikon túl fekvő 074., illetve 777. m. p.-ig jutott előre. Az 1. és 4. hegyidandárnak a 9-ik segítségével a Cavcici magaslatot sikerült elfoglalniok, míg az 5. hegyidandár a Citluktól nyugatra fekvő 751. m. p.-ig jutott előre. A szembenálló ellenséget — a II. Morava-hadosztály

zömét és 4 pótzászlóaljat — ezek szerint a XVI. hadtest mindenütt a főállásokig szorította vissza.

A XV. hadtestnél a 11. hegyidandár a Bobije-magaslatot foglalta el, míg a hadtest zöme a Jadar és Colopek között a Drinán széles arcvonalon végrehajtott átkelés után a 205. m. p. — Borina — 280. m. p. vonaláig jutott előre, bár az ellenség — a II. Morava- és az I. Drina-hadosztály részei — elég szívós ellentállást fejtett ki. Az éj folyamán az I. Drina-hadosztálynak újonnan beérkezett részei — állítólag 3 ezred — a 80. honvédgyalogdandár ellen ellentámadásba átmenvén, azt a 280. magaslatról visszavetették. Ebből kifolyólag ez a dandár a Drina mögé rendeltetett s ha jól tudom, ellene vizsgálat is indult meg. Helyét a frontban még az éj folyamán a 13. gyalogdandár foglalta el.

Az 5. hadseregnél e napon nem került harcra a dolog, miután az «nem volt képes a folyón való átkelést azonnal megismételni». A délelőtt folyamán a hadseregparancsnokság *Potiorek* tábornagytól ugyan még azt a parancsot kapta, hogy *Krauss* altábornagy támogatásával offenzíváját minél előbb újra kezdje meg, közben azonban *Krauss* altábornagy azt jelentette, hogy a Száván való átkelés előtt jónak látná, ha a *Zeidler*-csoporttal karöltve előbb a Szerémségben rendet teremtené. *Potiorek* tábornagy a nevezett altábornagy javaslatát elfogadván, neki a továbbiakra nézve «teljesen szabad kezét» engedett, az 5. hadseregparancsnokság pedig az általa kért 104. népfőlkelődandárt is rendelkezésére bocsátotta.

A változott Asszonyokra való tekintettel *Potiorek* tábornagy most már azt hagyta meg az 5. hadseregnek, hogy az egyelőre az ellenséget kösse le és várjon addig offenzívájának megisméltésével, amíg a *Krauss*-csoport ismét rendelkezésre áll és ha majd a 6. hadsereg a Ijesnicai magaslatok irányában kellőleg tért nyert.

Ehhez képest a legközelebbi napokban csak a 6. hadseregnél és a Szerémségben folytak harcok, míg az 5. hadsereg csapatjai egyelőre csak várakozó álláspontot foglaltak el.

Megjegyzések.

Szeptember 9-én a XVI. hadtest csapatjai átlag 2—3, a XV. hadtestbeliek pedig 5—0 km-rel, vagyis nem valami túlságos nagy mértékben jutottak előbbre. A hadsereg támadása az egész arcvonalon mentén egyenletesen elosztott erővel végrehajtott arctámadás képét mutatja, melynél a dandárok egymás mellett kapaszkodtak fel az előttük levő, egymással párhuzamosan haladó hegygerincekre. Viszonylagos túlerő létesítésére sem a hadsereg-, sem a hadtest-, sem a csoportparancsnokok egyik helyen sem törekedtek, épígy nem tar-

tott vissza egyikük sem számottevő tartalékot, sőt még a kezdetben liátullevő 7. és 9. hegyidandár is beérkezésükhöz mérten nyomban az első vonalba rendeltettek. Ennek megtörténte után már csak az útban levő *Snjaric-dandár* jöhetett hadseregtartalékszámba tekintetbe. Hogy ez a támadásnak nem a legcélszerűbb és legalkalmasabb formája, azt nem igen kell hosszasan bizonyítgatnunk, valamint azt sem, hogy ily eljárás mellett a terep és az ellenséges megerősített állások okozta nehézségek a lehető legnehezebben voltak csapatjaink által leküzdhetők. Olyan volt ez az eljárás, mint mikor valaki a bikát szarvánál fogva akarja a földre teríteni. Ezért nem is csodálkozhatunk, hogy derék csapatjainknak sok, igen sok véres verejtékébe került, hogy a számra nézve ugyan gyengébb, de haditapaszatokban gazdag, edzett és szívós ellenséget az egymás mögött jól megválasztott és gondosan elkészített állások egész sorából kiüzze. Ezért, ha nagy volt is az öröm, valahányszor egy-egy uralgó magaslatot elfoglalni sikerült, mindenki tudta, hogy másnap még magasabbra fel kell kúszni, ahol az előző napi fáradalmak talán még hatványozottabb mértékben megismétlődnek.

Amint a 3. számú mellékletből kivehető, szeptember 9-ike folyamán — a Drina-hadosztálybeli csapatok éjjeli támadását megelőzőleg — a 8372 zászlóalj, 67 lovasszázadot és 38 üteget számláló (5. hadsereggel szemben mindössze az I. Drina- és a II. Morava-hadosztály és 4 pótzászlóalj állott, ami összesen 36 zászlóaljnak, némi lovasságnak és legfeljebb 24—30 ütegnak felel meg s így gyalogságban több mint kétszeres, tüzérségben pedig körülbelül másfélszeres volt a túlerő a mi csapatjaink részén, mely erőviszony határozottan lehetővé tette volna, hogy legalább egy helyen hatalmas, végleges döntést gyorsan előidézni képes főtámadó csoport alakíttassék. A terep alakulatát, a hegyhátak vonulatát és a közlekedési vonalak minőségét figyelembe véve, nézetem szerint erre a legalkalmasabb terület a Krupanjtól délre fekvő hegyvidék volt. Itt kellett volna a rendelkezésre álló 12 dandárból legalább nyolcat latba vetve, minél előbb arra törekedni, hogy azok erős jobbszárnyal intézett átkaroló támadással a Ki st—Rozanj—Zdrela—Sanac—Kosutnja stopa-hegyvonulatot hatalmukba kerítve, Zavlaka—Stolicén át az ellenséges főerő oldalába és hátába törjenek. A fennmaradó 4 dandár, anélkül, hogy eredetileg annyira északra eltolattak volna, Zvornik és Colopek között a Drinán átkelve, a Krivajela—Grn. borin a-hegyhát felé lett volna irányítandó és szinte biztosra vehető, hogy az ekként végrehajtott támadás eredményeként a Gucevo-magaslat majdnem önmagától hullott volna a győzők kezébe.

Ahhoz sem férhet kétség, hogy a Krupanjon át gyakorolt

hatalmas nyomás csakhamar egyengette és nagymértékben megkönnyítette volna az 5. hadseregnek és a Krauss-csoportnak további működését is.

Az 5. hadseregnek és a Krauss-csoportnak a papíron elég szépen kigondolt és elrendelt duna—száva—drinamenti nagy egységes támadása a délután folyamán kiadott intézkedés folytán a (5. hadsereg felette nehéz részlettámadásává zsugorodott össze.

Ez mindenesetre nagyban megkönnyítette a szerbek helyzetét, akik épúgy, mint előbb az 5. hadsereggel szemben, tovább délre a 6-ikkal szemben is tőlük telhetőleg szívós ellentállást fejtettek ki s úgyszólván csak lépésről-lépésre húzódtak vissza hátrábbfekvő állásaikba, hogy ott újból ugyanolyan kitartással és hevességgel vegyék fel a harcot a számra nézve őket fölülmúló ellenséggel.

Szeptember 10-ike.

Szeptember 10-ikén a 109. népfölkelődandár, a Dugo-magaslatot ejtette birtokába. *Trollmann* altábornagy e napon a 13., 6. és 9. hegyidandárral a Jagodnja-magaslatot, a 2. hegyidandár pedig a Zdrelát igyekezett hatalmába keríteni, ami azonban nem sikerült. Erre a TroHmann-csoport erősítésére a Gábiel csoporttól az 1. hegyidandár Gojsavicáról Lipnikóra, a 2. hegyidandár támogatására pedig az 1. hadosztály 7. hegyidandára Taminovicra rendeltetett.

Gábiel tábornok az 5. hegyidandárra mindenekelőtt a 11. hegyidandárt segítette a Radakovac-magaslat elfoglalásában s aztán az 5. dandárra] Crni vili, a 4-ikkal pedig a Kosutnja stopa felé irányt véve, Planináig jutott előre.

A XV. hadtest zöménél csak a 12. hegyidandárnak sikerült valamivel előbbre, a 459 trig.—450. m. p. vonaláig jutni, ellenben a 10. hegyidandár Klisar Gucevonál, a 80. honvédgyalogdandár felváltására rendelt 13. hegyidandár pedig a 280. magaslaton nehéz harcot vívott a folyton erősödő ellenséggel szemben. Ezért a XV. hadtestparancsnokság a 40. honvédhadosztály zömét Colopek tájékára rendelte s így a loznicei ellenséges csoport lekötésére Koviljaca és Glavice között csak a honvédmenetdandár maradt vissza.

Az enapi nehéz küzdelem nyomasztó hatása alatt *Potiorelc* tábornoszernagy a hadsereg tartalékát képező *Snjaric*-dandárnak Han Piesaknál már egybegyűlt 5 zászlóalját és 2 hegyiütegét szintén a XVI. hadtestparancsnokságnak rendelte alá, míg *Andrian* tábornok egyidejűleg parancsot kapott, hogy — miután az ellenség a felső Drina mentén passzíve viselkedik — *Philipovich* ezredes parancsnoksága alatt a 8. hegyidandár 3 zászlóalját és 1 ütegét a főerőkhöz való csatlakozás céljából szintén Nv. Kasabara indítsa útnak.

Megjegyzések.

Szeptember 10-ike jó lecke volt *Potiorek* táborszernagy számára. Mindenekelőtt az egyenletes erőelosztással kontemplált támadásnak hibás volta és céltalansága tűnt ki, amit most harcközben azáltal igyekezett jóvátenni és reparálni, hogy egyrészt a tovább nyugatra harcban álló erők egy részét (9. és 1. hegyidandár), másrészt a még egyáltalában rendelkezésére álló összes tartalékokat (7. hegyi és a Snjaric-dandár) a végre döntő fontosságúnak felismert Krupanjtól délre fekvő terület felé terelte, miáltal most már itt 7 dandárnyi erő tömörült össze.

A XVI. hadtestnél még nehezebb viszonyok között, folyton erősödő ellenséggel harcoló XV. hadtestnek saját hatáskörében kellett a helyzet szanálásáról gondoskodnia s ezt úgyszólván az összes erőknek a döntő fontosságú területre való összpontosítása által valóban elismerésreméltó módon meg is tette.

Épígy kiemelendőnek tartom *Potiorek* táborszernagy ama intézkedését is, hogy a főcél érdekében még további erőket vont el Andrian tábornoknak amúgy is szűkmarkúan megállapított erőcsoportjából.

Szeptember 11-ike.

E napon a XVI. hadtest heves harcok árán igen szép sikert aratott. *Trollmann* altábornagy az 1. és 2. hegyidandárt a Zdrela, *Bogát* altábornagy pedig a 7., 13., 9. és 6. hegyidandárt a Jagodnja felé vezette támadásra, de mindkét csoport csak lassan és nehezen tudott tért nyerni. Ellenben a 4. és 5. hegyidandárból álló *Gábriel*-csoportnak a hozzácsatlakozott XV. hadtestbeli 11. hegyidandárral délután 4^h tájban sikerült Kosutnja stopa trig. 944 és Crni vrh 890 trig. között a hegygerinc legmagasabb pontjait elfoglalni (lásd a *számú mellékletet!*, miközben 5 ellenséges löveg is a mieink kezébe került. Ezek után az ellenség a Jagodnja- és Zdrela-magaslatokat sem tarthatta tovább és a XVI. hadtesttel szemben álló egész csoport Krupanjon át megkezdte a visszavonulást.

Győzelmes csoportjaink az elfoglalt állásokban nyomban a rend és kötelékek helyreállításához fogtak és *Potiorek* táborszernagy egy napi pihenőt adott nekik jutalmul.

A XV. hadtest körletében a 12. hegyidandár jobbszárnyának sikerült ugyan a Lipnicko brdóig előrejutni, a 10. hegyi-és 13. gyalogdandárnak azonban alig sikerült a nap folyamán némi tért nyerni, miért is *Potiorek* táborszernagy ettől a hadtesttől szeptember 12-én a támadás folytatását követelte és egyidejűleg elrendelte, hogy a 8. hegyidandár még további 3 zászlóaljat és 1 úteget indítson a XV. hadtesthez útba.

Megjegyzések.

A Krupanjtól délre és délnyugatra húzódó főmagaslati vonulat elfoglalásával csapatjaink igen szép siker és megbecsülhetetlen nagy előnyök birtokába jutottak. Innen nyitva állott az út egyrészt Krupanj—Zavlakán, másrészt Krupanj—Stolicén-át az ellenséges főerő oldalába és hátába, továbbá az előbb említett és a Gucevo-magaslat mentén Loznica felé, miáltal az ő. hadsereg félbemaradt hadműveletei hathatósan elősegíthetők és támogathatók voltak.

Hogy azonban a siker teljes legyen, ép most nem lett volna szabad tágítani, hanem ütni kellett volna megszakítás nélkül tovább a vasat a XVI. hadtest által is még legalább egy-két napon át, amíg a helyzet annyira megérik, hogy kedvezőtlen fordulatoktól többé tartani nem kellett volna. Ily helyzetben és körülmények között a hadvezérnek hajthatatlannak és keményszívűnek is kell tudni lenni és ha ez momentán a csapatoknak rosszul is esik, később maguk is belátják, hogy e könyörtelenségre saját jól felfogott érdekükben is szükség volt, mert így aránylag sokkalta kisebb fáradalmak és kevesebb vérvesztés árán biztosabban megalapozott és jóval nagyobb sikerek és eredmények birtokába jutnak. A jelen esetben a kilátásban lévő nagy sikerek érdekében, másrészt a XV. hadtesttel szemben köteles bajtársiasságból is, hogy annak is alkalom adassék, miszerint a végleges sikert a maga körletében minél kevesebb fáradtsággal és veszteséggel kivívhatta, nemcsak jó, hanem elengedhetlenül szükséges is lett volna, hogy a XVI. hadtest szeptember 12-én az ellenség üldözését a legenergikusabban folytassa.

Szó sincs róla, a négynap kemény harcok és fáradalmak után rájuk fért és jól is esett a XVI. hadtest csapatainak az elrendelt egynapi pihenő, de egy-kétnapi további megfeszített munka után még kiadósabb és tartósabb pihenő jutott volna nemcsak nekik, hanem alighanem az egész balkán haderőknek osztályrészül. Nagy, beláthatatlan nagy sikerek kulcsa volt e napon a XVI. hadtest, illetve *Fotiorek* táborszernagy kezében; kár, hogy ezt a kulcsot a balkán haderők főparancsnoka a maga előnyére kihasználni elmulasztotta.

Szeptember 12-ike.

Szeptember 12-én a 11. hegyidandárnak már a kora délelőtti órákban sikerült a Kriva jela-magaslatot hatalmába ejtenie, honnan a 12. hegyidandár támogatása céljából a Biljeg-magaslat felé vett irányt, amelyet estig szintén sikerült az ellenség kezéből kiragadni. Ezzel immár a Boranja-hegyhát is teljes egészében a mi csapataink kezébe került. Ám tovább nyugatra a XV. hadtest zöme a Gucevo-

magaslatot szívósan védő ellenséggel szemben csak igen lassan tudott előbbre jutni. A csapatok nagymérvű kimerülésére hivatkozva, a XV. hadtest parancsnoksága szeptember 13-ikára a maga csapatjai számára is pihenőnap engedélyezését kérte *Potiorek* tábornagyától, amit azonban ez megtagadott és egyidejűleg elrendelte, hogy a támadás a Gucevo-magaslat bevételéig megszakítás nélkül folytattassék.

Ennek támogatása céljából *Potiorek* tábornagy', dacára annak, hogy a Krauss-csoport még mindig nem állott rendelkezésére, az 5. hadseregparancsnokságnak parancsot adott, hogy szeptember 13-án a XIII. hadtestet a Drinán való átkelésre utasítsa és pedig egy hadosztállyal Batárnál a XV. hadtesttel kapcsolatot keresendő, egy hadosztállyal pedig Amajlijánál. A VIII. hadtestnek szintén igyekeznie kellett, hogy a Drina keleti, illetve a Száva déli partján lábát megvesse, vagy ha ezt nem tehetné, hogy' legalább az ellenséget lekösse.

Ebből kifolyólag az 5. hadseregparancsnokság meghagyta a 42. honvédhadosztálynak, hogy 13-án Bálainál partot váltson; a 36. hadosztálynak és a VIII. hadtestnek szeptember 14-én kellett Amajlijánál a folyón átkelnie. Utóbbi hadtestből a 28. landwehrgyalogezred két üteggel még szeptember 12-én *Krauss* altábornagy támogatására indított útba.

Megjegyzések.

Az enapi események között igen figyelemreméltó a 11. hegyidandár tevékenysége és az általa elért valóban szép kettős siker. Hogy a XV. hadtest zömének erőlködése hiábavaló volt, az bizonyára abban leli magyarázatát, hogy' a hadtest balszárnya felé az ellenség folyton újabb és újabb erősítéseket dobott harcba. Hogy ezek a harcok nagy on kimerítették a hadtest zömét képező csapatokat, azt nincs okunk kétségbevonni és túlságosan a hadtestparancsnokságtól sem vehetjük rossz néven, hogy azt, amit a szomszédos XVI. hadtest csapatjai már megkaptak, az egy napi pihenőt, a maga csapatjai számára is igyekezett kieszközölni. Mert hiába, ilyenek iránt a csapat nagyon érzékeny és nagyon rosszul esik neki, ha olyat nélkülözni kénytelen, amiben másnak része van. Ezért ha már *Potiorek* tábornagy egyáltalában jónak látta, hogy' szeptember 12-ikén pihenő tartassék, úgy legcélszerűbb lett volna azt az egész 6. hadsereg csapatjai számára elrendelni. Mert «gleiche Brüder, gleiche Kappen», mondja egy nagyon bevált német példabeszéd. A kért pihenő megtagadása bizonyára rossz vért szült a XV. hadtest csapatai körében, de azért még sem vehetjük túlságos

rossz néven *Potiorek* táborszernagytól, hogy addig, amíg a Gucevo elfoglalva nem volt, nem akarta a 6. hadsereg balszárnyán a hadműveletek folytonosságát megszakítani. Abban is egyetérthetünk vele, hogy e hadműveletek mielőbbi sikere érdekében az 5. hadsereget is megzavarta nyugalomban, amit talán már 1—2 nappal előbb is megtehetett volna, mert hogy *Krauss* altábornagy csoportja másnemű elfoglaltsága miatt még nem kelhetett át a Száván, az nem volt elég nyomós indok arra, hogy az 5. hadsereg oly sokáig tétlen szemlélője legyen a 6. hadsereg balszárnyán lejátszódott többnapos kínos-keserves vergődésnek.

Miután az 5. hadsereg parancsnokságának szóló parancs nem valami túlságosan határozott volt, ennek folytán utóbbi is csak ímmel-ámmal fogott hozzá annak végrehajtásához, a hadsereg zömének megmozdulását egy nappal későbbre, szeptember 14-ére tolván ki.

Szeptember 13-ika.

E napon a 42. honvédhadosztály átkelése jóval könnyebben ment, mint ahogyan azt az eddigi tapasztalatok után várni lehetett. Az első lépcsők áthajózása csak gyenge ellentállásra talált s délig már öt zászlóaljnak sikerült a túlsó parton lábát megvetnie. Ekkor a szerbek nehéz tűzérsgéi tüzzel a további áthajózást megakadályozták, sőt szerb gyalogság ellentámadásba is átment, de a horvátok derekasan tartották magukat s miután időközben a szerb nehéz tűzérsgé is szünetet tartott, estig már nyolc horvát zászlóalj volt a túlsó parton.

A XV. hadtestparancsnokságnak e napra szóló intézkedése szerint *Eisler* altábornagynak a 11., 12. és a 10. hegyidandár két zászlóaljjal a Grn. Borinánál levő 670-es magaslatot, *Braun* altábornagynak pedig a 10. hegyidandár fennmaradó részével, a 13. gyalogés a 79. honvéd gyalogdandárral a Kuliste-magaslatot, a 80. honvéd gyalogdandárral pedig a Crni vrh. írig. 769. magaslatot kellett birtokába ejtenie.

Alighogy az *Eisler*-csoport erős jobbszárnyal intézett átkaroló támadását a 670-es magaslat felé megkezdette, a Kostajnik-magaslat irányából igen érzékeny oldalazó és háttüzet kapott, minek folytán a 11. liegyidandárnak az említett magaslat felé kellett irányt változtatnia. Az ekként megfogyatkozott *Eisler*-csoport már nem volt képes a szívósan kitartó és ellentámadó lökemeket is intéző grn. borinai jól elsáncolt ellenséget állásaiból kiszorítani. A Braunesoportnál a Kuliste elleni támadás teljes sikerrel járt, a Crni vrh-en álló ellenséges csoport ellenben szívósan kitartott állásában.

A XVI. hadtestnél a 12-iki pihenő után *Bogát* altábornagynak

5 dandárral (6., 7., 4., 5. és 9.) Krupanj leié kellett előnyomulnia, míg *Trollmann* altábornagynak 4 dandárral (109., 2., 13. és 1.) a *Bogát* altábornagy alatt a fentiek szerint alakított főtámadó csoport keleti oldalát kellett biztosítania Valjevo felé.

A XV. hadtest jobbszárnyán csakhamar beállott kedvezőtlen helyzetből kifolyólag nemsokára a Bogat-csoport balszárnyán levő 5. és 4. hegyidandár is a 11. hegyidandár támogatására a Ivostajnik felé irányított; ez a parancs azonban már nem volt végrehajtható, mert időközben Stolice felől erős ellenséges osztagok nyomultak előre, amelyekkel a két dandár a Kriva jela keleti lejtőjén szállott harcba. Ehelyett a hadosztálytartálékul kirendelt 9. hegyidandárnak kellett volna a 11. dandár segítségére sietni, de ez nem jutott sokkal tovább a Kriva jelánál.

A főtámadó csoport jobbszárnyán a 6. és 7. hegyidandár már Krupanjon tálig jutott előre, amidőn a láthatáron erős ellenséges oszlopok bukkantak fel Zavlaka irányából Krupanj felé előnyomulóban. Erre a két dandár sietve a Sanacra húzódott vissza, hogy az attól két oldalt fekvő erős állásokban vegyék fel a harcot a nagyszámban feléjük tartó ellenséggel.

A Trollmann-csoportnál az 1. hegyidandárnak sikerült a Mramor-magaslatot birtokába ejtenie, ellenben a 2. hegyidandár nem tudott a Rozanjra feljutni s így támogatására a 13. hegyidandár is utána küldetett. A 109. népfőlkelődandár továbbra is a Dugomagaslaton maradt.

De nemcsak Krupanjon át, hanem a felső Drina visegrádi, megjegjai, usti pracai és gorazdei átkelő pontjai felé is erősebb ellenséges oszlopok nyomultak egyidejűleg előre, Bajina bastárol pedig Osmace felé tört előre egy tekintélyesebb ellenséges csoport, világos jelöl annak, hogy a szerbek a jelzett irányokban ellentámadásba mentek át.

Megjegyzések.

A horvát honvédhadosztálynak nem várt könnyű átkelése Batarnál nem ok nélkül azt a látszatot kelti, hogy kár volt az 5. hadseregnek az első kudarc után az átkelés megismétlésével oly sokáig várni. Ha a horvát hadosztály egymagában aránylag oly könnyen jutott át a folyó túlsó partjára, akkor az esetben, ha egyidejűleg, vagyis már szeptember 13-án a 36. hadosztály és a VIII. hadtest is hozzálátott volna a folyó forszírozásához, nagyon valószínű, hogy ezek a seregtettek is könnyebben reuzáltak volna, mert az egyidejű támadás nemcsak egy ponton, hanem az egész alsó Drina mentén foglalkoztatta és lekötötte volna az ellenséget. Csakhogy

persze, aki már ismételten megégette ujjait, az rendszerint sokkal óvatosabban nyújtja ki a kezét a túlveszedelmesnek képzelt, de valójában könnyen megfékezhető tűz felé.

A (3. hadsereg enapi támadása a XV. hadtest körletében az arcvonal előtt fekvő egyes fontos magaslatok elfoglalását tűzte ki célul, mialatt a XVI. hadtest 5 dandárának a döntőleg megvertnek gondolt ellenséget követnie kellett, 4 dandár pedig biztosítási célokra használtatott fel.

Én a magam részéről nem érthetek teljesen egyet a támadásnak ily módon való folytatásával. Mindenekelőtt súlyos hiba volt, hogy a Ivostajnikot, mint az egész környéket uraló magaslatot, nemcsak a hadsereg, hanem mindkét hadtestparancsnokság is úgyszólván teljesen ügyeimen kívül hagyta. Ez a hiba mindkét hadtest működését majdnem teljesen megbénította.

A XVI. hadtestnél nagyon megbosszulta magát, hogy az a győzelmes 12-iki harcok után a megvert ellenség üldözésétől eltekintett. A pihenőnap közbeékelése folytán az ellenség, időt és alkalmat nyert ellenrendszabályok megtételére, illetve az ellentámadás folyamatba tételére. Ennek a nem valami túlerős csoporttal végrehajtott ellentámadásnak a sikerét nagyban megkönnyítette a XVI. hadtest szeptember 16-iki erőelosztása. Míg a főfeladat végrehajtására, a megvert ellenség követésére, mindössze 5 dandár rendeltetik ki, melyekből kettőt csakhamar elvont a szomszédos hadtest kedvezőtlen harchelyzete, addig mellékcélokra, vágj'is a főtámadó csoport oldalának biztosítására majdnem ugyanannyi erő, 4 dandár használtatik fel. Ily körülmények között nem csoda, hogy a mindjái-t kezdetben alaposan meggyengült főtámadó csoportnak, mihelyt az ellenség felbukkant a láthatáron, szégyenszemre azonnal visszavonulót kellett hivatnia.

Most pedig mielőtt a drinamenti eseményeket tovább tárgyalnék, előbb a Iúrauss-csoport folytatólagos működésével kell még röviden foglalkoznunk.

B) A Krauss-csoport működése a Szerémségben 1914 szeptember 9-től 14-ig.

3. sz. melléklet.

A Szerémségbe betört szerbek meg-megújuló támadásaival szemben a 7. hadosztály derekasan kitarított szeptember 7-től 9-ig és annak jobbszárnya az utóbb említett nap folyamán Dobanovci és Dec között, a Galovica-csatorna mentén valamiképp még mindig tartotta magát, ellenben a hadosztály keleti szárnya, a 14. dandár

a délután folyamán a Duna-monitorok védelme alatt, melyek a nehéz tüzérségnek a Dunán való átszállítását is lehetővé tették, Batajnica felé visszahúzódni volt kénytelen.

Szeptember 10-én a szerb nyomásnak engedve, a 7. hadosztály jobbszárnya is kénytelen volt Ópázua felé visszavonulni, amelynek környékén a nap folyamán utóvédek visszahagyása mellett a csoport többi csapatai is gyülekeztek és ott szívósabb ellentállás kifejtésére rendezkedtek be.

Krauss altábornagy *Potiorek* tábornagytól a további hadműveletekre szabad kezet nyervén,* a 29. hadosztállyal Budjanovcin át Popinci—Golubinci környékére húzódott, hogy itt a segítségére küldött 104. népfőlkelődandárt és a 28. landwehr- gyalogezred beérkezését bevárja s egyúttal átvette a Szerémségben levő összes haderők felett a parancsnokságot.

Szeptember 11-én a szerbek I. és II. Duna-hadosztálya, amelyek fölött a főparancsnokságot a szerb trónörökös vette át, aki már 10-én tartotta ünnepélyes bevonulását Ziinonyba, utóbb említett helyről és Dec mellől tovább folytatta az előnyomulást és a 7. hadosztályt Ópázuanál, a 29. hadosztályt pedig d. u. 3 óra tájban Popinci—Golubincinél megtámadta. Döntésre e napon nem került a dolog és a harc estefelé véget ért.

Szeptember 12-én a szerbek, bár *Krauss* altábornagy biztosan számított rá, nem folytatták a támadást, hanem elfoglalt állásaikban állva maradtak.

Délután egy óra tájban *Krauss* altábornagy azt hívé, hogy a szerbek már a visszavonulás gondolatával foglalkoznak, a maga részéről ment át egész erejével támadásba. A szerbek azonban elég jól tartották magukat, úgy, hogy a 29. hadosztály⁷ sehogy sem tudott tért nyerni, ellenben jobbszárnyuk a 7. hadosztály elől Vojkáig vonult vissza. (Lásd a 3. sz. mellékletet.)

Szeptember 13-án Popinci körül a harc eleinte döntés nélkül hullámozott ide-oda; később a szerbek ellentámadásba átmenvén, az 57. dandárt kissé hátrább nyomták. Ekkor d. e. 10 óra tájban a 104. népfőlkelődandár Pecincin át, majd valamivel később a 21. landwehr-hadosztálynak a 28. landwehr- gyalogezredből, 1 lovaszázadból és 2 ütegből álló különítménye szintén a szerbek oldala felé előretörvén, ehelyütt ha nem is döntő, de legalább kedvező fordulatot idézett elő. Estefelé a szerbek visszavonulása már egészen biztosra volt vehető, 14-én pedig az ellenség teljesen kiürítette a Szerémséget. Szerencséjére a monitorok az alacsony vízállás miatt,

* Lásd a 118. oldalon.

az 5. hadsereg repülői pedig a sok esőzés folytán felázott talajon felszállni nem tudván, a szerb hídverés helyét nem érthették el.

A Száván való átkeléssel kapcsolatban a szerbek Pancsovánál kisebb erőkkel a Dunán is átkeltek. Az oltani kishitű parancsnok már a nehéz szerb tüzérségi tűz hatása alatt túlzott jelentéseket küldött be a Homokbálványoson levő 107. népfelkelődandár parancsnokának, *Breit* tábornoknak*, amidőn pedig az első szerb osztagok az északi parton láthatókká váltak, úgyszólván minden ellentállás kifejtése nélkül megkezdte csoportjával a visszavonulást Ferencsalom irányában.

A visszavonulás híre futótűzként terjedt tovább és csakhamar eljutott a temesvári katonai parancsnoksághoz is, ahonnan nyomban segítőcsapatok indultak el Pancsova felé. Ezekre azonban már nem volt szükség, mert a pancsovai parancsnok túlzott jelentésére, bogi' jelentékeny túlerő elől Ferencsalom felé kénytelen visszavonulni, a 107. népfelkelődandár parancsnoka a leggyorsabban szintén Ferencsalmon termett és még az éj folyamán a csoportot Pancsovára visszavezetve, 10-én hajnalban az otlevő ellenséget rövid heves harc után ismét a Duna túlsó partjára szorította vissza. A 107. dandárnak tovább délkelet felé Beresztócig álló részei ezalatt a dandárparancsnokságtól vett parancs értelmében a pancsovai csoport visszavonulása után is megmaradlak állásaikban.

Megjegyzések.

A Krauss-csoportnak körülbelül egyenlő erejű ellenséggel szemben kivívott újabb sikere nagy örömet váltott ki nemcsak a balkán haderők főparancsnokságánál, hanem a magyar kormány körében is, amelyre a szerb betörés híre elég kellemetlenül hatolt.

Mindenesetre elősegítette és siettette a Szerénységbe betört szerb csapatok visszavonulását ama körülmény is, hogy a Drina mentén, Krupanjnál ekkor már nagyon rosszul állott a szerbek dolga, úgyhogy a szerb fővezetőségnek a Szerénységbe betört 2 hadosztályt sietve a déli szárnyra kellett áttolnia.

C) *A Drina-menti csata folytatása 1914. szeptember 14-től m-ig.*

3. és 4. számú melléklet.

Szeptember 14-ike.

Mialatt a Krauss-csoportnak szeptember 14-ig a Szerénységet a szerbektől megtisztítania sikerült, az 5. hadseregnél tovább folytak a Drinán való átkelési kísérletek. Habár Batarnál az ellen-

* E munka írójának.

séges tüzéri tüz a híd építését lehetetlenné tette, azért az áthajózás tovább folyt és este a 42. horvát honvédhadosztálynak már 8 zászlóalja volt a Drina túlsó partján.*

Ezzel szemben a 36. hadosztály átkelése Amajlijánál egyáltalában nem sikerült, mert a felismerhetlenségig jól elrejtett szerb ütegek hatásos tüzükkel minden kísérletet lehetetlenné tettek.

Viszont a 21. landwehr-hadosztály Rácán alul könnyebben kelt át, mint ahogyan azt az előzmények után feltételezni lehetett s délig *Podhajsky* tábornoknak már 8 zászlóalja volt a túlsó parton, amelyekkel a Parasnica-félszigeten mintegy 3 kilométernyire előrejutván, a további áthajózást és a hídverést a szerbek ismételt ellenadása dacára teljes mértékben sikerült biztosítani.

A 9. hadosztály e napon az alsó Drina mentén csak tüntetett

A felmerült nehézségekre való tekintettel az 5. hadseregparancsnokság szeptember lő-ikére elhatározta, hogy a 9. hadosztály Rácán át kövesse a 21. landwehr-hadosztályt, ahova a 36. hadosztály 71. dandára is irányított; a 72. dandár egyelőre a Drina balpartján maradt a folyónak Ratar és a beömlés közötti szakaszának biztosítására.

A 6. hadsereg körletében a 80. honvédgyalogdandárnak már reggel 6 órakor sikerült a Crni vrli.-magaslatot birtokába ejteni. Innen a délután folyamán a dandár a Loznicától délre fekvő 337. magaslat, a Kulisten levő 13. gyalogdandár pedig a Plec 355-ös magaslatra rendeltetett előre, hogy ezáltal a Rátáinál átkelő 42. honvédhadosztály helyzete megkönnyíttessék. A szerbek erőteljes lökemei azonban ezt az előnyomulást csakhamar megakasztották, miért is *Kárász* altábornagy parancsot kapott, hogy a 40. honvédhadosztály menetdandárával éjjel Koviljacánál a Drinán [átkelve, szintén erre felé vegyen irányt.

Az 5. hadsereg északi szárnyának támogatása céljából *Potiorek* tábornagy *Krauss* altábornagynak szeptember 14-én este parancsot küldött, hogy régi feladatához visszatérve, az 5. hadsereghez való mielőbbi csatlakozás céljából Jaraknál keljen át csoportjával a Száván.

Közben a 6. hadsereg körletében a Borina 670-es magaslat elfoglalására *Eisler* altábornagy három oldalról is intézett támadást: a 12. hegyidandárral arcbán, a 11. hegyidandár zömével délről, a 10. hegyidandárral pedig a 484. magaslaton át északról átkarolólág. Utóbbi irányban kellett volna a 79. honvédgyalogdandárnak is előnyomulnia, de ennek csakhamar a Carigradon felbukkant ellenséggel

* Lásd a 124. oldalon.

akadt dolga. Az ellenség szívós ellenállása és gyakori ellenlökemei dacára sikerült este 7 óráig a grn. borinai magaslatot elfoglalni.

A Kostajnik felé a 11. hegyidandár részei, továbbá a XVI. hadtesttől a $\frac{1}{2}$ 9. dandár és a hadtest tartalék, a Sn/arie-dandár, nyomult előre anélkül, hogy a magaslatot elfoglalni sikerült volna.

A Rozanj-magaslat birtokbaejtése céljából *Trollmann* altábornagy a 2. hegyidandárt a 978. magaslaton, a 7^h13' hegyidandárt pedig a Sokolska-pl.-án át arcbán, továbbá az 1. hegyidandárt északról, a 109. népfölkelődandárt pedig a Dugo-magaslatról délről átkarolólág vezette támadásra előre. Ennek a kettős átkarolásnak az erős ellenséges állás nem tudott sokáig ellentálni.

Megjegyzések.

A szeptember 14-iki események csak nagyon kevéssel vitték előbbre a balkán haderők támadásának ügyét. A fi. hadsereg még mindig nem tudta teljes egészében a Sokolska-pl.—Boranja—Gucevo-hegyvonulatot birtokába ejteni. Még nehezebben ment a dolog az 5. hadsereg körletében, ahol a Drina—Száván való átkelés folytatása még mindig igen nagy nehézségekbe ütközött. A Krauss-csoport csak e napon fejezvéen be a Szerémségbe betört ellenség elleni hadműveleteit, egyelőre még nem sokat lendíthetett a dolgok állásán.

A szerbek működése és magatartása feltétlenül elismerésméltó. Különösen kiemelendő a terep mintaszerű kihasználása és a csapatok szívós ellenállása és kitartása. A védelmi berendezések felette ügyes és célszerű alkalmazása és a csapatoknak kiválóan ügyes és helyes viselkedése még a legnehezebb viszonyok között is, lépten-nyomon a megelőző háborúban szerzett nagyfokú tapasztalatokról tesznek tanúságot.

Szeptember 15-ike.

Szeptember 15-én a szerbek a XVI. hadtest déli szárnya ellen hatalmas ellentámadást intéztek. Különösen a Bogat-csoport jobbszárnyán levő 6. és 7. hegyidandár volt még az új folyamán is az újonnan beérkező szerb csapatok meg-megújuló támadásának kitéve, miért is azoknak a sanaci és a 864. magaslaton levő állásokba kellett visszavonulniok. Ez alkalommal a hadtestparancsnokság az említett dandárokat *Trollmann* altábornagynak rendelte alá, meghagyván neki, hogy csoportjának nélkülözhető erőivel tőle telhetőleg segítsen rajtuk. Erre a célra *Trollmann* altábornagy a Petkovo brdon tartalékban álló 13. hegyidandár 2 zászlóalját rendelte ki. Nemsokára ezután a *Trollmann*-csoport is válságos helyzetbe került és az 1. hegyidandárnak az ellenségnek mindig erősebbé váló nyomása elől a Mramor-magaslatról a Sokolska-planinára kellett

visszavonulnia. A tovább délre a Rozanjig állásban levő 3. és 2. hegyidandároknak a folyton fokozódó ellenséges nyomás dacára egyelőre még sikerült állásaikat megtartaniok. Ép így kitartott a 109. népfőlkelődandár is a Dugo-magaslaton. Csapataink enapi helyzetét a 3. számú melléklet mutatja. A 6. és 7. hegyidandárral szemben újonnan harcba lépő ellenséges csapatok az I. Duna-, a tovább délre fellépők pedig valószínűleg a kombinált hadosztályhoz tartoztak.

Még tovább délre a Drinán át betört szerbek még Srebrenicán is túl jutottak. Az itt álló 9. népfőlkelő-hadtápdandár eléjük ment ugyan, de a szerbek előnyomulását nem tudta feltartóztatni.

Miután ezenkívül Visegradnál, Megjegjánál és Gorazdenál is tetemesebb ellenséges csoportok keltek át a Drinán, délután 1 óra tájban *Andrian* tábornok kénytelen volt összes csapatjainak Han Piesak irányában a visszavonulást elrendelni.

Megjegyzések.

A 6. hadseregnek ha nem is valami nagyon térnyerő, de azért napról-napra tovább terjedő sikerei és kivált a krupanji helyzet a szerb hadvezetőséget méltán gondolkodóba ejthette. Főleg a szerémségi kudarc után sürgősen oly ellenszerről kellelt gondoskodni, amely az osztrák-magyar haderők további előnyomulását megakasztani képes leend. Már az eddigi események is megmutatták, hogy tisztán csak szivós ellentállás kifejtésével ezt a problémát megoldani nem lehet, azért nagyon helyes volt az az érzés, hogy valamelyik irányban inszcenálandó támadó fellépéssel kell és lehet csak a gordiusi csomót megoldani. E támadás helyének és irányának megválasztása nem volt túlkönnyű dolog. A Száván való átkelés ép az imént csütörtököt mondott. Az 5. hadsereggel szemben az alsó Drinán való előretörés talán eredménnyel kecsegtetett volna, de ezt a hadműveleti irányt úgy a Krauss-csoport, mint a 6. hadsereg hamarosan hátba foghatta s így felette veszedelmes operációnak ígérkezett. A 6. hadsereggel szemben tisztán arcban alkalmazandó ellentámadás nehéznek, véresnek és hosszantartónak látszott s így legmegfelelőbbnek mutatkozott a 6. hadsereg déli szárnyának átkaroló megtámadása, bár ide a Szerémségből a Száván át visszavonult csapatoknak leghosszabb volt az útjuk, amennyiben a távolság Kupinovo és Krupanj között mintegy 60 kilométert, vagyis 3 napi menetet tett ki. Hogy e nagy távolság dacára az I. Duna-hadosztály részei mégis már 15-én éjjel a tett színhelyére, Krupanj tájékára heérkezhetek, az vasutak hiányában bizonyára csak úgy vált lehetőségessé, hogy ezeknek a segítő csapatoknak legalább javarészt alighanem kocsikon szállították rendeltetésük helyére.

Hogy a felső Diána mentén a szerbek előretörése aránylag oly könnyen sikerült, azon nem csodálkozhatunk, hiszen tudjuk, hogy *Potiorek* tábornagy erről a vidékről úgyszólván minden elvonható katonát észak lelé, a döntő mérkőzés színhelyére rendelt.

Hogy a szerbek ennek dacára, főleg a Krupanj körüli helyzetre való tekintettel elég kritikusként látták a helyzetet és úgy vélekedtek, hogy nincs veszteni való idejük, annak legjobb bizonyítéka, hogy az újonnan beérkező erősítéseket nyomban részletenként, még az éj folyamán dobták harcba.

Szeptember 16-ika.

Trollmann altábornagy bal szárnycsoportja ellen (3. és 7. hegyidandár *Goiginger Henrik* tábornok parancsnoksága alatt) a szerbek a 16-ikára hajló éj folyamán ötször intéztek heves támadást, de eredménytelenül. Erre hajnalhasadáskor egy újabb szerb támadással kapcsolatosan a mieink ellentámadásba mentek át és a szerbeket egészen Krupanjig szorították vissza, ahol azok újból állást foglaltak.

Ez eredményen felbuzdulva, a *Bogat*-csoport (9., 4. és 5. hegyidandár) szintén ellentámadásba ment át, de az ellenséget a Kostajnikról jövő oldalozó tűz folytán, mely magaslatot a Snjaric és a 11. hegyidandárnak még mindig nem sikerült elfoglalnia, csak a Stolice gerincéig szoríthatta vissza.

Miután az enapi kemény harcok a csapatokat nagyon kimerítették és döntő eredmények kivívására a folyton erősödő ellenséggel szemben kilátás úgy sem volt, a XVI. hadtest parancsnoka, *Wurm* tábornagy az est beáltával a csapatoknak a főgerincre, Sanae—Kosutnja Stopa—Kriwa jela vonalába való visszavételét rendelte el, megjegyezvén, hogy a szerbeknek a felső Drinán át történt előretörése folytán a 109. népfölkelődandár már a reggeli órákban Ljubovijára, az ottani hadihíd biztosítására rendeltetett vissza. Ezzel kapcsolatban a *Gabriel-csoport* (1., 2. és $\frac{1}{3}$ 13. hegyidandár) alighanem a szerb kombinált hadosztály 2 ezredének támadása elől a Petkovo brdo-magaslatra vonult vissza.

A XV. hadtest körletében az *Eisler*-csoportot kivéve, amelynek, mint már fentebb említettük, sehogyan sem sikerült a Kostajnikot hatalmába keríteni, a többi csoportok mind tért nyertek előre felé és pedig *Braun* altábornagy a 79. dandárral a Carigrad délnyugati lejtjét érte el, *Stracker* tábornok a 13. gyalogdandárral a Plec felé előnyomulóban a Stira-patakig jutott; vele egymagasságba került a tőle balra előnyomuló s ugyancsak neki alárendelt 80. honvédgyalogdandár is; még tovább balra a honvédmenetdandár

majdnem Loznica szegélyéig hatolt előre. A hadtesttartalékul kijelölt *Philippovich-csoport* (a 8. hegyidandár felrendelt részei) szintén Stracker tábornoknak rendeltetett alá.

Az o. hadsereg szeptember 15-én és 16-án újból nehéz megpróbáltatásokon ment keresztül. A 42. horvát honvédhadosztály csak nagy áldozatok árán tudta az ellenség meg-megújuló ellentámadásait kivédeni; a hadosztály szeptember 15-én 40 tisztet és 2000 embert veszített. Majdnem ekkora volt a 21. landwehr-hadosztály vesztesége is, de azért — jbar balszárnya kissé hátrább szorított — nagyjában ez is megtartotta pozícióit.

A 9. hadosztálynak, amelyhez a 3(5. hadosztály 71. dandára is csatlakozott, szeptember 16-án a délelőtti folyamán ellenséges ellenhatás dacára 6 zászlóaljat sikerült Salasnál a [Drinán áthajózni, amelyek azután a landwehr-csapatokhoz csatlakozást kerestek.

A Jarakon át a Száván túlra rendelt Ahauss-csoport szeptember 15-én hajnalban azt jelentette *Potiorek* tábornagynak, hogy ő inkább Kupinovánál kelne át szeptember 17-én a Száván, hogy Valjevo irányában egyenesen a szerbek hátába jusson, miután ő ezt a hadműveleti irányt sokkal hatásosabbnak véli. *Potiorek* tábornagy erre az átkelés helyének megválasztását, azonban feltétlenül Kupinovótól nyugatra, Krauss altábornagy belátására bízta és *együttal* meghagyta neki, miszerint az 5. hadsereghez csatlakozva folytassa hadműveleteit.

Ámde Krauss altábornagy utóbb mégis csak a jaraki átkelésre szánta el magát, tekintve, hogy ott már jelentékeny számú átkelési eszközök állottak rendelkezésre.

Potiorek tábornagy ismételt unszolása folytán Krauss altábornagy tőle telhetőleg siettette az átkelést, úgyhogy 16-án délután már az 58. és 57. dandár a túlsó parton volt, estig pedig a híd is elkészült. A 21. landwehr-hadosztály Panesch-dandára még Jaraktól keletre éjjelezett, a 104. népfőlkelő-dandár Hrtkovciig, a 14. gyalogdandár pedig Budjanovciig jutott.

Miután a balkán haderők főparancsnokságának nézete szerint ilyenformán az 5. hadsereg a Ivrauss-csoport részéről hamarosan hathatós támogatásban részesülhetett, *Potiorek* tábornagy a 6. hadseregnek és a hozzá csatlakozó 42. honvédhadosztálynak meghagyta hogy Karacica—Zdrela—Biljeg—Kuliste—Loznica—Sor vonalában támadását 1—2 napra szüntesse be és csak az ellenség lekötésére szorítkozzék.

Megjegyzések.

A szeptember 16-iki harchelyzet annyiból érdekes, hogy míg az 5. hadsereg és a (5. hadsereg jobbszárnya e napon elég nehéz harci küzdelmeket vív, addig az utóbb említett hadsereg balszárnának, a XV. hadtestnek, elég szépen sikerült továbbra is tért nyernie.

A szerbek térnyerése bosnyák területen és elég intenzív fellépése a 0. hadsereg jobbszárnya ellen, *Potiorek* táborszernagyot elég kellemetlenül érintette, oly annyira, hogy a (5. hadsereg jobbszárnának még radikálisabb visszakanvarításán kívül, mint ahogy azt a XVI. hadtest parancsnoka kontemplálta s ami a frontnak 11 kilométerrel való megrövidítését eredményezte — egyidőre frontjának döntő részén, az egész (5. hadsereg körletében minden támadó mozdulatot beszüntetett, nem számítván arra, hogy ezzel az 5. hadsereg helyzetét, melyet a Krauss-csoport egyelőre még nem nagyon támogatott, még jobban megnehezíti.

Bármennyire érthető és bizonyos tekintetben méltánylandó is *Potiorek* táborszernagy ama törekvése, hogy a támadás az egész fronton egyszerre, egységesen hajtassák végre, talán mégis jobb lett volna legalább Loznica környékén az elég szépen előre haladó támadásnak szabad folyást engedni.

A *Potiorek* táborszernagyéval egészen ellentétes volt a szerb hadvezetőség álláspontja. Ennek annyi erő nem állván rendelkezésre, hogy az egész vonalon egységes, erős támadást hajtson végre, az egyes csoportokra bízta, hogy ahol és amikor csak lehet, szorítsák vissza a szemben levő ellenséget, miből, mint alább még inkább kiderül majd, az egyes magaslatok birtokáért a legelkeseredetebb harcok egész sorozata keletkezett.

Szeptember 17-ike.

A XVI. hadtest jobbszárnának elrendelt visszavétele nem ment simán, miután az éj folyamán Krupanjnál beérkezett szerb erősítések már a hajnali órákban támadásra indultak a sanaci állás ellen s ezt a támadást rövid egymásutánban nyolcszor megismételték, bár eredménytelenül. Sanaci csoportunk hősiez kitartása a tovább délre visszavonuló és szintén erélyesen megtámadott 1. és 2. hegyidandár helyzetét is lényegesen megkönnyebbitette. Délután 1 óra tájban jelentékeny szerb erők az utóbb említett dandárok karacica—zdelai, ellentállásra még alig berendezett pozíciói ellen intéztek támadást, amelyet csak nagynehezen — valóban a legutolsó ember latbavetésével, mert a küzdelem tetőpontján még a hadosztályparancsnok és törzse is fegyvert fogott — sikerült kivédni. A csa-

patok kimerülésére és a nagy veszteségekre való tekintettel a XVI. hadtest parancsnoksága ennek a szárnyak még további, Sv. Petar—Jagodnja vonaláig való visszavételét rendelte el, miáltal a bont még további hét kilométerre] rövidült meg. Sőt a 6. hadsereg parancsnoksága még ennél is tovább ment, a szélső jobbszárnyat Crnca—Lipniko (509. m. p.—777. ni. p. vonaláig vonván vissza s egyidejűleg a 109. népfőlkéldandárt a Dubovikra és Dubovicára rendelte, hogy onnan oldalozó tűz alá fogja a XVI. hadtest jobbszárnya (18. hadosztály) előtt elterülő terepet.

Az ellenség ezt az újabb átcsoportosítást nem nagyon zavarta meg s a délután folyamán a Trollmann-csoport következőleg helyezkedett el: a 13. hegyidandár a 669-es, a 6. hegyidandár a 777-es magaslaton, a 7. hegyidandár a Jagodnján. A Bogat-csoport 9. hegyidandára a Kosutnja stopára vonatott, míg az erősen megviselt 1. és 2. hegyidandár a jobbszárny mögé rendeltetett retablírozás céljából. A Bogat-csoport erősítésére a XV. hadtestnek a Snjaric-dandárt kellett volna délebbre eltolnia, de ez a szerbek támadása folytán nem volt lehetséges.

Délután 4 órakor a szerbek a XV. hadtest balszárnya ellen is erőteljes támadásba mentek át s bár azt lényegében visszautasítani sikerült, a hadtest említett szárnya mégis a jobban védelmezhető főállásba, Kuliste—Crni vrh.—Smrdan kar. vonalába vonatott vissza.

Az ő. hadsereg a több egymás mögött fekvő vonalban erősen elsáncolt és gyakori támadó előretörésekkel szívósan védekező szerbekkel szemben sem szeptember 17-én, sem a következő napokon eredményt felmutatni, illetve tért nyerni nem tudott.

A támogatására hivatott Krauss-csoportnál e napon a 29. hadosztály Drenovacból gyengébb ellenséget űzött ki, a 41. landwehredandár pedig komitácsikkal folytatott csatározás után Sevaricet szállotta meg.

Krauss altábornagy előterjesztésére a csoport immár hivatalosan is a «Krauss altábornagy kombinált Jhadteste» elnevezést nyerte, amelyből a szeptember 18-ra kiadott intézkedés szerint az 58. dandárnak a Száva mentén, az 57. és 14. dandárnak Pricinovic, a 41. landwelir-dandárnak Uzvece, a 104. népfőlkéldandárnak Mitrovicán át Nocaj felé s végül egy csoportnak Zasavicán át kellett előnyomulnia, hogy a VIII. hadtesttel az összeköttetést helyreállítsa. Az eddig a Száva északi partján biztosító szolgálatot teljesítő 7. népfőlkéld gyalogezred szintén a Száván túlra rendeltetett.

Megjegyzések.

Szeptember 17-én a szerbeknek hatalmas és nagy eréllyel tovább folytatott ellentámadása már az egész 6. hadsereg frontjára terjedt ki, minek folytán az utóbbi az eddig véres harcok árán nehezen szerzett területnek egy jelentékeny részét kénytelen volt az ellenségnek újból átengedni. E nehéz küzdelmek közepette egyes sereg- és csapattek ismételten kiválóan derék magatartást tanúsítottak s mindenesetre érdekes epizód, hogy Trollmann altábornagy törzsével együtt maga is beállott a legelső vonalban küzdők sorába.

Az 5. hadsereg * helyzete e napon lényegileg [nem változott. Ennek a hadseregnek a szó legteljesebb értelmében kátyúba jutott szekerét a szomszédos csoportoknak kellett volna a szárazra kivonszolniuk. Ez a segítőakció azonban szeptember 17-én a szomszédos 6. hadsereg balszárnyán nemhogy előhaladást, hanem inkább retrograd visszafejlődést mutat. Ellenben az ellenkező szárnyon a Krauss-csoport sokatigéro közbelépése már pozitívabb formában kezdett kialakulni. Hogy a macvai mocsarakban nemsokára ez is megrekedt, azt egyelőre még senki sem tudhatta.

Szeptember 18-ika.

Szeptember 18-án a Krauss-csoport főoszlopa (14. és 57. dandár) Pricinovicnál a jelentékenyen megerősödött és nehéz tüzérség felett is rendelkező ellenségre bukkant. Váltakozó harcok után estig sikerült a helységet az Uzvece felől támogatólag közbelépő 41. landwehr-dandár segítségével elfoglalni. Utóbb említett dandár Uzvecénél szerb lovassággal, gyalogsággal és komitácsi bandákkal folytatott harcot.

Eközben a 104. népfölkelődandár Mitrovicát és Nocajt érte el.

Az 5. hadseregnél e napon sem történt lényeges változás. Ellenben a 6. hadsereg félkör alakú felállítása ellen a szerbek több helyen ismételten mentek át rohamokkal kapcsolatos támadásokba anélkül, hogy számottevő sikereket értek volna el.

Potiorek tábornagy főhadiszállásán e napon a helyzetet elég kedvezőtlenül ítélték meg. A 6. hadsereg a 11 nap óta tartó harcok alatt már több mint 20.000, vagyis hadtestenként több mint 10.000 embert veszített és a XV. hadtest támogatására már a szomszédos hadseregtől kellett segítőcsapatokat áttolni, habár ez a hadsereg már napok óta mozdulatlanul és tehetetlenül állott a Macvában erősen) elsáncolt ellenséggel szemben. Hogy ezt a hadsereget végre a hosszadalmas állásharc minden kellemetlenségeitől megszabadítsa, *Potiorek* tábornagy elhatározta, hogy a XV. hadtest

balszárnyáról kiinduló ellentámadással, amihez az erőcsoportosítást szeptember 21-én estig vélte befejezhetőnek mindenekelőtt az említett hadtesttel szemben állott ellenség állását elsodorja s aztán egy lehetőleg erős csoporttal a megrekedt 5. hadsereg támogatására siet.

Megjegyzések.

A szerbek magatartására jellemző, hogy dacára annak, miszerint *Krauss* altábornagy immár jobboldalukat és hátukat is fenyegette, azért még mindig nem tágitottak az ő. hadsereggel szemben. Erősen kiépített és ügyesen kihasznált állásaikban minden talpalatnyi földért elkeseredett és szivós küzdelmet folytattak, nielylyel szemben az ő. hadsereg minden erőlködése hiábavalónak bizonyult.

Ami *Potiorek* táborszernagynak az említett hadsereg támogatását célzó legújabb tervét illeti, az másnak, mint elkésett, ja pillanatnyi kényszerhelyzet által diktált kísérletezésnek alig minősíthető. Döntő eredményt az ily kis keretek között mozgó erőlködéstől várni nem igen lehetett.

Szeptember 19-ike.

Krauss altábornagy az 5. hadseregparancsnokságtól szeptember 18-án délután kapott ama felhívásra, hogy a szorongatott VIII. hadtest tehermentesítése céljából Metkovic—Bogaticon át törjön előre, szeptember 19-ikére következőleg intézkedett: A 104. népfőlkelődandárnak Mitrovica és Nocaj kézbentartása mellett egy különítményt Gluscira kellett küldenie, mely helységet az Uzvecénél levő 41. landwehr-dandárnak kellett elfoglalnia. Ennek a dandárnak viszont a Pricinovicról Metkovicra támadó főoszlopot (14. és 57. dandár) kellett támogatnia. Végül a Jerezig jutott 58. dandárnak Pricinovic kézbentartása mellett egy különítményt Tabanovicra kellett előretolnia.

Az elrendelt támadás csak igen nehezen jutott előre, sőt nemsokára teljesen megfeneklett a nagymérvű terepnehezségek és a szerbek szivós ellentállása folytán.

Délelőtt 9 órakor a balkán haderők főparancsnokának kiküldöttje, *Falkenhausen* ezredes jelentkezett *Krauss* altábornagnál a helyzet megbeszélése céljából s ez alkalommal a következő szövegű cédulát nyújtotta át: «Ne törődjön sokat az 5. hadsereggel, hanem Sabacra és onnan Zavlakára nyomuljon előre. Menet; harc mellőzendő! Zavlaka háromnapos menettel elérendő». Ehhez *Potiorek* táborszernagy még sajátkezűleg hozzáfűzte: «Lovasság előre!»

E parancs és a rideg valóság között azonban óriási volt a

különbség. A kombinált hadtest nemhogy ily raidszerű tényező előretörésre nem gondolhatott, hanem támadása a délután folyamán, amidőn a szerbek a 4. számú melléklet szerint mindkét szárnya ellen ellentámadásba mentek át, egyáltalában teljesen megfeneklett, ami az 5. hadseregnek már amúgy is kínos helyzetét még jobban megnehezítette.

Még további rosszabbodás állott be, amidőn *Potiorek* tábor-szernagy a 6. hadsereg miatti aggodalmában délután 4^h 3(f-kor a 36. hadosztályt Bijelináról Sepak turskin és Kozlukon át a XV. hadtest támogatására rendelte és azonkívül este 7^h-kor a 42. honvédhadosztálynak is meghagyta, hogy még további erőket csatlakoztasson a 36. hadosztályhoz.

Az ekként Loznicával szemben csoportosuló 5. hadseregbeli csapatok fölött a XIII. hadtestparancsnokságnak kellett a parancsnokságot átvennie. Ugyané napon a megbetegedett *Sarkotic* altábornagy helyett a 42. horvát honvédhadosztály fölött *Letovsky* tábornok vette át a parancsnokságot, míg a megbetegedett *Braun* altábornagy helyébe *Kárász* altábornagy lépett a 40. honvédhadosztály élére.

A szerbek e napon újból és ismételten nagy erőfeszítéseket tettek a Gucevo-hegyhát elfoglalására, így a Ivuliste ellen háromszor, tovább délkeletre kétszer, a Borina és Biljeg ellen pedig egyszer intéztek igen heves, rohammal kapcsolatos támadást, de mindenütt visszaverettek. Azonban a legnagyobb erőfeszítést az ellenség a késő délutáni órákig az előre ugró Jagondja és Kosutnja stopa ellen fejtette ki. Az itteni csapatok élére az erősítésekkel a Szerémségből ideérkező szerb trónörökös állott, de döntő eredményt ő sem tudott elérni. A kiválóan fontos magaslatnak minden áron való kézbentartására a XVI. hadtestparancsnokság a hadtesttartalékot képező 1. hegyidandárt bocsátotta *Trollmann* altábornagy rendelkezésére, aki azzal 20-án ellentámadás végrehajtását határozta el.

Megjegyzések.

A szerbeknek a 6. hadsereg ellen intézett támadása e napon tetőpontját érte el és csakis csapataink szívósságán múlott, hogy' döntő eredményt egyik helyen sem vívtak ki. Mindenesetre hiányzott nekik a támadás sikerét biztosító számbeli túlerő is, amit szilaj harcikedvükkel és páratlan kitartásukkal teljesen kiegyenlíteni még sem tudtak. Részükről e napon az I. Drina-, az I. Duna- és a II. Morava-hadosztály teljes egészében, valamint az I. Morava-hadosztály részei vettek részt az itteni harcokban, ami hozzávetőleg 40 zászlóaljnyi erőnek felel meg. Ezzel szemben a 4. számú mellék-

let szerint a mi részünkön 91 zászlóalj állott harcban, ami körülbelül kettős túlerőnek felel meg.

E túlerő dacára e napon *Potiorek* táborszernagy már nemcsak, hogy nagystílű támadásának folytatására nem gondolhat, hanem most már mindkét hadseregének sorsa miatt aggódni kezd. Eddig az volt a reménye, hogy az 5. hadsereget lekötött és lenyűgözött állapotából a 6. hadsereg szépen előrehaladó támadása és a *Krauss*-csoport beavatkozása fogja mihamarabb kiszabadítani és íme most már arra a tudatra kellett ébrednie, hogy most már nemcsak az ő., hanem a 6. hadsereg is különleges mentőkísérletekre szorul, ami a legfelsőbb vezetésnél nagyfokú kapkodást és lehetetlen kívánságok felburjánzását, így többek között a Kraus altábornagynak küldött, szinte hihetetlenül hangzó direktívákat érleltette meg, illetve idézte elő.

Utóbbira nézve *Krauss* altábornagy már egyszer idézett művében a következőket írja; «A nekem kézbesített cédulán sem keltezés, sem aláírás nem volt. Egészen meg voltam lepődve és nem tudtam, álmodom vagy ébren vagyok-e?... Eddig csak az 5. hadsereg támogatásáról volt szó. Azért kellett nekem Jaraknál, még pedig már 16-án átkelnem és most már egyáltalában nem is kellett többé az 5. hadsereggel törődnöm. Most, amikor a mocsaras területen megrekedtünk, most kapta hadtestem a parancsot, hogy az 5. hadseregtől el, Sabacra törtessem minden harc elől kitérve. Hogy^T miképen tegyem ezt, mikor a szerbek minden helységet, minden mocsaras vonalat szívosán védelmeztek, előttem talány volt. A hadtestnek ily körülmények között három nap alatt 60 kilométert kellett volna megtennie. A lovasságnak előre kellett volna sietnie! Egyetlenegy, lovas sem menekült volna meg!»

Az itteni hadakozás nehézségeit *Krauss* altábornagy következőleg világítja meg: «A nehéz harcviszonyok főbb indokai a túlságosan fedett, áttekinthetetlen terepben és tüzérségünk csekély hatásában keresendők. A csapatok legnagyobb része Csehországból került ide; ezek a nagykiderjedésű kukoricások sajátosságaiba nem voltak beavatva. Tüzérségünk a 1 övegek száma, a hordtavolság és hatásképeség tekintetében nem felelt meg. 39 zászlóalj számára csak 60 löveg állott rendelkezésre. Ezeknek a lövegeknek csak kevés lőszerük és semmi gránátjuk sem volt, úgyhogy' hatásuk a lövésnek és a célnak nehéz megfigyelése mellett csekély volt».

Szeptember 20-ika.

A Krauss-hadtest szeptember 20-án sem tudott előbbre jutni. Ennek dacára az 5. hadseregnél a 21. landwehr és a 9. hadosztály

némi kis előnyt érlek el. Végül a (5. hadsereg körletében a 40. honvéd-hadosztály a Ivuliste, a 10. hegyidandár pedig a Borina ellen intézett egy-egy ellenséges támadást vert vissza, ellenben a Jagodnjamagaslatot a mieink a 7., 9. és 1. hegyidandár erőlködése dacára sem tudták megtartani.

Megjegyzések.

Szeptember 19—20-ika körül mindkét fél részén a csatakrízis tetőpontját érte el, amennyiben a hadműveletek és a nagyobb-szabású harci tevékenységek egyidőre holtpontra jutottak. A mi részünkön most már a napok óta mozdulatlanul álló 5. hadsereg harcvonala a legutóbbi nagymérvű csapatleadások folytán immár teljesen megmerevedett; hasonlóan megfeneklett az eleinte oly sok reménnyel kecsgetető Krauss-féle támadás is. Végül a jó hosszú ideig lendületes támadásban és előnyomulásban levő 6. hadsereg immár teljesen a védelembe vettetett vissza, még pedig olyan körülmények között, hogy most már annak további sorsa miatt kezdett legjobban aggódni a balkán haderők főparancsnoksága. Quod mutatio rerum!

Hogy az eleinte tisztán védelemre szorítókozó, az utolsó napokban ellenben több lelkesedéssel, mint erővel ellentámadásba átmenő szerbek szusszá oly hamar elfogyott, azon igazán nem csodálkozhatunk. A trónörökös személye és a két Duna-hadosztály, az volt az egész, amit ők ép a legkritikusabb pillanatban a mérleg serpenyőjébe vethettek. Ebből 1 hadosztály a mindjobban szorongatott és veszélyeztetett maévai csoporthoz, a trónörökös személye a másik hadosztállal pedig a döntő fontosságú krupanji harcmezőkre indítatott el. Hogy ez a kis maroknyi csapat a felmutatottaknál nagyobb eredményeket nem érhetett el, azon igazán nem csodálkozhatunk.

A legfőbb okot, hogy miért lett mindkét fél oly hirtelenül további eredményes hadműveletekre képtelen, egy megfelelő főtartalék hiányában találjuk és itt ki kell jelentenem, miszerint az összes erőknél már kezdettől fogva a legelső vonalba való előrerendelése volt, nézetem szerint, a Potiorek-féle hadvezetésnek egyik legnagyobb hibája. Ez bosszulta meg magát már az első, és ugyanez a mostani második offenzívánál is. Hogy a szerb legfelsőbb hadvezetés sem tartott vissza magának általános főtartalékot, annak az a magyarázata, hogy nem volt miből. Nem Jígy állott a helyzet a mi részünkön; *Potiorek* táborszernagynak valóban alkalma lett volna, hogy magának a végső döntésre számottevő tartalékot tartson vissza. Ehelyett azt láttuk, hogy ő a hadseregtartalékszámba menő Snjaric-dandárt a legelső kritikusabbnak látszó alkalommal mind-

járt végkép kiadta kezéből és ezek után már csak olyanformán operált, hogy egyik bajbajutott alárendelt csoportját a másik rovására az utóbbinak harcvonalából kivont csapatrészekkel támogatta, aminek az lett a következménye, hogy anélkül, hogy a segítségre szoruló helyzetén kézzelfoghatólag lendíthetett volna, a még jobban meggyengített és már amúgyis elkedvetlenített másik csoportot, az 5. hadsereget, nemcsak hogy teljes tétlenségre kárhoztatta, hanem a legnagyobb mértékben el is keserítette.

Siker tekintetében az eddigi hadműveletek mindkét részen negatívok voltak, de míg a szerbek már ezzel a negatívummal is, amely az osztrák-magyar offenzíva megállítását jelentette, óriási sikert és eredményt könyvelhettek el, addig a mi részünkön ez a negatívum a főhadiszíntérre is kiható újabb kellemetlen meglepetést és csalódást okozott.

Szeptember SÍ—26.

Szeptember 21-én a kombinált hadtest támadása végleg megfeneklett, annak parancsnoka este azt jelentette a balkán haderők főparancsnokságának, hogy mivel csapatjai teljesen kimerültek, a támadást egyelőre nem folytathatja. *Potiorek* tábornagy már déltájban, tehát e jelentés vételét megelőzőleg a kombinált hadtestet az 5. hadseregearancsnokságnak rendelte alá s egyidejűleg ama reményét fejezte ki, hogy a VIII. és a kombinált hadtest mielőbb kedvező döntésre fogják a dolgot juttatni.

Hogy támadását előre vihesse, *Krauss* altábornagy szeptember 23-án az újabban megint *báró Liitgendorf* altábornagy¹ parancsnoksága alá lépett szerémségi csoporthoz beosztott 25. menetezred és 1. népfölkelőezred átutalását kérte. *Potiorek* tábornagy még túl is tett e kérésen, amennyiben *Liitgendorf* altábornagnak meghagyta, hogy nemcsak az említett 2 ezreddel, hanem csoportjának zömével, összesen 13 menet- és népfölkelőzászlóaljjal, továbbá 6/a nehéz és 5 táborigi üteggel keljen át Sabacnál s aztán lépjen érintkezésbe *Krauss* altábornagy hadtestével. Az 5. hadseregearancsnokság óvást emelt frontjának 12 kilométerrel való újabb meghosszabbítása ellen és a balkán haderők főparancsnokságánál azt az előterjesztést tette, hogy a *Lütgendorf*-csoport ne Sabacon át irányíttassék, hanem a kombinált hadtest közvetlen erősítésére használtassák fel.

Közben a VIII. hadtest szeptember 23-án kísérletet tett az előtte levő szerb állásoknak rohammal való bevételére s ezt a kísérletet szeptember 25-én alapos előkészítés után megismételte, de eredménytelenül. Mindkét roham a szerbek pusztító füzében a drótakadályok előtt omlott össze.

Szeptember 26-án *Potiorek* tábornagy a *Lütgendorf*-csoport-

tot is az 5. hadsereg közvetlen parancsnoksága alá helyezte, szabad elhatározására bízván, hogy azt tetszése szerint vonja át a Száva déli partjára. A Szerénységben és a Bánságban visszamaradt csapatok felett *Tamásy* Béla altábornagy vette át a parancsnokságot; még pedig állott: a Szerénységben Asanjánál 4 zászlóalj és 2 löveg, Zimony—Suréinnál 5 zászlóalj és 4 löveg; a Bánságban ő zászlóalj és 12 löveg.

A 6. hadsereg körletében szeptember 21-én a Jagodnja birto-
káért folyt az eddigi háború legelkeseredettebb harca. Az 1. és 2. hegyidandár, valamint a 7. és 9. hegyidandár részei nyugatról és északnyugatról, a 7. hegyidandár részei a 6. hegyidandárral délről indultak a nevezett magaslat ellen támadásra. Nagyon elkeseredett harc után az 1. hegyi dandárnak végre sikerült az ellenséget erős állásából kiverni, mi mellett 6 löveget és 3 géppuskát ejtett zsákmányul. Ámde a szerbek rögtöni ellentámadása az 1. hegyidandárt újból visszaszorította s így az elfoglalt szerb lövegek egész napon át az egymással farkasszemet néző két ellenséges rajvonat között maradtak. A Kosutnja stopárol, a Snjaric-dandártól iderendelt 2 zászlóalj sem volt képes estig kedvező fordulatot előidézni.

Szeptember 22-én még nagyobb hévvel újult ki a Jagodnja körüli harc s végre d. u. 2^h 45'-kor a mieink végkép urai maradtak a helyzetnek. A szerbek hanyatt-homlok rohantak a Sanacra vissza, 6 löveget és 6 géppuskát a győzők kezében hagyván.*

A XV. hadtest az újonnan beérkezett erőkkel együtt, összesen 19 Vs zászlóaljjal és 9 üteggel szeptember 22-én d. u. 2^h tájban kezdte meg a támadást a Kuliste-magaslat és a Drina között, amelyhez *Appel* gyalogsági tábornok nem valami nagy reményekkel fogott hozzá, de *Potiorek* tábornagy mindenáron forszírozta annak végrehajtását. Délután 5 óráig a balszárny a Crni vrh—322. m. p. vonaláig jutott előre, de tovább sehogy sem ment a dolog.

* A jagodnjai harcokról *Pohl* vezérkari ezredes a következőket írja: «Vom 17. September an gerechnet, dauerte der serbische Ansturm im ganzen 8 Tage, bis 24. September. Er richtete sich am 18. und 19. gegen die ganze Front der 6. Armee, dann, nach Eroberung der Jagodnja am 19. abends, bis zum 22. mehr und mehr ausschliesslich gegen diese Bresche. Der Kampf um das etwa 400 m. Breite mes-sende Gipfeloval sollte für alle, die dabei gewesen, bis zum Kriegsende den Höhepunkt über Kampferinnerungen bedeuten. Vier Tage lang tobte, von beiden Seiten fortgesetzt, mit frischen Kräften genährt, ein ununterbrochenes Handgemenge von beispielloser Erbitterung, in das schliesslich sogar Batterien auf Steinwurfweite eingriffen. Am 22. nachmittags war die im buchstäblichen Sinne des Wortes blutgetränkte Höhe endgültig in der Hand der k. u. k. Truppen; die Serben wichen auf den Sanac zurück. In der folgenden Nacht begruben die Sieger auf der Jagodnja 2000 Tote. Die Krise war überwunden. Die 6. Armee konnte ihre Brückenkopfstellung im Feindesland behaupten».

Szeptember 23-án szintén hiábavalónak bizonyult minden erőlködés és mivel d. u. 3^h tájban északkeleti irányból egy hosszabb ellenséges oszlop közeledett Loznica felé, *Appel* gyalogsági tábornok a XV. hadtest bal szárnyát újból a Gucevo-magaslat gerincére vonta vissza.

A szerbek az újonnan beérkezett erősítésekkel (a kombinált hadosztály jelentékeny része) szeptember 23-tól 26-ig ismételten mentek át a XV. hadtest állásai ellen támadásba, de ha itt-ott lokális eredményeket el is értek, a Gucevo-magaslat nagyjában a mieink kezében maradt.

Utóbb említett napokon a XVI. hadtest körletében is megújult a harc, de döntő eredményt egyik fél sem érhetett el. Abban a reményben, hogy a Lütgendorf-csoport közeli beavatkozása folytán Krauss altábornagy kombinált hadteste és annak révén az ő. hadsereg is hamarosan mégis csak előrejuthat, *Potiorek* tábornagy addig az időpontig az erősen megviselt 6. hadsereg csapatainak is némi nyugalmat szánt. Ily értelemben adta ki szeptember 25-iki intézkedését, amelynek értelmében a 6. hadseregnek egyelőre elfoglalt vonalait tartania s minden nagyobb vállalkozástól tartózkodnia kellett mindaddig, míg az erősen megkritkult sorok (a létszámesökkenés eddig a XV. hadtestnél 12.000 embert, a XVI. hadtestnél pedig csak a visszazállított sebesültek száma 13.000 embert tett ki) az útban levő menetalakulások bevonásával ismét megtelnek és a harc és időjárás által erősen megviselt csapatok legalább nagyjából újból összeszedik magukat, Ez azonban csak a 6. hadsereg zömére vonatkozott, mert egy részének haladéktalanul a Boszniába betört ellenség ellen kellett fordulnia.

Mindezekből kifolyólag a Drina mentén egyelőre hadművelési szünet állott be, mely jóval hosszabbra nyúlt, mint ahogyan azt *Potiorek* tábornagy gondolta volna.

Befejezésül ehelyütt újból vissza kell térnünk *Potiorek* tábornagnak a katonai irodával és a hadseregfőparancsnoksággal időközben folytatott levelezéseire.

Szeptember 17-én az 5. hadtápparancsnokság arról panaszkodott *Potiorek* tábornagnak, hogy a főhadtápparancsnokság azzal az indokolással, hogy a déli hadiszíntér lőszer dotációja úgyis nagyobb, mint az északi hadiszíntéré, nem akar neki lőszer rendelkezésre bocsátani s így egy héten belül a tüzérség lőszerhelyzete kritikussá válhat. Ezt *Potiorek* nyomban bejelentette báró *Bolfras* tábornagnak, aki szeptember 20-án kelt levelében erre ezekkel a szavakkal reagált: «Segélykiáltásaidat azonnal magamévá tettem és már tegnap este óta külön lőszervonatok gurulnak délkelet felé».

Ugyanebben a levélben báró Bolfras a Potiorek által elrendelt rögtönítelő bíraskodást «hatalmas szépséghibának» minősíti s végül azt mondja: «Én már itt sok lándzsát törtem azért, hogy Neked — csakhogy erőid maximumával harcolhass — Bosznia délkeleti részében, kivált pedig Sarajevóban minimális csapatokat kellett visszahagynod. De az emberek csak nehezen akarják felfogni, hogy Sarajevo mint vár könnyen tarthatja magát addig, amíg felmentő csapatok oda beérkeznek».

Erre *Potiorek* táborszernagy szeptember 22-én következőleg válaszolt:

«Doboj, 1914 szeptember 22. Kegyelmes Uram! Hálásan köszönöm a 20-iki levelet, de különösen Nagyméltóságod intervencióját a lőszerszállítás ügyében, mert ha a számra nézve erősebb ellenséggel való küzdelmünkben még a lőszerünk is elfogyna, akkor további kitartásról nem lehetne szó, míg ellenkező esetben még mindig remélem, hogy szívósság tekintetében túlteszek az ellenségen és azt visszavonulásra kényszerítem. Emellett mindenesetre már alig számítok az 5. hadsereg további előnyomulására, hanem csak a fi. hadsereg sikereire, amelynek magatartása — amennyiben ez a XV. és XVI. hadtest itteni csoportjaira vonatkozik — minden dicséretet fölülmúl és amelyek, dacára felényire leszállód állományuknak, amelynek kiegészítése a hadseregfőparancsnokság és a hadügyminisztérium által kiadott rendelkezések szerint csak október hava folyamán várható, ép úgy mint eddig, teljes értékűeknek tekinthetők.

«A statárium kihirdetése nem e csapatok miatt, hanem az 5. hadseregparancsnokság ajánlatára és a XV. hadtesthez beosztott 40. honvédhadosztály, továbbá a magyar népfőkelőcsapatok miatt történt. Altalábanvéve ezek a hadseregbeli és honvédcsapatok is jól verekszenek, de a magyar honvédség egyéb fegyelme kívánnivalót hagy hátra és a magyar népfőkelőcsapatok közül csak a fi. hadsereghez beosztott 109. népfőkelőgyalogdandárnak van belső értéke.

«Hogy Hercegovina és délkeleti Boszniának feladását rossz néven veszik tőlem, azt én előre tudtam. De ha a Hercegovinában visszahagyott 3 zászlóalj kivül a nyílt területen hadakozó erők utolsó emberét is nem állítottam volna a szerb hadsereggel szemben sorompóba, akkor már régen mindenütt megverték volna és nemcsak Bosznia déli része, hanem Szlavónia és Délmagyarország is az ellenség martalékául volna kiszolgáltatva.

«Vájjon keresztül birok-e törni, azt csak a Mindenható tudja, de az egész erőnek összevonása nélkül a játszma már előre elveszett volna.

«Kiváló tisztelettel és nagyabecsüléssel maradok stb.»

Nagyon leszállította *Potiorek* tábornaszernagy a lőszerügy kedvező elintézése fölötti örömét *Frigyes* főherceg szeptember 23-iki távirata, amelyben az felette különösnek tartja, hogy a balkán haderők főparancsnoka bizalmas közlések útján az 5. és 6. hadseregnek lőszerrel való ellátása tekintetében panaszt emelt. Eltekintve attól, hogy ezek a hadseregek a többiekénél sokkal kiadósabban vannak lőszerrel ellátva, ama nézetének kell kifejezést adnia, hogy a balkán haderők főparancsnokának minden tekintetben a szolgálati utat a hadseregfőparancsnokságon keresztül be kell tartania és jövőben tartózkodják szolgálati ügyek mindennemű magánközlésétől.

Ily körülmények között *Potiorek*nek nem maradt egyéb hátra, mint hogy ezt a táviratot nyomban előterjesztette a katonai iroda főnökének, utasítást kérve tőle, vajjon a balkán haderők helyzetéről és eseményeiről továbbra is közvetlen jelentéseket terjesszen-e fel?

Erre báró *Bolfras* még aznap a következő távirattal válaszolt: «A hadseregfőparancsnokságnak távirat ment, hogy O felsége nem óhajtja nélkülözni Nagyméltóságod további naponkénti helyzetjelentéseit». Ezt a rendelkezést a hadseregfőparancsnokság szeptember 25-én következőleg egészítette ki: «Nagyméltóságod ezentúl úgy a napi helyzetjelentéseket, mint a sajtójelentéseket közvetlenül Ő felsége katonai irodájának terjessze elő. Azok másodpéldánya egyidejűleg a hadseregfőparancsnokságnak is előterjesztendő».

Amint látjuk, az egyszer a hadseregfőparancsnokság fegyvere visszafelé sült el. Ahelyett, hogy állásfoglalásával *Potiorek* és báró *Bolfras* túlkapásait letörhette volna, maga *Frigyes* főherceg volt kénytelen az ügyben visszavonulót fuvatni. Ezidőtől kezdve azután a hadseregfőparancsnokság már nem is igen avatkozott be *Potiorek* tábornaszernagy balkán hadviselésébe.

Megjegyzések.

A szeptember 21. és 26-ika közötti harcok a két szembenálló félnek majdnem emberfeletti, de végeredményben sikertelen erőlködését tárják elénk. Hol itt, hol ott lángol fel a harc heve anélkül, hogy ezáltal az általános nagy helyzet képe megváltoznék. Hogy ily nehéz viszonyok között a balkán haderők főparancsnoksága elhatározásaiban és intézkedéseiben némileg kapkodóvá vált, azon utóvégre nem is csodálkozhatunk.

Az a rettenetes élet-halálharc, amely a szerbek részén főképp a 6. hadsereg jobbszárnya ellen megnyilvánult, a tovább délre Boszniában elért szép sikereikben nyeri magyarozatát. Ha itt a Jagodnja tájékán is sikerült volna előretörni, akkor valószínűleg hamarosan az egész osztrák-magyar harcvonal összeomlott volna. Hogy ez nem

következett be, ez elsősorban az e szárnyon küzdő csapatjaink kiváló magatartásának és az itt latbavetett szerb erők végső kimerülésének volt köszönhető.

Ami a *Potiorek*, hadseregfőparancsnokság és katonai iroda közötti legújabb konfliktust illeti, hát az bizony elég szomorúnak és sajnálatraméltónak mondható. A szószerint közölt szövegek alapján mindenki maga megalkothatja erről a valóban kényes ügyről a saját véleményét, részemről azonban csak egyet nem hagyhatok megjegyzés nélkül és ez *Potiorek* táborszernagynak lekicsinylő és elítélő véleménye prononszirozottan a «magyar» honvédségről és népfölkelésről. Igaz, hogy többek között a 40. honvédgyaloghadosztály kötelékébe tartozott 80. honvédgyalogdandár szeptember 9-én nem a legszerencsésebben harcolt, miért is azt a 13. gyalogdandárral történt felváltás után hátra kellett küldeni. Hogy mi volt az oka az említett dandár hirtelen összeroppanásának, azt utóvégre kár is volna hosszasanban feszegetni, de azért legfelsőbb helyen mindjárt az egész intézmény felett pálcát törni, az már csak még sem járja. Apróbb szépséghibák a kemény hosszú hadjárat folyama alatt még a legkitűnőbb csapatnál is előfordultak, de azért ez csak nagyon keveset, sőt mondhatni semmit sem von le az illető csapat valódi értékéből.

Tény és való, hogy a cs. és kir. hadsereg legmagasabb parancsnokai kivált eleinte nem nagy bizalommal voltak eltelve a magyar csapatok, de kivált a honvédség és népfölkelés osztagai és seregtestei iránt, sőt azokat majdnem kivétel nélkül bizonyos animozitással fogadták és kezelték. Es mindannak dacára ez az eleinte mostoha gyermek gyanánt kezelt intézmény hovatovább, még a leg-súlyosabb viszonyok között is bátor, korrekt és feltétlenül megbízható magatartásával oly általános megbecsülést és hírnevet vívott ki magának, hogy arra az egész magyar nemzet valóban büszke lehet. Én magam halottam nem egyszer a vezérkar főnökének, *Arz* vezérezredesnek magas katonai személyek előtt kifejezésre jutott ama kijelentését, hogy a honvédhadosztályok kivétel nélkül mind jók, sőt azok legtöbbje határozottan kitűnő. Hogy pedig az öreg magyar népfölkelők, többgyermekes családapák hiányos felszerelésük és ósdi Werndl-tégyverzetük dacára sokszor minő csodás kitartást tanúsítottak a fáradalmak elviselésében, még pedig nemcsak védelmi, hanem gyakran támadólagos vállalatok keretén belül is, arról kötelet lehetne teleírni. De ezeknél is minden csak a bánásmódtól és a helyes vezetéstől függött. Ahol a vezetők, altisztek és tisztek megállták helyüket, ott a csapatok a legnehezebb viszonyok között is mesébe való dolgokat produkáltak.

D) *A szerbek és montenegróiak betörése Boszniába és Hercegovinába. Visszaveretésük.*

a) Események szeptember 4-től október 17-ig.

5. számú melléklet.

A *Potiorek* tábornaszernagy parancsa folytán a visegrádi és priboji ütközetek után északnyugat felé elvonuló XV. és XVI. hadtestet* az ellenség nyugodtan hagyta elvonulni és csak szeptember 4-től kezdve kezdte meg előnyomulását a Drinának Visegrad—Foca közötti majdnem 60 km széles szakasza felé, amelynek megvédése a csupán ereje egy részével (6 zászlóaljjal) egymagában visszamaradt 8. hegyidandárra hárult, miután az eredetileg szintén visszamaradni rendelt 1. hadosztály, tudvalevőleg már szeptember 2-án parancsot kapott, hogy szintén a főerők támogatására Vlasenicára vonuljon el.**

Szeptember 4-től 10-ig a szerbek II. Sumadia-hadosztálya Visegrad és Gorazde között, a montenegróiak pedig innen Focaig kísérelték meg kisebb csoportokkal a Drinán való átkelést, de a 8. hegyidandár osztagai által mindenütt visszaverettek. Az ellenségnek ez a lanyha viselkedése szeptember 11-én arra bírta *Potiorek* tábornaszernagyot, hogy a 8. hegyidandártól még 3 zászlóaljat és 1 üteget vonjon el a XV. hadtest erősítése céljából.

Közben azonban a montenegróiak még ugyanaznap hatalmukba kerítették a focai hidat, amelynek védőrsége Kalinovikra húzódott vissza. A montenegróiak visszavonuló csapatainkat Jeloőig követték, ahova szeptember 13-án érkeztek meg.

Közben szeptember 12-én Bajina bastánál két, bandák által támogatott szerb zászlóalj kelt át a Drinán és Srebrenica irányában, ahonnan a 9. hadtápdandár küldött eléjük osztagokat, Osmaceig nyomult előre.

Szeptember 13-án a II. Sumadia-hadosztály csoportjai Visegradnál, Megjegjanál, Ustipracánál és Goráidénál keltek át a Drinán, minek folytán *Andrian* tábornok szeptember 15-én délben Han Picákra rendelte vissza osztagait, hogy az ottani úgynevezett erdei vasutat, a 6. hadsereg kiválóan fontos utanszállítási vonalát fedezze.

A szerbek egyelőre Osmacét, Rogaticát és Han Gromile környékét szállották meg nagyobb csoportokkal, ahonnan azok a sarajevo—vlasenicai útg portyáztak.

Andrian tábornok mindenekelőtt a Han Gromilénél álló ellen-

* Lásd a 95. oldalon.

** Lásd a 107. oldalon.

séges csoportra vetette magát és azt szeptember 20-án elűzte. Azután a 9. hadtápdandár 4 zászlóaljával megerősítve, szeptember 24-én Srebrenicán termett és 27-én az osmacei ellenséges csoportot verte vissza.

Közben a II. Sumadia-hadosztály elővédé szeptember 26-án Han Piesakot érte el, a montenegróiak egy dandárnyi csoportja pedig már 25-ike folyamán Ivalinovic előtt termett és azt nyomban erős tűzérzési tűz alá vette. Erre való tekintettel *Potiorek* tábornoszernagy parancsot küldött *Pongrácz* tábornoknak, hogy dandárával azonnal induljon el Kalinovic felmentésére.

Hogy Vlasenica—Milici területe, melyet csak a gyenge 9. hadtápdandár tartott megszállva, az ellenség kezébe ne kerüljön, mert onnan a 6. hadsereg hátát már közeli veszély fenyegette volna, a XVI. hadtest parancsnoka az időközben tartalékba visszavont 13. hegyidandárt rendelte ki Vlasenicára. További erősítésül Vlasenica—Han Piesak tájékára rendeltetett *Andrian* tábornok csoportja Srebrenicáról, ahol csak 3 zászlóalj és 1 üteg maradt vissza; a 6. hadseregből még 3 zászlóalj tűzérzéssel; az 5. hadseregből 2 zászlóalj; Triestből a 27. népfőkelőgyalozezred és végül Sarajevóból 2 népfőkelőzászlóalj 1 tábori üteggel. Ezek az erők október 5-én a Vlasenicától délre fekvő Ploca-magaslaton állást foglalt szerbek ellen átkarolótámadást hajtottak végre, mire azok az éj folyamán Han Piesakon át megkezdték a visszavonulást. *Andrian* tábornok nyomon követte őket és pedig *Hellebronth* alezredes 4 zászlóalj, $\frac{1}{4}$ lovaszázad és 1 ütegnyi ($4-\frac{1}{4}-1$) csoportjával az országúton Kosuticán át Han Gromile felé, *Karpellus* alezredes ($7-\frac{3}{4}-2$) csoportjával Mrkaljin át Sokolovic felé, *gróf Berchthold* alezredes 13. hegyi dandárával ($4-\frac{1}{2}-2$) pedig Mislovo—Babljakon át Dumanjici felé. Ezek a csoportok október 9-én Han Gromile—Kusace—Sokolovici—Plocnik—Slap (a Drina-könyöknél) vonalában erősen elsáncolt ellenségre, a II. Sumadia-hadosztály zömére bukkantak, amelynek támogatására a szerb hadvezetőség még néhány elsővonalbeli alakulást és állítólág az Ipek-hadosztály felét is ideirányította.

A montenegróiak a focai átkelés után egy-egy dandárral a rogatica—sarajevói út mentén fekvő Dn. Praca és Pale felé, egy dandárral pedig Kalinovic felé nyomultak előre. Utóbb említett erősség felmentésére *Pongrácz* tábornok a vett parancs folytán szeptember 28-án 5 zászlóaljjal és 10 löveggel Ulog felé indult el. Avtovac tájékán a Gacko poljeben *Wanjek* ezredes alatt csak gyenge népfőkelőosztatok maradtak vissza. Szeptember 30-án este, háromnapi erős menet után *Pongrácz* tábornok Kalinovic előtt termett és másnap mindenekelőtt a montenegróiak előcsapatjait, október 2-án és

3-án pedig a védőrséggel karöltve az ellenség főerejét is megtámadta, mely alkalommal nagymennyiségű táborfelszerelés is a mieink kezébe került. Az október 4-iki üldözés elől a szemben álló montenegróiak sietve Focara vonultak vissza.

Október 5-én *Pongrácz* tábornoknak Sarajevóba kellett előnyomulnia, mely alkalommal a dandár a félúton Kalinovik és Trnovo között fekvő Dobro poljeban a körülfekvő magaslatokról hirtelenül és váratlanul előretörő montenegróiak által a szó szoros értelmében meglepetett. A kipróbált, derék csapatok habozás nélkül az ellenségre vetették magukat és azt ellentámadással hamarosan vissza is verték. Mindazonáltal *Pongrácz* tábornok nem tartotta tanácsosnak, hogy ily körülmények között menetét tovább folytassa, hanem ehelyett erősen megviselt dandárát újból Kalinovikra vezette vissza, amelynek környékén azonban az ellenség útját állván, október 6-án csak újabb harc árán volt képes fáradt csapatjait az erősségbe visszavezetni, amely ellen ép akkor a montenegróiaknak egy újabb támadása volt folyamatban.

A történetekről szóló jelentésre *Pongrácz* tábornok parancsot kapott, hogy a Kalinovikra erősbítésül útbaindított 2 zászlóaljbat és 6 löveget várja be, amelyek október 10-én oda tényleg be is érkeztek.

Utóbb említett napon *Andrian* tábornok megindította a támadást a vele szemben álló ellenség ellen, megjegygezvén, hogy a montenegróiak a *Pongrácz*-csoporttal (3. hegyidandár) szemben elért előnyüket arra használták fel, hogy a maguk részéről is segítőcsapatokat, körülbelül 2 dandárt, küldjenek a Romanja-planinán át a II. Sumadia-hadosztály támogatására. Ezek a csapatok a 10-iki támadás alkalmával a Bandin-Odziakon át előrerendelt *Hellenbronth*-csoport oldalába kerültek, minek folytán az Kossuticáig húzódtott vissza. Ennek megfelelőleg a Karpellus-csoportnak is jobbszárnyát kissé hátrább kellett vonnia. A szerbek és montenegróiak követték ugyan visszavonuló csapatainkat, de komoly ellentámadásba nem mentek át, sőt a következő napokon is vesztig maradtak.

Október 11-én *Trollmann* altábornagy vette át az eddigi *Adrian*-csoport feletti parancsnokságot, de ő sem tartotta célirányosnak a támadásnak a rendelkezésére álló erőkkal való folytatását. Ezért *Potiorek* tábornagy a hadseregfőparancsnokság hozzájárulásával a hadiszíntérnek e részén még további erősbítések összegyűjtését határozta el, amelyek fölött *Wurm* tábornagy, a XVI. hadtest parancsnoka volt hivatva a parancsnokságot átvenni. Az eddigi és még ezután beérkező csapatokból 2 hadosztály volt alakítandó és pedig a 18. hadosztály Han Piesaktól délre a már ott levő csoportok átszámozása által alakítandó 8., 13. és 17. hegyidandárokból és a XVI. hadtest

körletéből még áttolandó 5. hegyidandárból, továbbá az 50. hadosztály *Kaiser* tábornok parancsnoksága alatt Sarajevóban: a Kalinovikból odairányítandó 3.* és a tiroli népfelkelőkből újonnan alakítandó 15. hegyidandárból *Wieden* ezredes parancsnoksága alatt. Ugyané hadosztály kötelékébe tartozott a *Zeidler* tábornok parancsnoksága alatt a Han Piesak tájékán népfelkelőzászlóaljából újonnan alakítandó 16. hegyidandár is, amelyet *Wurm* tábornok ott hadtesttartalék gyanánt tartott vissza. Hadosztályköteléken kívül állott *Chwostek* alezredes csoportja Srebrenicánál, amely időközben teljesen megtisztította a nevezett várostól keletre elterülő Drinaszöveget az ellenségtől és a 9. hadtápdandár *Lenz* tábornok parancsnoksága alatt Vlasenicától keletre. Az ekként átmenetileg újonnan alakult XVI. hadtest október 17-én este az 5. számú melléklet szerint készen állott a szándékolt hadművelet megkezdésére.

A szerbek és montenegróiak néhány alárendeltebb jelentőségű vállalattól, így többek között az október 13-ikára hajló éjjel a 17. hegyidandár ellen végrehajtott támadástól eltekintve, általában nyugodtan viselkedtek, ami alighanem a kedvezőtlen havas, esős időjárásra és az ebből keletkező nehéz utánszállítási viszonyokra vezethető vissza.

Hercegovinában a 3. hegyidandár elvonulása után a *Vucinic*-hadosztály október 2. és 10-ike között többször tört főleg déli irányból a Gackopolje felé előre [anélkül, hogy számottevő eredményt érhetett volna el. JA bileki, trebinjei és cattarói' erődök pedig csak azáltal tudták az ellenséget maguktól távortartani, hogy folytonos támadólagos előretöréseikkel az ellenségben azt a látszatot keltették, mintha az erődítések védelmére nagyobb erők állnának rendelkezésre.

Megjegyzések.

A szerb-montenegrói Drina-átkelésnek az október 27-iki osmacei ütközetben elesett egyik szerb őrnagynál talált iratok szerint az volt a célja, hogy Vlasenicán át előretörve, a Drina mentén lenyűgözött balkán főhaderőnk hátában minél nagyobb zavar és fejtelenség szíttassék. Ez a kétségtelenül kiválóan hatékony irányban tervezett hadművelet sikere esetén minden bizonnyal nagy bajt és veszedelmet jelentett volna Potiorekre és egész hadseregére. Hogy ez nem következett be, az leginkább a következő körülményeknek tudható be: A II. Sumadia-hadosztály jelentékeny megerősítése

* A 9. hegyidandárnak október 15-én történt elvonulása után Kalinovikban *Barthos* alezredes parancsnoksága alatt csak 3 népfelkelőzászlóalj és 2½ üteg maradt vissza. Maga a hegyidandár október 16-án minden incidens nélkül érkezett be Sarajevóba.

dacára gyengének bizonyult ily nagyszabású művelet végrehajtására. Ha az alsó Drina mentéről több szerb csapat a II. Sumadia-hadosztály még fokozottabb megerősítése céljából elvonható nem volt — pedig ha ezt Potiorek tábornagya megtehetette, akkor a szerb hadvezetőség is büntetlenül megtehetette volna azt — akkor a montenegróiaknak kellett volna a siker érdekében nagyobb tömegeket rendelkezésre bocsátani annál is inkább, mivel velük szemben csak igen gyenge osztrák-magyar seregrészek állottak. Csakhogy' — mint már előbb is említettük — a montenegrói seregtestek már hiányos felszerelésüknél fogva sem voltak alkalmasak messzebbmenő támadó hadműveletek végrehajtására és bizonyára nem volt könnyű dolog legalább annyit kipróbálni belőlük, hogy azt a bizonyos 2 dandárt a Romanja-planinán át a II. Sumadia-hadosztállyal való egyesülés céljából útnak indítsák. Ennek a két dandárnak a fellépése már az előnyomulás irányánál fogva és talán mert bizonyára kissé meglepőleg is bukkantak fel a Hellebronth-csoport jobboldalában, felette biztatónak mutatkozott. De miután a kiválóan kedvező konstellációt az ellentámadásnak erélyes folytatása által sem ez a két dandár, sem a szomszédos szerb csapatok nem aknázták ki, a végeredmény lassanként nemcsak nullává zsugorodott össze, hanem nemsokára határozott minusba csapott át. Hogy mi lehetett az oka, hogy az itteni elég jelentékeny nagyságú ellenséges csoport ily kedvező harcbevezetés után október 10-től 17-ig, vagyis teljes 8 napon át úgyszólván egészen tétlenül viselkedett, arra nézve nincsenek biztos adataim, de a rossz időjárás és a kedvezőtlen utanszállítási viszonyok, melyek a szükséges lőszer és élelem kellő utánpótlását bizonyára nagyon megnehezítették, kétségkívül jelentős faktor gyanánt estek a mérleg serpenyőjébe. Ez a huza-vonás tétlenség alkalmat adott *Potiorek* tábornagynak, hogy a hadiszínhely eme területén meglepő gyorsasággal oly tekintélyes számú csapatmennyiséget összpontosítson, amellyel nyugodt lélekkel és majdnem biztosan hozzá lehetett fogni a Drinán át betolakodott ellenségnek saját területünkről való kiűzéséhez. És meg kell hagynunk, hogy *Potiorek* tábornagya az erőknek döntő helyen való gyors összpontosításának valóban ügyes mestere volt.

Andrian és *Pongrácz* tábornokoknak támadólagos szellemtől áthatott harc- és hadvezetése teljes elismerést érdemel. Hogy mennyire terheli mulasztás *Pongrácz* tábornokot dandárának dobropoljei meglepetése miatt, azt a rendelkezésre álló adatokból nem tudom megállapítani. Lehet, hogy a felderítés e napon nem funkcionált kellőképpen, de az kétségtelen, hogy a 3. hegyidandár ily kritikus helyzetben is derék, fejét el nem vesztő csapatnak bizonyult és az

egyszer bajba kerülven, a legjobbat cselekedte, amit csak tehetett: villámgyorsan ellentámadással felelt a rejtekhelyéből előtört támadóra és azt hamarosan vissza is verte. Hogy emellett a saját csapat is bizonyára jócskán megtépázódott, az ugyan eléggé sajnálatos, de nem von le sokat a különben legjobb hírben álló dandár csapatainak és parancsnokának presztízséből.

Hogy a montenegróiak a Pongrácz-dandárt ért katasztrófát és az ebből származó egy bizonyos ideig tartó lekötöttségét, hogy ne mondjuk hadműveletekre való képtelenségét a maguk, illetve közös felsőbb hadvezetésük javára segélynyújtás formájában célszerűen kihasználták, azt készséggel el kell ismernünk. De ez az egy helyes cselekedetük nem teszi jóvá a Hercegovinában levő csapatainkkal szemben jelentékeny túlerejük dacára kifejezésre jutott kunktátoroskodásukat. Élénk ellentétben áll ezzel szemben a mi csapatjaink itteni fűrgesége és valóban elismerésreméltó aktív magatartása.

b) Az ellenség kiűzése Boszniából. 1914 október 18-tól 30-ig.

A ROMANJA-PLANINAI CSATA.

1914 október 18-tól október 22-ig.

5. számú melléklet.

Wurm táborszernagy az október 18-án megindítandó támadásra akként intézkedett, hogy a 18. hadosztály a szemben lévő ellenséget, támadólag előnyomulva, arcban lekösse, mialatt az 50. hadosztálynak Mokron át előnyomulva, az ellenség oldalába kellett betörnie. A már október 13-ika óta Pale-ba kikülönített *Heider* alezredesnek 2 századból, csendőrökből és szabadcsapatokból álló csoportjával az 50. hadosztály jobboldalát kellett biztosítania, *míg* *Barthos* alezredesnek 3 zászlóaljával és üteggével Kalinovikból Foča felé kellett előtörnie az e tájon levő montenegróiak lekötése céljából.

Október 18-án a 8. hegyidandár a Han Gromile felé való előnyomulás közben számottevő ellenséges ellenhatás nélkül érte el a Puhovac—Sokolac által jelölt vonalat (lásd az 5. számú mellékletet). Az 5. hegyidandár a szintén nem valami erősen megszállott Siercítől délre fekvő magaslatokat vette birtokába. A 17. hegyidandár arcvonalát a Kitak—Stupe magaslatokig tolta előre, de azokat elfoglalni nem tudta s végül a 13. hegyidandár úgyszólván alig tudott tért nyerni a Babjak—Vigovaga. vonalában álló ellenség ellen. Az 50. hadosztályból a hegyidandár Brezovicén át előnyomulva, Golubacot, a zöm pedig Bjelogorcit érte el.

A Heider-különítmény e napon megmaradt Pale tájékán, ellenben *Barthos* alezredes a Miljevina—Ratajnál megállapított ellenségben azt a hitet keltendő, hogy Kalinovikból nagyobb számú erők indulnak támadásra, a nap folyamán egy határvadászokkal megerősített századot a Plijes-magaslatra, $1\frac{1}{2}$ zászlóaljbat 6 géppuskával és $\frac{1}{2}$ üteggel pedig Siercán át Oziára rendelt ki, ő maga pedig 1 géppuskákkal ellátott zászlóaljjal és $1\frac{1}{2}$ üteggel az országúton Poljice-ig nyomult előre.

Október 19-én a 8. dandár Bandin Odzakon és Crkvinán át előnyomulva, a kora délután folyamán elég heves harcok árán a Kulától, illetve Novosevcitól északra fekvő magaslatok vonaláig jutott előre. Néhány órával később az ellenség az egész 8. hegyidandár arcvonala ellen hatalmas ellentámadást hajtott végre, amely elől a dandár legszélső jobbszárnyának csak valamivel, a Kula felé előnyomult csoportnak pedig egészen a 889. trigonometrikus magaslatig kellett visszavonulnia. Az 5. hegyidandár estig a Pobratcától kétoldalt fekvő magaslatokig dolgozta előre magát. A 17. dandár a Stupe-magaslatot foglalta el, de a Kitakot nem sikerült hatalmába kerítenie. A 13. dandár ezúttal sem jutott tovább előre.

Az 50. hadosztály e napon déli oszlopával (723. hegyidandár) és a zömöt képező északi oszlop (Ys3. és 15. hegyidandár) előcsapataival a romanja-planinai fennsík nyugati szélére kapaszkodott fel. Előbbi Mokrotól keletre, utóbbiak az 1355—Veliki vrh 1331 magaslatok vonalában vetették meg a lábukat; a zöm többi része csak a fennsík alján fekvő Bredzeig jutott előre. Ellenségre csak a déli oszlop bukkant, de az sem fejtett ki szívósabb ellentállást. A Gales felé előrendelt Heider-különítmény utóbbemlített magaslatról oly erős ellenséges tüzzel fogadtatott, hogy Jasenen túl nem tudott előnyomulni.

Barthos alezredes e napon az előtte álló montenegróiak megtámadására készült, mi célból a középső oszlopnak az országúton, a jobbsz csoportnak a Plijes-magaslatról Jejecen át, a balcsoportnak pedig a Kolun-magaslatou át nagyot kerülve, az ellenség oldalai felé kellett előnyomulniok. A jobb- és középső csoport kisebb csatározások után el is érték az ellenséges főállást, a balcsoport ellenben a Kolun-magaslat felé való előnyomulása közben az ellenség által meglepetvén, széjjelveretett. Ezáltal *Barthos* alezredes baloldala fedezetlenül maradván, október 20-ika folyamán az egész csoport ismét Kalinoviknál gyülekezett. Az ellenség október 21-ike folyamán Karaula—Mukinja—Sierőa vonaláig közelítette meg a kalinoviki erődítményeket. Miután a fentiek szerint az 50. hadosztálynak a Romanja-planinára való feljutása és a 18. hadosztályhoz való csatlakozása

október 19-ike folyamán biztosítottnak volt tekinthető, *Wurm* tábor-szernagy az eddig hadtesttartálékul visszatartott 16. hegyidandárt Mislóvóra rendelte előre, hogy — mihelyt a két hadosztály között a csatlakozás megtörtént — onnan tovább előnyomlva, a 13. dandárral együtt az ellenség jobbszárnyát támadja meg.

Ez a csatlakozás október 20-án déltájban állott helyre, amidőn az 50. hadosztály déli oszlopa a Bogovicka-planina déli szegélyén fekvő 1288-as magaslaton az ottani ellenséggel harcbanállott. Estig ezt az ellenséget *Siljava glava*—*Nepravdici* vonaláig sikerült visszanyomni, míg a hadosztály zöme szakadó esőben Végrehajtott nehézet után csak este érkezett meg a harc színhelyére.

Az 50. hadosztály részeinek harcbanállása lényegesen megkönnyítette a 8. dandár helyzetét is, amelynek jobbszárnya a nap folyamán a rogaticai országút mentén fekvő 839. és az attól $4\frac{1}{2}$ km-nyire délnyugatra fekvő 1018-as magaslatig jutott előre. A dandár bal szárnycsoportja már reggel újból elfoglalta *Bandin-Odzakot*, ahol déltájban egy erős ellenséges ellentámadást kellett kivédenie. Ez az ellentámadás az 5. hegyidandár arcvonalára is áterjedt, de ennek is sikerült azt a *Pobratcitol* kétoldalt fekvő magaslatokon elfoglalt állásában eredménnyel visszautasítania. A 17. hegyidandár balszárnyának e napon végre mégis sikerült a *Kitak*-magaslatot birókába ejtenie, ellenben a 13. hegyidandár még mindig nem tudott tért nyerni, sőt örült, hogy egy jobbszárnya ellen intézett ellenséges előretörést kivédenie sikerült.

A szerbek ezek szerint e napon egy hatalmas áttörési kísérletet hajtottak végre a XVI. hadtest közepe ellen, amely azonban nem vezetett eredményre.

Október 21-én a szerbek folytatták az áttörési kísérletet és a 8., 5. és 17. hegyidandároknak csak nagy megerőltetés árán sikerült a rogaticai országút és a *Stipe*-magaslat között a frontot megtartani, ellenben a *Kitak*-magaslat egy d. u. 5^h tájban végrehajtott szerb ellentámadásnak áldozatul esett és a 17. hegyidandár balszárnyának ismét az 1315-ös trigonometrikus magaslatra kellett visszahúzódnia. A 13. és 16. hegyidandár elrendelt együttes támadása főleg azért nem haladt előre, mert a 16. dandár csak nagynehezen tudott az őserdő jellegével bíró *Dobrotus*-planinán áthatolni, úgy, hogy annak előcsapatai estig csak a *Zepáról* *Babjakra* vezető útig juthattak előre.

Az 50. hadosztály reggeltől délután 3^h-ig tartó küzdelem után, miután közben déltájban *Nepravdicinál* egy erős ellenséges ellentámadást visszautasított, végre elfoglalta a *Nepravdici*—*Siljava glava* közötti ellenséges állást, de a *Markovob*-tól kétoldalt új állást

foglalt ellenség folytatólagos megtámadásától a hadosztályparancsnokság a csapatok kimerülése miatt és mivel már nemsokára sötétedni kezdett, eltekintett. Az 50. hadosztály által elért siker hatása alatt a 8. hegyidandár jobbszárnyának a 932-es magaslatig sikerült előrejutnia. Végül *Heider* alezredes e különítménye e napon anélkül, hogy ellenségre bukkant volna, a Vitéz-planinára jutott fel.

A 18. hadosztály közepe ellen irányuló makacs ellenséges át-törési kísérletek arra bírták *Wurm* tábornagyot, hogy a drinamenti fronton a XVI. hadtestnek *Goiginger Henrik* tábornok parancsnoksága alatt visszamaradt részei mögött tartalékviszonyban álló 4. hegyidandárt a Han Piesakhoz rendelje.

Október 22-ikére *Wurm* tábornagy a támadás folytatását rendelte el. E napon reggel azonban az 50. hadosztály és a 18. hadosztály jobbszárnya nagy ámulattal azt állapította meg, hogy a velük szemben volt ellenség az éj folyamán nyomtalanul eltűnt és csak a 17., 13. és 16. hegyidandárral szemben tartott ki még egyideig valószínűleg a rogatica—visegrádi országút biztosítása céljából. A Rogaticára előreküldött lovasjárőrök már ott sem találtak ellenséget. A nyomban előrendelt 50. hadosztályból a 3. hegyidandár a nap folyamán Budaci—Rudine vonalát, a 15. hegyidandár pedig Kramer selót, a Heider-különítmény szintén anélkül, hogy ellenségre bukkant volna, Pracadlt érte el. A 18. hadosztály jobbszárnya szintén haladéktalanul megkezdte az utánnomulást és a nap folyamán a 8. hegyidandár Borovskóig, az 5. hegyidandár pedig Rakitnicáig jutott előre.

Október 23-án már a 18. hadosztály balszárnyával szemben sem fejtett ki ellentállást az ellenség s így e napon a 13. hegyidandár Zivaljevicot, a 17-ik pedig Arnautovicot érte el. Az 5. és a 8. hegyidandár a Mednik- és Tmor-magaslatokon lezajlott kisebb harcok után e magaslatokat szállotta meg. A 3. dandár harc nélkül Hadrovicit, a 15-ik Rogaticát érte el, ahova Dobracán át a Heider-különítmény is bevonult. A 4. hegyidandárt, ndután már nem volt szükség rá, *Wurm* tábornagy visszaküldte *Goiginger Henrik* tábornok csoportjához.

Október 24-én a szerbek egy erős utóvédé Veliki b.—Vracevica vonalában szívós ellentállást fejtett ki, amelyet a 3. és 4. dandár csapatainak csak estefelé sikerüli megtörni. A 3. dandár egy különítménye a megjegjai hidat szállotta meg. Az idetódult szerb osztagok itt át nem kelhetvén, Visegrad felé tértek ki, ahol október 25-ike folyamán már csak nagy veszteségek árán tudtak a folyó jobbpartjára átkelni. Az 5. dandár e napon Stavanjnál, a 17-ik Obadinál, a 13-ik Poljanicanál, a 16-ik pedig Zivaljevicnál éjjele-

zett. A Rogaticáról Gorazde felé visszavonuló montenegróiakat *Wieden* ezredes követte dandárának (15.) egy különítményével és október 25-ike folyamán az ellenséges utóvéd által megszállva tartott Jabuka-nyerget ejtette birtokába.

A Gorazdera visszavonult montenegróiakat *Wieden* ezredes október 26-án innen is elűzte. A gyors iramban Foca felé visszavonuló montenegróiakat *Wieden* ezredes továbbdözözte és október 28-án Ustikolinát érte el. Ugyanekkor egy 5 századból és 4 löveg-ből álló csoport Kalivinikból tört előre Foca felé. E két különítmény koncentrikus támadása elől a montenegróiak, miután október 30-án estig Foéától nyugatra még elég szívósan tartották magukat, a folyó jobbpartjára húzódtak vissza.

Ilyenformán most már Foéáig az egész Drina-mente meg volt tisztítva a benyomult ellenségtől és *Wurm* tábornaszernagy csoportjával ismét visszatérhetett az alsó Drina mentére a félbemaradt eredeti nagy feladat folytatása céljából.

A Foöa és Slap közötti Drina-szakasz megfigyelésére *Snjaric* tábornok maradt vissza a megerősített 17. hegyidandárral.

A romanja-planinai csatavesztés híre arra bírta *Vucinic* tábornokot, hogy a Gorazde—Focán át visszavonuló montenegrói csapatok (legazszirozása céljából október 23-án egy új erőteljes támadást intézzen a Gacko polje ellen. Ebből október 27-ig tartó heves és változatos küzdelmek keletkeztek Avtovac körül, amelyekben a Kalinovikról odarendelt *Barthos*-különítmény, a bileki helyőrség egy segítőcsapata, továbbá Mostarból, Stolacból és Nevesinjéből hevenyében odarendelt osztagok is résztvettek. Az ekként 16 századra, 9 géppuskára és 10 lövegre erősödött avtovaci védőrség október 27-én a maga részéről lépett fel támadólag és ez annyira imponált az ellenségnek, hogy az jóidéig újból passzív magatartást tanúsított.

Trebinje előtt október 25. és 27-ike között szintén kisebb összecsapásokra került a dolog a mi csapataink támadólagos fellépése mellett.

A cattarói erődítéseket a montenegróiak, valószínűleg a romanja-planinai harcokkal kapcsolatban, október 19. és 20-án a Lovcenről erősen lődözték, de erődeink tüzésége a flotta támogatása mellett eredménnyel viszonzta azt, úgy hogy október 25-ikétől kezdve az ellenséges tüzéségi tűz már lényegesen alábbhagyott.

Megjegyzések.

Wurm tábornaszernagy csatatervének alapeszméjével egyetérthetünk. Ez a rendelkezésre álló seregtettek csoportosításából szinte önként következett. A kivitel részleteire nézve azonban volna némi

megjegyzésem. Abból, hogy az 50. hadosztály nem tisztán keleti illetve délkeleti irányban a Praca völgye mentén rendeltetett előre, mely irányból, úgy látszik, az ellenség is a Heider-csoportnál lényegesen erősebb erők fellépésével számolt, kétségkívül az az előny származott, hogy ilyenformán az említett hadosztály komolyabb ellenséges behatáson kívül juthatott fel a Románja-planina fennsík-jára. Ámde az ebből keletkező elég nagy kerülőnek viszont az volt a hátránya, hogy az 50. hadosztály által kifejtendő nyomás jóval később és nem is tiszta oldaltámadás formájában, hanem a 18. hadosztály frontjának egyszerű meghosszabbítása gyanánt jutott kifejezésre. Ellenben a Praca-völgymenti előnyomulás az 50. hadosztályt egyenesen az ellenség oldalába, sőt bizonyos tekintetben hátába is vezette volna, ami jóval nagyobb és döntőbb sikerre nyújtott volna kilátást. *Wurm* tábornaszernagy tulajdonképen az ellenség kettős átkarolására törekedett, de az 50. hadosztály előnyomulási iránya és a 13., majd a 16. hegyidandárnak felette nehézkes előhaladása folytán végeredményben a csata majdnem a tiszta arctámadás képét mutatja. Különösen feltűnő, hogy a 13. hegyidandár a négy nap csata egész tartama alatt úgyszólván egyáltalában nem tudott előre-felé tért nyerni és a rendelkezésre álló adatokból az sem tűnik ki, hogy erre nézve a dandár valami nagy erőfeszítéseket tett, a vágj' hogy a vele szemben álló ellenség valami túlságos agilisán viselkedett volna.

Wurm tábornaszernagy kettős átkaroló kísérletével szemben az ellenség a 18. hadosztály jobbszárnya irányában az ellenséges front áttörését szándékolta, ami azonban szintén nem sikerült. Végeredményben a csata sorsát, úgy látszik, a montenegróiak nem eléggé szívós kitartása döntötte el. Hogy az elhatározott visszavonulást a balszárnyat alkotó montenegróiak kezdték meg, az a fennforgó viszonyok mellett szintén elég különös színben tűnik fel, mert hiszen tulajdonképen itt, ahol az ellenség nyomása legerősebb és legveszedelmesebb volt, itt, e szárnyon kellett volna legtovább és legszívósabban kitartani, főleg ha tekintetbe vesszük, hogy a visszavonuló montenegróiak végeredményben Gorazde—Foca felé gravitáltak. Ebből viszont az is következik, hogyha *Barthos* alezredes kalinoviki csoportja legalább Focáig keresztülhatolt és *Wieden* ezredes egész dandárával utánairamodott volna a nagy kerülővel, a szűk szoros jellegével bíró Drina-völgyén át montenegrói területre gravitáló ellenséges balszárnyak, akkor legalább ez a csoport szenvedett volna döntő vereséget. Hogy ezt a montenegrói csoport elkerülte, azt nagyrészt annak köszönhetjük, hogy az okt. 22-ikére hajló éjjel oly teljesen észrevétlenül, úgyszólván nyomtalanul tűnt el

állásából. Hogy mennyiben segítette ezt elő a mi szembeniévé csapataink nem elég szemfüles ébersége, azt nem tudom megállapítani. Ezt a teljesen észrevétlen elláncást egyébként a szerbek is ismételten produkálták. Ebben tehát úgy ők, mint a montenegróiak valódi mestereknek bizonyultak. Ebbéli és a visszavonulás gyors végrehajtása körüli ügyességüknek köszönhetőek úgy a montenegróiak, mint a szerbek, hogy a rogaticai egérfogóból aránylag minimális veszteségek árán kimenekülhettek.

A mi csapataink közül a 3., 5., 8. és 17. hegyidandárok tűntek ki mozgékonyaságuk és szívós kitartásuk által.

A romanja-planinai győzelemnek a drinamenti főerők szempontjából igen nagy jelentősége volt, mert ha a négynapos küzdelemből az ellenség került volna ki győztes gyanánt, akkor az alsó drinamenti állások sem lettek volna tovább tarthatók, nemhogy az offenzíva további folytatására még gondolni is lehetett volna.

A cattaro—hercegovim—montenegrói határ mentén lejátszódott alárendeltebb jelentőségű epizódok megint csak az eddigi képet erősítik meg: a mi csapataink részén igen szép agilitás és együttműködés, a montenegróiak részén rövid ideig tartó támadólagos előretörések által időnként félbeszakított nagymérvű passzivitás.

E) Események a főerők körében a drinamenti csata győzelmes befejezéséig. 1914 szept. 27-től nov. 9-éig.

4. és 5. sz. melléklet.

Mialatt a Boszniába benyomult ellenség feltétlenül szükséges visszaverése céljából a 6. hadseregnek mindig újabb és újabb segítőcsapatokat kellett a Romanja-planina felé útbaindítania, minek folytán annak offenzív ereje fokozatosan mindig jobban alászállt, addig az alsó Drina—Száva mentén idegörlő állásharcokat folytató ő. hadsereg minden tőle telhetőt elkövetett, hogy részt üssön az ellenségnek hihetetlenül erősen megerősített és páratlan szívóssággal védett állásain. Miután a Parasnicában várszerű támadást folytató VIII. hadtest tért nyerni sehogy sem tudott, a hadseregparancsnokság a monitor- és a Lütgendorf-csoport által megerősített Krauss-hadtestnek a crnabara—ravnjci ellenség oldala és háta ellen irányuló erélyesebb fellépésétől remélte a mielőbbi kedvező fordulat bekövetkezését. Az elrendelt támadást *Krauss* altábornagnak szeptember 28-án kellett volna megkezdenie, de utóbbi ezt lehetetlennek tartván, dacára annak, hogy *Potiorck* tábornaszernagy szívósan ragaszkodott a 28-iki terminus betartásához, az 5. hadseregparancsnokság szeptember 29-ikét tűzte ki a támadás napjául, amely követ-

kezőleg volt végrehajtandó: gróf *Salis* tábornoknak a Rácáról vasúton Mitrovicára szállított két 37-es zászlóaljjal és a Nocajnál álló 2 népfőlkelő- és 2 menetzászlóaljjal Ravnje felé, a kombinált hadtestnek Metkovic—Belotic felé kellett előretörnie; utóbbinak balszárnyához a Sabac tájékán a Száván átkelendő Lütgendorf-csoportnak* kellett csatlakoznia, hogy az ellenség szárnyát délről átkarolja. Egyidejűleg a VIII. hadtestnek is újabb nyomást kellett a szembenálló ellenségre gyakorolnia.

Ámde *Krauss* altábornagy időközben hadtestét nem e parancs értelmében délnyugati, hanem a *Potiorek* táborszernagytól még szeptember 19-én vett utasítás értelmében** tisztán déli irányban csoportosította támadáshoz, balszárnyán Pricinovic és a Száva között az 57. és 14. dandárból egy 18 zászlóalj és 4 üteg erejű hatalmas támadó éket alkotván. Az 58. dandárnak (6 zászlóalj) Pricinovic keleti részén át Tabanovicra kellett támadnia, melyet Ivlenak mellől 3 nehéz és 1 tábori üteg oldalozó tüze volt hivatva támogatni. 15 zászlóaljnak a tüzérség fennmaradó részével Pricinovic—Glusci vonalát kellett tartania és Nocajnál csak 2 menet- és 2 népfőlkelő-zászlóalj hagyatott meg.

A Lütgendorf-csoportból 4 zászlóalj *Breit* tábornok parancsnoksága alatt szeptember 28-án a Krauss-csoport közvetlen erősítésére Jarakra küldetett, a többi 9 zászlóalj pedig *Goglia* tábornok parancsnoksága alatt Klenaknál állott fel, hogy 29-én ott a Száván átkeljen.

Ez előkészületek közben érkezett be a hír, hogy a szerbek: a Száván átkelve, zimonyi csoportunkat*** Batajnicáig szorították vissza s eközben 6 lövegünket el is foglalták. *Potiorek* táborszernagy a Szerémségbe betört szerb csoport kiűzését és az elvesztett tüzérség visszaszerzését egy igen erélyes hangú rendeletben *Tamásy* altábornagynak hagyta meg s egyúttal a macvai támadás gyors végrehajtását is sürgette. Ámde ez már szeptember 19-én a délelőtti folyamán újból megfeneklett, Lütgendorf csoportja pedig a kellő hídanyag hiányában és erős tüzérségi ellenhatás következtében még csak meg sem kezdhetette Klenaknál a folyón való átkelést. Az erről szóló hírre *Potiorek* táborszernagy felindulásában a következőket táviratozta az 5. hadseregparancsnokságnak: «A *Goglia*-csoportnak ma feltétlenül át kell kelnie a Száván. Ha Klenaknál nem megy, akkor tovább északra kell azt megtenni. Estig jelentést várok, hogy

* Erejét lásd a 141. oldalon.

** Lásd a 137. oldalon.

*** Lásd a 127. oldalon.

mind a 13 zászlóalj a Száva jobbpartján van. Most főleg tényrerésről van szó, amelynek *végre* be *kell* következnie!»

Erre az 5. hadseregpáncsnokság *Fülöpp* tábornok páncsnoksága alatt még 6 zászlóaljnak Jarakra való eltolását rendelte el, 3 zászlóalj pedig a klenaki tüzérség védelmére ott vissza hagyatott.

Krauss altábornagy már a 29-ike folyamán Jarakra érkezett *Breit*-dandárt sem valami szívesen fogadta és a csapatokat csak a páncsnok személyes jóállása mellett, hogy azokkal nem fog szégyent vallani, engedte át a hídon, amidőn azonban másnap reggel a többi *Lütgendorf*-csoportbeli csapatok is beérkeztek, az 5. hadseregpáncsnokságnál óvást emelt ily nagyszámú népfölkelő és menet alakulásoknak hadtestéhez való beosztása ellen, miután azok szerinte ily nehéz fronton való hadakozásra alkalmatlanok. Ennek dacára az 5. hadseregpáncsnokság úgy döntött, hogy a *Fülöpp*-dandárt is át kell vezetni a liidon és egyúttal elrendelte, hogy a Száva túlsó partján ez utóbbi és a 41. landwehr-dandár, vagyis a kombinált hadtest jobbszárnya fölött a páncsnokságot báró *Liutgendorf* altábornagy vegye át és csak a keleti szárny maradjon *Krauss* altábornagy páncsnoksága alatt. Ez a rendelkezés meg már eo ipso nem volt Inyére *Krauss* altábornagynak.

Október 4-ikéig a *Lütgendorf*-csoportnak mindössze *Glusciig*, a *Krauss*-csoportnak pedig *Tabanovicig* sikerült magát nagynehezen előredolgoznia s aztán a támadás újból megfeneklett, mihez nagymértékben a lőszerhiány is hozzájárult. Erre *Potiorek* tábornagy egy, az 5. hadseregpáncsnoksághoz intézett dörgegelmes páncsában az offenzívának mindenáron való folytatását rendelte el, mondván, hogy «a sikert az 53 zászlóaljat számoló *Krauss-Lütgendorf*-csoport bármely pontján *veszteségekre való tekintet nélkül*» feltétlenül ki kell erőszakolni.

Ebből kifolyólag *Frank* gyalogsági tábornok október 6-án *Krauss* altábornagynak még a 91. sörnyalozredet is át akarta tolni vasúton, de utóbbi ennek kevés fontosságot tulajdonítván, az említett ezred, továbbá egy 24 cm-es mozsárüteg, 3 Pólából felrendelt partraszálló löveg és két 15 cm tarackos üteg október 14-én *gróf Salis* tábornoknak utaltatott át, de egyelőre itt sem ment előre a dolog. Ily körülmények között a macvai helyzet most már mindenkire nézve kiállhatatlanná és tarthatatlanná kezdett válni, főképp amikor az október közepe táján beállott esőzés következtében az egész Máévá feneketlen sártengerré változott át.

A Szerémségben ezalatt *Tamásy* altábornagy az elvesztett lövegek visszaszerzésén kívül október 3-ig a szerbeket újból a Száván túlra szorította vissza, csak a zimonyi vasúti híd előtt

maradt meg egy kis hídfőszerű állás a kezükben, amelyet azonban azok a beállott nagy vízáradás következtében október 21.-én önként kiürítettek.

Arra a hírre, hogy Skelánál a szerbek újból nagymennyiségű átkelési anyagot összpontosítanak, az 5. hadseregpáncsnokság október 22-én a Temes és Kőrös monitorokat rendelte oda. A lövés befejezte után a Temes monitor október 23-án reggel visszatérően Sabacon alul, Grabovci magasságában aknára futott és elmerült.

Eközben mind sürűbben és mindig pozitívabb formában érkeztek jelentések arról, hogy Oroszország a Délmagyarországba való betérés céljából 35.000 embert helyezett az Alduna mentén készenlétebe. Ezért *Potiorek* tábornagy a hadseregfőparancsnokságtól a budapesti, pozsonyi és temesvári katonai parancsnokságok területén levő összes póttestek rendelkezésre bocsátását kérte, amit azonban az, arra való hivatkozással, hogy azokat a csapatok kiegészítése céljából okvetlenül vissza kell tartani, megtagadott s ehelyett október 23-iki választáviratában a 106. helyi népfőlkéldandárnak mint «utolsó tartalékának» rendelkezésre bocsátása mellett azt ajánlotta a balkán haderők főparancsnokságának, hogy «a gyengébb ellenség által lekötött 5. hadsereg átcsoportosítása által» segítsen magán. Ezt *Potiorek* tábornagy akként oldotta meg, hogy a Dunának bánási szakaszát Orsová és Belgrád között *Hess* altábornagy temesvári katonai parancsnok parancsnoksága alá helyezte, akinek a 106. helyi népfőlkéldandáron kívül az 5. hadsereg állományából még egy újonnan alakítandó lovasdandárt is átutalt, míg *Tamást*) altábornagy parancsnoksága alatt csak a szerémségi csoport maradt. *Hess* altábornagy csoportja 11½ zászlóalj, 8 lovasszázadot és 6 üteget, *Tamási*) altábornagyé pedig 2672 zászlóalj, 7 lovasszázadot és 872 üteget számlált.

Ezalatt a 6. hadsereg körletében is fel-fellobbant a harc heve. Kivált az említett hadsereg balszárnya, az 5. hadsereg állományából neki átutalt XIII. hadtest és a XV. hadtest 40. honvédhadosztálya ellen szeptember utolsó napjaiban meg-megújuló erős támadásokat intézett az ellenség. Erre az említett seregtestek október 1-én ellentámadásba mentek át, mely alkalommal a XIII. hadtestnek Krajinici magasságáig sikerült előjutni. Ezzel szemben a szerbek október 6-ikára hajlú éjjel a Kuliste-magaslatot végkép kiragadták a 13. gyalogdandár kezéből.

Az október közepe felé beállott hosszantartó esőzés okozta árvíz a 6. hadsereg körletében is felette kellemetlen viszonyokat teremtett. Miután a batari hidat az árvíz elsodorta, a jobboldali hídfőben

levő 42. hadosztálybeli csapatokat áthajózás útján kellett a balpartra átszállítani, amit a szembenálló ellenség támadólagos fellépése nagyon megnehezített. Október 14-én az utolsó osztag már csak úszással menekülhetett meg a fogságbajutástól, de eközben elég sok emberünk a vízbe fulladt.

Tovább északra a VIII. hadtest körletében a csapatok földalatti tárnák és földbeépített mozsarak segítségével] igyekeztek az ellenséghez közelebb férkőzni, de most ezek is megteltek vízzel. A legnagyobb erőfeszítéseket a VIII. hadtest Ravnje körül hajtotta végre, ahol *gróf Salis* tábornok 71. dandárának még a 102. gyalogezred, a 28/11., valamint a 23. vadászszázlój is alárendeltetett. Ez az erők beérkezése után a dandárparancsnok döntő támadásra készült, de az első vonalbeli csapatok — elsősorban a tisztán magyar fiúkból álló két 37-es zászlóalj — ezt nem várták be, hanem október 24-én saját kezdeményezésükből rohamra indultak. A meglepett ellenség egy második, mintegy 300 lépéssel hátrább fekvő állásba húzódott vissza, de csapatjaink szuronyrohammal innen is kikergették a szerbeket és a nap folyamán hősieles kitarással szálltak szembe a Ravnjéből ismételten feléjük irányuló elleniökemeknek. *Gróf Salis* tábornok nyomban felriasztotta tartalékait, de akkorára már sötétedni kezdett s így a támadás folytatását másnapra halasztotta. Csakhogy a szerbek most már a Ravnje előtti területet éjjel-nappal oly sűrű tűzérségi keresztűzzel árasztották el, hogy a szándékolt támadást előbb újból gondosan elő kellett készíteni. Ezt a támadást az immár 20^{1/3} zászlóaljat számláló 71. dandár október 2(5-án 7 zászlóaljjal a Maros és Kőrös monitorok támogatása mellett Ravnje, 5⁴/_a zászlóaljjal pedig Nocajból Radenkovic felé hajtotta végre. Több csapatot ez a posványos vidék nem bírt el s így a fennmaradó 8 zászlóalj egyelőre tétlenségre volt kárhóztatva. A megindított támadás nem volt hosszú életű, mert a jól és pontosan lövő szerb tűzérség rövid idő alatt százszámra szedte csapatjaink soraiból áldozatait.

Másnap, október 27-én, intenzív tűzérségi előkészítés után a Crnabarával szembenálló 9. hadosztály és a hozzácsatlakozó 21. landwehr-hadosztálybeli csapatok indultak támadásra és sikerült is Crnabarától északra az oly sokáig sziklaszilárdan álló ellenséges állásba betörniük. Erre az 5. hadseregarancsnokság a 71. dandárt és *Krauss* hadtestét is az azonnali támadólagos előretörésre szólította fel. A Ravnje előtt álló csoportnak déltájban sikerült is a helységet elfoglalni és a 21. landwehr-hadosztállyal az összeköttetést helyreállítani, a radenkovici csoport ellenben most sem tudott előbbrejutni, *Krauss* altábornagy pedig azt jelentette, hogy az ő

hadtestének támadólagos előretöréséről csak néhány nap múlva lehet szó.

Az 5. hadseregpáncsnokság nem szívesen ment bele a további halasztásba és tekintettel arra, hogy a szerbek az utolsó napokban több mint 800 halottat, foglyokban pedig több mint 1000 embert, 4 lövegel, 8 géppuskát és sok hadianyagot vesztek, a támadás azonnali folytatásától most már gyors sikert várt. Ez a támadás október 28-án a VIII. hadtest által Belotic, a Krauss-hadtest keleti szárnya által pedig Stitar felé volt végrehajtandó, míg Radenkovic—Pricinovic között az ellenséget csak le kellett kötni.

A mondott napon, október 28-án, a VIII. hadtest, amelynek kötelékébe a 71. dandár is újból visszatért, tett ugyan némi előhaladást, de Radenkovic—Banavopolje—Crnabara vonalában új, hatalmas ellenséges állásra talált, amelynek megpuhítása céljából szükségesnek mutatkozott, hogy a tüzérség a Száva—Drinán át közelebb vonassák. A Krauss-hadtest ellenben egyáltalában nem jutott előbbre.

Az 5. hadsereg említett támadása a szerbek ugyanazon napi általános támadásával esett össze, akik intenzív tüzérségi előkészítés után az egész front mentén összes csapatjaikat támadásra rendelték, remélve, hogy valahol, vagy esetleg több helyen is, majd csak sikerül nekik az ellenség vonalain rést ütniök. E támadás alkalmával a szerb haderők következőleg voltak csoportosítva: A Macvában az alsó Drina—Száva mentén félköralakban Sabáctól Prnjavorig *Stepanovic Stepa* tábornok *1. hadserege* állott, amelyhez néhány 3. vonalbeli ezreden kívül az K és II. Timok-, az I. Morava- és az I. Sumadia-liadosztály tartozott. Ljesnica—Loznicával és a Gucevo-hegyháttal szemben a kombinált és az I. és II. Drina-hadosztályból álló *2. hadsereg* állott *Bojovic Petar* tábornok parancsnoksága alatt s végül Krupanjinál még most is *Jurisc Pál 3. hadserege* harcolt az I. és II. Duna- és a II. Morava-hadosztályokkal. A leghévesebb támadást a 2. hadsereg intézte Loznicától délre a XIII. és XV. hadtest ellen.

Számottevő eredményt sem az október 28-iki, sem a 29-iki szerb támadás nem mutatott fel, október 30-án pedig egy, Banavopoljenál végrehajtott áttörési kísérlettől eltekintve, az ellenség már az egész front mentén nyugodtan viselkedett. E napon este viszont a Krauss-csoport balszárnyának sikerült a szerbeknek egy félúton Tabanovic és Sabac között fekvő fontos kulcsponjtját elfoglalni.

Ennek az aránylag jelentéktelennek látszó eredménynek döntő fontosságú következményei voltak: *Stepanovic* tábornok ezáltal már nemcsak oldalát, hanem hátát is veszélyeztetve látván, az október

31-ikére hajló éj folyamán egyelőre balszárnyát a legnagyobb csendben, teljesen észrevétlenül visszavonta, úgyhogy másnap reggel a VIII. hadtest csapatjai legnagyobb ámulatukra a szemben levő állásokat teljesen kiüritve találták. Ily körülmények között a hadtest zöme október 31-ike folyamán minden nehézség nélkül Glogovacig, a 71. dandár pedig Bogaticig jutott előre. A kombinált hadtesttel szemben a szerbek egyelőre még kitartottak, de november 1-én ez is megkezdte nagyjábanvéve déli irányban az előnyomulást a 104. fölkelődandárral a jobbszárnyon, a 14. dandárral a középen, a 29. hadosztálllyal pedig a balszárnyon. A 107. népfölkelődandár a 104. és 14. dandárok tartalékviszonyban követte. A VIII. hadtest e napon harc nélkül Zminjak—Dublje vonaláig jutott előre, a 29. hadosztály pedig november 2-ikára hajló éjjel elkeseredett utcai harc után Sabacot ejtette birtokába.

November 2-ikán végre újból kisütött a nap. Az 5. hadsereg ezt némi pihenőre és a támadás folytatásának előkészítésére használta fel. Az eleinte beérkezett jelentések és kivált az egyik repülő bemondása alapján, mely szerint az Sabáctól délre és délkeletre körülbelül 4 szerb hadosztályt vélt konstatálhatni, az ő. hadseregparancsnokságnál abban a hiszemben voltak, hogy *Stepanovic* hadserege zömével errefelé vett irányt. A szerb foglyok ezzel ellenkező bemondásai és az a körülmény, hogy 1-én este a Cerplanina északi szegélyének egész hosszában a tábortüzek nagy tömege vált láthatóvá, egyelőre nem térítették el a hadseregparancsnokságot fentemlített felfogásától, ahol utóbbi körülményt inkább a szerbek által szándékosan alkalmazott megtévesztő cselnek minősítették. Ámde a november 2-ika folyamán a lovasság és fogolybemondások útján szerzett hírek már egész biztosan amellett szólották, hogy *Stepanovic* hadseregének zöme nem Sabácnál, hanem a Cer planina mentén keresendő. És valóban úgyis volt, mert az 1. szerb hadsereg Misar és Ljesnica között foglalt új állást, amelyben a hadosztályok meglehetősen egyenletes elosztással az 5. sz. mellékleten látható módon állottak csatasorba.

Az erről szóló hírek *Potiorek* táborszernagy nagyon megörült, mert ha *Stepanovic* hadseregét valóban Sabácnál összevonta volna, akkor ez egy általános szerb visszavonulásra engedett volna következtetést, ő pedig most már azon volt, hogy a romanja-planinai harcok után felszabadult XVI. hadtest bevonásával a még mindig a Macvában és attól délre helytálló szerbeken elhatározó, sőt, ha csak lehet, végső győzelmet arasson. Ily értelemben adta ki *Potiorek* táborszernagy október 24-én, vagyis aznapon, amelyen *Wurm* táborszernagy üldözőcsapatjai keleti irányban előrehaladva, a Drináig

értek, a XVI. hadtest további felhasználására vonatkozó és a következő elhatározáson alapuló parancsát: A slap— visegrad—gorazdei Drina-szakasz elérése után a csapatok kétnapi pihenőt tartanak, hogy aztán Ljubovija felé előnyomulva, Krupanjon át az ellenség oldala ellen döntő támadást hajtsanak végre. Ehhez képest a csapatoknak a visegrad—rogaticai út mellől október 28-án elindulva, akként kellett Srebrenica—Voljavica—Bratunac terébe eljutni, hogy az október 4-ikéről 5-ikére hajló éjjel Ljubovijánál a Drinán való átkelés kipihent csapatokkal legyen végrehajtható. Innen Pecka felé az előnyomulást folytatva, mindenekelőtt a Bare—Ivrst—Rozańj—Sokolska-pl. által jelölt vonal volt elérendő, míg a Milicinél visszartartott 4. hegyidandárnak a főerőkkel egyidejűleg Rogaeicánál a Drinán átkelve, azok jobboldalának biztosítására a Stubica—Jablanik által jelölt magaslati vonulatot kellett elérnie.

A Visegrad tájékán visszamaradt Snjarié-dandárbeli csapatoknak tüntetés és ügyes viselkedés által azt a látszatot kellett kelteniük, mintha az egész XVI. hadtest itt akarna átkelni a Drinán Ennek annyiban volt is foganatja, hogy a II. Sumadia-hadosztály nemcsak hogy Rogacica és Visegrad között lekötve tartatott, hanem később Rogacica mellől Visegrad irányában csapateltolásokat is eszközölt.

A csapatok fáradtságára való tekintettel azonban *Potiorek* tábor-szernagy már október 25-én odamódosította előzőnap intézkedését, hogy a XVI. hadtest 28-ika helyett csak 31-ikén kezdje meg az előnyomulást, a Drinán való átkelést pedig november 7-ikéről 8-ikára hajló éjjel hajtsa végre. Ezzel összhangzásban az 5. hadsereg XIII. és XV. hadtestének támadása november 7-én reggelre vétetett kilátásba.

Közben *Frank* gyalogsági tábornok intézkedése szerint a ier planinán állást foglalt 1. szerb hadsereg ellen az 5. hadseregnek november 3-án következőleg kellett a támadást végrehajtania: a 29. hadosztálynak a misari magaslatok ellen; a 14. gyalog- és a 104. népfölkelődandárnak Pricinovicon át a Sabáctól délre fekvő Cerovac felé. A 71. gyalogdandárnak Maovin át Várná felé; a 21. landwehr-hadosztálynak — kivéve a hadseregtartalékid visszahagyandó 41. landwehr-dandárt — Dobricon át Slatina irányában. Hogy ennek a támadásnak nyugati oldala a Cer planina felől esetleg előretörő ellenséggel szemben biztosíttassék, a 9. hadosztálynak Lipolist—Ribari vonalát kellett tartania. Végül a Ribari és a Drina közötti területet néhány hadtápszázalójnak kellett elzárnia. A Tamásycsoport közreműködése eleinte szintén tervbe volt véve, de átkelési előkészületek és eszközök hiányában ettől később elállottak.

Az elrendelt támadás nem valami könnyen jutott előre, mert

a szerbek cerplaninai főállása előtt még egy ugyanolyan gondosan megerősített előretolt állás is volt, mely előtt Lipolist, Dobric és Jevremovac mint előretolt támpontok szintén igen erősen meg voltak erősítve. Ezek közül Dobricot a 21. landwehr-hadosztálynak csak november 4-én délután, Lipolistot pedig a 9. hadosztálynak csak november 5-én reggel sikerült elfoglalnia. Jevremovac bevétele az ellene alkalmazott tüzérségi kereszttűz dacára sem sikerült.

A november 5-iki kölcsönös helyzetet az 5. sz. melléklet mutatja. E napon estig *Wurm* tábornagy csapatjait következőleg helyezte Ljubovijával szemben a Drinán való átkeléshez készenlébbe: az 50. hadosztályhoz tartozó 3. és 16. hegyidandárt Bratunac és Glogova között, a 15. hegyidandárt hadtesttartálékviszonyban Brakovcinál; a 18. hadosztályhoz tartozó 8. hegyidandárt Likarinál, a 13-ikat Sasénál, az 5-iket Srebrenicától keletre. Végül a 4. hegyidandár Josevát érte el.

Az 5. hadsereg körében történetekre való tekintettel *Potiorek* tábornagy előbbeni intézkedésének* megváltoztatása mellett most már akként rendelkezett, hogy a XIII. és XV. hadtest már november 6-án reggel kezdje meg a támadást, a XVI. hadtestnek pedig szintén 1 nappal előbb, a november 6-ikáról 7-ikére hajló éjjel kellett a Drinán átkelnie.

E parancs folytán a 6. hadseregnek Drina jobbparti része már november 5-én este erőteljes tüzérségi tűz alá vette a szemben levő ellenséges állásokat. November 6-án hajnalhasadtakor a 42. horvát honvédhadosztály részei meglepő támadással elfoglalták a Kulistemagaslatot, mely alkalommal 7 tiszt és 450 ember ejtett foglyul. Virradatkor az egész XIII. hadtest arcvonala indult támadásra és délután 3 óráig tartó nehéz küzdelem után sikerült neki a Loznicától délre fekvő magaslatok birtokába jutni, miközben 4 lövegen és 5 géppuskán kívül mintegy 1000 sebesületlen foglyot is ejtett.

Mihelyt a XIII. hadtest a XV-ikkel egyvonalba felkanyarodott, a délután folyamán a 40. honvéd-, majd a 10., 11. és 12. hegyidandárból álló 48. és a 7. és 9. hegyidandárokból álló 1. hadosztály is, hathatósan támogatva a földbe épített mozsarak által, hozzálátott a komoly támadáshoz, amely heves harcok után frontunkat a Mionovici—Stolice—Kostajnik—Stolica—Carigrad által jelölt hegyvonulat aljáig vitte előre. Eközben a XV. hadtest csapatjai egy géppuskát és több mint 300 foglyot ejtettek.

A *Goiginger* tábornok kombinált hadosztályának balszárnyán levő 2. hegyidandár aránylag elég gyorsan jutott előre, mert már

* Lásd a 165. oldalon.

délelőtt 11^h-kor Jovici birtokában volt, ahonnan támogatólag lépett közbe az 1. és 14. hegyidandár harcába, melyeknek a Sanac-magaslatot szívósan védő ellenséggel szemben igen nehéz dolguk akadt. Tovább délre a 6. hegyidandár a 784-es magaslat aljáig jutott előre, a 109. népfölkelődandár pedig Sv.-Petart ejtette birtokába. A kombinált hadosztály e napon 1 géppuskát és 300 foglyot szállított be.

Wurm tábornok vezette csoportjánál az 50. hadosztály programszerűleg megkezdte Lonjinnal szemben az áthajózást, a 18. hadosztály hadihídkészletei azonban nem érkeztek be idejekorán s így az csak éjfélután 2 óra tájban kezdte meg az áthajózást a Han-Bjelovacnál. A 4. hegyidandár fennakadás nélkül váltott partot Rogacicától keletre Gyuriénál.

Utóbb említett dandár november 7-én a Zapolje felé félúton fekvő 729-es magaslatot foglalta el, a 18. hadosztálynak ellenben nem sikerült a Nemié-magaslatot birtokába ejteni s végül az 50. hadosztály a Ljubovijától északra fekvő 576-os magaslatig jutott előre, miközben 2 löveget és 300 foglyot ejtett birtokába.

Gojinger tábornok kombinált hadosztályánál folyt a legvéresebb küzdelem, amely délután 2 óra tájban végre teljes sikerrel járt. A 6. hegyidandár a Zdrela felé, a 109. népfölkelődandárnak pedig a Veles és Karacica felé sikerült jókora tért nyernie. A hadosztály e napon 400 foglyot ejtett.

A XV. hadtest körletében az 1. hadosztály még néhány Krupanj előtt fekvő sáncot vett be. A 48. hadosztály dandárai valamivel szintén előbbre jutottak, de azért a Stolice—Kostajnik—Stolica magaslati vonulat tetőpontjait még sem sikerült elérni, bár a 12. hegyidandár előtt már reggel 7 óra tájban 600 szerb katona lerakta a fegyvert. A 40. honvédhadosztály a Carigrad-magaslatot foglalta el. A fentemlített foglyokon kívül még 5 löveg és 4 géppuska volt a XV. hadtest e napi zsákmánya.

A XIII. hadtest jobbszárnya a 40. honvéddiosztálynak nyújtott segítséget a Carigrad elfoglalásánál, a 42. horvát honvédhadosztály többi része és a 36. hadosztály a nap folyamán a Stira-patakiig jutott előre, miután utóbb említett hadosztálynak a Loznicától délre fekvő sáncokat már délelőtt 9 óra tájban sikerült elfoglalnia.

Miután foglyok bemondása szerint a szerb hadvezetőség már a nap (vagyis november 7-ike) folyamán parancsot adott az általános visszavonulásra, *Potiorek* tábornok ugyancsak aznap érkezettnek látta az időt az üldözés elrendelésére. Eszerint a hadtesteknek erejük teljes latbavetésével általános iránnyal Valjevo tété a következő területeket kellett elérniök: a XIII. hadtestnek a sabac—peckai országút mentén fekvő Klak és az attól 6 km-re

délre fekvő 237-es magaslatot; a XV. hadtestnek Crniljevo—Osecina vonalát; a XVI. hadtestnek pedig tovább déli irányban a Bojcica—Badnjinc—Medvednik-magaslatok által jelölt vonalat s végül *Snjaric* tábornok is parancsot kapott, hogy ereje zömét összeszedve, azzal a Drinán át törjön előre.

Ebből kifolyólag az újból esőssé vált november 8-án a XIII., XV. hadtest és *Goiginger* tábornok kombinált hadosztálya a Kárá-éivá—Veles—Zdrela-magaslatok vonaláig és további folytatásban észak felé a krupanj—loznicai országútig jutottak előre. A leghevesebb küzdelem a leggondosabban kiépített és megerősített Kostajnik-magaslat birtokáért folyt, amelynek dacos ellentállásán múlt tulajdonképen, hogy szeptemberi oll'enzivánk tovább előrejutni nem tudott.

A szerbek az említett frontrészen egyébként itt-ott fellobbanó utóvédharcoktól eltekintve, általában véve nagyobb ellentállás kifejtése nélkül vonultak vissza és Ljesnicát is önként kiűritették. Ellenben annál nagyobb erőfeszítéssel védték a ijubovija—peckai országúttól kétoldalt fekvő Sokolska- és Orovicka-planina hegyormait, hogy seregük zömének Valjevóra való visszavonulását lehetővé tegyék. Ennélfogva *Wurm* tábornok az említett magaslati vonulat mentén még elég kemény dióra akadt, addig azonban csapaljai aránylag elég szépen és gyorsan tudtak tért nyerni. Így az 50. hadosztály november 8-ika folyamán Dugó—Petkovo b. vonaláig jutott előre úgy, hogy balszárnyával jóval a *Goiginger*-hadosztály jobbszárnya elé került. A 18. hadosztály az Oroviéka-planinát elérve, annak hegyormait erősen megszállva találta. Épígy nem tudott a 4. hegyidandár a Zapoljera feljutni, sőt előnyomulása közben a Ilogacica irányából a II. Sumadia-hadosztály részei által jobboldala ellen vezetett ellenséges támadást is csak nagynelezen tudta kivédeni.

A 5. hadsereggel szemben a szerb 1. hadsereg Ljesnicának fentemlített önkéntes kiűritésétől eltekintve, az egész front mentén még november 8-ika folyamán is a főállásban, ahová az előcsapatokat visszavonta, a legszívósabb ellentállást fejtette ki.

E napon adta tanújelét a 107. népfelkelődamlár kiváló fegyelmettségének és harcratermettségének, miért is azt *Krauss* altábornagy a 14. gyalogdandár mellé osztotta be, amellyel együtt az a további hadműveletek folyamán a 7. gyaloghadosztályt alkotta. Ez nagy megtiszteltetés volt a 107. népfelkelődandárra, mert hiszen tudjuk, hogy *Krauss* altábornagy mily nehezen volt rábírható, hogy a nevezett dandárt egyáltalában a Száván áteressze és most egyszerre elsővonalbeli csapattá avatta azt.*

* Lásd a 160. oldalon.

Az ellenség részéről tapasztalt nagy ellentállás dacára *Frank* gyalogsági tábornok azzal az indokolással, hogy foglyok bemondása szerint a szerb hadvezetőség már 7-én este összes erőinek Arangjelovac tájékára való visszavonulását rendelte el, november 8-án kiadott parancsával azt hagyta meg a VIII. és a Krauss kombinált hadtestnek, hogy azok lehetőleg gyorsan kövessék a visszavonuló ellenséget egyelőre Koceljevo—Banjani vonaláig.

Amde az ellenség november 9-én még semmi hajlandóságot sem mutatott arra, hogy az 5. hadseregbeli csapatok ennek a parancsnak egykönnyen eleget telessenek. így a 21. landwehr-hadosztálynak még e napon is heves szerb ellentámadásokat kellett visszavernie; a 29. hadosztály a misari magaslatokkal szemben sehogy sem boldogult, ellenben estefelé a monitorok által támogatott halszárnyak nagy küzdelem árán végre sikerült Orasacot birtokába ejteni. A VIII. hadtest jobbszárnya a Prnjavortól délre fekvő magaslatokig jutott előre, ahonnan összeköttetésbe lépett a XIII. hadtest halszárnyával.

Utóbb említett hadtest és a XV. hadtest előtt november 9-én már teljes volt az ellenség visszavonulása s annak utóvédéi csak itt-ott fejtettek ki rövid ideig tartó ellentállást. Ennek folytán a Ljesnica-palakat kétoldalt kísérő magaslatokon előrerendelt 36. hadosztály a nap folyamán északon a Kuinovac-planináig, délen pedig Milakovicáig jutott előre. A 42. horvát honvédhadosztály Jarebicét érte el. A XV. hadtest a 48. hadosztállyal a Zavlakától nyugatra fekvő magaslatokat, az 1. hadosztály a Krupanjtól 7 km-re északkeletre fekvő 460 trigonometrikus magaslat környékét, a tartalékviszonyba visszavont 40. honvédhadosztály pedig Lipovacát érte el. *Goiginger* tábornok kombinált hadosztálya Drenov Kik—439. trig. magaslat vonaláig jutott előre. Az 50. hadosztály körletében a 3. hegyidandár a Zelenik bevétele után a Rozanj-magaslat felé fordult, amelyet a 16. hegyidandárnak délután 5 óra tájban csak nehéz küzdelem után sikerüli bevennie. Ez alkalommal 7 löveg és sok lőszer és egy ezredzászló került a győzők kezébe. A 18. hadosztály a Pavisina-magaslat bevétele után a 8. és 13. hegyidandárral a Bare—Proslop—Krst-hegytömb felé nyomult előre, amelyet az éj folyamán sikerült veszteségteljes harcok után elfoglalni. Az 5. hegyi dandár a Pavisináról a délkelet felé húzódó gerincen át a rogacikai országút mentén fekvő Stubica-magaslatnak irányított, hogy a 4. hegyidandárnak további előnyomulása a Zapoljeról megkönnyítségessék.

November 10-ikére hajló éjjel az 1. szerb hadsereg is megkezdte az általános visszavonulást s így most már 10-ikétől kezdve az 5. hadsereg is megkezdhetette az üldözést.

Mielőtt ennek leírásába fognánk, előbb egy, a bánági csoportnál november 9-én lejátászódott kis epizódról kell még röviden megemlékeznünk.

Hess altábornagy a balkán haderők főparancsnokától engedélyt kért és kapott, hogy a mondott napon a 106. helyi népfelkelőandár Semendriánál a Száván átkelve és Mladenovac felé előnyomulva, a szerb hadsereg hátában zavart és rendetlenséget okozzon.

Az áthajózott osztagoknak sikerült a várostól délnyugatra fekvő magaslatokon lábukat megvetni, de ekkor a szerbek Semendriából kirohanva, meglepőleg rávetették magukat a dandár balszárnyára, amely rendetlenségbe jutván, csakhamar az egész dandáron pánik vett erőt és mindenki eszeveszetten a komp felé rohant, ami csak még jobban fokozta a már amúgy is nagyszámú veszteségeket. Ily körülmények között a dandárparancsnokságnak nem maradt más hátra, mint hogy a visszahajózást elrendelje, hogy legalább a dandár megmaradt részét a pusztulástól, illetve a fogságbajutástól megmentsse.

Megjegyzések.

Szeptember közepe táján, amidőn a szerbek az egész vonalon erőteljes ellentámadásba mentek át és egy jelentékeny erőcsoporttal egyrészt Sarajevo kapui előtt, másrészt a 6. hadsereg hátában megjelentek, balkán haderőink helyzete hirtelenül megint válságosra fordult, ami *Potiorek* tábornagyot ama kérdés elé állította, megmaradjon-e a főerővel hídfőszere állásában Losnica—Zvornik előtt a Drina jobbpartján, avagy azonnal a folyó mögé visszatérve, számottevő túlerővel vesse magát rá a Dél-Boszniába elég mélyen benyomult ellenségre. *Potiorek* tábornagy az első, kétségkívül nehezebb, de mindenesetre szebb és nagy energiára valló megoldási módot választotta. Nagyban elősegítette a hadvezér eme elhatározását és annak sikeres végrehajtását egyrészt a Boszniába betört ellenséges csapatoknak felette tétovázó és a szükséges erőt és erős akaratot nélkülöző magatartása, miáltal *Potiorek* tábornagy időt nyert, hogy a szélrózsa minden irányából összetrombitálja a szükséges segítőcsapatokat, másrészt pedig az alsó Drina mentén álló ellenséges főerőnek a 6. hadsereg jobbszárnyával szemben elért sikerek dacára jó hosszú ideig tartó eléggé passzív magatartása. Ez telte lehetővé, hogy az egyelőre mozdulatlanságra ítelt 6. hadsereg helyzetének megkönnyítése céljából legalább az 5. hadsereg, ha nem is nagy eredménnyel, de azért mégis szünet nélkül tanúbizonyságot egyen arról, hogy még mindig érez magában annyi erőt, hogy a félbemaradt támadást sikerrel folytassa. Hogy ezt a támadólagos

alap gondolatot a Szerémségbe való újabb szerb betörés és az orosz segélynyújtás híre nem hogy lelankasztotta, hanem még jobban felbresztette, ezt szintén érdemes külön kiemelni.

Az 5. hadseregparancsnokságnak a szeptember 29-iki támadásra vonatkozó tervével és intézkedésével egyetérthetünk. Mindenesetre feltűnő és különös, hogy *Krauss* altábornagy egyáltalában nem tartotta magát a vett parancshoz, hanem szó és bejelentés nélkül *Potiorek* tábornagynak egy korábbi direktívája szerint cselekszik. És ez ellen a közbeeső 5. hadseregparancsnokság nem akar vagy nem mer semmit sem tenni. Nem tartom valószínűnek, hogy a Krauss-hadtest támadása, ha az 5. hadseregparancsnokság intenciói szerint hajtatott volna végre, nagyobb sikerrel járt volna, hiszen csak a támadási irányra nézve állott fenn szembeötlő eltérés.

Hogy *Krauss* altábornagy kézzel-lábbal tiltakozott és kapálódzott az ellen, hogy báró *Lütgendorf* altábornagyot őhozá beosszák, azon az előzmények után nem nagyon csodálkozhatunk, de hogy ő is oly kicsinylőleg, sőt majdnem mondhatni megvetőleg kezelte a népfelkelő- és menetalakulásokat, az megint olyan tipikus jelenség, amelyre már egyízben volt alkalmunk az olvasó figyelmét felhívni.

Hogy a beérkezett sok kellemetlen hír és az 5. hadsereg képtelensége, hogy végre mégis flottabb tempóban előrejuthasson, *Potiorek* tábornagyt idegessé és kissé túlságosan érdessé tették, az emberileg megbocsátható, de magas állású parancsnoknál ezek a tulajdonságok, legfőképp pedig az örökös piszkálódás és kicsinyeskedés az alparancsnokokban és a csapatban általános elkedvetlenedést szül, ami aztán igen sok mélyreható bajnak szokott a kútforrása lenni. Komoly, erélyes lehet az ember, de sohase legyen sértő és bántó! Ezzel sohasem használunk, de annál többet ártunk az ügynek.

Amíg az osztrák-magyar csapatok jelentékeny része Sarajevo tőszomszédságában voltak elfoglalva, addig kivált a meggyengített 6. hadsereg a támadás folytatására nem igen gondolhatott, az 5. hadsereg pedig hiába erőlködött: a szerb 1. hadsereg dacára annak, hogy mindkét szárnya át volt karolva, sziklaszilárdon állt és dacolt, amíg csak egyáltalában lehetett a mieink minden kísérletével szemben. Ha a védelemben kifejtett ezt a szívósságot és energiát a szerbek arra használták volna fel, hogy a hosszú frontból a kellő számú csapatok kivonása révén Ljubovija körül egy hatalmas ütőcsoportot alakítsanak, amely a II. Sumadia-hadosztállyal összhangzásban Goiginger hadosztályát a Drina mindkét partján oldalba- és hátba fogta volna, akkor az osztrák-magyar főerő semmi szín alatt sem tarthatta volna magát oly hosszú ideig Zvorniktól keletre elfoglalt hídfőszerű állásában. Ez volt hosszú ideig *Potiorek* tábor-

szernagynak az ellenség által fel nem fedezett Achilles-sarka. Ha ez ellen a szerbek döntő túlerővel léptek volna fel, onnan hamarosan felgöngyölíthették volna a 6. hadsereg egész frontját. Ellenben egy olyan, az egész front mentén egyenletesen eloszlott erővel végrehajtott támadás, mint az október 28. és 29-iki, eredményt már csak azért sem mutathatott fel, mert időközben az osztrák-magyar csapatoknak idejük és alkalmuk volt, hogy állásaikat kellőképp kiépítsék, berendezzék és a legnagyobb fokban ellentállóká tegyék. Ennek a támadásnak a teljes sikertelensége és eredménytelensége felette depimálólólag hatott a szerb csapatokra és ez is nagyban hozzájárult, hogy mihelyt eddig bámulatos szívóssággal és kitartással védett állásaik egy-két helyen léket kaptak, utána hamarosan az egész front összeomlott.

Ép úgy, mint néhány nappal előbb a II. Sumadia-hadosztály, *Stepanovic* tábornok is előbb balszárnyát, majd egész hadseregét teljesen észrevétlenül, mesterileg vonta vissza és mindenesetre érdekes és feltűnő, hogy az 5. hadseregpáncsnokság egyideig teljes bizonytalanságban volt az 1. szerb hadsereg holléte felől. Ugyilátszik, hogy ezúttal a gyalogság és lovasság felderítő tevékenysége csütörtököt mondott, a repülő jelentése pedig épen arra volt jó, hogy a hadseregpáncsnokságot teljesen tévútra vezesse. Az a szívós kitartás, amelyet az elrendelt visszavonulás után a szerb front két szélső szárnya hosszú időn át kifejtett, a legnagyobb mértékben elismerésremél tő.

A visszavonulás gondolatát a szerb hadvezetőségben bizonyára nem a főerők körében csapatjaink által elért kisebb sikerek, hanem az általános stratégiai helyzetnek azáltal bekövetkezett rosszabbodása idézte elő, hogy a II. Sumadia-hadosztály legyőzése után a vele szemben álló tekintélyes számú osztrák-magyar csapatok újból szabaddá lettek s így hamarosan számítani kellett azoknak a lőerők körében való felbukkanásával. És *Potiorek* táborszernagy tényleg azonnal kilátásba is vette a szabaddá vált XVI. hadtestnek teljes egészében való felhasználását olyanformán, hogy azzal az augusztus vége felé megakadt offenzívát újból folyamatba tehesse.

Ennek a kérdésnek, illetve a balkán haderők további alkalmazásának a kérdése október vége felé, a romanja-planinai csata eldöntésének idején az általános nagy helyzetre való tekintettel nem is volt olyan egyszerű dolog. Főhaderőnk ezidőtájt a legsúlyosabb körülmények között vívta harcait az északi hadiszíntéren és annak San és Visztula menti második offenzívája ép akkor (október 27.) roppant össze, minek folytán a mi hadseregeink az utánuk hőmpolygó orosz tömegek előtt Krakkó magasságáig, sőt jórészt a Kárpátokba, Hindenburg pedig a Varsó és Ivangorod tájékán vívott

súlyos harcok után a Warta felé volt kénytelen visszavonulni. Ily körülmények között mi sem lett volna természetesebb, mint hogy a hadsereg főparancsnokság a balkán hadiszínterén csak a határok megvédése céljából elengedhetetlenül szükséges erőknek visszahagyása mellett az ezen felül felesleges erőknek minél gyorsabban az északi hadiszínterre való elszállítása iránt intézkedett volna. De úgy látszik, hogy *Conrad* és *Frigyes* főherceg, csakhogy a *Potiorek* táborszernaggyal és a katonai irodával való újabb konfliktust elkerüljék, inkább lemondtak az e réven várható segítőcsapatok igénybevételétől.

Potiorek táborszernagy a szabaddá vált XVI. hadtest további alkalmazását kétségkívül a legrövidebb és leghelyesebb irányban vette tervbe, de részemről nem érthetek egyet az olfenziva folytatásának általa megállapított újabb tervével, nevezetesen én egy valóban döntő siker elérése érdekében az új otl'enzivát nem az 5. és 6. hadseregnek, hanem a XVI. hadtestnek lehetőleg gyors és meglepő harcbadobása által vezettem volna be és csak ha ez már a Sokolskaplanina—Oroviéka-pl.—Povljen-hegyvonulat gerincét elérte s ezáltal a délkelet felől Valjevóra vezető utak kulcsponjtainak birtokába jutott, ütött volna az óra a lehetőleg a főerők köréből veendő 1—2 hegyidandárral még megerősítendő XVI. hadtest további erélyes fellépése mellett a 6. hadsereg többi részének, majd az 5. hadsereg félbemaradt offenzívájának újbóli felvételére. Ily eljárás mellett Valjevo sokkal könnyebben és gyorsabban jutott volna csapatjaink kezébe s akkor tényleg be lett volna csukva az ajtó a túlsókaig a Macvában és Loznicával szemben kitarított szerb haderők vagy legalább is azok nagyrésze számára. Indokolom pedig e nézetem helyességét a következőkkel: A XVI. hadtestnek és a Snjaricdandárnak egyes mozdulatai és tüntetései révén a szerb hadvezetőség valóban utolsó pillanatig tájékozatlan maradt a *Wurm*-seregcsoport további szándékait és felhasználási módját illetőleg. Biztos következtetést enged erre nézve az a körülmény, hogy mialatt a XVI. hadtest Visegrad mellől Ljubovia tájékára nyomult előre, a II. Sumadia-hadosztály, Snjaric tábornok egyes tüntetései által félrevezetve, Rogacica környékéről Bajina Bastán át délkelet felé tolt el csapatokat és a rogacica—ljubovijai Drina-szakasszal szemben az azt kísérő jobboldali magaslatokon még akkor is csak csekély számú szerb erők állottak, amidőn a XVI. hadtest november 6-án éjjel a Drina-átkeléshez hozzáfogott. Ha pedig a szerb hadvezetőség a XVI. hadtest előretörése folytán észak felől nagyobb erőket vont volna le a XVI. hadtest feltartóztatására és Valjevo biztosítása céljából, az se lett volna baj, mert ezáltal a 6. hadsereg Zvorniktól keletre álló

zömének, illetve az 5. hadseregnek feladata az offenzíva folytatása alkalmával lényegesen meg lett volna könnyítve. Ellenben így, ahogy a valóságban történt, az egész front mentén meglehetősen egyenletesen elosztott erőknek majdnem egyidejű előretörése mellett az 5. hadsereg november 6. és 7-ike folyamán egyáltalában nem tudott előbbre jutni, míg a 6. hadseregnek csak igen nagy erőfeszítés árán sikerült az ellenséges frontot kilencheti nehéz küzdelem után végre mégis megingatni. Mennyivel könnyebb lett volna ezt a kétségtelenül szép és örvendetes eredményt olyanformán elérni, ha egy helyen, így kivált a déli szárnyon, Rogacica és Ljubovija között számot tevő túlerő vetetett volna latba.

Potiorek tábornagy eredetileg *Wurm* tábornagy csoportját, igen helyesen, az ellenség oldala és háta ellen irányította, de már november 7-iki üldöző intézkedésében úgyszólván önként lemond az átkarolásnak, illetve hátbatámadásnak felette hathatós eszközéről, amennyiben az egymás mellett párhuzamosan előrendelt seregtettek számára kijelölt üldözési végpontok észak-déli irányában egy teljesen egyenes, nem pedig egy északkelet felé felkanyarodó félköralakú vonal mentén fekszenek, ahogyan az átkaroló hadműveleteknél egész világosan kifejezésre szokott jutni.

Különös dicséret és elismerés illeti a csapatokat, hogy e felette nehéz harcterületen, kedvezőtlen időjárási viszonyok között a rájuk háruló feladatoknak, erejüket gyakran a normálisnál jóval túlfeszítve, zúgolódás nélkül, kötelességtudóan tettek eleget

November első napjaiban, az általános nagy támadás megindulása idején, az 5. számú melléklet tanúsága szerint igen szépszámú erők állottak *Potiorek* tábornagy rendelkezésére. Ha az 5. hadsereg 127¼ zászlóalj, 28 lovasszázad és 59½ ütegnyi erejéből *Hess* altábornagynak 11½ zászlóalj, 8 lovasszázad és 6 ütegnyi erejét, a 6. hadsereg 183½ zászlóalj, 14 lovasszázad és 107½ üteg állományából pedig a várórségek 25¼ zászlóalj és 6 ütegnyi erejét levonásba is hozzuk, még mindig marad az 5. hadseregnél 115¼ zászlóalj, 20 lovasszázad és 53½ üteg, a 6. hadseregnél pedig 158¼ zászlóalj, 14 lovasszázad és 101½ üteg, vagyis a két hadseregnél együttvéve 274 zászlóalj, 34 lovasszázad és 155 üteg. Ezzel szemben ugyancsak az 5. számú melléklet szerint a szerbek részén 11 első- és másodvonalbeli hadosztály mintegy 176 zászlóaljjal, 22 lovas századdal és 132 üteggel állott. Ha ehhez még a lovashadosztályt 16 lovasszázaddal és 2 üteggel, továbbá még két 3. vonalbeli hadosztálynyi csapatot 24 zászlóaljjal és 12 üteggel hozzászámítunk, akkor sem tesz ki többet a szerb erők összege 200 zászlóalj, 38 lovas század és 146 ütegnél, ami az osztrák-magyar haderők

javára 74 zászlóalj és 9 ütegnyi többletet jelent. Meg kell azonban jegyeznünk, hogy a szerb zászlóaljak létszáma, a szerb ütegek pedig hatásképesség tekintetében jóval felülmúlták az osztrák-magyar zászlóaljakat, illetve ütegeket.

Végül a tisztán csehekből álló 106. helyi népfelkelődandárnak a legcsufondárosabb kudarcral végződött vállalatára csak azt kívánom megjegyezni, hogy a lefolytatott vizsgálat adatai szerint a dandár legénységének egy része a Száván való átkelés előtt «a szláv testvérek elleni harcról» és egyéb hasonló dolgokról beszélt.

Ez a sajnálatos eset még jobban lerontotta a népfelkelőcsapatoknak már amúgy is gyenge lábon álló renoméját, mely utóbbi körülménynek tulajdonítható, hogy *Tamás*g altábornagy ama ismételt ajánlata, hogy a szerémségi csoport részei a Krauss-hadtest támogatása céljából Sabacon alul szerb területre áthajóztassanak, az 5. hadseregparancsnoknál következetesen süket fülekre talált.

F) Üldözés Obrenovac—Ub—Valjevo vonaláig. 1914 november 10-től 15-ig.

5. számú melléklet.

November 10-én az ö. hadsereg a Dobrava—Slatina—Brestovac által jelölt vonalat érte el; a 6. hadsereg pedig itt-ott szerb utóvédekkel folytatott harcok után a pecka—zavlaka—tekerisi úttól keletre fekvő magaslatokig jutott előre. (Lásd az 5. számú mellékletet.) *Wurm* tábornagy csoportjával szemben az ellenség még mindig szívós ellentállást fejtett ki s így kivált annak déli szárnya nem sok tért nyerhetett előrefelé, a legszélsőbb jobbszárnyon levő 4. hegyidandár pedig egyáltalában nem tudta a Zapolje-magaslaton jól beásott ellenséges csoportot legyűrni.

November 11-én már az 5. hadsereg is valamivel folyékonnyabban juthatott előre és pedig a kombinált hadtest a Bánjáni, a VIII. hadtest pedig a Ivoceljevo felé vezető országút mentén, ahogyan az az 5. számú mellékletből kivehető. A 6. hadsereg általában véve a pecka—osecina—crniljevo—kiaki országutat érte el, miközben a XVI. hadtest még mindenütt igen szívós ellentállásra talált s ezért tértelése is jóval kisebb volt mint a XV. és XIII. hadtesté. Ez leginkább abban leli magyarázatát, hogy a Valjevo felé vezető utak túl voltak tömve nemcsak a visszavonuló szerb csapatok vonataival, hanem a felkerelkedett és mindenünnelemenkült lakosság szekereivel és barmaival, amelyek hamarosan az összes utakat elállották. A szerb vezetőség, hogy részben segítsen magán és hogy az ellenség előnyomulását is tőle telhetőleg késlel-

tesse, ezeket a szerencsétleneket újból visszakergette elhagyott szülőföldjükre. Ez a körülmény és a folytonos esőzések következtében feneketlené vált utak mind nehezebbé tették csapatjaink folyékony előrejutását.

Ennek dacára *Potiorek* táborszernagy e napon kiadott alábbi direktívaival gyors utánnomulásra serkentette alárendelt seregeit. Ezek a direktívák következőleg hangzottak:

«1. Mindkét hadsereg további előnyomulásának folyékonynak kell lennie, hogy megakadályozzuk az ellenséget abban, miszerint Valjevo környékén és a Koluhara mentén lábát újból megvetesse.

«2. Az ö. hadsereg a Koceljevo—Presadi—Tordojevaca—Rubri-breza—Ljig folyó által jelölt vonaltól északra nyomul elő és előcsapatait Umka (a Száva mentén)—Meljak—Mecak—Barosevaca—Dudovica vonaláig tolja elő.

«3. A 0. hadseregnek az ö-iktől délre élcsapataival a Dudovica—Mionica—Brczgie—Krcmar—Drenovacki Kik—Povljen által jelölt vonalig kell előrejutnia.

«4. A 6. hadseregben belül előnyomul: A XIII. hadtest a legdélibb oszloppal a Braznikon, Babinalukán és tovább a Rabas és a Ribnica folyó mentén. A XV. hadtest az előbbihez csatlakozva, az osečina—kamenica—valjevói országút és a Veliko b.—Krcmar által jelölt vonalig bezárólag. A XVI. hadtestnek akként kell a Valjevótól délre fekvő területre jutnia, hogy bármelyik pillanatban megakadályozhassa az uzicei ellenséges hadsereget* abban, hogy Valjevo irányában közbelépessen.

«5. A jelzett terület elérésével és az obrenovac—valjevói vasút birtokavételével a hadseregnek kiadó anyagi ellátása annyira összefügg, hogy a csapatoknak a megérdemelt hosszabb pihenő csak az említett célok elérése után adható meg».

A vett parancsból kifolyólag november 12-én az ö. hadsereg részben az északába is belenyúló menetek révén a rettenetes rossz utak dacára elég szépen haladt előre. (Lásd az .i. számú mellékletet.) A (5. hadsereg északi szárnya, a XIII. és XV. hadtest még szintén elég szépen tudott tért nyerni, de főképp a XVI. hadtest jobbszárnya sehogy sem bírta ama szándékát keresztülvinni, hogy e napon a rogatica—valjevói országútig jusson előre.

Az 5. hadsereg e napi szép térnyerése *Potiorek* táborszernagyot a következő parancs kiadására bírta rá: «Az 5. hadsereg ma Usce—Beljin—Banjani—Debclo b.—Draginje vonalát érte el s holnap okvetlenül át akarja lépni a Kolubarát. A XIII. hadtestnek

* Itt azonban tudvalevőleg csak a némileg megerősített II. Sumadia hadosztály állott.

okvetlenül csatlakoznia kell az ö. hadsereg eme energikus impulzusához s holnap legalább Presadi—Jautina vonaláig nyomuljon előre. A XV. és XVI. hadtestektől elvárom, hogy holnap Valjevót elfoglalják».

Amde mindez csak *pium desiderium* maradt, mert az 5. hadsereg nem annyira ellenséges ellenhatás, mint inkább az utak és a mellékterep krudelis volta miatt november 13-án nemhogy a Kolu-barát el nem érhetette, hanem egyáltalában alig tudott tért nyerni; a 6. hadseregnek pedig még kétnapi keserves harcokat kellett végigszenvednie, amíg végre az annyira óhajtott Valjevót birtokába ejthette. A kombinált hadtest balszárnyán a 104. népfői kelődandár a mondott napon Vrhovinát, a 29. hadosztály Orasacot, a 7. hadosztály a 107. népfőlkelődandárnak Ljubinicinál vívott elég erős küzdelme után az említett helyiséget, a 21. landwelirliadosztály Vrelót érte el, ellenben a 9. hadosztály, bár országút állott rendelkezésére, alig 1—2 km-re jutott tovább előre.

E napon Obrenovacnak minél könnyebb szerrel való birtokbaejtése céljából újból szőnyegre került a szerémségi csoport részeinek a Száván való áthajózásának kérdése, de *Frank* gyalogsági tábornok hosszabb megfontolás után, okulva a 106. helyi népfőlkelődandár csúfos kudarcán, ezúttal ismét negatív álláspontra helyezkedett, pedig a szerémségi és a bánági csoportot most mái- bátran fel lehetett volna használni a Száva-Dunától délre is, mivel az orosz-török konfliktus kitörése folytán a délmagyarországi betörés céljából az Alduna mentén összpontosult orosz seregetest időközben más rendeltetést nyert.

A 6. hadsereg északi szárnyán előnyomuló XIII. hadtest még e napon is elég szépen jutott előre, de már a XV. és még inkább a XVI. hadtest Kamenicánál és attól délre egész ellenséges seregetesteket találtak maguk előtt harchoz fejlődve. A támadást lényegesen befolyásolta és megnehezítette az a körülmény is, hogy itt a magas hegyvidéken majdnem egész napon át havazott, ami a tüzéség közreműködését úgyszólván teljesen kizárta. Csak a legdélibb szárnyon harcoló 4. hegyidandárnak sikerült végre a rogacica—valjevói utat végkép hatalmába keríteni.

A szerbek e napon, november 13-án, amint az az *.7. számú mellékletből* látható, még egyszer egész haderejüket állították csatasorba és pedig Obrenovac és Ub között az I. Sumadia- és a lovas-hadosztályt, Ub és a Karaula-magaslat között az I. Morava- és az I. és II. Timok-hadosztályt, a Blizonjski visovin a kombinált hadosztályt, Kainenicától kétoldalt, a Jautina és Jolina breza közötti aránylag szűk téren az I. és II. Drina-, a II. Morava- és az I. Dunahadosztályt, tovább délre a Stavetől Rogacicáig a hegyiségben a II.

Duna- és az oda felrendelt II. Sumadia-hadosztályt. Az 1. és 2. vonalbeli csapatok erősítése gyanánt sok helyütt 3. vonalbeli csapatok is állítottak legelső vonalba.

November 14-én a kombinált hadtest a 104. népfölkelődandárral Obrenovacot és attól délre Velikopoljét érte el; a 29. hadosztály Piroman—Brovic, a 7. hadosztály a Cemanov most környékét, a 21. landwehr-hadosztály az Ubbal szemben levő Sovljakot érte el; végül a 9. hadosztály kissé hátramaradva, Novaciig jutott előre. A hadtesttartalékul kijelölt 71. dandár Banjaninál tartatott vissza.

A 5. hadsereg e napon a szemben levő ellenség megtámadására nyomult előre és pedig a 36. hadosztályt a Blizonski visovi felé; a Jautina-magaslatot északról a 42. horvát honvéd-, keletről a 40. honvéd-hadosztály támadta meg. A 48. hadosztály délután 4-ig a Martinovic magaslatot ejtette birtokába. Az 1. és a kombinált hadosztály Kame nicát foglalták el. Az 50. hadosztály e napon sem tudott Stavenál és attól délre lényegesen előbbre jutni, ellenben a 18. hadosztálynak sikerült a Medvednik-, Jablanik- és Borovnjak-magaslatokat elfoglalni; végül a 4. hegyidandár a Jasenovac-magaslatot ejtette birtokába.

A csapatjaink által a két szárnyon elért siker úgy látszik azt a meggyőződést érlelte meg a szerb hadvezetőségben, hogy az elfoglalt állást aligha fogja eredménnyel megvédeni s így a nov. 15-ikére hajló éjjel tovább folytatta a visszavonulást s így a mondott napon kemény harcokra készült 6. hadsereg reggel örvendetes meglepetéssel vette tudomásul, hogy előle az ellenség úgy eltűnt, mintha sohasem lett volna ott. Ennek folytán a nap folyamán az 5. hadsereg és a 6. hadsereg balszárnya nagyobb nehézség nélkül érte el a Kolubárát, a XV. és XVI. hadtest pedig Valjevo körül csoportosult, mely városi elsőnek a 48. hadosztály osztagai szállották meg a késő délutáni órákban anélkül, hogy ott számottevő ellentállásra találtak volna.

Ez az örvendetes esemény még ugyanaznap azt az elhatározási érlelte meg a balkán haderők főparancsnokságánál, hogy az offenzíva további folytatása mellett annak keretén belül az 5. hadseregparancsnokság által Belgrádot is hatalmába keríteti, miről *Frank* gyalogsági tábornokot nyomban értesítették.

Megjegyzések.

Miután a szerbek kétségtelenül ügyes viselkedésük által kikerülték azt a kelepécét, amelyet *Potiorek* tábornok olyanformán szánt nekik, hogy őket a két szélső szárny gyors előretolása és bekanyarítása által harapófogószerűen összeszorítsa és aztán tönkretegyje, a balkán haderők főparancsnoksága november 11-én kiadott

Intézkedésével már szerényebb célokat tűzött maga elé: már csak azt akarta megakadályozni, liogv az ellenség annyi időt nyerjen, hogy csapatjait újból rendbehozva, Valjevónál és a Kolubara mentén ismét sikerre való kilátással hosszabb ideig helytállhasson. Eredeti célja *Potiorek* táborszernagynak azért nem sikerült, mert a harapófogó két végét túlságosan gyengére szabta és másrészt a kellő számú nehéz tüzérség felett sem rendelkezett, mely ugyancsak a szárnyakon alkalmazva, messzehordó és kiválóan hatásos lövegeivel onnan az ellenség oldala és háta ellen megsemmisítő hatású kereszttüzet fejthetett volna ki. Második célját csak részben érte el *Potiorek* táborszernagy: Valjevót sikerült ugyan nagyobb erőfeszítés nélkül bevennie, de már azt nem akadályozhatta meg, hogy az ellenség a Kolubarát is harc nélkül átengedje neki. Ennek oka elsősorban szintén az osztrák-magyar haderő szárnyainak gyengeségében rejlik, amely hátrányt lényegesen ki lehetett volna azáltal egyenlíteni, ha a szerémségi csoportnak egy megfelelően erős része Belgrád és Obrenovac között a Száván átkelve, onnan elementáris erővel tört volna a szerb jobbszárny háta felé előre. Ez az eszme, mint tudjuk, deliberáció, tárgyát is képezte, de aztán tulajdonképpen nyomós ok nélkül újból' elejtetett.

Rendelkezésre álló seregtesteit *Potiorek* táborszernagy épúgy, ahogyan azt csataközben tévé, az üldözés alkalmával is egymás mellett egyenletesen elosztva alkalmazta. Főtartalékot sem előbb, sem most nem különített ki s így ő maga egy-egy újabb tervének, illetve szándékának számottevő friss erők latbadobása által nyomatékot vagj' súlyt a hadsereg arcvonalának egyik pontján sem tudott adni. Igaz ugyan, hogy a két hadsereg arkiterjedése átlag 80 és 90 km.között váltakozott, úgyhogy a rendelkezésre álló 13 hadosztály mindegyikére kb. 6-5 km. kiterjedés esett, ami a felette nehézkes terepen ha nem is túlsóknak, de kevésnek sem mondható, de elvégre kb. ugyanannyi jutott átlag a 12 szerb hadosztály mindegyikére is, tekintve, hogy azok soraiban 3. vonalbeli csapatok is harcoltak. Eszerint a két fél hadosztályainak száma és egyszersmind a harcoló csapatok állománya is körülbelül egyforma volt.

Ennek az erőnek a harmadrészét, 4 hadosztályt, a szerb hadvezetőség november 13-án Kamenica tájékán 12 kilométernyi elég szűk területen azzal a szándékkal egyesítette, hogy onnan támadólag előretörve, az osztrák-magyar front közepét áttörje. Itt tehát megvolt a törekvés viszonylagos túlerőnek a létesítésére, bár ez a 4 szerb hadosztály, ha tényleg kenyértörésre került volna a dolog, legalább 5 osztrák-magyar hadosztályt talált volna magával szemben (kombinált, 1., 40., 48. és 42.). Lehet, hogy ennek felismerése, de bizonyára

egyéb nyomós okok is arra bírták a szerb vezetőséget, hogy ettől az áttörési kísérlettől elálljon és ezt az elhatározását, az észrevétlen odébbállást, a szerb csapatok megint oly mesterileg hajtották végre, mint ennek előtte is már oly sokszor. Miután ez az észrevétlen eltűnés már napirenden kezdett lenni, csodálkozunk kell azon, hogy az osztrák-magyar csapatok fokozott éberség által nagyobb figyelmet nem fordítottak arra, hogy ez a manőver minduntalan meg ne ismétlődhessen.

A szerb hadvezetőség ama intézkedése, hogy a menekülő lakosságot újból visszakergette az üldöző ellenség torkába, ugyan könyörtelen rendszabálynak minősíthető, de ezzel határozottan sokat könnyített a csapatok sorsán az utak szabaddátétele és sok élelmi- és egyéb hadiszer megtakarítása által.

A könyörtelenségnek egy bizonyos foka nyilvánul meg *Potiorek* tábornaszernagy november 11-iki és 12-iki intézkedéseiben is, amelyekben a már kimerült, elgyengült csapatokat végső erejük megfeszítésére és lehetőleg nagy menetteljesítmények elérésére serkenti. Szó sincs róla, a zabrez—valjevói vasút megszerzésének szüksége kétségen felül áll, de végeredményben ez a hajsza, ha nem is azonnal, de később mégis megboszulta magát. A rossz, nedves, hideg időjárás, a seregszükségletek utánszállításának nagy nehézségei, a szilárd alapépítmény híján sárszalagokká vált utakon, amelyeknek kijavítására és használhatóbb állapotba hozatalára sem anyag, sem elegendő műszaki csapat és munkásosztag rendelkezésre nem állott, a lábbeli és ruházat hiányos volta, a gyenge táplálkozás és a rossz szállás hamarosan kikezdte és gyors tempóban leszállította a csapatok ellenálló erejét és fizikai teljesítő képességét, ami a csapattestek létszámát rohamosan leapasztotta. November 1-én az egyes seregtestek a következő zászlóalj- és löfegyverállományt mutatták ki:

5. <i>hadsereg</i> : VIII. hadtest	47½	zászlóalj	42.000	
ember				
Kombinált hadtest _____	42	«	29.000	«
Szerémségi csoport	26	«	17.000	«
Összesen: zászlóalj			88.000	ember
6. <i>hadsereg</i> : XIII. hadtest	33¾	zászlóalj	32.000	
ember				
XV. «	40½	«	37.000	«
XVI. «	70½	«	65.000	«
Snjaric-csoport	14½	«	10.000	«
Összesen:		159¾ zászlóalj	144.000	ember
		Főösszeg: 274¾ zászlóalj	232.000	ember

Eddig a csapatok állományuknak mintegy 50%-át veszítették, de ezek a veszteségek időközben pótolhattak. Foglyul esett eddig

mintegy 50 tiszt és 6000 emberünk. Ezzel szemben a mi csapatjaink a fenti időpontig mintegy 70 szerb és montenegrói tisztet és 15.000 embert ejtettek foglyul. A zsákmány kitett körülbelül 60 löveget, 80 lőszerkocsit, 40 géppuskát és 3 zászlót.

Dacára a fenti kedvezőtlen viszonyoknak és ama nyomasztó érzésnek, hogy a sereg arcvonala a nap-nap mellett összezsugorodó csapatállományok mellett máris túl hosszúnak volt mondható, *Potiorek* tábornaszernagy Belgrád megszállásának tervbevétele által az állapotnak még további rosszabbodását idézte elő, bár nem férhet hozzá kétség, hogy Belgrád megszállása másrészt erkölcsi tekintetben is sokat nyomott a latba, nem is szólva arról, hogy ezáltal a sereg még egy kiválóan teljesítőképes utánszállítási és hadtápvonal birtokába jutott.

IX. A Kolubara- és Ljigmenti csata.

1914. november 16-tól 30-ig.

5. számú melléklet.

November 16-án az 5. hadsereg seregtestei közül csak a 29. és a 7. hadosztály tudott Lisopoljenál, illetve Cvetovacnál a Kolubarán átkelni, azonban hídanyag hiányában a megáradt Lukavicával már ezek sem tudtak sehogy sem boldogulni. A XIII. hadtestből a 36. hadosztály kelt át Slovaenál és előcsapatjait Strazara—Béla stena vonaláig tolta előre. A XV. hadtest Groblje—Belosevacig, a 50. hadosztály pedig Bogaticig tolt előre osztagokat. A XV. és XVI. hadtest többi csapatjai Valjevo környékén és attól délnyugatra néhány napi pihenőt lartottak. de miután az utánszállítás nem nagyon funkcionált, üdülésük mérve is csak igen mérsékeltnek nevezhető. Az élelem szűkösvolta mellett leginkább a lábbeli hiány hatott nyomasztólag a csapatokra, holott a sabaci raktárakban «egész bakancshegyek» voltak felhalmozva.

November 16-ika derült, napsütéses időt hozott, de bizonyos tekintetben ez a körülmény is annyiban vált inkább hátrányára a csapatoknak, amennyiben a hegységben felolvadt hó a Kolubarát és mellékfolyóit rohamosan megdagasztotta. 17-én az 5. hadsereg körletében újból eső, a 6. hadsereg magasabb régióiban pedig erős havazás állott be, ami a Kolubara alsó folyásának mentét csakhamar rettenetes sártengerre változtatta át, amelyen keresztül a tüzérség és vonatjárművek csak nagy erőfeszítés árán voltak képesek kisebb helyváltoztatásokat végrehajtani.

November 17-ike folyamán a 21. landwehr-hadosztály Lazarevacig jutott előre, a 9. hadosztály pedig a Ljig beömlése táján a

Kolubarán átkelven, a 159. magaslaton álló ellenséget támadta meg. Ezt a támadást a Zupanjac felé előnyomuló 36. hadosztály hathatósan támogatta. A 42. liorvát honvédhadosztály a nap folyamán szintén átkelt a folyó túlsó partjára. A 6. hadsereg körletében csak annyiban történt változás, hogy Visegradnál a híd elkészülvén, *Snjaric* altábornagy csapatainak egy részével a Drinától keletre fekvő magaslatokat megszállotta. *Potiorek* tábornagy e napon abban a hiszemben, hogy a Kolubara mentén csak ellenséges utóvédek maradtak vissza, az 5. hadseregnek ezek elkergetése, illetve a Kolubarától keletre fekvő magaslatok megszállása után szintén háromnap pihenőt helyezett kilátásba. Egyidejűleg mindkét hadseregparancsnokságnak meghagyta, hogy erős gyalogsági és lovaskülönítményeknek a Morava-völgyekig, illetve Uzieéig való kiküldése által az ellenséggel az összeköttetést okvetlenül tartsák fenn. Ezek az osztagok csakhamar megállapították, hogy Dudovicától délnyugatra a Milovac—Bacinovac—Ruda által jelölt hegyvonulatot szintén erős ellenség tartja megszállva. Ennek dacára, mivel a Milovacon 4 tiszt és 500 ember, Grn. Toplicánál pedig 40 szerb katona rakta le a fegyvert a körülbelül hasonló erejű földérintő különítményeink előtt s miután ezek a foglyok a szerb hadsereg szellemét felette deprimált színben tüntették fel s annak további visszavonulását küszöbön állónak mondták, a balkán haderők főparancsnoksága abban a hiszemben volt, hogy a szerbek csak ideiglenesen állottak meg a Kolubara mentén.

November 18-án a 9. és 36. hadosztály, amelynek 13. dandára Dudovica felé vett irányt, folytatta támadását a Kolubara—Ljig-szögben levő, szívósan védekező ellenség ellen, de említésreméltó eredményt e napon sem tudott felmutatni. A front többi részein aránylag nyugalom uralkodott.

November 19-én reggel *Potiorek* tábornagy «az offenzíva folytatására» a következő irányelveket adta ki:

«1. A szerb erők előreláthatólag Cacak—Crn. Milanovac—Rudnik—Arangjelovac vonalában fejtenek majd ki szívós ellentállást Belgrádnál és attól keletre ismeretlen erejű ellenség áll.

«2. Egyelőre szándékom, hogy az 5. hadsereggel Belgrád környékét megszállom s addig a 6. hadsereggel az ellenséges főerőt lekötöm.

«3. Az ö. hadseregnek a Szerémségben és a Bánságban nélkülözhető összes erők támogatása mellett Belgrádot kell hatalmába kerítenie, minek megtörténte után előreláthatólag déli irányban, a Vk. Ivanca—Vlaska—Mijajlovac által jelölt vonal felé kell majd bekenyarnodnia. A Belgrád elleni támadáshoz az 5. hadsereg november

22-én estig a Turijától északra fekvő területen csoportosul, úgyhogy a támadást 23-án megkezdhesse. A VIII. hadtest helyét Lazarevacnál a XIII. hadtest foglalja el. Nemcsak a balkán haderők, hanem az általános hadihelyzet legfőbb érdeke, hogy Belgrád mielőbb el foglaltassák, hogy azután azonnal teljes erővel indulhassunk a szerb lőerők ellen döntő támadásra.

«4. A 6. hadsereg november 23-án estig a Turija-pataktól délre Strmovo—Mramor—Golubac—Galic vonalában csoportosul, ahonnan azonban a döntő támadást Arangjelovac—Cacak vonala ellen csak külön parancsomra hajtja végre. A XIII. hadtest mindig készen legyen arra, hogy az 5. hadsereg jobbszárnyával egyetemben ellenséges erőknek Arangjelovac környékéről északi irányban az 5. hadsereg felé való eltolását keleti irányban megindítandó azonnali támadás által megakadályozza.»

Egyelőre azonban ez az új terv még nem jutott a csapatok mozdulataiban kifejezésre. A 9. és 36. hadosztály november 19-én is folytatta a megkezdett támadást, de az ellenséget csak a Covka-magaslaton át húzódó főállásig tudták visszaszorítani. Közben a 36. hadosztály jobboldalának biztosítására a 42. hadosztály a Milovac-magaslat felé nyomult előre. A 21. landwehr-hadosztály lazarevaci támadása egyáltalában nem haladt tovább előre. A XV. hadtest 1. hadosztálya e napon Kljuc—Cerovo b. —473 m. p. vonaláig jutott előre és az arcvonala elé tolt zászlóalj a Plandis-magaslaton 300 foglyot ejtett, a Bacinovacra feljutott hírszerző különítmény pedig pláne 1000 szerbet ejtett foglyul.

A MII. hadtest és a XIII. hadtest 36. hadosztálya november 20-án sem tudtak előbbre jutni, ellenben a 42. honvédhadosztály megszállotta a Milovac-magaslatot. AXV.-hadtest e napon az 1. hadosztállyal Brezgjén át a Ruda- és Klik-magaslatok felé, a Mionica—Grn. Toplicán át előrerendelt 48. hadosztállyal pedig a Bacinovac—Ruda-magaslatok felé indult támadásra. A XVI. hadtestnél a helyzet változatlan maradt. Miután a visegrádi hidat az árvíz elsodorta, *Snjaric* altábornagy kénytelen volt csapatjait újból a Drina túlsó partjára visszavonni.

E napon a XIII. hadtest parancsnoka megismételte előzőnap i kérését, hogy felette fáradt és elcsigázott csapatjainak háromnap i pihenőt adhasson, de *Potiorek* tábornagy újból kijelentette, hogy amíg az obrenovac.—valjevói vasútvonal teljesen biztosítva nincs, addig pihenőről nem lehet szó. És e napon tényleg már úgy állt a helyzet, hogy az utánszállított készletek a harácsolakkal együtt csak épen hogy még elegendők voltak a XV. és XVI. hadtestbeli csapatok ellátására, míg a hadtápvonatszszakaszok még messze hátul Loznica

és Zavlaka között folytattak előrejutásuk érdekében sziszifusi munkát és ádáz harcot a tartósan esős időjárás okozta hajmeresztően rossz útviszonyokkal. A legnagyobb baj pedig az volt, hogy elől már a lőszer is fogytán volt. Ezért *Potiorek* tábornaszernagy 20-án későn este a következő parancsot adta ki:

«A VIII. hadtest nem tud tért nyerni. A XIII. hadtestnek és a XV. hadtest legalább egy hadosztályának holnap 21-én teljes energiával előre kell törniök, hogy az ellenséget a Kolubarától és Dudovicán alul a Ljig-től keletre fekvő magaslatok elhagyására kényszerítsék».

Ámde a VIII. hadtest november 21-én sem jutott előbbre. A még mindig Cvetovacnál küzködő 7. hadosztály pedig, ha nagyobb tért nem is nyert, de legalább 000 foglyot szállított be e napon.

A XIII. hadtest dudoviciai csoportja november 21-én átkelt ugyan a Ljigen, de az ellenség ellentámadása elől később újból a balpartra kellett visszatérnie. A XV. hadtest folytatta támadását a Mednik—Bacinovac—Klik-magaslati vonulat ellen és a 40. honvédhadosztályt hadtesttartalékviszonyban Grn. Toplicára rendelte előre. Kemény harcok után este az 1. hadosztálynak sikerült a Ruda-magaslatot bevenni, mely alkalommal 2 löveget és 300 foglyot ejtett birtokába. A XVI. hadtestparancsnokság által a XV. hadtest támogatására rendelt *Goiginger*-hadosztály a Strazara-magaslatot szállotta meg. Az 50. hadosztály megerőltető menet után későn este Ravnje tájékát, a 18. hadosztály pedig, amelynek a magas hóállás miatt Valjevón át kellett nagyot kerülnie, Dracic tájékát érte el. A 4. dandár még mindig Rogacica tájékán, *Snjaric* altábornagy a 17. dandár zömével Visegradnál állott.

A balkán haderők e napi helyzetét az 5. sz. *melléklet* mutatja.

Potiorek tábornaszernagy november 21-én főhadiszállását Dolnja-Tuzlából a drinamenti Koviljacára tette át, ahova november 22-én este érkezett meg törzsével.

E napon, amelyen végre a hadihídkészletek is beérkeztek, a VIII. hadtest veszteségteljes erőlködése dacára sem tudott előbbrejutni, a 7. hadosztály is csak Vk. Crljeni nyugati szegélyét érthette el. A 29. hadosztály végre a Lukavicán is átjutván, az erősen megerősített és megszállt Stepojevac—Ivonatice felé nyomult előre. Végül a 104. népfőkelődandár körében a helyzet változatlan maradt.

A 6. hadseregnél a XIII. hadtest november 22-ike folyamán is eldöntetlen harcot vívott a Ljig mentén. A XV. hadtestnél a 48. hadosztály a 80. honvéddandár támogatása mellett a Mednik—Bacinovac, által jelölt hegyvonulatot ejtette birtokába, míg a 12. hegyi- és a 79. honvédgyalogdandár a XIII. hadtest támogatására Moravci felé

indíttatott el. Végül az 1. hadosztály a Rudáról visszavetett ellenséget Cugulj—Igriste irányában követte, ahol az újból állást foglalt.

A XVI. hadtestparancsnokságnak november 12-ikére kiadott intézkedése szerint Goiginger-hadosztályának a Rajac-. az 50. hadosztálynak a Rior-magaslat tájékára, a 18. hadosztálynak pedig Razanán át Kosjerici felé kellett volna előnyomulnia. Miután azonban a Maijen, Rior és Siljak tájéka erősen meg volt szállva ellenség által, a Goiginger-hadosztály, hogy métermagas havon át veszélyes oldalmenetét végrehajthassa, mindezek felé a magaslatok felé oldalbiztosító-osztagokat kellett kiküldenie, ami a különben is rettentően megerőltető előhaladást még jobban megnehezítette és meglassította. Az 50. hadosztály szintén csak éjfél tájban érte el a Brezgjietől keletre fekvő Grn. Lajkovcit. A 18. hadosztály a Drenovacki Kik-en át végrehajtott kerülővel érte el Mrcici tájékát, ahonnan az ellenséget visszavonulásra bírta. A Dub felé irányt vett 4. hegyidandár a 861. trigonometrikus magaslatot ejtette birtokába. Bajina bastánál a 6. hadtápdandár osztagai gyülekeztek, a Visegradnál újból a Drina jobbpartjára átkelt 17. dandár részei pedig erős harc után a délkeletre fekvő Suhagora-magaslatot ejtették birtokukba.

A november 22-iki eseményekről beérkezett hírek nyomán a Koviljacára érkezett főparancsnokság november 28-án reggelig arra a meggyőződésre jutott, hogy a szerbek visszavonulásuk beszüntetése mellett a Kolubnra és a Ljig mentén nemcsak utóvédekkel, hanem erős erőkkel vették fel a harcot. És ez meg is felelt a valóságnak, amennyiben november 16-ától kezdve a Kolubara—Ljig mentén és attól délnyugatra az egész szerb hadsereg harchoz volt csoportosítva az 5. *szánni mellékleten* látható módon. Foglyok bemondása szerint azonban alig férhetett hozzá kétség, hogy az ellenség hamarosan Arangjelovac—Rudnik—Grn. Milanovac vonalára húzódik vissza. A századok állománya a Kolubara mentén való megálláskor kereken 100, helyenként csak 60 főből állott. Itt aztán az újoncok besorolása által a századok állománya átlag 200 főre emeltetett. Ezáltal azonban a hadsereg jó szelleme és harcrateremtsége lényegesen alábbszállt.

Ugyancsak november 22-én a XV. hadtest azt jelentette, hogy másnap kelet felé előretörve, majd a XIII. hadtest támogatására észak felé bekanyarodni szándékozik. *Potiorek* táborszernagy erre azt válaszolta, hogy ezzel a tervvel «teljesen egyetért» és azt minden tekintetben magáévá téve és még jobban kibővítve, november 23-án reggel a következő sürgősnek jelzett távirati intézkedést adta ki:

«Úgy látszik, hogy a középső Ivolumbara és a Ljig mentén az ellenséges főerő áll. A XV. és XVI. hadtest november 24-én Móra vei—Suvobor vonalából kelet felé intéznek támadást, mire a XV. hadtest északkelet felé bekanyarodik, a XVI. hadtest pedig az oldal biztosítását veszi át kelet és dél felé. A XIII. hadtest csak akkor kezdi meg a döntő támadást, mikor a XV. hadtest a Ljigen való átkelést már kierőszakolta. 5. hadsereg a 7. hadosztállyal délkelet felé bekanyarodni igyekszik.* A biztosítást és felderítést az 5. hadsereg a Belgrádtól délre fekvő terület, a XVI. hadtest pedig Uzice—Caöök felé továbbra is kielégítő módon végeztesse».

Az 5. hadseregarancsnokság a fenti parancsból kifolyólag november 23-ikára általános támadást rendelt el, de ez a 104. népfölkelődandárnál sem ezen, sem a következő napokon nem vezetett eredményre. A 29. hadosztály, a nála levő 71. dandárt is felhasználva, november 23. és 24-ike folyamán Konaticét és az innen Stepojevac felé húzódó hegyhátat foglalta el, miközben több mint 200 foglyot ejtett. A 7. hadosztály egy része 23-án Stepojevac felé nyomult előre, főereje pedig Vk. Crljeninek kettős átkarolással történt elfoglalása után a Volujak-magaslatra tört előre. A VIII. hadtestnek úgy 23-án, mint 24-én igen nehéz harcai voltak. Itt az ellenség ismételten ellentámadásokba ment át, amelyeket csak nehezen sikerült kivédeni.

November 25-én tovább folyt a harc, de számottevő eredményre sem most, sem a közeljövőben az 5. hadseregarancsnokság nem számított. Annál kellemesebb meglepetést okozott a későn este beérkezett ama hír, hogy a 9. hadosztálynak sikerült a 30. hadosztály támogatása mellett Petkát és a tőle délre fekvő területet meglepő nekirohanással elfoglalni, miközben 18 tiszt és 1204 főnyi legénység foglyul s azonkívül 3 löveg, 2 géppuska és 4 lőszerkocsi zsákmányul ejtetett.

Ez a szép eredmény reményt ébresztett, hogy másnap a VIII. és XIII. hadtest együttes támadása sikerrel fog járni, ami azonban nem következett be. Épúgy nem sikerült sem a megerősített 29. hadosztálynak, sem a Száva északi partjáról tüzérség által hathatósan támogatott 104. népfölkelődandárnak a támadása sem. Sőt a szerbek Belgrádból hozott segítőcsapatokkal a 29. hadosztály északi szárnya ellen erőteljes ellentámadást hajtottak végre, amelyet azonban nagy-

* A 7. hadosztály erősítésére Potiorek tábornagy a VIII. hadtest 71. dandárát utalta át, de a 29. hadosztályparancsnokság, hivatkozva a saját körletében folyamatban levő kemény harcokra, csak néhány nap múlva tett eleget ennek a rendelkezésnek.

nehezen kivédeni sikerült. *Frank* gyalogsági tábornok és *Potiorek* tábornagy sürgető parancsai hiábavalók voltak, *Krauss* altábornagy kénytelen volt azt jelenteni, hogy 29. vagy 30-ika előtt a támadást megújítani nem képes.

A 6. hadseregnél szintén nem valami rózsásan álltak a viszonyok. A XIII. hadtest *Potiorek* tábornagy fentközölt parancsa értelmében egyelőre várakozó magatartást tanúsított. A XV. hadtest november 23-ikát az átcsoportosításra használta fel, amely következőleg hajtatott végre: A 40. hadosztály Ljig helységtől északra, a 48. hadosztály az említett helység és a Mednik-magaslat között összpontosult, az 1. hadosztály pedig tartalékviszonyba Grn. Toplicára rendeltetett. A Rajacra rendelt Goiginger - hadosztály eközben a Siljakon erős ellenségre bukant, amelyet a 2. hegyidandárral arcban, a 6. hegyidandárral északról, a 109. népfelkelődandárral pedig délről támadott meg. A 14. hegyidandárt, visszamaradt három 1. hadosztálybeli zászlóaljjal együtt, a Majjent megszállva tartó ellenség ellen kellett kirendelni. Ily széles csoportosítás mellett nem csoda, hogy a hadosztály zöldágra jutni nem tudott, miért is az őO. hadosztály beérkezését kellett bevárnia. Ez a hadosztály november 23-án a 3. és 1(5. hegyidandárt képező zömmel Brezgjeről a Siljak—Suvobor felé, a 15. hegyidandárral pedig a Majjen felé nyomult előre. A métermagasságú hó annyira megnehezítette és meglassította a hadosztály csapatainak előrejutását, hogy azok csak este érték el a harcterületeket. A 18. hadosztály 1. és 5.. hegyidandára a Crni v. felé vett irányt, de azt teljesen elfoglalni nem tudták, ellenben a 13. hegyidandár a Kozomort hatalmába kerítette. A 4. hegyidandár e napon még a Varda-magaslat birtokáért küzdött, a Snjaricdandárnak pedig Visegrad tájékán oly erős ellenséges csoporttal akadt dolga, hogy annak a lőerőkhöz való csatlakozására annál kevésbé lehetett számítani, mivel a Gorazdenál álló szerbek és montenegróiak időközben ismét mozgolódni kezdtek.

November 24-én a 4. dandár a Varda-magaslat elfoglalása után Sjecarekán át Kosjerici felé vett irányt, hogy a 18. hadosztállyal szemben álló ellenség hátába kerüljön, amire azonban a Kozomor elfoglalása folytán már nem lévén szükség, a dandár újból a rogacica—uzicei országút felé tért le. A Rajina bastánál álló 9. hadtápdandár ugyanekkor Düh irányában nyomult előre. A 18. hadosztály balszárnya november 24-én még mindig a Crni v. birtokáért küzdött, a jobbszárnny ellenben a magas hóállás miatt csak Razanáig tudott előrejutni. Tovább keletre az 50. és a kombinált hadosztály összekeveredett dandáraiból a 7^{29.}, 14. és 15-ik, délután 3^h-ig a Maljen-kúpot ejtették birtokukba, miközben 3 géppuskán kívül 300 foglyot ejtettek,

a keleti csoport ellenben a 3. és 16. hegyidandár harcbadobása dacára sem tudta a Suvobort hatalmába ejteni.

A XV. hadtest november 24-én következőleg indította meg a felső Ljig elleni támadását: A 40. honvédhadosztály Moravcától kétoldalt tüntetett; a 48. hadosztály 11. dandárának tovább délre Ljig helységig az ellenséget lekötnie kellett, míg a 10. és 12. dandár mint főtámadócsoport a Bukva-magaslaton át irányított. Az 1. hadosztály (7., 8., $\frac{1}{2}$ 9. dandár) Vis—Velisevci területén hadtesttartalékviszonyban állott fel. Estig tartó előnyomulás és éjjeli harc árán sikerült a főtámadó csoportnak (10. és 12. dandár) a Bukva lejtjére feljutni. Támogatására, illetve a Bukván álló ellenségnek délről való átkarolása céljából november 25-én a hadtesttartalék egyik dandára (az 1. hadosztály 7. dandára) Gragjenik—Slankovicán át indított útba. Ámde a Gragjenik-magaslatot még szívósan védte az ellenség a vele szemben álló Goiginger-hadosztálybeli 6. dandárral szemben s így a két dandárparancsnok abban állapodott meg, hogy a 6. dandártól 1 zászlóaljzat, a 7-iktől pedig 2 zászlóaljzat és 1 üteget a Gragjenikkel szemben visszahagynak, a két dandár fennmaradó részével pedig nem a Bukva felé, ahova a 7. dandár irányítva volt, hanem a 881-es magaslaton át a Rajac felé nyomulnak előre Ennek dacára a 10. és 12. dandárnak erős küzdelem után estig a 7. dandár támogatása nélkül is sikerült a Bukva-magaslatot elfoglalni és azt az ellenséges ellentámadás ellen is megtartani, de a kritikus helyzet arra bírta a XV. hadtest parancsnokságát, hogy a hadtesttartalék még egy dandárát, a 8-ikat is iderendelje, minek folytán a hadtesttartalék immár csak a 7²⁹. dandárra zsugorodott össze*

Ezalatt a XIII. hadtest november 24-én *Potiorek* tábornagyparancsa értei piében mit sem csinálva, tétlenül várt a XV. hadtest térnyerésére, 25-én ellenben a 36. hadosztály a Cokva-magaslatra intézett támadásával elősegítette a VIII. hadtest által elért, fentebb említett szép eredmény kivívását. A 42. horvát honvédhadosztály még e napon is várakozó álláspontot foglalt el.

A XVI. hadtest körletében a siljak—suvobori csoport (a Goiginger-hadosztály 2. és 6. hegyi- és a 109. népfőkelő-, valamint az 50. hadosztály 3. és 16. dandárai)* november 25-én sem tudta az ottani ellenséget legyűrni. Délután 4^h felé végre a 16. hegyidandár a Riortól keletre fekvő 684-es magaslatra érve parancsot kapott, hogy a gerinc mentére nyomuljon előre a Suvobor felé, míg a Maljenkúpot bevett s időközben a Rior-magaslatot elért csoportnak ($\frac{1}{2}$ 9., 14. és 15. dandárok)** a Babina glavnán át délről megkerülve kellett

* Lásd a 187. oldalon. ** Ugyanott.

az ellenség oldala és háta ellen működni. Végül a 18. hadosztálynak november 25-én a Crniv.-magaslatot is sikerült bevennie s aztán az 1. és 13. hegyidandár a Razanától délre l'ekvő Glogovci—Suvi v. vonaláig, az 5. dandár pedig a Veliko b.-ig jutott előre. A 4. hegyi- és a 109. hadtápdandár e napon már Dub—Jaorina tájékán állottak.

November 20-án délig a 4. hegyidandár a 9. hadtápdandár segítségével ezt az ellenséges csoportot is visszanyomván, a következő napon délután már Uzice is kezünkbe került. A 18. hadosztály 1. és 13. dandára e napon a Ridovin álló ellenséget is visszavetvén, Uzice felé tervbe vett további előnyomulását beszüntette, hogy az 5. dandárnak ideje legyen a csatlakozásra. Nevezett dandár 26-án a Veliko b.-n és Pogleden át folytatott felette fārasztó menet után a 760-as magaslatnál elérte a pozegai országutat. November 27-én a dandár a Vk. Zajcicán álló ellenséget támadta meg, de azzal egyedül nem bírván, a hadosztály zöme is ahelyett, hogy Uzicére folytatta volna előnyomulását, délkeleti irányban a pozegai országút felé vett irányt és még aznap a 13. dandár Rrezjacit, az 1. dandár pedig az ettől északra az országút mentén fekvő 673-ás magaslatot érte el.

A Goiginger- és az 50. hadosztály november 26-iki együttes támadását a havazás és köd nagyon megnehezítette. November 27-én a 6. és 7. hegyidandár részei a Gragjenik-magaslatot, a 2., 3. és a 109. dandár a Siljakot, a 14. és 15. dandárok pedig a Rabina glavai sáncok közül hatot foglaltak el. Ellenben a mokra pecinai, suvobori és rajaci állásban még mindig szívósan kitartott az ellenség, sőt este 7^h tájban a Rajacról a 881-es magaslat irányában hatalmas ellentámadásba mentek át a szerbek, amelyet a 3., 6. és 7. dandároknak csak az utolsó tartalékok latba vetése révén sikerült kivédeniük.

A Bukva-magaslat bevételének hírére *Potiorek* tábornagy még november 25-én este a XV. és XIII. hadtestet az oflenziva erőteljes folytatására utasította. Ebből kifolyólag a XV. hadtestparancsnokság az általános támadás végrehajtására nyomban akként intézkedett, hogy a bukvai csoport (8., 10. és 12. dandárok) támadásának folytatása mellett a 48. hadosztály 11. dandárának még az éj folyamán a Ljig helységtől délkeletre levő magaslatot kellett hatalmába kerítenie. Ennek megtörténte után a 40. honvédhadosztálynak Moravcin át a 244-es magaslat felé kellett előretörnie. Ezzel egyidejűleg a XIII. hadtest 42. honvédhadosztályának a Ljigen átkelve, az Onjegpataktól délre fekvő magaslatok ellen kellett előnyomulnia s végül a 36. hadosztály parancsot kapott, hogy Zupanjacon át Cibutkovi-

cára való előnyomulás által támogassa a többi seregtestek működését.

E parancs folytán a 48. hadosztály a 8. és 10. dandárt biztosításként a Bukván hagyva, a 12. dandárral délről, a 11-ikkel pedig nyugatról indult a Glavica Dicska ellen támadásra, de az csak lépésről-lépésre tudott tért nyerni, a 40. hadosztály pedig csak a Ljigig jutott előre. A 42. honvédhadosztálynak sikerült november 26-ika folyamán Dudovicánál a folyón átkelnie, de egy éjjel végrehajtott szerb ellentámadás a hadosztály egyik ezredét megint a folyó mögé vetette vissza. A 36. hadosztály kevésbé szívós ellenállásra találván, estig Cibutkovicát ejtette birtokába. Ezek a harcok annyira megviselték kivált a 42. hadosztály csapatjait, hogy a XIII. hadtest parancsnoka 26-án este azt jelentette, hogy csapatjai elérték «az emberi teljesítőképesség határát».

November 27-én a XIII. és XV. hadtest támadása az utolsó erőket latbavetése dacára csak nagyon lassan haladt előre. A 36. hadosztály lassan Barzilovica felé tért nyerve, tőle telhetőleg segítette a 42. honvédhadosztályt a Zakinac elleni kemény harcában. A 40. hadosztály Moravcinak rohammal való bevétele után a 244-es magaslat felé dolgozta magát előre. A 48. hadosztály a 11. dandárral nyugatról, a 12. és az erősítésére utána rendelt 8. dandárral délről folytatta a támadást a Glavica Dicska ellen, de azt estig sem tudta hatalmába keríteni. Ekkor már a XV. hadtest parancsnoka is azt jelentette, hogy csapatjai «a teljesítőképesség határát» elérték s azonkívül komoly panaszt emelt az anyagi helyzet törhetetlen volta miatt is.

A két hadtestparancsnoknak fenti jelentése a helyzet komolyságát egész rideg valójában tárta fel a balkán haderők főparancsnoksága előtt és ez utóbbi — amint naplójában kifejti és ehhez nem is igen férhet kétség — még sem tehetett mást, mint hogy a Ijigmenti akciót még tovább forszírozza, hogy ezáltal az 5. hadsereg végre mégis elérje a Kolubarától keletre fekvő magaslatokat a seregellátás céljából oly kiválóan fontos valjevo—obrenovaci vasútvonal biztosítása végett. A dologban az volt a legkellemetlenebb, hogy az utóbb említett hadsereg körében november 27-ike sem hozta meg a várva-várt végleges döntési, habár a VIII. hadtest jelentős sikeréről számolhatott be, mert arcvonala előtt az ellenség a Vis—Glavica—Medosevac által jelölt vonalba húzódott vissza. Tovább északra a Volujak-magaslatig az ellenség frontja változatlan maradt. Az ellenség visszavonulása a VIII. hadtest tüzérségének előrevonását tette szükségessé, ami a felázott talajon csak a gyalogság segítségével kötélvontatás mellett volt lehetséges.

A kombinált hadtest körében november 27-én csak apróbb csatározások folytak.

November 28-ika az 5. hadsereg nézve elsőrendű kritikus nappá vált. A szerbek ugyanis Belgrádnál levő csapataiknak harcba-dobása mellett Konaticénál a 29. és Lazarevacnál a 21. landwehr-hadosztály ellen megfelelő tüzérségi előkészítés után erőteljes ellentámadást hajtottak végre, amely, kivált Lazarevacnál, majdnem a 21. landwehr-hadosztály végleges áttörését vonta maga után. Miután azonban a szomszédos csapatok derekasan megállták helyüket, az ellenség itteni sikerét se tudta kellőleg kimélyíteni.

Az 5. hadsereg eme negatív eredményével szemben a 6. hadsereg e napon a csapatok fáradtsága dacára igen szép pozitív sikereket mutatott fel.

A XIII. hadtest a 36. hadosztállyal Barzilovicánál, a 42. honvédhadosztállyal pedig a Zakinacon támadását folytatva, a délután folyamán az ellenséget a Visről déli irányban vezető karbantartott kocsitűg szorította vissza.

A XV. hadtest körében a 40. hadosztály a 244-es magaslatot ejtette birtokába, mely alkalommal 2 ezredparancsnokot, 17 más tisztet és 1054 embert, valamint 11 géppuskát sikerült hatalmába keríteni. A Glavica Dicska elleni támadás ugyan szintén szépen haladt előre, de végleges eredmény itt még nem volt elérhető.

A XVI. hadtestnél még mindig tovább folyt a véres harc a Rajac és a Suvobor birtokáért, de végleges döntés még november 28-án sem volt elérhető. Ezért a hadtestparancsnokság utolsó tartalékát, a 7. helyi népfőlkéldandárt is Goiginger altábornagy' rendelkezésére bocsátotta. A 18. hadosztálynál az 5. dandár a Zeleni breget, az 1. dandár pedig Duskovcit szállotta meg; a 3. dandár Brezjaciról kelet felé előnyomulva, a Dobrinjska rekáig jutott előre. Az új folyamán a szerbek az 5. dandár ellen szuronyrohamig menő ellentámadást hajtottak végre, de hamarosan újból visszautaztek.

November 29-én a VIII. hadtest a Vis és Glavica felé megkezdte az előnyomulást, de miután a ködös idő a végre új állásait elfoglalt tüzérség közreműködését majdnem kizárta, a hadtestparancsnokság a további előnyomulást beszüntette.

Közben a Vis-magaslatot a 36. hadosztály 16. ezrede dél felől közelítette meg, miközben egy ellene irányuló szerb ellentámadást sikerrel vert vissza. A 42. honvédhadosztály a nap folyamán a 247-es magaslaton kissé túl is jutott.

A XV. hadtestnél a 40. hadosztály harc nélkül érte el Poljanice—Parlog vonalát. A 48. és az 1. hadosztály a Glavica Dieska-magaslatot ejtették birtokukba.

A XVI. hadtest körletében *Goiginger* altábornagy már reggel ö^h -kor elfoglalta a Suvobort; épígy előrejuthatott már a babma glavai csoport is. A Rajacról a 6. dandár egy, tüzérséggel ellátott szerb ezredet űzött el. *Goiginger* altábornagy a visszavonuló ellenséget üldözve, estig a hadosztály zömével és a hozzá csatlakozó 50. hadosztálybeli 3. dandárral Banjaniig, a 14. dandárral pedig a Danilov v.-ig jutott előre. Az 50. hadosztály 15. és 16. dandára *Brajcic* érte el. Az itteni harcok alatt a szerbek 250 foglyot és 3 géppuskát vesztek. A 18. hadosztály arcvonala előtt a szerbek már az éj folyamán kiürítették állásaikat. A hadosztály ennél fogva ellenséges behatáson kívül, de a jeges hó által erősen hátráltatva, estig *Ostrica—Srd Dobrinjáig*, a 13. dandár egy oldaloszlopával *Tabanovicig* jutott előre. A 4. hegyidandár e napon egy különítménnyel *Pozegát* szállotta meg, a dandár zöme pedig *Uzicénél* maradt a *Snjaric*-dandár beérkeztét bevárando, bár ez utóbbinak e napon újból egy erősebb ellenséges támadást kellett visszavernie s így annak térnyerésére a közeljövőben már alig volt kilátás.

Mihelyt *Potiorek* tábornagy a fenti örvendetes eseményről értesült, a kora délutáni órákban nyomban a következő parancsot küldötte az 5. hadseregparancsnokságnak:

«Az 5. hadsereg műveleteinek minél előbb a mindkét hadsereg számára döntő fontosságú obrenovac—valjevói vasút biztos kézbe vételét kell eredményezniök. A XIII. hadtestnek a 36. hadosztály zömével a Vis-magaslatot kell elfoglalnia; a 9. hadosztálynak ezt a támadást az 5. hadseregparancsnokság utasításai szerint lehetőleg nagy erővel kell hogy támogassa».

Erre azonban már nem volt szükség, mert a szerbek november 30-ikára hajló éjjel az 5. hadsereg előtti állásaikat is odahagyták, megint oly síri csendben és minden feltűnés nélkül, hogy senki sem vette észre.

Az erről szóló hírre *Potiorek* tábornagnak november 30-án kiadott intézkedése szerint a 6. hadseregnek december 3-ig bezárólag retabliozás céljából pihenöt kellett tartania és pedig a XVI. hadtestnek a *Stavnicka* rekától délre, előcsapatok *Galic—Vranovica—Golubac* vonaláig előretolva; a 18. hadosztály, úgy mint eddig, lépcsős viszonyban jobbra hátul *Donja* és *Grn. Dobonja* tájékán. XV. hadtest tovább északra a *Parlogtól* északra elfolyó *Lipovica-patakig*, előcsapatokkal a *Lipeten* és *Parlogon*. XIII. hadtest a XV.-hez észak felé csatlakozva, a *Lazarevac—Lukavica* által jelölt mélységi vonalig; előcsapatok a *parlog—visi* karbantartott úttól keletre. A 36. hadosztály zöme *Stubicanál*.

Az 5. hadsereg csak akkor kezdhette meg pihenőjét, ha a

Kolubarától keletre fekvő magaslatok mindenütt oly kiterjedésben biztosan csapatjaink kezében lesznek, hogy a vasúti közlekedést fenntartani és a Szávát Ostruznicáig aknáktól mentesíteni lehessen, egyrészt mivel a váljevoi vasút birtokbavétele a 6. hadsereg retablirozása céljából elengedhetlen és mivel a Belgrád elleni támadás energikus előkészítését megszakítás nélkül folytatni kell. Ehhez a VIII. hadtest egyik hadosztálya is fel volt használandó, amelynek helyét a XIII. hadtest megfelelő széthúzása által kellett kitölteni. Az ellenséggel való érintkezést és a felderítést mindenütt erős különítmények által kellett fenntartani.

Ebből kifolyólag a 104. népfőlködandár Duboko b.—Ml. Mostanicaig, a 29. hadosztály a meljak—stepojevaci országidig, a 7. hadosztály Stepojevac—Volujak vonaláig, a VIII. hadtest pedig Zeoke—Kremenica vonaláig nyomult előre. Tovább délre a 6. hadsereg előcsapatai Sinrdljikovac—Parlog—Lipet—Golubac—Vranovica—Galic vonalában állottak. A 18. hadosztály megmaradt előcsapatjarval Ostrica—Smisalj vonalában, a zömmel Papratiste—Srd és Grn. Dobrinja területén. A 4. dandár Pozegán helyezkedett el, a 9. népfőlködőhadtdandár Uzicén.

Miután a montenegróiak Cattaróval szemben tétlenek maradtak, a 47. hadosztályparancsnokság ott új alakulásokból *Skwor* ezredes parancsnoksága alatt a 18. hegyidandárt alakította, amelynek december 12-ig a 18. hadosztály kötelékébe kellett lépnie.

Fogoly tisztek bemondása szerint a szerbek a Kolubara mentéről is hatalmas ellentámadást akartak végrehajtani, de utóbb a vezetőség elállott ettől a gondolattól. A szerb hadsereg további magatartására nézve odanyilatkoztak a szerb tisztek, hogyha annak a retablirozásra elegendő ideje lesz, akkor az Arangelovac—Grn. Milanovac vonalában igen erős ellentállást fog kifejteni.

Ez utóbbi kijelentés még jobban sarkalta *Potiorek* táborszerznagyot, hogy az olfenziva mielőbbi folytatása által minél kevesebb időt engedjen a szerbeknek, nehogy magukat hamarosan újból összeszedhessék.

Megjegyzések.

Miután november 15-én estig sem az 5., sem a 6. hadsereg még nem érte el a *Potiorek* táborszerznagy november 11-iki parancsában kijelölt vonalat, november 16-án mindkét hadseregnek folytatnia kellett előnyomulását. Hogy ez nem lehetett olyan folyékony, aminőnek azt *Potiorek* táborszerznagy óhajtotta volna, annak oka a 6. hadseregnél a csapatok nagymérvű kimerülésében, az 5. hadseregnél pedig ezenfelül még abban is keresendő, hogy nem gon-

doskodtak arról, hogy a szükséges hídanyag idejekorán a helyszínen rendelkezésre álljon. Itt tehát újból megismétlődött az a mizéria, amely annak idején a drinamenti átkelést is késleltette.

Feltűnő, hogy dacára annak, miszerint november 17-ike folyamán mindkét hadsereg körletében több helyütt tekintélyes számú és erejű osztagok keltek át a Ivolumarán, azért *Potiorek* táborszernagy még e nap estéjén sem tudta, hogy az ellenség egész erejével a Kolubara—Éjig mentén csatakészen áll, hanem ehelyett még mindig abban a téves hitben ringatta magát, hogy a jelzett vonalban csak gyenge utóvédek fejtenek majd ki ideig-óraig, bizonyára nem is valami szívós ellentállást. Ennélfogva kétségenkívül áll, hogy itt a felderítő- és hírszerzőszolgálat tekintetében hiba volt a kréta körül. Bizonyára érezte azt *Potiorek* táborszernagy is és ezért intézkedett ugyanaznap, tehát kétségenkívül elég későn, hogy az eddig teljesen elhanyagolt messzemenő felderítés végre rendszeresen működni kezdjen. A mód, ahogyan azt *Potiorek* táborszernagy elrendelte, feltétlenül helyes volt, mert megbízható adatokat ily ügyes, merész és óvatos ellenséggel szemben csakis jó erőre alakított felderítőosztagoktól lehetett várni.

Működésük első napján ezek az osztagok csak annyiban voltak hasznothajtok, hogy szépszámú foglyokat szállítottak be, de a szemben álló ellenség erejéről megbízható híreket és találó képet még nem nyújtottak. Egészen világosan kitűnik ez *Potiorek* táborszernagy november 19-iki intézkedéséből, amelyben a szerb erők zömét máris Arangjelovac—Cacak vonalában vagy' legalább is arra felé visszavonulóban tételezi fel. Erre való tekintettel most már *Potiorek* táborszernagy november 11-iki tervét megmásítva, mindkét hadsereg számára jóval messzebbfekvő célok elérését írja elő: az ő. hadsereg számára Belgrád megszállását, a máris kimerült, rosszul élelmezett és lerongvolódott 6. hadsereg részére pedig a Valjevo és a Rudnik—Grn. Milanovac—Éaé.ak között fekvő, hóval, jéggel borított és átlag 800—1000 m magas Maljen-hegyláncolatban való átkelést és utána az ellenséges főerő megtámadását, még pedig, ha lehet, egy szuszra, megállás és hosszabb pihenés közbeékelése nélkül. Mert míg a november 11-iki intézkedésben erről a «megérdemelt hosszabb pihenő»-ről még szó esik, addig a november 19-ikiben nemcsak erről hallgat a krónika, hanem november 23-ikáig oly térnyerést követel a 6. hadsereg csoportjaitól, mely minden közbeső pihenőt eo ipso kizár. Oly messzefekvő célok voltak ezek, hogy még nyár derekán, ellenséges behatáson kívül is elég szép teljesítményszámba ment volna, mert a távolság Valjevo és a Galic között a Brezgjén és a Suvoboron át vezető országút mentén mérve,

több mint 55 km. Ha most ehhez a hegységben előforduló sok kanyarodást, görbületet és a Valjevo és Suvobor közötti több mint 220 méternyi viszonylagos magasságkülönbséget hozzászámítjuk, akkor világos, hogy ennek az útnak megtevésére kedvező körülmények között sem lett volna sok a november 20-tól 23-ig terjedő idő. Ez persze csak a legjobb úton menetelő oszlopra vonatkozik. Hogy a télvíz idején, csúszós, rossz erdei utakon vagy pláne út nélkül a vad és komor Maljen-planinának nekiirányított többi oszlopokra nézve ez a megfélemlítő könnyelműséggel papírra vetett dispozició mit jelentett, azt minden olvasó könnyen elképzelheti magának. Ezért a nagy lapszusért és a csapatoktól határozott lehetetlenséget követelő intézkedéséért a parancsnokkal együtt annak vezérkari főnöke is egyetemlegesen felelős. Hogy harcokkal kapcsolatosan minő nehéz volt az újabban kitűzött feladat mindkét hadsereg számára, az a történetek leírása után ismeretes előttünk, mi mellett rá kell mutatnunk, hogy a november 19-iki intézkedéssel elérni rendelt vonalat nem is teljes egészében a 6. hadsereg november 23-ika helyett csak november 30-án érte el, még pedig a legszállomraméltóbb állapotban. Kérdem, nem lett volna-e helyesebb, ha e zord és vad hegygerincen át vezető utak elzárására másodvonalbeli gyengébb osztagok használtattak volna fel, mi mellett a XVI. hadtest teljes egészében mint főtartalékot lehetett volna a XV. hadtest jobbszárnya mögött teljesen intakt állapotban a Ljig mentére és onnan tovább kelet felé előrehozni.

Hogy újabb biztos és teljesítőképes utanszállítási vonalak megszerzésének már említett égető szükségén kívül mi lehetett a rugója és oka *Potiorek* táborszernagy legújabb hajszololásának, arra nézve talán az általános nagy hadihelyzet adhat bővebb felvilágosítást. A november 19-iki intézkedés ugyanis Belgrád megszállásának szükségét is ezzel indokolja. Az északi hadiszíntéren az oroszokkal szemben november 1-én *Hindenburg*, a mazuri fényes győzelmek hőse vette át a szövetséges seregek feletti főparancsnokságot, amihez úgy nálunk, mint Németországban nagy remények fűződtek. *Hindenburg* terve szerint az osztrák-magyar hadseregnek a Kárpátoktól Czenstochováig áthatolhatatlan gátat kellett az oroszokkal szemben alkotnia, míg *Mackensen* parancsot kapott, hogy november 11-én Thorn környékéről elindulva, az oroszok jobboldala és háta ellen döntő támadást hajtson végre. Ezek a hadműveletek eleinte, vagyis éppen abban az időben, amidőn *Potiorek* táborszernagy a Kolubarához ért, pompásan haladtak előre és *Mackensen* Lodznál majdhogy az orosz jobbszárnycsapatot teljesen be nem kerítette, ami reményt nyújtott arra, hogy az orosz hadjáratot rövid időn belül talán be

is lehet fejezni. Ez a szép perspektíva volt tehát minden valószínűség szerint az a hatalmas rugó, amely *Potiorek* tábornagyot is arra készítette, hogy lehetőleg hamarosan, ha nem is a végleges döntést, de legalább Belgrád megszállását dobja bele a világháború esélyeit latolgató mérleg serpenyőjébe. Ámde nemcsak *Potiorek*, hanem *Hindenburg* terve is nem gyorslábú paripán, hanem csak úgy szerényen, gyalogosan jutott előre. Az oroszok ugyanis Varsóból nagy tömegekkel előretörve, Mackensent hősiesség után visszavonulásra készítették, ellenben az osztrák-magyar 3. és 4. hadsereg a limanovai hősiesség ellenállással az orosz kolosszust megállásra bírta, sőt az nemsokára a Vislokáig szorítottatott vissza. Ezután e hadiszíntéren is állásharc váltotta fel a mozgó hadműveleteket s a két szembenálló front jó hosszú időre megmerevedett.

Épígy a szerb hadiszíntéren is sokkal lassabban ment a dolog, mint ahogyan azt *Potiorek* tábornagy és vezérkari főnöke a türelmes papíron kicirkalmazták maguknak. Míg *Hindenburg* tervéről azt mondhatjuk, hogy amily egyszerű, époly szép is volt, addig *Potiorek* november 19-iki terve sem az egyik, sem a másik jelzöt nem érdemli meg. Ez a terv a fősúlyt a balkán haderők támadó frontjának balszárnyán jóval kívül álló Belgrádra fekteti, amelyet a támadó front kettészakítása által vél legcélszerűbben megoldhatni. Ez azonban már egymagában véve is nagy⁷ veszélyt jelentett, mert alkalmat adott az ellenségnek, hogy⁷ magát a két, egymástól szétszakított hadsereg közé beékelve, vagy az egyik vagy a másik, vagy esetleg mindkettőnek oldala ellen a lehető legkellemetlenebb formában éreztesse hatását. Hogy ezzel az eshetőséggel a terv szerzője is számolt, az kitűnik az intézkedés utolsó bekezdésében a XIII. hadtestnek adott utasításából is. Növelte ennek a tervnek a komplikáltságát még az is, hogy Belgrád kézrekerítése céljából az 5. hadseregnek előbb észak felé kellett felkanyarodnia, hogy aztán a szerb főváros eleste után ismét délnek forduljon. Belgrád bevételéig, sőt talán azután is az 5. hadsereg a főtámadócsoport, a nálánál erősebb 6. hadsereg pedig a lekötőcsoport szerepét vette át. Hogy miért kellett a tulajdonképpen úgyszólván teljesen csapatmentes Belgrád ellen oly nagy csapattömegeket, az egész 5. hadsereget és a szerémségi és bánági csoport nagy részét mozgásba hozni, arra nagyon egyszerű a felelet: mert a balkán haderők főparancsnoksága a hiányos felderítés folytán nem tudta, hogy⁷ Belgrádban és annak környékén mekkora ellenség állott, amint azt intézkedésében tartózkodás nélkül be is vallja. Ami pedig a terv végrehajtását illeti, e tekintetben a legérdekesebb, hogy arra tulajdonképpen egyáltalában nem került a sor és pedig azért nem, mert a

szerbek a VIII. hadtesttel szemben oly szívós ellentállást fejtettek ki, bögi' az egyáltalában nem jutott el a számára a Túrjától északra kijelölt területre. Ilyenformán *Potiorek* táborszernagy szándéka és terve az eredetileg kontemplált formában teljesen kútba esett és a két hadsereg egyelőre továbbra is tiszta arctámadás formájában folytatta erőlködéseit, míg végre a szerbek a mindenesetre erős arcvonalbeli nyomás hatása alatt önként vissza nem vonultak. Azaz, hogy igazságosak legyünk, a XV. hadtestparancsnokság november 22-iki javaslatára 23-ikától kezdve történt némi kísérlet az ellenséges 3. hadsereg balszárnyának átkarolására, de végeredményben ez is szerény átkarolási kísérlet maradt. De mindjárt itt ki kell emelnünk, hogy *Potiorek* táborszernagynak e nagyban véve tiszta arctámadási taktikájával ellentétben az alparancsnokok legtöbbször, ahol csak szerét tehették, igen helyesen mindig az egyszerű, sőt gyakran a kettős átkarolást alkalmazták és azzal úgyszólván mindig eredményt is értek el.

Mint érdekes tünetet szóvá kell tennünk a XVI. hadtest parancsnokának november 22-ikére szóló intézkedését. Dacára annak, hogy tudomása volt arról, miszerint a hadtest arcvonala előtt a Kozomor—Crni v.—Maljen-kúpokat az ellenség megszállva tartja és noha arról is biztosan tudomással kellett bírnia, hogy a XV. hadtest 1. hadosztálya november 22-ikén Siljak—Mokra pecina irányában folytatja előnyomulását, *Wurm* táborszernagy a kombinált hadosztályt mégis az ellenség arcvonala előtt és az 1. hadosztály előnyomulási irányán rézsutosan keresztül, kietlen, magas hóval borított vidéken, út nélkül, a szomszédos hadtest balszárnya előtt és a Strazarától mint kiindulási ponttól légvonalban 16 km-re fekvő Rajac-magaslatra, az 50. hadosztályt pedig hasonló körülmények között Ravnjeról az onnan légvonalban 25 km-re fekvő Riorra irányította. Hogy ez a különös intézkedés a két hadosztály csapatainál a szenvedések és nélkülözések egész sorozatát idézte elő, az a leírásból eléggé kitűnik. Ezzel egyidejűleg a 18. hadosztály Kosjerici felé való előnyomulásra utasítatván, közte és az 50. hadosztály között, légvonalban mérve, egy 16 km széles ür keletkezett.

Hogy mi indíthatta a XVI. hadtestparancsnokságot ennek a valóban lehetetlen és hihetetlen intézkedésnek megtételére, a rendelkezésre álló adatokból meg nem állapítható. A XV. hadtesttel való szorosabb kapcsolat keresése és ebből kifolyólag a XVI. hadtestnek kelet felé való eltolása november 22-ikén még nem volt aktuális, mert e napon a XV. hadtest még mindig délkelet felé nyomult előre és csak 22-ikén fogott hozzá ahhoz a bizonyos kelet felé való előretörés és észak felé való felkanyarodás végrehajtásához. Hogy ezek

az eltolások nagyban hozzájárultak a csapatok mielőbbi teljes leromlásához, ahoz nem terhet kétség. Pedig a hadtestparancsnokok jól ismerték csapatjaik máris sanyarú állapotát és így nem volt okos dolog, ezt az állapotot túlhajtott követelések okozta hiábavaló fáradsalmakkal még sokkal rosszabbá tenni. A balkán haderők főparancsnoksága, ha nem is közvetlen szemlélet és tapasztalás útján — mert sajnos, a főparancsnok az egész hadjárat folyamán egyszer sem tartotta szükségesnek, hogy az első vonalban heroikusán küzdő csapatjai körében megjelenve, azokat véres verejtek árán kivívott győnyörű sikereik alkalmából személyesen üdvözlje — de az alárendelt magasabb parancsnokságok jelentéseiből bőséges információt kapott arról, hogy a csapatok ereje napról-napra fogyófélben van s így neki is mérsékelni kellett volna követeléseit, de ehelyett a XIII. hadtest november 19-iki és másnap újra megismételt ama kérésére, hogy csapatainak háromnap pihenő adassák, *Potiorek* táborszernagy' még 20-án a támadás újabb megsürgetésével válaszolt. Pedig úgy ő, mint vezérkari főnöke tudhatta, vagy legalább is tudnia kellett volna, hogy nem jó lesz a húrt a végletegig megfeszíteni, mert tudvalevőleg minden túrésnek, szenvedésnek és kitartásnak megvannak a maga végső határai, amelyek után a teljes összeroppánásnak kell bekövetkeznie. A jelen esetben is így történt és már néhány nap múlva a hadtestparancsnokok sorjában azt jelentették, hogy csapatjaik teljesítőképessége immár a zérus fokhoz közel áll. Azonban ezt közvetlen szemlélet és meggyőződés híján el is hitték meg nem is a balkán haderők főparancsnokságánál, amely állandóan túlmessze hátul tartózkodván, mint már fentebb is hangsúlyoztuk, nem volt képes a csapatokkal való közvetlen érintkezés útján azok állapotáról, bajairól, kívánságairól, teljesítőképességéről stb. személyes meggyőződést szerezni. Ez pedig a helyes vezetésnek egyik alapfeltétele. Epígy messze hátul volt a seregszükségletekkel való ellátás intézmény'e, a hadsereghadtáparancsnokság is. (Eleinte a főparancsnoksággal együtt Dolnja Tuzlán, november 23-ikától pedig Mitrovicán tartózkodott.) Pedig egy találó orosz példabeszéddel élve: ha messze van a cár, túl későn jutnak hozzá a sóhajok és panaszok.

Hogy ez *Potiorek* táborszernagyra is teljes mértékben vonatkoztatható, többek között abból is kiténik, hogy vezérkari főnöke, akivel ő nagy'uri voltánál és zárkózottságánál fogva nagy'obbára csak írásbelileg közlekedett, november 29-ikén többek között azt írta neki: «Ha holnap a 36. és 9. hadosztály támadása sikerrel jár s ennek révén a többiek is valamivel előbbre jutnak, akkor magam is azt hiszem, hogy a két-háromnap rövid pihenőt *meg kell adni*. Csak az 5. hadseregnek kell még mindig annyira előrejutni, hogy a vasút-

vonat tüzérségi tűz ellen védve legyen. Az embereknek bakancsokra, élelemre, *lőszerre* van szükségük s három nap alatt sokat lehet előrehozni. Most jönnek a kiegészítések is s akkor megint flottabban mehetünk előre». Ezt az elég jellemzőnek és különösnek minősíthető javaslatot *Potiorek* táborszernagy jóváhagyólag tudomásul vette.

De térjünk vissza a hadműveletek folytatatólagos megbeszélésehez. *Potiorek* táborszernagy a XV. hadtest parancsnoka által inaugurált átkaroló támadás végrehajtására 2 hadtestet, a XV. és XIII-ikat és 1 hadosztályt, a 7-iket jelölte ki, míg a közbeeső VIII. hadtestről még csak említés sem tétetik. Pedig nem ártott volna, ha egyidejűleg ez is újból nekigyürközött volna a Jazarevaci magaslatokat védő ellenségnek. Akkor az valóban egy hatalmas kettős átkarolás képét mutatta volna, amelynél a XVI. hadtestnek csak biztosítószerep jutott s így magára a támadásra közvetlen ingerenciát ez sem gyakorolhatott. Harmadiknak, legalább egy bizonyos időre, ugyancsak ki volt kapcsolva a XIII. hadtest is s így a támadás megindításakor csak a XV. hadtest és a 7. hadosztály maradt meg valóban támadó csapatnak. Ámde véletlenül az utóbb említett hadtest parancsnoka sem valami bőkezűen járt el támadó csoportjának megállapításánál, mert mint tudjuk, erre mindössze két dandárt jelölt ki, míg tüntetésre 1 hadosztályt és 1 dandárt alkalmazott, egy teljes hadosztályt pedig tartalékul tartott vissza. Erre a műveletre is ráillik tehát a latin közmondás: *parturiunt montes ...*, mert végeredményben a művelet kezdetén a támadás színhelyéhez közelálló 20—22 dandárból mindössze 4 dandár lát istenigazában neki a megparancsolt támadásnak. Ilyen körülmények között van-e okunk csodálkozni, hogy a szívósan kitartó ellenséggel szemben a támadás csak dőcögve jutott előre, pedig ha más nem, a VIII. hadtest november 25-iki, saját kezdeményezésből véghezvitt támadásnak szép eredményre egész határozottan amellet bizonyít, hogy a rendelkezésre álló erők egységes alkalmazása és latbavetése mellett már 24-ike folyamán döntő eredményt lehetett volna elérni.

Hogy a főtámadócsoport erősítésére küldött 7. dandár saját szakállára egészen más munkába fogott, az is elég különös színben tűnik fel.

A *Potiorek* táborszernagy által döntő támadásra kijelölt elég hatalmas csoportnak fentemlített tapogatódzó és nem eléggé határozott fellépésével, mely még november 26-ától kezdve, *Potiorek* táborszernagy újabb parancsára sem vette fel a mindenáron való győzni-akarás jellegét — élénk ellentétben állott a csak oldalbiztosításul kijelölt XVI. hadtestnek a legnagyobb erőfeszítéssel folytatott komoly támadása. A hadtestparancsnokság ugyanis arra a feltétlenül helyes

álláspontra helyezkedett, hogy biztosító feladatának is legcélszerűbben támadólagos fellépés által tehet eleget. De különben is úgy a maga, mint az összerők érdekében állott, hogy a szemben fekvő hegyvonulat minél előbb kézrekeríttessék, mert akkor nyitva állott az út Grn. Milanovac és Cacak felé, ahová a november 19-iki parancs szerint (lásd a 183. oldalon) a hadseregnek úgysis jutnia kellett volna.

Ez a kétségtelenül jelentős siker és a Kolubara mentén elért apróbb előnyeink az ellenségben a november 28-iki kétségbeesett ellentámadás tervét érlelte meg. Hogy ezt miért nem egy, hanem két különböző helyen hajtották végre, miáltal az ellentámadás sokat vesztett intenzitásából, arra nem igen tudok elfogadható magyarázatot találni. Miután ez nem sikerült, nem maradt egyéb hátra, minthogy eredeti szándékuk értelmében Arangjelovac—Cacak vonalára húzódjanak vissza. Hogy ezt nem szívesen tették, mutatja az a körülmény, hogy' helyenként még november 29-én is elkeseredett ellentállást fejtettek ki most már az egész front mentén élénkebb tempóban előrejutó csapatainkkal szemben. De azért a némely helyen ejtett foglyok nagy száma — mint pl. a 40. hadosztály november 28-iki bámulatosan bő zsákmánya — már kézzelfogható bizonyítékot szolgáltatott amellet, hogy az ellenségnél eddig tapasztalt határtalan szívósság, kitartás és fegyelmezetség immár kezdett alábbhagyni. Erre a meggyőződésre jutott a szerb hadvezetőség is s ezért november 29-én az egész vonal mentén elrendelte a visszavonulást. Ezt aztán a csapatok a náluk már megszokott mesteri módon hajtották végre.

Ez balkán haderőnk számára egy újabb szép győzelmet jelentett, mely elsősorban a csapatok páratlan akaraterének és a legnagyobb nélkülözések közepette is kiválóan szívós és példás magatartásának volt köszönhető.*

* Ezt a külföldi írók is elismerik, de sajnos, legtöbbje ilyenkor csak osztrák csapatokról tesz említést. Így többek között *Stegemann Hermann*: «Geschichte des Krieges» című munkájában erre vonatkozólag a következőket írja: «Unter un-säglichen Schwierigkeiten rangen die Österreicher (sic 1) um den Erfolg. Unbeschuht, unverpflegt, von der Artillerie im Stich gelassen, mit Patronen geizend, lagen sie in verschlammten Flussniederungen und an reifbeschlagenen Hängen in entsagungs-vollem Kampf».

X. Belgrád megszállása.

1914. december 2-án.

A december 1-je folyamán beérkezett jelentésekből nyilvánvaló lett, hogy Belgrád felé csak igen jelentéktelen szerb erők húzódtak vissza, ellenben a lazarevac—arangjelovaci út mentén a repülők kb. három hadosztályra becsült csapat- és vonattömegeket állapítottak meg. Obrenovac—Ripanj—Belgrád területe teljesen csapatmentesnek találtatott, Belgrád maga pedig egy teljesen elhagyatott város benyomását keltette. A szerémségi csoport tüzérségi tüze e napon már válasz nélkül maradt. Ily körülmények között az 5. hadseregparancsnokság már december 1-én tisztában volt vele, hogy Belgrád tájékán említésreméltó ellentállás már nem várható, mindazonáltal «politikai okokból» szükségesnek vélte az ellenséges főváros mielőbbi megszállását, miért is a kombinált hadtestnek megparancsolta, hogy december 2-án Parcani—Ljuta strana—Petrov grob—Zeleznik vonaláig nyomuljon előre és Belgrádot, hacsak lehet, meglepő támadással ejtse birtokába. A VIII. hadtestnek a kombinált hadtest jobbszárnyát kellett követnie s ahelyett a 36. hadosztálynak a Pestanpatakig teijeszkednie. Az elrendelt mozdulatok végre is hajtottak, miközben csak Parcaninál került egy kisebb ellenséges lovasosztaggal összetűzésre a dolog.

Közben *Tamásy* altábornagy Ziinonynál a Száván való átkelés céljából 9 zászlóaljat, 1 lovasszázadot és 1 úteget helyezett készenlétbe s miután december 1-én a belgrádi ellenséges csoport a zimony—surcini ridón beépített nehéz tüzérség tüze már egyáltalában nem reagált, *Tamásy* altábornagy csoportja az éj folyamán megkezdte az áthajózást és hajnalhasadtakor Belgrádot minden ellentállás nélkül megszállotta. A délelőtt folyamán aztán a kombinált hadtest néhány gyengébb osztaga is beérkezett a városba.

Az 5. hadseregparancsnokságnak december 3-ikára szóló intézkedése szerint a 104. népfelkelődandárnak Banovo brdo—Topciderre, a 29. hadosztálynak az Avalára, egy előretolt különítménnyel az Ekmeklukra, a 7. hadosztálynak Ripanjra, a 21. landwehr-hadosztálynak Parcanira s végül a 9. hadosztálynak Bozdarevac—Siljakovacra kellett előnyomulnia.

Nemsokára ezután *Frank* gyalogsági tábornok Belgrádnak harc nélküli bevételét bejelentvén, egyszersmind kérdést intézett a balkán haderők főparancsnokságához, hogy szabad-e neki december 3-án az elhagyott szerb fővárosba ünnepélyesen bevonulnia, mire *Potiorek* tábornoszernagy azt felelte, hogy az ünnepélyes bevonulásnak csak

gyenge csapatokkal szabad megtörténnie, mert az 5. hadsereg zömének feltartóztatás nélkül és lehetőleg gyorsan balszárnyával Rajjára kell előnyomulnia, egy megfelelő különítmény pedig azonnal Semendriára küldendő előre.

Ebből kifolyólag *Frank* gyalogsági tábornok előbbeni intézkedését részben megmásította. A 104. népfelkelőandár és a 29. hadosztály menetcéljai változatlanok maradnak; a 7. hadosztálynak Ripanj helyett Parcani—Rajjára, a 21. landwehr-hadosztálynak Pálcán i helyett Guberevcire kellett jutnia s végül a 9. hadosztálynak eddigi állomáshelyén kellett maradnia. Az 5. hadseregearancsnokság Banjaniról Obrenovacra költözködött át.

A 6. hadseregnek *eközben Potiorek* tábornagy november 30-iki intézkedése szerint* december 3-ig pihennie kellett volna, erre azonban a csapatok legnagyobb részénél nem került a sor. A 30. hadosztálynak tudvalevőleg a VIII. hadtest felváltása céljából a Pctanpatakig kellett nyújtózkodnia. A XV. hadtestnél a Ljig helység körül tartalékban maradt 1. hadosztálynak aránylag még legtöbb nyugalma volt. Ellenben a 40. honvéd- és a 43. hadosztálynak az időközben újból a Vrlaja-, Lipel- és a Golubac-magaslatra feljutott ellenség ellen támadólag kellett fellépnie, mivel a szerb tüzérség az említett magaslatokról folyton tűz alá vette csapatjaink táborhelyeit. Ez a támadás csak lassan haladt előre, úgy hogy a Lipetről csak december 3-án délelőtt sikerült az ellenséget elkergetni. A XV. hadtest parancsnoksága ezért december 2-án azt jelentette, hogy a csapatok elrendelt retablírozása nemcsak a folytonos harcok, hanem a szükségletek be nem érkezése miatt is illuzóriussá válik. A XVI. hadtestnél a kombinált hadosztály december 1-én szintén nehéz harcokat vívott a Golubac és a Vranovica birtokáért, az 50. hadosztály pedig még december 3-án is nehéz küzdelmet folytatott a Galic birtokáért. A 18. hadosztály körletében aránylag nyugalom uralkodott. Sokat lendített e hadosztály állapotán, hogy Uzicéban nagymennyiségű élelmikészleteket foglalhatott le, de lőszer, lábbeli és ruháknak tekintetében, miután ezek a cikkek még december 2-ika folyamán sem jutottak el a csapatokhoz, ez a hadosztály is rosszul állott. Erre való tekintettel *Potiorek* tábornagy a mondott napon a retablírozásra szánt időt még két nappal meghosszabbította és ugyanekkor az offenzíva folytatására a következő intézkedést adta ki:

«A Cacak—Rudnik—Arangjelovac—Kosmaj —Vlaska vonalban állásban feltételezett ellenséget arcban Rudinktól kétoldalt lekötni szándékozom, miközben a főtamadást mindkét szárnyal akarom keresz-

* Lásd a 192. oldalon.

tülvinni». Ehhez képest az 5. hadseregnek főerejét december 5-én estig Vencani—Ducina—Ralja vonalában kellett készenlétbe helyezni, hogy onnan a támadás azonnal, jobbszárnyal Topola felé megindítható legyen. A 6. hadseregből a XIII. hadtestnek ugyancsak december 5-én estig a Ravanj—Mramor által jelölt vonalat kellett elérnie, hogy aztán az 5. hadsereggel összhangzásban a balszárnyal Kljestevicán át az Arangjelovactól északra fekvő magaslatok ellen, a jobbszárnyal pedig a Kuseljen át Satornja felé mehessen át támadásba. A XV. hadtestbeli 40. honvéd- és 48. hadosztályoknak december 5-én estig elfoglalt területeiken kellett készenlétbe helyezkedniük, hogy a XIII. hadtesttől délre a Golubac—Silopaj—Svrackovci által jelölt vonalig bezárólag döntést kereső harcok nélkül annyira megközelítsék az ellenséget, hogy az biztosan lekötessék. Az 1. hadosztály egy 15 cm-es mozsár- és egy 12 cm-es ágyüteggyel egyelőre mint *hadsereg tartalék* elfoglalt helyén állva hagyatott. A XVI. hadtestnek december 5-én estig az általa harc által elfoglalt területen készen kellett lennie, hogy Grn. Milanovacon át és attól délre általános iránnyal Ivragujevac felé *döntő* támadásra indulhasson, mi mellett magától értetőleg déli oldalának felderítéséről és biztosításáról is gondoskodnia kellett. A XV. hadtest előnyomulásának és a XVI. hadtest támadásának csak *Potiorek tábornagy határozott parancsára* kellett megtörténnie.

December 3-án kiegészítőleg még elrendelte *Potiorek* tábornagy, hogy a felosztandó szerémségi, továbbá a bánági csoporttól átadandó és 1 lovasszázaddal és 3 üteggel megerősítendő G. népfölkelő lielyidandárbeli csoportból az önálló 60. hadosztály alakíttassák, mely azzal a rendeltetéssel maradt az 5. hadsereg parancsnokságának alárendelve, hogy az 5. hadsereg keleti oldalát biztosítsa és Semendriát és Pozarevácot mielőbb megszállja. A ílotillát a a Dunának aknáktól való megtisztítása után a Mlava beömléséhez kellett előrerendelni. A bánági csoportnak ezentúl csak a Karas beömlésén alul kellett a Dunát biztosítania.

Az 5. hadseregparancsnokság december 3-án délben a hadsereg összes fegyvernemeiből alakított küldöttségek élén tartotta ünnepélyes bevonulását Relgrádba és a következő napra az összes csapatoknak pihenőt engedélyezett.

A *Potiorek* tábornagytól vett parancs értelmében *Frank* gyalogsági tábornok Belgrádba való bevonulása után nyomban intézkedett, hogy Vinca—Erino brdo — Janicétól és Zarkovótól délre Ostrovo ciganlija nyugati sarka vonalában a belgrádi hídfő kiépítése azonnal megkezdessék.

A Belgrádiján való elhelyezkedés közben érkezett be december

3-án a délután folyamán a váratlan bomba kellemetlen hatásával járó hír, hogy a szerbek az egész vonalon hatalmas ellentámadásba mentek át.

Megjegyzések.

A december 1-én beérkezett jelentések igen találó és a helyzetnek teljesen megfelelő képet nyújtottak az ellenségről. Annál fel-tűnőbb tehát, hogy *Frank* gyalogsági tábornok december 2-ikára a kombinált hadtestet arccal északkelet felé, az ellenségtől teljesen üres térbe irányította, miáltal a hadseregnek már amúgy is gyér arcvonalat ok nélkül mintegy 20 km-rel meghosszabbította. Miután a Tamásy-csoport már úgyis meg volt bízva Belgrád megszállásával, nem volt semmi értelme, hogy a kombinált hadtest szintén arra felé irányíttassék, ellenben sokkal jobb lett volna, ha *Potiorek* tábornagynak november 19-iki rendelete értelmében délkelet, vagyis az ellenség északi szárnya és oldala felé kanyarodott volna be. De ha már ezt nem tette meg, legalább *Potiorek* tábornagynak ama feltétlenül helyes érzéssel alapuló parancsának kellett volna eleget tennie, hogy az 5. hadsereg *balszárnyával* Rajjára vegyen irányt.

Hogy a csapatok a feltételül kitűzött területek elérése után sem élvezhették a biztos kilátásba helyezett nyugalmat és emellett a várva-várt ruházat-, felszerelés- és lőszer kiegészítés sem történt meg, sőt a legtöbb helyen még az élelmezés is igen sok kívánni valót hagyott hátra, ezek a körülmények nagyon lerontották a csapatok bizalmát, jókedvét és reménységét, hogy ezt a hadjáratot hamarosan sikerrel lehessen befejezni. E nyomott hangulatra és az utánszállítás lassúságára és ki nem elégtő voltára való tekintettel kellett *Potiorek* tábornagynak a támadás folytatását, bár azt nem szívesen tette, további két nappal elodáztatni. Az ekként december 5-ikére elhatározott támadás alapjául szolgáló december 2-iki intézkedésben *Potiorek* tábornagynak az ellenség megszállta terület kiterjedését egészen találóan jelöli meg. Hogy az már másnap elfoglalt állásaiból támadólag fog fellépni, azt persze a balkán haderők parancsnoksága nem tudhatta. A föltételezett ellenséges állást és a saját kiterjedést és csoportosítást tekintetbe véve, *Potiorek* tábornagynak szándékával, a kettős átkarolással is a legteljesebb mértékben egyetérthetünk. A december 5-ikére elrendelt, egyszerűnek épen nem, hanem inkább különösnek mondható erőcsoportosítás ennek a szándéknak sehogyan sem felelt meg. Az 5. hadsereg ugyanis nem átkaroló támadáshoz, hanem tiszta arctámadáshoz csoportosítva állíttatik az ellenséggel szembe. Ha pedig *Potiorek* tábornagynak az átkaroló támadás végrehajtását esetleg az újonnan alakítandó

60. hadosztálynak szánta, melynek magvát a Semendriánál nemrég csufondáros kudarcot vallott szerbbarát 6. népfelkelő helyidandár alkotta, úgy ezzel már elvből sem érthetünk egyet, mert ide, a főfeladat megoldásának helyére a legjobb, nem pedig a legsilányabb, csak az imént hevenyében összetákolt csapat- és seregtesteket kellett volna állítani. Nagyon különösnek és az ellenségnek Grn. Milanovácón túl Cacakig terjedő, tehát helyesen felismert állására és csoportosítására való tekintettel szinte kivihetetlennek tartom a 40. és 48. hadosztályok számára előírt magatartást. Hogyan, mi alapon tételezhetette föl *Pottiorek* táborszernagy, hogy a 48. hadosztálynak egymagában gyenge jobbszárnya, Grn. Milanovac és Rudnik között, vagyis pont a szerb állás közepén át ékmódjára befurakodhassék az ellenség testébe? A déli szányon a szándékolt átkaroló és egyszersmind döntő támadáshoz a XVI. hadtestnek kellett, de már az ellenséges állás mögött, tehát megelőző harcok után az előírt csoportosítást fölvennie. Miután a csoportosítás helyül Grn. Milanovac és attól *délre* fekvő terület jelöltetett ki, honnan a hadtestnek Kragujevac felé, vagyis majdnem tisztán nyugat-keleti irányban kellett tovább előnyomulnia, ez végeredményben szintén nem átkarolást, hanem arctámadást jelentett, amelyből csak később, észak felé való időrabló és fáradtságos fölkanyarodás által vált volna átkarolás. Végül még egy dolgot kell kiemelnem, azt, hogy ezúttal az intézkedés mégis külön főtartalékot is jelölt ki.

A belgrádi hídfő kiépítésének elrendelésével teljes mértékben egyetérthetünk, csak kár, hogy az ellenség nem engedett időt, hogy az azzal összefüggő munkálatok legalább annyira amennyire el lehetek volna végezhetők.

XI. A szerbek ellentámadása. A górnii—milanovac—arangjelovaci csata.

1914 december 3-tól 9-ig.

A visszavonuló szerb hadosztályok Mladenovac—Arangjelovac—Grn. Milanovac—Cacak vonalában megállíttatván, ott a bolgár határ mellől odarendelt csapatokkal egyesülve, lázas gyorsasággal állományuk kiegészítéséhez és a kellő szükségletekkel való ellátáshoz fogtak, ami azért nem volt aránylag túlnehéz, mivel az ő központi raktáraik és készleteik mind közelben, Kragujevac környékén voltak. E tekintetben a szerbek óriási előnyben voltak a mi csapatainkkal szemben, akik a 70 km-re hátulfekvő Sabacra, illetve a 100 km-nyi távolságra fekvő Drinára voltak bázírozva.

Ez a képtelen állapot Belgrád bevétele és a zabrez—valjevói vasút üzembehelyezése után lényegesen megjavult volna, de erre csak néhány nap múlva lehetett számítani.

A szerb hadvezetőség az I. és II. Duna-hadosztályt 3. vonalbeli alakulásokkal kiegészítve, az 5. hadsereg lekötésére rendelve, a többi hadosztályokkal az újból derült időt hozó december 3-ikától kezdve hatalmas ellentámadást hajtatott végre és pedig: a lovas-, az I. Timok- és az I. Sumadia hadosztállyal az arangjelovac—lazarvaci országúttól kétoldalt; a *Misid* tábornok parancsnoksága alá helyezett kombinált, az I. Morava- és az I. és II. Drina-hadosztállyal Rudinkról kiindulva, a Golubac - magaslattól kétoldalt; a II. Morava- és a II. Timok-hadosztállyal a górnai milanovac—ljigi országúttól kétoldalt s végül a II. Sumadia-hadosztállyal és néhány hozzácsatlakozott 3. vonalbeli alakulással Cacakról a 18. hadosztály felé. Leghevesebb támadásnak december 3-ika folyamán az 50. és a kombinált hadosztály volt kitéve, minek folytán előbbinek arcvonalát estig Brezna—Ozrem vonaláig kellett visszavonni. *Goiginger* altábornagy kombinált hadosztályának a legnagyobb erőfeszítés árán még sikerült e napon állásait megtartani.

A XV. hadtest körletében délután 3^h felé, ép midőn a tartalékban álló 1. hadosztály a 48-iknek felváltásra előremenni készült, Mramor—Koviljaca teréből nagy tömegek indultak a 40. honvéd- és a 48. hadosztály ellen támadásba, amelyet azonban a 40. hadosztálynál az utolsó tartalék latbavetésével sikerült megállítani. Az 1. hadosztály zöme, a 7. és 9. hegyidandár, a kombinált hadosztály sürgős segélynyújtás iránti kérésére Boljkovci felé indított el.

A 18. hadosztályt szintén átcsoportosítás közben érte a Godunon át Gin. Dobrinja és a Lomnica-szakadékon át Ostrica felé irányuló szerb támadás, amely azonban visszaverett.

Az említett eseményekre való tekintettel *Potiorek* tábornagy december 3-án este következőleg intézkedett: «A XIII. hadtestnek és az 5. hadseregnek igyekezniük kell, hogy az ő-ikére elrendelt helyzetet már holnap, december 4-én elérjék, hogy abból ő-én megkezdhessék a támadást».

A XVI. hadtest közepén a helyzet jobbrafordulását egyrészt az 1. hadosztály zömének és a 18. hadosztály beavatkozásától várták, amelynek 5. és 13. hegyidandára a Galic felé indított el, ahova azonban azok csak mintegy két nap múlva érkeztek volna be. A legdélibb szárnyon eszerint csak az 1. és a Pozegánál álló 4. dandár maradt meg.

December 4-ikére hajló éjjel az ellenség ismételen támadásra indult a Poljanice és Parlog között állást foglalt 40. honvédhad-

osztály ellen, de ez nem tágitott. Tovább északra a Pestan-patakig 15 kilométernyire kinyújtott és *Potiorek* táborszernagy fenti parancsa folytán támadásra rendelt XIII. hadtest és az ugyancsak támadólag fellépő szerbek között találkozó harc fejlődött ki, amelynek folyamán azonban a 42. horvát honvédhadosztály Smrdljakovac—Trnavci—Kremenica, a 36. hadosztály pedig az utóbb említett magaslat és a Glavica által jelölt vonalnál nem juthatott tovább előre, sőt ez utóbbinak nem kis erőlködésébe került, hogy a szerbek meg-megiújuló támadásait eredményesen kivédje. E harcoknál már érzékenyen közbejárt az álló töltnemem[^]iségben mutatkozó óriási különbség; míg a mi tüzérségünknek úgyszólván minden lövéssel fukarkodni kellett, addig a szerb tüzérség csak úgy ontotta lövedékeit a 42. és 36. hadosztálynak már nagyon megritkult sorai felé; sőt itt-ott már gyalogságunknál is fogytán volt a lőszer.

A VIII. hadtest december 4-én Barosevac—Okresak—Slatina—Stojnik vonaláig jutott előre, miközben Mecaktól délre elég kemény ellenséges ellentállást kellett megtörnie. Ezalatt a 7. hadosztály erőltetett menettel a Vk. Sopottól északra fekvő magaslatokat, a 29. hadosztály pedig a Ripanjtól keletre fekvő területet harc nélkül érte el.

A XV. hadtest jobbszárnyán a 40. hovádhadosztályhoz csatlakozó 48. hadosztálynak szintén elég dolga akadt, hogy a Vrlaja—Lipelniaslatokat megtartsa.

Legnagyobb vehemenciával a szerbek december 4-én is a kombinált és az 50. hadosztályra vetették magukat. Előbbinek, miután a segítségére jött 1. hadosztálybeli két dandár Boljkovcin át ellentámadásba ment át, még sikerült a nevezett helység és Vranovia között helyét megállani, de az 50. hadosztály bal szárnya csakhamar Banjanira szorítottatott vissza, ami fokozatosan a többi részek visszavonását is maga után vonta, úgy, hogy este a két hadosztály arcvonala Golubac—Prostruga—Grasac—Danilov V.-646. magassági pont vonalában állott.

A 18. hadosztály e napon újból megtámadtatván, a Galic felé elindított 5. és 13. dandár éle mindössze a Brezna felé vezető karbantartott út mentén fekvő 510. magassági pontig jutott előre. A 4. dandár egy része Grn. Dobrinjára vonult be, a 9. hadtápdandár pedig Uzicéről Pozegára rendeltetett előre.

Miután a XV. és XIII. hadtest az ellenség összes támadásait visszaverte, *Potiorek* táborszernagy még mindig remélte, hogy sikerülni fog a XVI. hadtest körében szenvedett csorbát kiköszörülni, miért is déltájban parancsot küldött az 5. hadsereg parancsnoksá-

gának, hogy az erősen megtámadt XIII. hadtestet *azonnal* a legerőteljesebben támogassa s hogy az 5. hadsereg egyidejűleg előnyomulását *feltartóztatás nélkül* folytassa. A XV. és XVI. hadtestnek a délután folyamán parancs küldetett, hogy 5-én állásaikban *okvetlenül* tartsanak ki. Arra a jelentésre, hogy a XVI. hadtest önerejéből erre képtelen, az 5. hadsereg parancsnokság még a délután folyamán parancsot kapott, hogy haladéktalanul 6 zászlóaljzat, melyek kipróbált népfelkelőalakulások is lehetnek, 1 üteget és némi lovas-ságot Lazarevacon át Mionicára küldjön az említett hadtestparancsnokság rendelkezésére. E célra az épen Belgrádba beérkező 3. népfölkelőalagezred 1 menetzászlóaljjal és a VIII. hadtest egy ütege jelöltetett ki, amelyek Obrenovactól a már 4-én üzemképes valjevói vasúton szállítottak tovább. Végül *Snjaric* altábornagy is parancsot kapott, hogy még mielőtt a 18. hegyidandár beérkezne, legalább 1 ezredet 1 üteggel és némi lovassággal Uzicére indítson útnak.

December 5-ikére az 5. hadseregparancsnokság a támadásnak a következő módon való folytatását rendelte el: VIII. hadtest: jobbszárnyával Okresakról Vencani, bal szárnyával Stojnikról Ducinán át a Kosmajra; kombinált hadtest: a 7. hadosztály jobbszárnyával a Misljevaca-magaslaton át a Kosmajra, a 104. népfölkelődandárral és a 29. hadosztállyal tovább keletre Amerié és Vlaska felé. Az újonnan alakuló 60. hadosztályból 1 ezredből, 1 ütegből és $\frac{1}{2}$ lovas-századból álló különítmény Grockára rendeltetett azzal a feladattal, hogy a kombinált hadtesttől keletre a felderítést végezze és Semendriát mielőbb megszállja.

Wurm tábornagy december 5-iki feladatának sikeres megoldása céljából a 18. hadosztály 4 zászlóalját és 2 üteget a Sjecinamagaslatra rendelte, hogy onnan a tovább támadólag előnyomuló ellenség baloldalba fogható legyen. A hadtest többi részeinek Boljkovictól Pozegáig elfoglalt állásaikat tartaniok kellett. A szerbek azonban december 5-én mindjárt reggel oly vehemenciával vetették magukat a kombinált és az 50. hadosztály megritkult és lőszerhiányban is szenvedő részeire, hogy azok csak igen rövid ideig tarthattak ki állásaikban s miután a szerbek visszavonuló csapatjainkat nyomon követték, egy füst alatt a Rajac és a Siljak is odateszett s így *Wurm* tábornagy kénytelen volt hadteste balszárnyát Mednik—Bacinovac—Jeljak vonaláig visszavonni. Ezzel összhangzásban, dacára annak, hogy a 18. hadosztály minden valószínűség szerint kitarthatott volna állásában, később azt is a Majjen—Crni v. által jelölt vonalba kellett visszarendelni. A 4. dandár ellenben parancsot kapott, hogy Uzicén át, ha kell, tovább Rogacicára vonuljon vissza a 9. népfölkelőhadtápdandárral együtt. A hadtest

zömének visszavonulása felette nehéz viszonyok között volt csak végrehajtható és az est beálltáig a csapatoknak csak egy része érhetette el a kijelölt új állásokat.

A XVI. hadtestnél történetekre való tekintettel *Potiorek* tábor-szernagy a XV. hadtest jobbszárnyának a Kacer-pataktól északra fekvő magaslatokra való visszakanyarítását rendelte el, ellenben a 40. honvédhadosztály zömének, a XIII. hadtestnek és az 5. hadseregnek a támadást a legnagyobb erővel folytatnia kellett.

Hogy *Potiorek* tábor-szernagy a helyzetnek ily szomorú alakulása dacára még mindig elbizakodottan bízott egy kedvező fordulat előidézésében, azt legjobban mutatja a hadseregfőparancsnoksághoz december 5-én este intézett következő távirata: «Egy most rendelkezésemre bocsátandó új hadosztály hamarosan eldöntené a szerb hadjáratot, amikor is én abban a helyzetben volnék, hogy sokkal erősebb erőket adhatnék le az északi hadiszíntérre. Kérem e javaslatomat megfontolás tárgyává tenni». A hadseregfőparancsnokság azonban ezt a kérelmet december 6-án az általános nehéz helyzetre való tekintettel elutasította.

A kombinált hadtest december 5-én az ismételt sürgetések dacára sem tudott oly mértékben tért nyerni, hogy ezáltal a 6. hadsereg sorsán segíthetett volna; sőt midőn a nap folyamán a XIII. hadtest 36. hadosztályának a Pestan-patak mentén harcoló balszárnya Burovoig szorítottatott vissza, ennek folytán az 5. hadsereg déli szárnya védtelen maradt. De a VIII. hadtest 9. és 21. landwehr-hadosztálya ellen is, így kivált Slatinánál, heves támadásokat intézett az ellenség, úgy hogy az, említett hadtest csak nagy veszteségek árán tudta annak további előrejutását megakadályozni. A kombinált hadtest sem tudott e napon kielégítő módon tért nyerni. A 7. hadosztály a Vk. Sopottól délre fekvő magaslatokat (Rogacko b.) ejtette birtokába. A 104. népfelkelődandár Popovicig, a 29. hadosztály Ml. Pozarevac—Umcarri vonaláig, ellenben a 60. hadosztály fentemlített különítménye csak Bolecig jutott előre. Ezért a hadseregparancsnokság december 5-én este *Krauss* altábornagyot a támadásnak gyorsabb tempóban való folytatására utasította, mondván, hogy az egész 6. hadsereg és a VIII. hadtest kemény harcban áll, amelynek kimenetele «a kombinált hadtest támadásának erejétől és energiájától függ».

Amde a VIII. hadtestnek a Túrja- és a Pestan-patak között levő jobbszárnya december 6-án sem tudott előbbre jutni, a 9. hadosztály balszárnya ellenben a szemben levő ellenséget okesak—sibnicai igen erős állásába szorította vissza. Tovább északkeletre a 21. landwehr-hadosztály a szerbeknek Ducináig terjedő állásait

támadta meg, amelybe még nehéz tüzérség is volt beállítva. A 7. hadosztály Misljevác—Americ vonaláig jutott előre. Balra hátul, Gjurnactól délre a 104. népfölkelődandár, még tovább keletre, a Makovicán a 29. hadosztály lépett harcba. Egy délután 2 órakor *Potiorek* tábornaszernagytól beérkezett parancs a kombinált hadtestet főiránnyal Topola felé hajszolta előre, mondván, hogy ennek a hadtestnek teljes erővel folytatandó támadásától függ mindkét hadsereg jelenlegi harcainak eldöntése. A hadtest keleti oldalának és hátának biztosítására az újonnan alakult 60. hadosztály még hiányzó része Pudarcira irányítottatott.

Időközben a helyzet a teljesen elerőtlenedett XVI. hadtestnél annyira rosszabbodott, hogy Baéinovác—Ruda tájékán azt már a mielőbbi áttörés veszélye fenyegette, miért is *Wurm* tábornaszernagy a hadtestnek a Kolubara mögé való visszavonulását rendelte el. Az erről szóló jelentésre *Potiorek* tábornaszernagy d. u. 12^h 30'-kor a visszavonulást az egész 6. hadseregére terjesztette ki, még pedig a XVI. hadtesttel Valjevótól a Rabas-patakig, a XV. hadtesttel tovább keletre Nepricaváig; a XIII. hadtestnek egyelőre még Covka—Lazarevac—Burovo vonalában ki kellett tartania és csak ha a XV. hadtestre való tekintettel okvetlenül szükségessé válnék, kellett azzal összhangzásban Nepricava és Skobalj között a Kolubara mögé visszavonulni. Az említett folyó északi partját okvetlenül tartani kellett, az 5. hadsereg pedig parancsot kapott, hogy a támadást teljes erővel folytassa.

Wurm tábornaszernagy intézkedése szerint az 1. hadosztálynak Grn. Toplicán át Slovac felé, az 50. hadosztálynak Brezgjén át, a 18. hadosztálynak pedig Ravnjen át Valjevo felé kellett a visszavonulást végrehajtani. Az eddigi harcok alatt az egyes seregtestek létszáma annyira megcsappant, hogy közbeeső utóvédállások foglalásáról sem igen lehetett szó. így többek között az 50. hadosztály 3. és 16. hegyidandára mindössze 3000, a kombinált hadosztály 2. és 14. hegyidandárainak létszáma pedig már csak 1000 embert számlált. A még harcképes csapatok Valjevótól délre hídfőszerű állást foglaltak el, hogy a vonatok és a Valjevóban összesereglett 6000 sebesült és beteg elvonulását, illetve elszállítását biztosítsák. Hogy a kényszerített gyors visszavonulás alatt néhány löveget is vissza kellett vinni, az nagyon természetes.

A XVI. hadtest visszavonulása folytán a XV. hadtest jobbszárnytámaszát elvesztvén, utóbbi a 40. honvédhadosztállyal Liplje és Moravci között, a 48. hadosztállyal pedig a Milovacon, délnek fordított arccal vett felállítást. Ez viszont a XIII. hadtestet is kellemtlenül befolyásolta, amelynek balszárnya és közepe ép az imént

kezdte meg újból a támadást Trbusnica felé. A XV. hadtesttel való kapcsolat fenntartása céljából a 42. hadosztály déli szárnyát szintén vissza kellett vonni. Az ellenség ezt észrevevén, gyorsan utána iramodott.

December 7-én az ellenségnek a XVI. hadtest ellen irányuló nyomása már lényegesen alábbszállt, minek folytán *Wurm* tábor-szernagy az 50. hadosztállyal a Valjevótól északra és északnyugatra fekvő magaslatokat, a kombinált hadosztállyal pedig Lukavac környékét szállatta meg. A 18. hadosztály szintén anélkül, hogy az ellenség zavarta volna, a Valjevótól délnyugatra fekvő magaslatok felé tartott, ahova azonban csak december 8-án reggel érkezett meg. A 4. hegyidandár egyelőre Uzicén maradt, a 18. dandár pedig Visegradra érkezett be.

Nem oly simán ment a XV. hadtest további visszavonulása. A 48. hadosztály ugyan még nagyobb harcok nélkül érthette el a Kocica-magaslatot, ellenben a 40. honvédhadosztály Pridvorica tájékán az utánanyomuló ellenség által utói éretvén, ott még nagyon veszteségteljes harcba keveredett. Az 1. hadosztály nagyobb nehézség nélkül gyülekezhetett Loznicánál a Kolubara mögött.

A XIII. hadtest a Burovo—Zupanjac közötti előkészített állásokba vonult vissza, mi mellett csak a 42. honvédhadosztály jobb-szárnya szenvedett érzékenyebb veszteségeket a gyorsan utánanyomuló ellenségtől.

Az 5. hadsereg VIII. hadteste december 7-én is alig tudott előbbrejutni; a 21. landwehr-liadosztálynak Slatinánál igen heves ellenséges ellentámadást kellett visszavernie. A 7. hadosztály sem igen tudott tért nyerni a Misljevacon, ellenben a 104. népfőlkeldandár éjjeli támadással bevette Nemenikucét. Tovább keletre a 71. dandár a Varovnice-magaslaton, a 29. hadosztály pedig a Dubonától északkeletre fekvő magaslatokat (Slatina 208. és 260. m. p.) közelítette meg. Innen az arcvonalt észak felé fordult és Umcarit *Schön* tábornok tartotta 2 zászlóaljnyi csoportjával, Pudarcit pedig a 60. hadosztály előretolt különítménye a keleti irányból előretörő ellenséggel szemben.

E napon délelőtt a repülő Arangjelovac környékén nagyobb csapattömegeket és igen élénk vasúti szállításokat állapítottak meg észak felé. Erre az 5. hadseregpáncsnokság meghagyta a két liadtestparancsnokságnak, hogy a jelzett ellenséges erők beérkezése előtt igyekezzenek a Ducina—Kosmaj—Kosutica—Varovnice által jelölt vonalat elérni.

Az a körülmény, hogy az ellenség e napon a XVI. hadtesttel szemben a Kolubara mentén elég nyugodtan viselkedett, *Potiorek*

táborszernagyban újból reményt ébresztett, hogy az 5. hadsereg sikeres támadása esetén a harchelyzetet még a maga javára fordíthatja. E nézete és álláspontja mellett még akkor is megmaradt a tábor-¹szernagy, amidőn a megkérdezett hadtestvezérkari főnökök egytől-egyig azt jelentették, hogy a csapatok pillanatnyi, állapota mellett nagyobbszabású teljesítményeket várni nem lehet. A XIII. hadtest vezérkari főnöke egyúttal bejelentette, hogy a hadtestnek szintén a Kolubara mögé *fog kelleni* visszavonulni. Ehhez képest a balkán haderők főparancsnoksága december 7-én d. u. 1^h tájban kiadott intézkedésével a XV. és XVI. hadtestet a megerősítendő Kolubaronal feltétlen megtartására utasította. A XIII. hadtestnek főrejével, szorosan csatlakozva a VIII. hadtesthez, amíg csak egyál általában lehetséges, a Kolubara keleti partján kellett megmaradnia. «Ennek a hadtestnek a kitartásától — így hangzott *Potiorek* tábor-¹szernagy parancsa — függ a végső eredmény.»

De *Potiorek* tábor-¹szernagy ezúttal is tévedett. A szerbek csak azért állottak meg ideiglenesen a Kolubara-szakasz előtt, hogy köteleikeket rendezve és seregtesteiket átcsoportosítva, lankadatlan erélylyel folytassák a megkezdett üldözést. December 8-án reggel mindenekelőtt a XV. hadtestre vetették magukat, úgyhogy a 48. hadosztálynak a Kocicán, a 40. hadosztálynak pedig a pridvoricai magaslatokon estig ki kellett tartaniok és csak akkor kelhettek át bántatlanul a Ivolubarán.

A XVI. hadtest ellen, amely december 8-án még mindig csak gyülekezőfélben volt a Kolubarától északra fekvő magaslatokon, szintén újult erővel léptek lel és a Valjevótól délre állásban levő biztosító osztagokat a városba visszaszorítván, ott kemény utcai harcok keletkeztek, amelyekben a szerbek oldalán, csapatainkat hátba támadva, a lakosság is tevékeny részt vett. Ezután a Kolubaramenti állásra vetvén magukat, a szerbek hamarosan azt is hatalmukba kerítették. Rendes visszavonulásról ily körülmények között természetesen szó sem lehetett.*

Ily körülmények között a XV. és XVI. hadtestparancsnokok

* A harcnak e fázisáról *Stegemann* könyvében a következőket olvassuk: «Das XVI. Korps hatte sich vergebens an Valjevo geklammert, um den Zusammenbruch zu beschwören. Der Serbe stiess am 8. Dezember nach und warf den Feind in wildem Strassenkampf aus der brennenden Stadt. Da zerbrach die letzte Widerstandskraft des schwergeprüften, abgehetzten Korps. Kolonnen- und Batteriepferde verendeten in den Sielen, führerlose Haufen, die ihre letzten Patronen verschossen satten, fielen unter Handschar und Handgranate, Versprengte und Flüchtlinge schleppten sich barfuss und hohlwangig in die Täler des Ub und des Jadar und verliefen sich in den Kukuruzfeldern der Macva. Was noch bei der Fahne aufrecht hand, wich fechtend gegen Koceljevo und Jautina und deckte den Rückzug» ...

a helyzet felől véleményadásra felszólíttatván, azt jelentették, hogy a csapatok mostani állapotában eredményes továbbműködésről és komoly ellentállás kifejtéséről szó sem lehet és hogy azok retablirozására legalább 14 napi idő szükséges. Miután ennyi ideig az 5. hadsereg egymagában, a fokozatosan, erejének legnagyobb részével feléje forduló ellenség hatalmas nyomásának nem igen lett volna képes ellentállani, a XIII. hadtestnek parancs küldetett, hogy a dec. 9-ére hajló éjjel a XV. hadtesttel egyidejűleg a Kolubara mögé húzódjék vissza, az 5. hadsereg pedig d. u. 11-kor azt az utasítást kapta, hogy a támadást ne folytassa, hanem hogy általában véve elfoglalt állásaiban maradjon meg.

Ez a parancs kivált a kombinált hadtest körében nagy meglepetést keltett, mert az annak körében reggel 4 óta folyó harc máris szép eredményeket mutatott fel. A 7. hadosztály színmagyar két dandára — a 14. gyalog- és a 107. népfölkelődandár — már reggel 7-kor. elfoglalta a Ivosmajtól északkeletre fekvő 520-as magaslatot (Malovan) és egyúttal a Misljevacot is sikerült kiragadni az ellenség kezéből. Ezután a két dandár legénysége, az öreg népfölkelők és a derék kecskeméti 38-asok, szinte vetekedtek egymással, hogy melyikük fog előbb a Kosmaj ormára feljutni. Közös erővel d. u. 1 és 2 között ez is megtörtént, mely alkalommal sok foglyon kívül 10 löveg is került a győzők kezébe. Ép ekkor jutott el hozzám, mint a távollévő 7. hadosztály parancsnokának helyetteséhez, *Krauss* altábornagynak a harc félbeszakítására és a visszavonulás megkezdésére vonatkozó parancsa, amely mindnyájunkat a legnagyobb ámulatba ejtett. Nekünk hadosztályig bezárólag ugyanis eddig fogalmunk sem volt arról, hogy a 6. hadsereg körében már napok óta oly rosszul áll a dolog és most is csak annyit közöltek velünk, hogy a támadás megszakítása a szomszédos hadsereg körletében történetekre való tekintettel rendeltetett el. A hadosztálynak minden embere fájo szívvel vette tudomásul, hogy a legszebb siker közepette rajtunk kívül eső okoknál fogva kell az oly szépen megindult támadás folytatása helyett visszavonulásra gondolnunk, de én mindjárt bejelenttem a hadtestparancsnokságnak, hogy azt csak az éj leple alatt hajtom végre.

A 7. hadosztálytól keletre a 104. népfölkelődandár a vasúttó kétoldalt előnyomulva, a délelőtt folyamán Vlaska nyugati részét foglalta el, a 29. hadosztály pedig ugyanekkor már csak 200 lépésre állt a Varovnice-magaslat tetejétől. Az innen északkelet felé húzódo halszárny fölött *Schön* tábornok vette át a parancsnokságot, aki azt a délelőtt folyamán az Umcaritól és Kamendótól keletre fekvő magaslatokig vitte előre. Végül a (50. hadosztálynak Grockán túl jutott

kiilönítméiiyének déltájban a Brestovik-magaslatról újból Grockara kellett visszahúzódnia, de nem az ellenség fölénye miatt, hanem azért, mert már utolsó töltényét is ellötte volt.

Közben az 5. hadseregparancsnokság, ugyancsak a vett parancssal ellentétben, egyelőre a támadásnak folytatását határozta el mindaddig, amíg a Ducinától délre fekvő magaslatok, ahova a 107. népfelkelődandár küldött segítséget a 21. landwehr-hadosztálybeli csapatoknak, továbbá a Kosutica- és a Varovnice-magaslatok teljesen elfoglalva nincsenek, miáltal nemcsak a hadsereg balszárnya, hanem a hadsereg egész frontja kétségkívül sokkal jobb helyzetbe jutott volna. *Potiorek* tábornoszernagy ettől a (i. hadsereg némi tehermentesítésére is számítván, még hozzájárult az 5. hadseregparancsnokság eme javaslatához, de mindjárt hozzátette, miszerint az 5. hadseregnek a legközelebbi időben igen nagy ellenséges erők támadására kell elkészülve lennie és az ebből keletkező harcokban a 6. hadsereg részéről 14 nap lefolyása előtt támogatásra nem számíthat. Erre való tekintettel a Stepojevác—Talambas—Koviona—Lipa—Mostine által jelölt vonal azonnal szívós védelemre rendezendő be, hogy a hadsereg túlerős ellenség által megtámadva és visszanyomva, az említett vonalba visszahúzódhassák. Egyúttal tudomására hozatott az 5. hadseregparancsnokságnak, miszerint a 6. hadsereg az új folyamán *teljesen* a Kolubara mögé, balszárnyával Skobaljra vonul vissza, miért is jó lesz, ha a VIII. hadtest déli szárnyának biztosítása céljából a Volujakot megszállatja. Ebből kifolyólag az említett hadtest ép kemény harcok közepette, amelyek azonban az ellenség többszöri támadásainak visszaverésével végződtek, azt a parancsot kapta, hogy az új folyamán nyugati szárnyát Vreoci—Volujak—Arapovac vonalába vonja vissza, ami nehézség nélkül meg is történt.

Egyébként az 5. hadsereg parancsnokságának fenti reményei nem váltak valóra, mert a folyton erősödő ellenséggel szemben a támadás a délután folyamán tovább előre nem nyert tért s így a déli órákig elért és az 5. sz. *mellékleten* is feltüntetett eredmény jelzi az említett hadsereg támadásának kulminációs pontját.

Dec. 9-én az 5. hadsereg már csak azért tartott ki a szerbek meg-megújuló) ellentámadásaival szemben az elért vonalban, hogy a hátsó állás szemrevételezése és seregtestenként leendő kiutalására elég idő álljon rendelkezésre. Az est beálltával a csapatok a kiutalt állásokba a következőleg vonultak el: (lásd az 5. sz. *mellékletelj Schön* tábornok csoportja a Mostine magaslattól két oldalt a Duna és a 276-os magaslat között. A kombinált-hadtest 255. trig. magaslat—Krajkova bara—Lipa—Koviona—Parcani—Vis vonalában; hozzá csatlakozva a VIII. hadtest a Talambas hegyháton és a Beljanica

északi partja mentén Stepojevacon át a Lukavicaig. Hadseregirtartaknak a 71. dandár az Avala mellé, Zucera rendeltetett.

Bár az 5. hadsereg hadműveletei aránylag sokkal kedvezőbb körülmények között játszódtak le, mint a 6. hadseregéi, azért előbbi az utolsó hónap folyamán mégis állományának felét veszítette el. Ez kitett 1914. okt. 11-én 75.000 embert, most dec. 9-én már csak mintegy 32.000-ret és pedig: VIII. hadtest kereken 11.000 embert; kombinált hadtest a hozzá csatlakozott 60. hadosztálybeli csapatokkal együtt, mely hadosztály egyébként e napon újból fel lett oszlatva, kereken 21.000 embert.

Időközben a 6. hadseregnél még rosszabbakká váltak a viszonyok. A szerbek ugyanis dec. 9-én Vájlj evőből előretörve, a XVI. hadtestnek a várostól északra fekvő állásait folytonos támadásaikkal már a délelőtt folyamán tarthatatlanokká tették, miért is *Wurm* tábornoszernagy hadtestének a Blizonjski visovi (komb. hadosztály) — Jautina (50. hadoszt.) — Prosek (18. hadoszt.) vohalba való visszavételére adott parancsot.

Az erről szóló hírré *Potiorek* tábornoszernagy arra az elhatározásra jutott, hogy a 6. hadsereget mindjárt egyhuzamban jó messze hátra vonja vissza. A dél tájban kiadott intézkedés szerint a XVI. hadtestnek Koceljevón át a Draginjetől két oldalt fekvő magaslatokra, a XV. hadtestnek pedig Gomile—Novoselo vonalába kellett visszavonulnia. A XVI. hadtest vonatai Koceljevo—Sabacon át Mitrovicára, a XV. hadtestéi pedig Banjanin át Sabacra voltak irányítandók. A parancsfogalmazványon látható megjegyzés szerint a balkán haderők főparancsnoksága még mindig azt remélte, hogy a két hadtest Sabácnál a szükséges nyugalomban fog részesülni, miért is azoknak a Száva északi partjára való visszavonása egyelőre még nem volt tervbe véve. A XIII. hadtest Piromanra és Lisopoljera rendeltetett vissza, az 5. hadsereg pedig parancsol kapott, hogy egy Obrenováctól délre Belgrádig terjedő hídfőszerű állásban minden rendelkezésre álló erővel okvetlenül tartson ki. Hadsereg tartalékul a XIII. hadtest utaltatott át neki, amelyet az újból a Kolubara keleti partjára a hadsereg jobbszárnya mögé vonhatott. — A Drina biztosítása *Snjaric* altábornagnak tétetett feladatává és pedig: a felső folyás mentén a Zepa heömléséig a neki eddig is alárendelt csapatokkal, beleértve a 18. hegyidandárt is *Skvor* ezredes parancsnoksága alatt; a Közép-Drina Zvornikon alulig a 4. hegyi- és a 9. népfőlkelő-hadtáp dandárral *Lenz* tábornok parancsnoksága alatt s végül az alsó folyás 3 népfőlkelő-hadtáp zászlóaljjal *Komm* tábornok parancsnoksága alatt

A XVI. hadtestet az ellenség még elvonulása közben is megtámadta, ellenben a XV. hadtestet a nyomában volt szerb kombinált

hadosztály egészen nyugton hagyta. A XIII. hadtest szintén elég könnyen hajthatta végre visszavonulását s közben megkapta az 5. hadseregpáncsnokság ama parancsát, hogy dec. 11-ig Baric és Umka között foglalja el helyét hadsereg-tartalék viszonyban.

Az 5. hadsereg a sötétség beálltával kezdte meg visszavonulását, amelyet a szerbek egyáltalában nem zavartak; lehet, hogy azt nem is vették észre.

Ilyenformán a két hadsereg most már teljesen elvált egymástól. Az eredetileg hatalmas 6. hadsereg létszáma mindössze 1(5.000 emberre olvadt le, melyből a XVI. hadtestre (5000, a XV.-re pedig 10.000 ember esett. Az 5. hadsereg állománya, mint fentebb említettük, 32.000-re rúgott, amelyhez most még a XIII. hadtest 12.000 embere is hozzájárult s így annak létszáma kerekén 44.000 emberre emelkedett»

A délután folyamán *Potiorek* tábornagy megszerkesztette, jelentését a hadseregfőparancsnokához, amelyben «a 6. hadseregnek előreláthatólag mintegy 3 hetet igénybevevő retablirozás céljából Sabac környékére» való visszavételéről beszél. A XIII. hadtest által megerősített 5. hadsereg — így szól tovább a jelentés — Belgrádtól délre hídfőszerűleg megerősített állásban visszamarad, amíg mindkét hadsereg retablirozása után az offenzíva folytatása lehetővé válik.

Megjegyzések.

A macva-, a drinamenti határterület és a kiváló védelmi szakaszt alkotó Kolubara-vonal elvesztése után a szerb hadsereg Mladenovac—Arangjelovac—Gacak vonalában oly területre ért, amelynek elvesztése Szerbia szívének, az összes központi raktáraknak és vele együtt a már úgyléte kétségbeesett lakosság utolsó reményének sírba szállását jelentette volna. Ezért a szerb hadvezetőség — abból a helyes föltevésből kiindulva, hogy a közel jövőben bolgár támadástól nem kell tartania — egy utolsó kétségbeesett lépésre határozta el magát és ez abban állott, hogy a fentebb említett vonalban erejének végső megfeszítésével, vagyis az addig a bolgár határ mentén biztonság céljából felállítva volt csapattestek és az összes még fegyverfogható fiatalok és aggok latbavetésével veszi fel a végső harcot az ellenséggel.

Ennek elyben való elhatározása után a legközelebbi kérdés az volt, vajjon ez a végső küzdelem támadó vagy védő formában vételessék-e fel. Tekintve, hogy a már elég lerongyolt állapotban visszaérkezett csapatokat a szükséges készletek közelsége folytán bámulatos gyorsasággal valóban a legrövidebb idő alatt sikerült újból kiegészíteni és felszerelni, ami a mindenben a legnagyobb szükséglet szenvedő, alaposan megritkult osztrák-magyar haderővel szemben döntő fontosságú előnyt jelentett, *Putnik* vajda szerencsés

kézzel a két forma közül a jobbat, a hatékonyabbat, a támadást választotta. Még tovább menve, a támadás formájának megválasztásáról volt szó. Miután az ellenséges hadsereg óriási kiterjedése mellett annak balszárnya a Száva által kitűnően meg volt védve, a jobbszárny megkerülése pedig a kívánt gyorsaság rovására menő hosszantartó eltolásokat tett volna szükségessé, *Putnik* vajda az áttörés alkalmazása mellett döntött. Hogy ehhez az erőket lehetőleg szűk téren egyesíthesse, a szélsőségesen fekvő Belgrádot fel kellett áldozni. Így aztán megvolt a remény, hogy a sokkal rövidebbé vált arcvonalon belül egyes tömör csoportok alakítása mellett a legfontosabb irányokban döntő túlerőt sikerül majd latbavetni. Ugyanezt a célt szolgálta az az elhatározás is, hogy az eddig veretlen és aránylag még legintaktabb 5. hadsereggel szemben *Pulnik* vajda mindössze 2 hadosztályt hagyott hátra. Végül még azt kellett elhatározni, hogy a döntő támadás az ellenség melyik része ellen hajtassék végre és ki tagadhatná, hogy ezt is jól eltalálta a szerb hadsereg vezérkari főnöke, mert valóban a legsiralmasabb állapotban levő 6. hadsereg közepe volt az a pont, illetve terület, ahol a Jeggyorsabban és legkönnyebben sikerülhetett a döntő győzelem kivívása érdekében hatalmas rést ütni.

A szerbek első napi támadása a 6. hadsereget váratlanul érte, amelynek helyzetét még az is megnehezítette, hogy a támadás idején mindkét szárnyon épen átcsoportosítások és leváltások voltak folyamatban. December 2-áig a rossz idő mindenestre megnehezítette a légi felderítést, de 3-án kisütött a nap s ekkor már a földi felderítést, amelynek igazság szerint sohasem szabad szünetelnie, a repülőgépeknek is kiegészíteniük és támogatniuk kellett volna, ami azonban, úgy látszik, nem történt meg.

A szerbek váratlan támadása a balkán haderők főparancsnokságánál újabb hajsza elrendelését váltott ki, amely aztán a hadjárat végéig, sajnos, mindig csak fokozódott, de soha meg nem szűnt. Ez az örökös hajsza volt egyik főoka a végső összeroppanásnak is.

Nagy baj volt, hogy az 5. hadsereg arcvonala egyelőre még tisztán kelet felé nézett és így még jó soká tartott, amíg a kívánt nagy felkanyarodás révén a hadsereg közepe és balszárnya oda jutott, ahonnan főleg a kombinált hadtest erős nyomása folytán a 6. hadsereg némi degagirozására is számítani lehetett volna. Pedig a légvonalban több mint 50 km-nyi széles területen széjjelhúzott, legyengült, fáradt, rosszul ellátott és élelmezett 6. hadseregen már csak sürgős és kiadós támogatással lehetett volna segíteni; szomszédos kisebb erejű csapat- és seregrészek odairányítása — se tekintetben *Potiorek* és *Wurm* tábornagyok tényleg minden

lehető megtek — épen csak arra volt jó, hogy a kis patak vizének módjára azok is hamarosan belekevertessenek és nyomtalanul eltűnjenek a hömpölygő nagy folyam pusztulást és halált okozó áradatában.

Dacára annak, hogy a XVI. hadtest, illetve az egész 6. hadsereg sorsa már december 3-án el volt döntve és ez időponttól kezdve a helyzet napról-napra, sőt mondhatni óráról-órára rosszabbodott, *Potiorek* tábornaszernagyot úgyszólván az utolsó pillanatig sem hagyta el legnagyobb mértékű, túlzott optimizmusa. Szó sincs róla, minden rangú, de leginkább magasabb állást betöltő vezetőnél sokkal jobb, ha nem minden csekélységre, minden kisebb kudarcra fejét vesztve elkedvetlenedik, de az optimisztikus hajlamnak is határának kell lennie, mert különben ennek a mánornak főfájásos kijózanodás szokott a vége lenni, amelynek a levét mindig a csapatok isszák meg.

Érdekes és különös *Potiorek* tábornaszernagynak a hadsereg-főparancsnoksághoz december 5-én intézett jelentése. Hogy a főparancsnokság nem adta meg a kért hadosztályt, azon nem nagyon csodálkozhatunk, ha meggondoljuk, hogy *Potiorek* tábornaszernagy a sabaci harcok óta, amidőn az ideiglenesen visszatartott 2. hadseregbeli seregtesteket sehogy sem akarta az északi hadiszíntérré elereszteni, de meg talán egyéb okoknál fogva [is a hadsereg-főparancsnokságnál igen rossz és kellemetlen adós hírében állott. De kérdem, volt-e egyrészt egyáltalában értelme ennek a kérésnek és másrészt, lett volna-e értelme a kérés teljesítésének, mert nyilvánvaló, hogy ha a hadsereg-főparancsnokság a kért hadosztályt akárhonnán indította volna el Szerbia felé, az oda csak post festa, teljesen elkésve juthatott volna el.

Hogy *Potiorek* tábornaszernagy a további visszavonulást december 9-én közbeeső állások vétele nélkül, egyhuzamban a Sabáctól délkeletre fekvő dombsorozat aljáig rendelte el, az helyes és a csapatok szempontjából üdvös is volt.

Az ebben az időszakban lezajlott harcok közül elsősorban a kombinált hadtestnek december 8-iki igen szép eredménnyel zárult támadása érdemel figyelmet. Ebben a támadásban a legkülönfélébb nemzetiségű csapatok, még a csehek is egyaránt derekasan megállották helyüket, de a legszebb eredményt a magyarok, a 7. hadosztálybeli 38-asok és a 107. dandárbeli népfölkelők érték el. Ezzel az utóbb említeti dandár beváltotta azt az Ígéretet, amelyet nekem annak idején *Kranss* altábornagynak annak fejében tennem kellett, hogy bennünket Jaraknál a Száván egyáltalában áteressen. A hadvezetőség viszont azzal mutatta ki elismerését és háláját, hogy nemsokára a 107. népfölkelődandárnak 16. honvédhegyidandárrá

leendő átszervezését rendelte el, vagyis teljesen egyenrangúvá és egyenjogúvá tette a közöshadseregbeli elitecsapatokkal, a hegyidándárokkal, ami akkor igen nagy kitüntetésszámba ment. Ekként átalakított és kitűnően felszerelt dandárom a háború további folyamán, kivált a doberclói harcokban «mutató nomine» még az eddigieknél is szebb babérokat aratott, amiért én ehelyütt fejezem ki akkori volt tisztbajtársaimnak és felejtethetlen, kedves, jó öreg népfől kelőimnek hálás szívből fakadó legbensőbb elismerésemet és köszönetemet.

Hogy a kombinált hadtest délutáni folytatólagos támadása már egyáltalában nem mutatott fel eredményt, az leginkább lélektani okokra vezethető vissza. Mihelyt a csapatok megtudták, hogy a 6. hadsereg kudarca az ő szép sikereiket is végeredményben semmivé tette, mert mihamar nekik is vissza kellett vonulniok, már csak szárnyaszegetten, lehorgasztott fővel teljesítették a támadás folytatására vonatkozó parancsokat, tudván azt, hogy végeredményben a szerb háború elveszett. Ha pedig a csapatokat harc, kivált pedig támadás közben lelkesedés nem hevíti, akkor eredményre sem igen számíthatunk.

XII. A balkán haderők visszavétele a Száva északi partjára.

1914. december 10-től 15-ig.

A szerbek a XV. és XVI. hadtestet december 9-iki támadásukkal menekülésszerű visszavonulásra bírván, további üldözésükre csak egy hadosztályt és nagyszámú szabadcsapatokat hagyván hátra, hadseregük közepének és balszárnyának többi részeit Ubon át a még mindig állásában kitartó 5. hadsereg felé kanyarították le.

Ezért december 10-étől kezdve a 6. hadseregnél már csak alárendeltebb jelentőségű összeütközésekre került a dolog. A mondott napon este a két hadtest maradványai Debrc, illetve Draginje környékére érkeztek, de arról, hogy ott újból ellentállást fejtsenek ki, már gyenge létszámuk miatt is kizártnak volt tekinthető, miért is *Potiorek* táborszernagya már a délelőtt folyamán elrendelte, hogy a két hadtest összeütközések kikerülése mellett lassan Sabac felé húzódjon vissza.

December 11-én a XV. hadtest Misar—Ohrid, a XVI. hadtest Sabac, Priéinovic—Vrana környékét érte el. A szerbek részéről csak gyengébb osztagok és járőrök követték őket. *Potiorek* táborszernagy,

aki főhadiszállását december 11-ike folyamán Koviljacáról Péterváradra tette át, már e napon reggel meghagyta, hogy először a XVI., majd utána a XV. hadtest is Sabácnál a Száva túlsó partjára keljen át, ami december 12-én és 13-ika folyamán gyengébb ellenséggel folytatott jelentéktelen harcok után tényleg meg is történt s miután a min tégy 20.000 főnyi maradozó is átkelt a hídon, délután 1^h-kor hozzá lehetett fogni a híd lebontásához. Két órával később már a mitrovicai hidat is le lehetett bontani, miután akkorára már a XVI. hadtest vonata is a túlsó parton volt.

Közben az 5. hadsereg december 10-ikére hajló éjjel zavaratlanul szállotta meg a december 8-iki parancsral kijelölt állásokat, de miután azok kiterjedése — hadtestenként átlag 20 km — a nagyon megfogyatkozott létszámokkal sehogy sem állott arányban, *Potiorek* tábornagy december 10-én déltájban meghagyta az 5. hadseregparancsnokságnak, hogy a XIII. hadtesttel együtt az előbbinél jóval rövidebb Mostine—Avala—Cvetkov grob—Duboko brdo által jelölt vonalba húzódják vissza, ahol előreláthatólag három hétig kell majd kitartania. Azonban *Krauss* altábornagy a délebbre fekvő állást nagyobb kiterjedése dacára jobbnak vélvén, a hadsereg csapatjai egyelőre abban maradtak meg.

A szerbek december 10-ikét az ellenséges állások megközelítésére és a harccsoportosítás felvételére használták fel és a stepojevacmenti állásokat egész napon át és a rá következő éjjelen is tüzéségi tűz alatt tartották.

December 11-én a szerb gyalogság még közelebb vonult a VIII. hadtest állásaihoz és déltájban erős támadást intézett a Talambashegyhátat megszálló 21. landwehr-hadosztály ellen, amelyet azonban *Podhajski* tábornok visszautasított. Erre aztán a frontnak e részén estig nyugalom állott be. Azonban mihelyt besötétedett, az ellenség a VIII. hadtest frontja ellen rövid időközökben mindaddig megismételte támadásait, amíg a 21. landwehr-hadosztály frontján végre mégis sikerült rést ütnie. De a szomszédos 9. és 7. hadosztály által segítségül küldött csapatokkal valahogyan mégis meg lehetett támasztani a már végkép elgyengült landwehristákat, akik különben sem mutattak már valami nagy kedvet a hadakozás további folytatására.

A kombinált hadtestnél a szerbek december 11-ike folyamán csak annak jobbszárnyával szemben fejtettek ki nagyobb tevékenységet anélkül, hogy eredményt értek volna el.

A Kolubara keleti partjára visszarendelt XIII. hadtest 42. honvédhadosztálya e napon Obrenovacra, a 36. hadosztály perüig Jaseakra menetelt. Utóbbinak egy ezredet a VIII. hadtesthez kellett

elindítania, mely hadtestnek felsegítésére *Krauss* altábornagy a maga részéről a 71. dandárhoz tartozó $\frac{1}{2}$ 79. gyalogezeredet Ripanj leie indította útnak. Miután még ez az alátámasztás sem látszott elegendőnek, az 5. hadseregearancsnokság elhatározta, hogy az említett hadtestet 12-én este a Vis 418—Barajevska—Guncati—Meljak által jelölt, jóval rövidebb vonalba vonja vissza. Ámde az ellenség már az említett nap reggelén megújította támadását és a Talambas-hegyhátat hatalmába kerítvén, a VIII. hadtest arcvonalát áttörte. Erre az említett hadtest parancsnoka a hadseregearancsnokság engedélyével már most, 7^h tájban kezdte meg a hátrább fekvő állásba való visszavonulást, amelyet Meljak és a Duboko brdo között a XIII. hadtestnek kellett megszállania.

A visszavonuló VIII. hadtestre a szerbek nagy erővel vetették rá magukat, ami annak majdnem teljes megsemmisülését vonta maga után; így többek között este a 9. hadosztály 91. ezrede már csak 400, a 11. ezred mindössze 200 embert számlált, a 21. landwehr-hadosztály állománya pedig 2000 főre olvadt le; a katonák többi része vagy meghalt, vagy megsebesült, vagy — megadta magát. A VIII. hadtest visszavonulása után a szerbek a délután folyamán a kombinált hadtest ellen oly túlerővel léptek fel, hogy *Krauss* altábornagy csak a 71. dandár közbevetésével tudott a helyzetnek ura maradni.

December 12-én este a szerbek újra betörték a 21. landwehr-hadosztály vonalába, minek folytán az egész hadtest helyzete tartathatlanná vált. Ily körülmények között *Frank* gyalogsági tábornok éjjeltájban hadseregének a balkán haderők főparancsnokságának december 9-iki parancsa értelmében még további visszavonulását rendelte el és pedig meg kellett szállania: a XIII. hadtestnek Ostruznica—Sremcica vonalát; a Vili. hadtestnek tovább folytatólag a Pelrov grobon át a vasútig, a kombinált hadtestnek innen az Avala-hegven át és a Bolecica-patak mentén a Dunáig terjedő vonalat. A hadtestek a délelőtt folyamán el is érték a kijelölt állásokat és még a Vili. hadtest is — amelynek 9. hadosztálya a Petrov grobot szállotta meg, mindössze 1000 embert számláló 21. landwehr-hadosztálya pedig e mögött tartalékviszonyban állott fel — azt jelentette, hogy visszavonulás közben csak gyengébb erejű ellenség követte. Annál nagyobb volt tehát az 5. hadseregearancsnokság meglepetése, amidőn délután 2^h tájban megtudta, hogy a szerbek a XIII. hadtest és a 9. hadosztály között áttörték a vonalat és az egész VIII. hadtestet visszavonulásra kényszerítették. Ily körülmények között *Frank* gyalogsági tábornok most már a kiépítés alatt álló hídfő megszállását rendelte el a kombinált hadtest által Ku-

modraztól keletre, a VIII. hadtest által folytatólag a 206. trigonometrikus pontig s végül a XIII. hadtest által a 208. trigonometrikus ponttól Zelezniken át a Száváig. Utóbb említett hadtest parancsnoka azonban mindjárt kijelentette, hogy ily hosszú vonal megszállására képtelen és a 42. honvédhadosztályt este a Banovo brdóra rendelte vissza. A kombinált hadtest, miután az ellenség a nap folyamán nem nagyon molesztálta, szintén csak este ment vissza a kijelölt vonalba.

December 13-án este 9^h-kor a hadseregparancsnokság a hídfőnek mindenáron való tartását rendelte el, bár egy valamivel előbb, 8^h 20'-kor *Potiorek* táborszernagytól beérkezett távirat már Belgrád föladásának kérdését is fölvetette. Ez a távirat következőleg hangzott: «Op. Nr. 3736/0. K. December 13. este 7^h 30'. Hadsereg főparancsnokság ezt táviratozta: «Hogy a déli hadiszíntéren a monarchia teljes védtelenségének eleje vételessék, feltétlenül kerülni kell, hogy az 5. hadsereg vereséget szenvedjen». Hogy ennek a parancsnak eleget tegyék, még Belgrád megtartásától is eltekintének, ha Nagyméltóságod nem teljesen biztos benne, hogy Belgrádot minden körülmények között tartani tudja, emellett azonban úgy véli, hogy a hadsereget bántódás nélkül a folyó északi partjára hozhatja vissza. Választ kérek. *Potiorek* táborszernagy».

Erre *Frank* gyalogsági tábornok telefonon következőleg válaszolt: «Sem az egyikért, sem a másikért teljesen nem állhatok jót. De akárhogy szóljon jövődő feladatod, minden lehetőet elkövetek, hogy annak eleget tegyék. írásbeli jelentés egyidejűleg autóval megy».

Ez a jelentés következőleg hangzott: «Teljesen meggyőződve arról, hogy Belgrád mindenesetre, még túlnyomó ellenséggel szemben is tartható lesz, sem én, sem akárki más, aki az én helyzetemben volna, nem lehet. A csapatok a több mint hétheti szakadatlan kemény harcok, menetek és egyéb fáradalmak folytán nagyon összezsugorodtak és ki vannak merülve. A hadsereg lőfegyverállománya már csak kereken 40.000 embert tesz ki. Intaktnak csak a kombinált hadtest mondható, de ez is retablirozásra szorul. A VIII. hadtest egyelőre ellenállásra képtelen, a XIII. hadtest teljesen ki van merülve. Lőszer mennyiség ki nem elégítő. A hídfő vonala, amelyben a csapatok már ma állanak, csak futólagosan van megerősítve, a támpontok még nélkülözik a jobb berendezést és az akadályokat. A kiépítésnek a harc alatt kell megtörténnie. Ily körülmények között Belgrád hosszabbantartó, sikeres megtartásáért kezeskedni nem vagyok képes. Époly kevésbé tudok a jól ismert helyi viszonyok mellett teljes kezességet vállalni azért, hogy a hadsereget Belgrád feladása esetén bántódás nélkül a Száván át-

hozom. Azonban, ha akár Belgrád megtartására, akár feladására adatnék parancs, mindenesetre a legvégsőt elkövetem, hogy a feladatnak megfeleljek».

Miután ez a jelentés autodefectus folytán december 14. este 10^h-ig nem érkezett meg a balkán haderők főparancsnokságához, *Potiorek* tábornagy a hadtestparancsnokokat és ezek vezérkari főnökeit déli 12^h-ra a zimonyi vasúti állomásra rendelte, a hadseregparancsnok és vezérkari főnöke ellenben nem kapott oda meghívást.

Tekintettel, hogy időközben a fronton újból lángrollobbant a harc, *Frank* gyalogsági tábornok a hadtestparancsnokok eltávozását nem engedte meg, így tehát *Potiorek* tábornagnak ez a — sajnos — első és utolsó kísérlete, hogy a fronttal közvetlen érintkezésbe lépjen, nem sikerült.

Ezt megelőzőleg reggel 8^h tájban a hadtestparancsnokok saját elhatározásukból keresték fel a hadseregparancsnokságot s ez alkalommal nagyon pesszimiztikusan nyilatkoztak arra az eshetőségre vonatkozólag, ha Belgrád megtartása határozatná el. E nézetten volt különben *Frank* gyalogsági tábornok is, akinek parancsára a vezérkari osztályban ekkor már dolgoztak a további visszavonulásra és a Duna—Száván való átkelésre vonatkozó intézkedésen.

Közben megjött Péterváradról az elkésett futár jelentése, hogy már *Potiorek* tábornagy elutazása után érkezett oda, mire *Frank* gyalogsági tábornok azonnal átküldte jelentésének fogalmazványát *Potiorek* tábornagyhoz Zimonyba, aki azután rövid telefonbeszélgetés után kiadta Belgrád kiürítésére a parancsot, mire az 5. hadseregparancsnokság déli 12^h-kor kiadta a már elkészített intézkedést, amely szerint a harcnak a keleti szárnyról leendő félbeszakítása mellett a XIII. és a VIII. hadtestnek a vasúti és hadihidat, a kombinált hadtestnek pedig a vontatókból készült hidat kellett partváltás céljából igénybe vennie. Visnjicánál azonkívül 3 gőzkomp állott rendelkezésre 1200 főnyi férőhellyel.

Közben a fronton a harc mindig nagyobb arányokat öltött s a szerbek kivált a XIII. hadtestet támadták erősen, de az derekasan megállta a helyét. A kombinált hadtestnél a 104. dandár már délután 10^h óta állott harcban és *Krauss* altábornagy parancsot adott neki, hogy délután 5^h-ig kintartson állásában. Ámde a dandár ennek ellenére már délután 3 és 4^h között megkezdte a visszavonulást, ami felette kellemetlen krízist idézett elő. *Krauss* altábornagy személyes közbelépésére a dandár a közvetlen Belgrádiéi délre fekvő Laudon-sáncokon újból megállítatott s így utolsó pillanatban elejét vetett a visszavonulás nagyobb mérvű megzavarásának.

A kombinált hadtest délután 4^h 30'-kor kezdte meg a harc félbeszakítását a balszárnyról s egy órával később már a jobbszárny is megkezdhette a visszavonulást, amelyhez aztán a Dedinjén és a Banovo brdon visszahagyott utóvédek oltalma alatt a VIII. és a XIII. hadtest is csatlakozott.

A szerbek az est beálltával, szerencsére, minden harcot heszűntettek; ennek köszönhető, hogy a partváltás, mely egész éjjel új megszakítás nélkül folyt, egész simán mehetett végbe. December 15-én reggel 8^h-kor az átkelés nagyjából be volt fejezve. E napon nagyon megkönnyítette csapataink helyzetét monitoraink elszánt közbelépése, miáltal azok úgyszólván az egész szerb tüzérség tüzet magukra vonták.

Délelőtt 11^h-ig a hadihídat is sikerült lebontani és biztonságba helyezni, a vasúti híd felrobbantott, a vontatókból összeállított híd állva maradt részét pedig a monitorok tüze sülyesztette el.

Schön tábornok csoportja Visnjicánál kelt át a gőzkompek segítségével és délelőtt 10^h-kor már ez a csoport is Pancsován volt teljes biztonságban.

Valóban feltűnő és csodálatos, hogy a szerbek, akik még december 14-én igen erősen támadtak, 15-én úgyszólván alig zavarták csapatjaink átkelését és a Száva és Zimony között nagyszámban megrekedt és feltorlódott vonatjárműveinket sem árasztották el tüzérségi tűzzel.

December 17. és 20-ika között mindkét hadsereg a Duna—Száva-közben üdülőlaktáborokba helyeztetett el. A Duna—Száva—Drina mentén csak *gyenge* osztagok maradtak a biztosítószolgálat ellátására. A végkép kimerült csapatok pihenését és retablirozását kellemetlenül befolyásolta a Szerbiából magukkal hozott kolera, amely már amúgy is megcsappant állományukat csakhamar még jobban megtizedelte.

Közvetlenül a Drina—Száva—Dunán való átkelés után a seregtestek löfegyverállománya a következő volt: 5. hadsereg 31.955; ebből esett a VIII. hadtestre 2805, a XIII. hadtestre 9450, a kombinált hadtestre 19.700. — G. hadsereg 44.162; ebből esett a XV. hadtestre 20.669, a XVI. hadtestre 23.493. — Snjaric altábornagy bosznialiccegovinai csoportja 22.639. Az egész sereg löfegyverállománya tehát 98.756-ot tett ki. Ez a szám tisztán csak a harcolók állományát tünteti fel. Az élelmezési létszám természetesen sokkal magasabbra rúgott.

Feljegyzésre érdemes még, hogy a balkán hadiszínterre irányított, illetve ott alkalmazott erők összege 1914 december közepéig kerekén 12.000 tisztre és 450.000 főnyi legénységre rúgott.

A hadjárat folyamán szenvedett veszteségek a következők voltak:

	Halott Hadifogoly Eltűnt Sebesült Beteg Összesen					
Tisztek	1.060	66	656	8.211	2.599	7.592
Legénység... ..	27.216	1.980	73.988	118.911	44.117	266.212
Összesen	28.276	2.046	74.644	122.122	46.716	273.804

Végül meg kell még említenünk, hogy a szenvedett kudarc nagyon elkésértette a csapatokat, akiknek bizalma a leglelsőbb vezetésbe a legteljesebb mértékben megrendült. Ezért mindenki természetesnek találta, hogy a két legmagasabb rangú parancsnok, *Potiorek* tábornagy és *Frank* gyalogsági tábornok rövid időn belül felmentettek állásaik alól. A balkán haderők új főparancsnoka *Jenő* főherceg lett, aki *Krauss Alfréd* altábornagyot vette maga mellé vezérkari főnök gyanánt.

Megjegyzések.

A szerb hadvezetőség amaz intézkedésével, hogy a pozdorjává vert XV. és XVI. hadtest üldözését már csak alárendelteid) erőkkal folytatta s a többi erőket mind Belgrád alá rendelte, elvben egyetérthetünk, mert akkor még tényleg az volt a látszat, hogy az 5. hadsereg nemcsak hogy visszavonulásra nem gondol, hanem a támadás folytatása révén pozitív eredményekre is törekszik. Ezt pedig mindenáron, az összes rendelkezésre álló erővel meg kellett akadályozni. Viszont ahhoz sem férhet kétség, hogyha a XV. és XVI. hadtestet mindvégig nagyobb erők követték volna, ezek nagyon megnehezítették volna az említett hadtestek sabaci és mitrovicai partváltását. Ilyenkor a lovasságnak szokott bő aratása lenni, mert gyorsabb jármódjánál lógva meg tudja előzni a hátrálás közben még olyanira siető gyalogsági, tüzér- és vonatoszlopokat. A Kolubara és a Máéva között könnyebb terepe is lett volna a szerb lovasságnak, mint a Kolubarától keletre fekvő hegyvidéken, főleg a december elején kezdődő szép, derült és elég meleg időjárás mellett.

Miután az 5. hadsereg a 6. hadsereg elvonulása után már nem sokáig maradt Belgrádtól délre előretolt állásában, a szerb hadvezetőség aránylag rövid idő alatt nem volt képes a kellőszámú túlerőt vele szemben, kivált a keleti szárnyon harchoz egyesíteni. Ennek volt köszönhető, hogy, az 5. hadsereg még aránylag elég könnyen hajthatta végre a terepszakaszonként megparancsolt visszavonulást; nagyobb baj csak a VIII. hadtest tájékán mutatkozott, egyrészt, mivel e hadtest csapatainak nagyrésze már megelégette a harcol és háborút — amit a szerbek, úgy látszik, hamarosan megneszeltek — s másrészt mivel ehelyütt voltak leggyorsabban kéznél az Ubon át iderántott szerb erősbítések.

Hogy a szerb hadvezetőség a december 3-án megindult ellentámadást mesterikig irányította és vezette, ahhoz kétség nem férhet, de ennek az ellentámadásnak a végső akkordja mégis egy hatalmas fiaskóval végződött. Amikor az eddigi fáradalmaknak legszebb gyümölcsét lehetett volna learatni, amikor a visszavonuló ellenség kimerültén és összetorlódva a Száva—Duna hídjaihoz már alaposan oda volt szorítva, ép akkor, ebben a legsorsdöntőbb pillanatban egyszerre, mintha elhagyta volna a szerb csapatokat a náluk eddig rendszerint oly szépen kifejezésre jutott tetterő, mert szinte lábhoz vett puskával és leeresztett karddal nézték és szemlélték csapatjaink nem éppen könnyű átvergődését a hatalmasan megáradt folyókon keresztül. Mi valamennyien, akik ennek a folyón való átkelésnek szemtanúi és részesei voltunk, a szerbeknek ezt a — hogy ne mondjam — gavalléros viselkedését, hálás köszönettel vettük tudomásul, mert éreztük, tudtuk, hogy a drámának ez az utolsó része ránk nézve sokkal csattanósabban, sokkal rettenesebben is végződhetett volna.

Ettől a végső, kissé ellaposodott jelenettől eltekintve, ennek a drámának egész utolsó felvonása hadászati és hadtörténelmi szempontból is felette érdekesnek és érdekfeszítőnek mondható. Ebben a végső fejezetben a hadműveletek képe egy nagy kétkarú hintához vagy emeltyűhöz hasonlítható, amelynek egyik részére *Potiorek*, a másik részére *Putnik* tette rá a kezét. Csak az a sajnos a dologban, hogy a Potiorek kezében levő keleti rész napról-napra rövidebb és gyengébb lett, míg végül az egész szerkezet teljesen a szerbek javára billent.

Hogy vajjon volt-e kilátás arra, hogy az 5. hadsereg legalább a belgrádi hídfőt hosszabb időn át tartsa, arra inkább nemmel, mint igennel felelhetünk, mert a nevezett hadsereg nagyrésze már nagyon fáradt volt, a szerbek pedig hamarosan odairányított egész hadseregük teljes súlyát latbavetve, mindent elkövettek volna, hogy országuknak ez a kiválóan fontos része se maradjon ellenséges kézen.

Nekünk, magyaroknak különösen volt okunk fájlalni, hogy a szerb hadjárat ily felette gyászos véget ért, mert az még jobban fokozta szerb szomszédaink éhségét délvidékünk szerblakta vidékeire és hogy ide nyomban újabb kirándulásokat nem kíséreltek meg, az csak azon múlt, hogy az imént letárgyalt hadjáratban az ő erejük is annyira felőrlődött, hogy csak hónapok hosszú sora múltán voltak képesek hadseregüket újból hadműködésre kész állapotba helyezni.